



T.C.

Cumhuriyet Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı

## **ABDÜLMECİD SİVÂSÎ DİVANI (İNCELEME-METİN)**

Alper AY

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Alim YILDIZ

Sivas

Haziran 2014

# ABDÜLMECİD SİVÂSÎ DİVANI (İNCELEME-METİN)

Alper AY

Cumhuriyet Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin İslam Tarihi ve Sanatları Ana  
Bilim Dalı Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ  
Olarak Hazırlanmıştır.

Sivas

Haziran 2014

# ABDÜLMECİD SİVÂSÎ DİVANI (İNCELEME-METİN)

Alper AY

Cumhuriyet Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin İslam Tarihi ve Sanatları Ana  
Bilim Dalı Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ  
Olarak Hazırlanmıştır.

Sivas

Haziran 2014

## KABUL VE ONAY

Alper AY'ın hazırlamış olduğu “Abdülmecid Sivasi Divanı (İnceleme-Metin)” başlıklı bu çalışma, 09.06.2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından, “İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Âlim YILDIZ (Danışman)

\_\_\_\_\_

Doc. Dr. Hakan YEKBAş

\_\_\_\_\_

Yard. Doc. Dr. Yusuf YILDIRIM

\_\_\_\_\_

Yukarıdaki imzaların adı geçen ğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Âlim YILDIZ

Enstitü Müdürü

## ÖZET

AY, Alper, Abdülmecid Sivâsî Divânı (İnceleme-Metin), Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2014.

Bu çalışmada 16. ve 17. yy. mutasavvıf şairlerinden olan Abdülmecid Sivâsî divanı incelenmiştir. Halvetî tekkesi ulemasından olan müellifin divanından başka kütüphane kayıtlarında yirmi adet kitabı bulunmaktadır. Divanının ise Süleymaniye Kütüphanesinde beş, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde bir adet olmak üzere toplam altı nüshası çalışma konusunu oluşturmuştur. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde yazarın hayatı ve yaşadığı yüzyılın genel özellikleri, ikinci bölümde divanda işlenen dinî ve tasavvufî konular, üçüncü bölümde cemiyete ve tabiata ait konular işlenmiş ve dördüncü bölümde ise divan metni verilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Türk-İslam Edebiyatı, Abdülmecid Sivasi, Tasavvuf, Şiir.

## **ABSTRACT**

AY, Alper, The Divan of Abdulmecit Sivasi (Review-Text), Master Thesis, Sivas 2014.

In this study the divan of Abdulmecid Sivasi, among the 16<sup>th</sup> and 17<sup>th</sup> century Sufi poets, was examined. The author, being one of the scholars of Halveti lodge, has twenty other books except than the divan in the registries of library. Five copies in Suleymaniye Library, one copy in Central Library of Istanbul University, six copies in total were the subject of this study. This study also has four chapters: In the first chapter, the life of author and the general characteristics of his period; in the second chapter, the religious and mystic themes in the divan; in the third chapter, some themes related to society and nature and in the last and fourth chapter, the text of divan is presented.

**Key Words:** Turkish Islamic Literature, Abdulmecid Sivasi, Mysticism, Poem.

## İÇİNDEKİLER

<b>ÖZET</b> .....	i
<b>ABSTRACT</b> .....	ii
<b>ÖNSÖZ</b> .....	vii
<b>KISALTMALAR</b> .....	ix

### GİRİŞ

ABDÜLMECİD SİVÂSÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEMİN GENEL ÖZELLİKLERİ....	1
Siyasî ve Sosyal Durum .....	1
Edebî ve Kültürel Durum.....	3

### BİRİNCİ BÖLÜM

ABDÜLMECİD SİVÂSÎ, HAYATI VE ESERLERİ.....	5
A. HAYATI .....	5
1. Doğumu, Adı ve Mahlası .....	6
2. Ailesi .....	8
3. Eğitimi.....	8
4. Tarikatı .....	10
5. Vefâtı.....	13
B. ESERLERİ .....	14
1. <i>Tefsîr-i Sure-i Fatiha</i> .....	15
2. <i>Bidâ'atü'l-Vâizîn</i> .....	15
3. <i>Letâifü'l-Ezhar ve Lezâizü'l-Esmâr</i> .....	15
4. <i>Miskâlü'l-Kulûb</i> .....	16
5. <i>Mi'yâr-ı Tarîk</i> .....	16
6. <i>Dürer-i Akâid ve Gurer-i Külli Sâikin ve Kâid</i> .....	17
7. <i>Makâsıd-ı Envâr-ı Gaybiyye ve Mesâ'id-i Ervâh-ı Tayyibe ve Ayniyye</i> .....	17
8. <i>Kaza ve Kader Risalesi</i> .....	17
9. <i>Fir'avn İmanına Dair Risâle</i> .....	18
10. <i>Mektupları</i> .....	18
11. <i>Şerh-i Mesnevî</i> .....	18
12. <i>Şerh-i Cezîre-i Mesnevî</i> .....	19
13. <i>Şerh-i Kasîde-i Mîmiyye</i> .....	19

14. <i>Müşkilât-ı Mesnevî</i> .....	19
15. <i>Meyâdînü'l-Fursân</i> .....	20
16. <i>'Uddetü'l-Musta'iddîn</i> .....	20
17. <i>Kasîde fî Medhi'n-Nebî Aleyhisselam</i> .....	20
18. <i>Şerh-i Hilye-i Resûl</i> .....	20
19. <i>Pendnâme</i> .....	21
20. <i>Kasîde-i Abdülmecid Sivâsî</i> .....	21
21. <i>Divan</i> .....	21
C. DİVANI .....	23
1. Tertip Şekli .....	24
2. Nazım Şekilleri ve Türleri .....	25
3. Vezin .....	30
4. Kâfiye .....	31
5. Redif .....	34

## İKİNCİ BÖLÜM

ABDÜLMECİD SİVÂSÎ DİVÂNINDA DİN VE TASAVVUF .....	37
A. DİN .....	37
1. Allah .....	38
2. Melekler .....	42
3. Kitaplar .....	44
4. Ayet ve Hadisler .....	46
5. Peygamberler .....	53
6. Dört Halife .....	61
7. Âhîret ve İlgili Kavramlar .....	63
8. Kazâ ve Kader .....	67
9. Diğer Dini Kavramlar .....	69
10. Kelime-i Şehadet .....	75
11. Namaz ve İlgili Kavramlar .....	76
12. Oruç ve İlgili Kavramlar .....	77
13. Hac ve İlgili Kavramlar .....	78
14. Zekat .....	79



B. TASAVVUF.....	80
1. Vahdet-i Vücut.....	81
2. Aşk, Âşık, Mâşuk.....	92
3. Bezm-i Ezel.....	99
4. Tarikat ve İlgili Kavramlar .....	101
5. Bazı Mutasavvıflar .....	108

### ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABDÜLMECİD SİVÂSÎ DİVANINDA CEMİYET VE TABİAT .....	115
A. CEMİYET .....	115
1. Bezm .....	115
2. Oyunlar.....	119
3. Rezm .....	120
4. Sanatlar.....	121
5. Şahıslar.....	124
6. Şehirler .....	128
7. Ticaret .....	129
B. TABİAT .....	130
1. Anâsır-ı Erbaa .....	130
2. Çiçekler .....	133
3. Gök Cisimleri.....	136
4. Hayvan ve Kuşlar.....	143
5. Nehirler .....	150
6. Atasözleri ve Deyimler .....	150
7. Organ İsimleri .....	151

### DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ABDÜLMECİD SİVÂSÎ DİVÂNI.....	153
A. NÜSHALARIN TAVSİFİ ve METNİN OLUŞTURULMASINDA İZLENEN YOL .....	153
1. Nüshaların Tavsifi.....	153
2. Divan Metninin Oluşturulmasında İzlenen Yol .....	157
B. DİVAN METNİ .....	160
<b>SONUÇ</b> .....	288

**KAYNAKÇA..... 289**

## ÖNSÖZ

Türk İslam Edebiyatı, Türklerin İslam'ı kabul etmelerinden başlayıp, ilk eserlerini Kutadgu Bilig ve Atebetü'l-Hakâyık'da gördüğümüz ve günümüze kadar din merkezli oluşturulan edebiyattır. Kaynağını diğer İslamî bilim dallarında olduğu gibi Kur'ân-ı Kerîm ve hadisler oluşturur. Genel itibarı ile mutasavvıf şairler şiirlerini sanat kaygısı ve gayesi ile yazmayıp, İslamî bilgilerle birlikte mensup oldukları tarikatın görüşlerini anlatmak için kaleme alırlar. Bu bakımdan mutasavvıf şairlerin şiirleri, Türk İslam Edebiyatının birinci dereceden konusudur. Bununla birlikte Divan ve Halk Edebiyatlarındaki bazı şairler de doğrudan bu bilim dalının konusudur ki konusu din olan her edebi ürün bu bilim dalı çerçevesinde incelenmelidir.

Divanı üzerine inceleme yaptığımız Abdülmecid Sivâsî de 16. ve 17. yy. mutasavvıf şairlerindedir. Halvetî tarikatine mensup önemli bir mutasavvıf ve ilim erbabı olan Abdülmecid Sivâsî, hem zâhirî hem de bâtinî ilimleri tahsil etmiş her iki ilmi de kendi bünyesinde birleştirmiştir. Bu nedenle hem bir mutasavvıf, hem bir şair aynı zamanda da önemli bir ilim adamıdır. Halen kütüphane kayıtlarında yirmiden fazla yazma eseri söz konusudur. Biz çalışmamızda Abdülmecid Sivâsî'nin divanı üzerinde durduk. Bugüne kadar divanı üzerine Recep Toparlı tarafından yapılmış bir çalışma söz konusu olmuştur lakin nüsha farkları gösterilmemiş ve divan üzerine inceleme de yapılmamıştır.

Biz yaptığımız çalışmada mevcut altı nüshayı karşılaştırdık ve nüsha farklarını gösterdik. Divan üzerine de iki ana başlık altında inceleme yaptık. Varlığı bilinen bazı şiirleri de divana dahil ettik ki biri kaside ve diğeri pendnâmedir ve divan nüshalarında olmayıp başka eserlere kayıtlıdır. Divan nüshalarından sadece birisinde olan silsilenâmenin de başka bir nüshasını yine çalışmamıza dahil edip her iki nüsha arasındaki farkları gösterdik. Abdülmecid Sivâsî üzerine bugüne kadar yapılan en kapsamlı çalışma Cengiz Gündoğdu tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Biz çalışmamızda bu kaynaktan yararlanmakla birlikte Sivâsîler

hakkında en kapsamlı bilgilere haiz olan Mehmed Nazmî Efendinin *Hediyyetü'l-İhvân* adlı eserinden de doğrudan yararlandık.

Yaptığımız çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Abdülmecid Sivâsî'nin yaşadığı dönemin siyasi ve edebi durumunu anlatan bir giriş kısmından sonra birinci bölümde yazarın hayatı, tarikati, eserleri ve divanı üzerinde durduk. İkinci bölümde ise din ve tasavvuf başlığı altında divanda yer alan dinî ve tasavvufî konuları inceledik.

Üçüncü bölümde ise cemiyet ve tabiat başlığı altında divanda bulunan cemiyete ve tabiata ait kavramlar üzerinde durduk. Lakin bu başlık altında incelediğimiz şiirler ve kavramlar da din ve tasavvuftan ayrı düşünülemez. Zira bu kavramların çoğu dini ve tasavvufu izah için kullanılmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise divan nüshaları ve yaptığımız çalışma usulü hakkında bilgi verip divanın edisyon kritikli metnini verdik. Yaptığımız çalışmada bizden emeğini hiç esirgemeyip bize daima yol gösteren tez danışmanım Prof. Dr. Alim Yıldız hocama teşekkürü bir borç bilirim. Tez çalışmam esnasında yardımlarına mazhar olduğum iş arkadaşlarım ve dostum Yasin Dursun, İbrahim Tetik, Ekrem Koç ve Erhan Salih Fidan ve Fatih Ramazan Süer'e teşekkür ederim.

Haziran 2014

Sivas

Alper AY

**KISALTMALAR**

**age** : Adı geçen eser

**agm** : Adı geçen makale

**b.** : bin

**c.** : cilt

**CU** : Cumhuriyet Üniversitesi

**DİA** : Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

**DİB** : Diyanet İşleri Başkanlığı

**Haz.** : Hazırlayan

**Ktp.** : Kütüphanesi

**Nr.** : Numara

**ö.** : Ölümü

**s.** : Sayfa

**Ter.** : Tercüme

**yy.** : Yüzyıl

## GİRİŞ

### ABDÜLMECİD SIVÂSÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEMİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Abdülmeccid Sivâsî 1563-1639 yılları arasında, 16. yüzyılın ikinci, 17. yüzyılın ilk yarısında yaşamış mutasavvıf bir şairdir. Bu yıllar Osmanlı Devleti'nin artık gerilemeye başladığı, siyasî açıdan oldukça karışık ve renkli bir dönemdir. Tasavvuf ve edebiyat tarihi açısından da bu dönem oldukça yoğundur. Sık sık padişahların değişmesi ve devletin artık duraklaması ve gerileme sinyallerini vermesi mutlaka devrin sanatkârlarına da etki edecektir. Zira her devir kendi insanını yetiştirir ve her bir birey içinde yaşadığı toplumdan ve siyasi olaylardan etkilenir. Yunus Emre'nin Hacı Bektaş-ı Velî'den buğday istediğini düşünürken eğer Haçlı seferleri ve Moğol istilası sonucu Anadolu'da oluşan yokluk ortamını düşünmezsek, Yunus'u ve anlatılan menkıbeyi anlayamayız. Bu bakımdan biz de öncelikle Abdülmeccid Sivâsî'nin yaşadığı yıllardaki siyasi olayların genel hatlarıyla üzerinde duracağız.

#### **Siyasî ve Sosyal Durum**

Abdülmeccid Sivâsî'nin hayatta olduğu yıllarda Osmanlı Devleti'nde sekiz padişah değişikliği olmuştur. Bu padişahlar hükümdarlık sürelerine göre şu şekildedir:

Kanûnî Sultan Süleyman (1520-1566), II. Selim (1566-1574), III. Murat (1574-1595), III. Mehmet (1595-1603), I. Ahmet (1603-1617), I. Mustafa (1617-1618), II. Osman (1618-1622), I. Mustafa (II. defa 1622-1623), IV. Murat (1623-1640).

Kanunî Sultan Süleyman'dan sonra devlet her anlamda duraksamıştır ve gerileme dönemine girmiştir. Devlet idaresinde valide sultanlar, padişah hanımları, kapı ağası ve bazı nüfuz sahibi kimseler etkili olmaya başlamıştır. Bu da önemli ölçüde bir otorite boşluğunun doğmasına sebep olmuştur. Aracılar vesilesiyle liyakatsiz kişiler iş başına gelmiş ve bu durumdan toplum oldukça fazla etkilenmiştir. III. Murat döneminde çocuk yaşta birinin babasının hatırıyla İstanbul kadısı olması

üzerine bir şair şu ifadeleri kullanmıştır ki devrin durumunu gözler önüne sermektedir:

Bir acep hâdise zuhûr etti dinle imdi bu va'z-ı bü'l-acebi  
Oldı kadi-i şehri-i İstanbul on ikide on üçde bir çelebi

Şimdi oğlancık oyununa döndü hizmet-i muktezâ-yı şer'-i nebî  
Ne nesne yenmez idi dünyada almış oldu Şamı ya Halebi

Saldı oğlıyla dehre bir ateş gör babası olan Ebu Lehebi  
Umarız etmeye şefaata ana rûz-ı mahşerde Muhammed-i Arabî<sup>1</sup>

Bunun gibi olaylar devlet otoritesini bozmuş, israfın da artmasıyla<sup>2</sup> otorite iyice zayıflamıştır. Kanûnî'den sonra padişahlar sefere gitmeyi bırakmışlar ve sarayda kalmışlardır. Bu da hem orduyu hem de milleti olumsuz yönde etkilemiştir. Kanûnî'den sonra sefere katılan ilk padişah III. Mehmet ilk defa ordunun başına geçmiş ve Eğri Seferine katılmış ve kazanmıştır. Padişahın savaşa bizzat katılması ve savaşı kazanması toplumun moralini oldukça düzeltmiştir.

III. Mehmet'ten sonra tahta geçen I. Ahmet bir süre devam etmekte olan İran ve Avusturya savaşlarıyla uğraşmış ama Osmanlı bu savaşlardan olumlu bir sonuç alamadığı gibi maliye de oldukça zarar görmüştür. Üstelik 1606 yılında imzalanan Zıttoruk antlaşması ile de Osmanlı'nın Avrupa hâkimiyeti son bulmuştur.<sup>3</sup> Bu döneme rastlayan Celâlî İsyancıları da devlet için önemli bir iç sorun haline gelmiştir. Genç yaşta vefat eden I. Ahmet'in yerine aklî melekelerinin yerinde olmadığı I. Mustafa tahta geçmiştir. I. Mustafa'nın ilk hükümdarlığı üç ay on gün sürmüş ve cinneti saklanamadığı için de bazı devlet ricalinin ricası üzerine Sultan Ahmet'in

<sup>1</sup>İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, I. Kısım, TTK Yayınları, Ankara 2011, s. 123. Uzunçarşılı, söz konusu olayla ilgili şu bilgileri verir ki; III. Murad'ın ve oğlunun hocası Sadettin Efendi'nin oğlu Mehmet efendi henüz çocuk yaşta iken Mekke kadısı ve hemen arkasından İstanbul kadısı olarak tayin edilmiştir. Bu tayinlerde etkili olan nüfuz sahipleri olmuştur.

<sup>2</sup>İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *age*, s. 125.

<sup>3</sup>İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *age*, s. 594.

henüz 14 yaşında olan oğlu II. Osman tahta geçmiştir.<sup>4</sup> Sultan Osman'ın genç ve tecrübesiz olması nedeniyle her ne kadar iyi niyetli olsa da idare yine saraydaki cahil yakınlarının tesiri altında kalmıştır. II. Osman, 1621 yılında Hotin kalesini muhasara etmiş ama yeniçerilerin tavrı nedeniyle antlaşma imzalamak durumunda kalmıştır. Hotin kalesini alamadan döndüğü seferden sonra yeniçeri ocağını kapatmaya karar vermiş ve bu karar da padişahın sonunu hazırlamıştır. Yeniçeriler II. Osman'ı Yedikule zindanında öldürmüşlerdir.

II. Osman'dan sonra tekrar I. Mustafa tahta geçmiş ve bir yıl üç ay yirmi bir gün tahtta kalmıştır. I. Mustafa'dan sonra 14 yaşındayken tahta geçen IV. Murat, Aziz Mahmud Hüdâyî'nin elinden kılıcını kuşanmıştır. Zamanla tecrübe kesbeden Sultan Murat, otoriteyi kendi elinde toplamış ve devlet nizamını yeniden kurmaya çalışmıştır. İstanbul'da 1633 yılında büyük bir yangın çıkmış, bu yangında şehrin yarısından fazlası kül olmuştur. Yangına sebebin kahvehaneler ve tütün içilmesi olduğu düşünülerek kahvehaneler kapatılmış ve tütün yasaklanmıştır. Kahvehane baskınları sonucu çok sayıda kişi idam edilmiştir. Otoriteyi kendi elinde bulunduran Sultan Murat, Bağdat ve Tebriz'i geri almış ve İran'la Kasr-ı Şirin antlaşması imzalamıştır. Sultan Murat, Bağdat seferinden döndükten sonra 29 yaşında vefat etmiştir. Devrin bir diğer önemli konusu ise Kadızadeliler-Sivâsîler<sup>5</sup> tartışması olmuştur ki Abdülmecid Sivâsî hem tekke tarafını savunmuş hem de bu tarihe geçen tekke-medrese tartışmasına ismini vermiştir. Zira Abdülmecid Sivâsî kendi yaşadığı dönemde Sivâsî Efendi adıyla şöhret bulmuştur.

### **Edebî ve Kültürel Durum**

Devletin pek çok alanda gerilemesine rağmen sanat ve edebiyat bu dönemde ihtişamını korumuştur. Bu dönemde mimaride, musikide ve edebiyatta çok renkli simalar görünür. Bunun en temel etmenlerinden birisi 16. yüzyılda atılan muhteşem temel ve devlet erkanının yine sanata iltifat etmesidir. Devrin padişahlarından III. Murat, Murâdî; III. Mehmet, Adnî; I. Ahmet, Bahtî; II. Osman, Fârisî ve IV. Murat,

<sup>4</sup>İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *age*, s. 127.

<sup>5</sup>Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin Akkaya, XVII. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Görülen Fikir Hareketlerinden Kadızadeliler-Sivâsîler Tartışması, Osmanlı, Düşünce, Ankara 1999, VII, 170-177.



Murâdî mahlasıyla şiiirler yazmışlardır. Bununla birlikte Şeyhülislam Yahya Efendi ile Şeyhülislam Bahâyî Efendi de şair olmaları nedeniyle şiire önem vermiş ve güçlü şairlerin yetişmesini sağlamışlardır. Klasik şiir teknik anlamda bu asırda daha çok gelişmiştir<sup>6</sup> ve bu devirde divan edebiyatı hiç olmadığı kadar çok şair yetiştirmiştir.

1603 yılında divan edebiyatında klasik devir sona ermiş ve “Sebk-i Hindî” diye adlandırılan yeni bir akım başlamıştır. Devrin önde gelen şairlerinden Nefî, kasideyle; Nâbî ise hikmet şiirleriyle meşhur olmuştur. Şeyhülislam Yahya da devrin bir diğer meşhur şairidir. Sebk-i Hindî akımının bu devirdeki gazel ve kasidedeki temsilcileri ise şunlardır: Nâilî, Neşâtî, Râmi Mehmet Paşa, Fasîh, Şeyhülislam Bahaî, Fehîm-i Kadim, Sâbit, Sabrî, Alî, Riyâzî, Şehrî, Nedîm-i Kadim, Sabûhî, Vecdî.<sup>7</sup>

Tasavvufî anlamda da oldukça hareketli bir devir olan XVII. yüzyılın önde gelen mutasavvıf şairleri ise şunlardır: Aziz Mahmut Hüdâyî (ö. 1628), Hüseyin Lâmekânî (ö. 1624), Abdülmecid Sivâsî (ö. 1639), Abdülehad Nûrî (ö. 1650), Akkirmanlı Nakşî (ö. 1651), Oğlan Şeyh İbrahim (ö. 1655), Fenâyî (ö. 1665), Sun’ullah Gaybî (ö. 1676), Niyâzi Mısrî (ö. 1693).

XVII. asır mensur edebiyat da oldukça canlıdır. Tezkireler, biyografiler, tarihler oldukça fazladır. Devrin bir diğer önemli hususu ise mimaridir ki Sultan Ahmet Camii, Yeni Cami, Revan ve İncili Köşk bu devirde yapılmıştır.

Dönemin en önemli gelişme alanı ise musikîde olmuştur. Bu devir Türk musikîsi açısından çok önemlidir. Bu dönemde musikî hayatın her alanına yayılmış, saraya girmiş, musikîşinas padişahlar yetişmiştir. IV. Murat bu padişahlardandır. Dünyaca ünlü Türk musikîsinin en zirve ismi olan Buhurizâde Mustafa İtrî, bu dönemde yaşamıştır. En başta Mevlevîlik olmak üzere bu devirde hemen hemen bütün tekkelerde dinî musikînin her türlü formu icra edilmiş, yeni eserler üretilmiştir.

<sup>6</sup>Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul 2012, s. 415.

<sup>7</sup>Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *age*, s. 415-454.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### ABDÜLMECİD SİVÂSÎ, HAYATI VE ESERLERİ

#### A. HAYATI

Divan sahibi mutasavvıf bir şair olan Abdülmecid Sivâsî hakkında ne yazık ki çok fazla kaynak bulunmamaktadır. Hayatı ve görüşleri hakkında Prof. Dr. Cengiz Gündoğdu tarafından hazırlanan bir doktora tezi vardır. Abdülmecid Sivâsî hakkında yapılan güncel anlamda elimizdeki en kapsamlı kaynak bu çalışmadır.<sup>8</sup> Divanı olmasına rağmen tezkire yazarları eserlerine Abdülmecid Sivâsî'yi dâhil etmemişlerdir. Hayatı hakkında en geniş bilgileri Mehmed Nazmî Efendi'nin *Hediyetü'l-İhvân*<sup>9</sup> adlı eserinden öğrenmekteyiz. Nazmî, bir halvetî dervişi olarak bu boşluğu fark etmiş ve eserinin yazılış sebebi olarak bu eksikliği beyan etmiştir.<sup>10</sup> Nazmî'nin eseri bilhassa Abdülmecid Sivâsî ve Abdülehad Nûrî hakkında en geniş bilgileri vermektedir. Nazmî, eserinde Halveti silsilesinden Yusuf Mahdum, Muhammed Rukiyye, Şahkubad Şirvânî, Abdülmecid Şirvânî, Şemseddin Sivâsî, Abdülmecid Sivâsî ve Abdülehad Nûrî hakkında bilgiler verip menkıbelerinden bahsetmektedir. Bilhassa Abdülmecid Sivâsî hakkında olmak üzere kendi çağında ve daha sonra yazılan eserler Nazmî'nin verdiği bilgilerden öteye geçememiş ve hemen hemen aynı bilgileri tekrar etmiştir. Abdülmecid Sivâsî hakkında bilgi veren eserler şöyledir:<sup>11</sup>

Recep Sivâsî(ö. 1591)'nin *Necmü'l-Hudâ fi Menâkıb-ı Şeyh Şemseddin Ebu's-Senâ* adlı eseridir. Eser esasında Şemseddîn Sivâsî'nin menkıbeleri için kaleme alınmıştır ve bu bakımdan Abdülmecid Sivâsî hakkında verdiği bilgiler kısadır. Hulvî Mehmet Efendi (ö. 1653) *Lemazât-ı Hulviyye* adlı eserinde bazı Halvetî meşayihinin menkıbelerini kaydeder ve Abdülmecid Sivâsî ile aynı dönemde yaşadığı için hayatı hakkında kısa bilgi vermekle birlikte kerametlerinden bahseder.

<sup>8</sup>Cengiz Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecid Sivâsî: Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

<sup>9</sup>Eser, Prof. Dr. Osman Türer tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır, Ankara 1982.

<sup>10</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 30.

<sup>11</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 29-35.

Mehmet Süreyya da *Sicill-i Osmânî* adlı eserinde Abdülmecid Sivâsî'den bahseder lakin diğer kaynaklardakinden farklı bir bilgi söz konusu değildir. Hüseyin Vassaf Bey'in *Sefîne-i Evliyâ* eseri Abdülmecid Sivâsî'den bahseden önemli bir kaynaktır. Eser diğer kaynaklara oranla daha değişik bilgiler ihtiva edip Abdülmecid Sivâsî'nin hayatı, eserleri, menkıbeleri ve halifeleri hakkında bilgiler verir. Ahmet Hilmi'nin *Ziyâret-i Evliyâ'sı*, Bağdatlı İsmail Paşa'nın *Hediyetü'l-Ârifin'i*, Ömer Rıza Kahhale'nin *Mu'cemü'l-Müellifin'i*, İsmail Ayvansarâyî'nin *Tercümetü'l-Meşâyih* adlı eserleri genel biyografik bilgiler ihtiva etmektedir. Bursalı Mehmet Tahir ise *Osmanlı Müellifleri*'nde Abdülmecid Sivâsî'nin hayatı hakkında değişik bilgiler vermemekle birlikte eserlerini toplu olarak sıralamıştır, bu bakımdan önemli bir kaynaktır. Şeyhi Mehmed Efendi ise *Vekâyü'l-Fudalâ* adlı eserinde Nazmî'nin eserinden nakiller yaparak kapsamlı bilgiler ihtiva etmektedir.<sup>12</sup>

### 1. Doğumu, Adı ve Mahlası

Kaynakların genel olarak ittifak ettiği bilgiye göre Abdülmecid Sivâsî, hicri 971, miladî 1563 yılında Tokat'ın Zile kazasında doğmuştur.<sup>13</sup> Babasının adı Muharrem Efendi, amcası ise Şemseddîn Sivâsî'dir. Abdülmecid ismi kendisine Abdülmecid Şirvânî'nin vefat ettiği yılda doğmasından dolayı verilmiştir<sup>14</sup> ki Abdülmecid Şirvânî, Halveti meşayihinin büyüklerinden ve Şemseddin Sivâsî'nin şeyhidir. Abdülmecid Sivâsî'nin tam adı ise; Ebu'l-Hayr Mecdü'd-Dîn Abdülmecid b. Muharrem b. Ebu'l-Berakât Muhammed b. Ârif Hasan ez-Zilî es-Sivâsî el-Hanefî'dir. Künyesi Ebu'l-Hayr, lakabı Mecdü'd-din ve ismi ise Abdülmecid'dir.<sup>15</sup> Şiirlerinde Şeyhî mahlasını kullanır.

Edebiyatımızda Şeyhî mahlasını kullanan şairler oldukça fazladır. Germiyanlı Şeyh Sinâneddin Yusuf Çelebi şiirlerinde Şeyhî mahlasını kullanan en meşhur şairdir. Şeyhî'nin vefat tarihi *Osmanlı Müellifleri'ne* göre 1422, Müstakimzâde'nin

<sup>12</sup> Abdülkadir Özcan, *Şeyhi Mehmed Efendi Vekâyü'l-Fudalâ*, Çağrı Yayınları, s. 62-65, İstanbul 1989.

<sup>13</sup> Osman Türer, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat, Halvetilik Örneği, Mehmet Nazmî Efendi, Hediyetü'l-İhvan*, İnsan Yayınları, İstanbul 2005, s. 390.

<sup>14</sup> Osman Türer, *age*, s.390.

<sup>15</sup> Osman Türer, *age*, s.389.

*Mecelle*'de yazdığına göre 1451, Fuat Köprülü'ye göre ise 1428'dir.<sup>16</sup> Abdülmecid Sivâsî ile Germiyanlı Yusuf Sinan'ın bazı şiirleri mahlaslarının ortak olması nedeniyle ortaktır. Yani bazı şiirler her iki şairin de divanında vardır. Divanda HŞG nüshasının dokuzuncu sayfasında kayıtlı bir şiir her iki şairde de ortaktır.

Çankı dimâğ içinde ki 'aşkıñ hevâsı yok

Yüz nûr görürse gözleriniñ rûşenâsı yok (48/1)

Aynı şiir Germiyanlı Şeyhî'nin divanında da geçmektedir.<sup>17</sup> Bu ortak şiiri de Prof. Dr. Haluk İpekten şerh etmiştir.<sup>18</sup> Edebiyatımızda Şeyhî mahlasını kullanan 28 tane şair vardır. Bu şairler *Tuhfe-i Nâilî*'ye göre şu şekildedir:<sup>19</sup> Şeyh Mehmet Efendi b. Sinan Efendizade (ö. 1563), Kadı Tayyip Efendi'nin oğlu Şeyhî Mehmet Efendi (ö. 1591), Edirneli Şeyh Hayrettin Efendi (ö. 1608), Şeyh Mehmet Efendi (ö. 1586), Lütfullah Efendi (ö. 1564), Şeyhî Efendi (ö. 1633), Seyyit Mehmet Şeyhî Efendi (ö. 1634), Merhabazâde Ahmed Şeyhî Efendi (ö. 1666), Ayâşizâde Seyyid Mehmed Efendi (ö. 1669), Nâkıbzade Şeyhî Çelebi (ö. 1669), Kudsîzâde Mehmed Şeyhî Efendi (ö. 1674), La'lîzâde Şeyh Mehmed Efendi (ö. 1706), Şeyh Mehmet Memiş Efendi (ö. 1723), Şeyh Mehmed Efendi (ö. 1728), Şeyh Mehmed Efendi (ö. 1732), Mehmed Şeyhî Efendi (ö. 1738), Mollazâde Şeyh Süleyman Şeyhî Efendi (ö. 1749), Mehmed Şeyhî Efendi (ö. 1819), Mehmed Celalettin Dede Efendi (ö. 1908), Şeyhî Çelebi (Fatih Sultan Mehmet Han zamanında vefat ettiği kayıtlıdır), Mehmed Şeyhî Efendi (ö. ?), Şeyhî Mehmed Efendi (ö. 1720), Kargazâde Mustafa Şeyhî Efendi (ö. ?), Şeyh Mehmed Efendi (ö. ?), Lâmiyezâde Şeyhî Mustafa Efendi (ö. ?), Şeyhî Çelebi (ö. ?), Şeyhî Efendi (ö. ?)'dir.

Abdülmecid Sivâsî'in mahlası şeyhe ait, şeyhle ilgili anlamlara gelmekte ve mahlasın kendisine kim tarafından verildiği veya kendisinin bu mahlası niye tercih ettiği hususunda bilgimiz bulunmamaktadır.

<sup>16</sup>*Tuhfe-i Naili*, II. Cild, nr. 2179 (CU. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Fatma Özdemir, SİVAS 2011)

<sup>17</sup>*Şeyhî Divânı Nüsha Farkları ve Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Tıpkıbasım İstanbul 1942, s. 116.

<sup>18</sup>Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), sayı: 415-416-417, Temmuz, Ağustos, Eylül 1986 s. 260-264.

<sup>19</sup>Bu isimler *Tuhfe-i Naili*'de nr. 2180-2207'de kayıtlıdır.

## 2. Ailesi

Babası Muharrem Efendi, dedesi ise Hasan Efendi'dir. Horasandan gelip Zile'ye yerleşmişlerdir. Hasan Efendi'nin dört oğlu vardır. Divan nüshalarından YB'nin başında bulunan ve silsile-i evlâd-ı Hasan Sivâsî adında bir soy ağacına göre bu isimler şunlardır: Şeyh Muharrem Şârihü'l-Câmi (ö. 1000), Şeyh Ahmed Şems-i Sivâsî (ö. 1006), Müfti-i Sivâsî İsmail Efendi Şârih-i Mültekâ (ö. ?), İbrahim Efendi (ö. ?). Yine söz konusu soy ağacına göre bu dört zattan sonra birer isim geçmektedir ki şöyledir: Muharrem Efendi'nin oğlu Şeyh Abdülmecid Sivâsî Şeyh Sivâsî vâ'iz-i Sultan Ahmed (ö. 1049), Şems-i Sivâsî'nin oğlu ise Pîr Muhammed Efendi, İsmail Efendi'nin oğlu Mustafa Safa ki Abdülmecid Sivâsî'den sonra postnişîn olan Abdülehad Nûrî, Mustafa Safâ'nın oğludur. İbrahim Efendi'nin oğlu ise Receb Efendi Müellif-i Nûr-ı Hüdâ'dır.

Bu soy ağacı ve diğer veriler gösteriyor ki Abdülmecid Sivâsî tam anlamıyla bir Halvetî ailenin içinde, ilim ve irfan mektebinin merkezinde büyümüş ve yetişmiştir.

## 3. Eğitimi

Abdülmecid Sivâsî'nin ailesine baktığımız zaman ilim ve irfan yuvası olduğunu görüyoruz ve buradan hareketle de Sivâsî'nin düzenli ve iyi bir eğitim aldığını ifade edebiliriz. Zira Abdülmecid Sivâsî, Şeyh Nazmî'nin haber verdiği gibi yedi yaşında Kur'ân'ı hıfz etmiştir.. Buluş çağına gelince de babasından Arapça ilim tahsil etmiş ve diğer talebelerin mümtazı olmuştur.<sup>20</sup> Daha sonra ise şeyhi Şems hazretlerinden Kıraat, Hadis, Fıkıh ve Tefsir okumuştur.

Nazmî'nin ifade ettiğine göre Abdülmecid Sivâsî, Şems-i Sivâsî'ye intisap etmek istediği zaman otuz yaşındaydı ve bu yaşına kadar da zahiri ilimlerle meşgul olmuş kendini bu alanda yetiştirmişti. Şeyhine intisap etmek istediği zaman Şems-i

<sup>20</sup>Osman Türer, *age*, s. 390.

Sivâsî ona şöyle demiştir: “*Abdülmecid, sen zâhir-bînsin. Ve ilm-i zahirde ferîd olduğundan ilim sana gayet vücut vermiştir. İrşad ve teselli sana geç vâki olur. Amma gayet hûb olursan, cümle ihvânını sebk idüb cümleden âli olursun.*”<sup>21</sup> Yine Nazmî’nin Recep Sivâsî’den öğrenip ifade ettiğine göre Abdülmecid Sivâsî şeyhine intisab ettiğinde cümle ihvandan pek çok anlamda üstündür. Bunu Recep Sivâsî’nin ifadelerinden hareketle şu şekilde ifade eder Nazmî: “*Abdülmecid Efendi, Hz. Şems’in halifetü’l-hulefâsı ve zâten ve sıfâten ve ilmen ve fazlen ve hâlen ve zevken ve keşfen ve kerâmeten ve şeriaten ve tarikaten, marifeten ve hakikaten cümlemizin ekmel ve eşrefi ve efdâlidir.*”<sup>22</sup>

Abdülmecid Sivâsî, Arapça ve bilhassa Farsça üzerine kendini yetiştirmiş, Mesnevî’nin birinci cildini şerh etmiş ama diğer ciltleri müsvedde halinde kalmıştır. Nazmî’nin ifadesine göre Mevlana, Abdülmecid Sivâsî’nin rüyasına girmiş ve mesneviyi şerh etmesini telkin etmiştir. Bu hadise *Hediyyetü’l-İhvan*’da şu şekilde kaydedilmiştir: “*Hz. Celâleddîn-i Rûmî ile âlem-i hâlde mülakat vaki olup, Hz. Sivâsî’ye hitab idüb, Benim Mesnevî kitabıma şerh yazmanız maksudumdur, dediler. Hz. Sivâsî dahi özür beyân edip, Hazmen li-nefsihi benim ne haddimdir? Sizin kelâmât-ı dürer-bârinıza ittıla-ı tahsil etmek, kande kaldı ki şerh yazmak? Hususan nice şerhleri var. Bizim şerhimize ne ihtiyac, dediklerinde, (Mevlâna), Hoş, hoş onlar da güzel. Lakin kâl başka hâl başkadır. Benim mesnevimi şerh etmeğe sizin gibi bir ehl-i hâl, sâhib-i kemâl, ilm-i kelâmda mâhir, ve fenn-i tasavvufta nâdir gerektir, buyururlar. Beşeriyet âlemine geldikte, ihmal buyururlar. Bir kaç gün sonra yine mülakat iderler; Ben size benim Mesnevime şerh yazın demedim mi? buyururlar. Hz. Sivâsî yine itiraz etmek murad ettiklerinde, Hoş, imdi biz sana topuz ile itdürürüz, deyü buyururlar. Fi’l-vaki, ‘ale’s-sabah taraf-ı padişahîden hatt-ı şerif ile iki çavuş gelüb kağaz-baha yüz sikke-i hasene getirürler. Hatt-ı şerifi kıraat buyurduklarında, Benim faziletli pederim, bu saat Mesnevi-i Mevlevîye şerh yazmağa emrim olmuşdur. Biz de memuruz, demişler.*”<sup>23</sup>

<sup>21</sup>Osman Türer, *age*, s. 392.

<sup>22</sup>Osman Türer, *age*, s. 392.

<sup>23</sup>Osman Türer, *age*, s. 390-391.

Nazmî, şerhin bir nüshasının hazinede, müsveddesinin ise kendisinde olduğunu ifade eder.

#### 4. Tarikatı

Abdülmeccid Sivâsî, Şemseddin Sivâsî'nin halifesi ve post-nişîni olarak Halvetî tarikatı meşayihindedir. Babası ve amcaları da yine Halvetîdirler. Amcası Şemseddin Sivâsî, Halvetiyye'nin Şemsiyye kolunu kurmuş ve Abdülmeccid Sivâsî ise Sivâsiyye şubelerini oluşturmuştur.

Abdülmeccid Sivâsî otuz yaşında şeyhine intisap etmiştir. Kısa zamanda tasavvufî ilimleri kesb eden Abdülmeccid Sivâsî, şeyhinden hilafet alıp Merzifon'da bir süre hizmet etmiş ve Eğri seferinden dönerken şeyhi tarafından Zile'deki dergâhta görevlendirilmiştir.<sup>24</sup> Şems-i Sivâsî vefat ettiği zaman (1597) yerine oğlu Pir Mehmed Efendi geçmiş ancak iki yıl sonra vefat etmiştir. Daha sonra Şems-i Sivâsî'nin damadı Receb Efendi dergâha postnişin olmuş fakat o da kısa süre sonra vefat etmiştir. Bunun üzerine hulefâ ve fukarâ, Abdülmeccid Sivâsî'nin Sivas'ta Şemsî dergâhında irşat için görev almaları konusunda ittifak etmişler ve böylece Abdülmeccid Sivâsî, Sivas'ta Şemsî dergâhında meşihat makamına oturmuştur.<sup>25</sup>

Kısa süre sonra Abdülmeccid Sivâsî'nin şöhreti İstanbul'a kadar ulaşmış ve sultan III. Mehmet tarafından İstanbul'a davet edilmiştir. İstanbul'da pek çok hizmetlerde bulunan Abdülmeccid Sivâsî, İstanbul halkı arasında pek meşhur olmuştur. Şeyh Yavsî Tekkesi'nde görev yaptığı kaynaklarda yer almaktadır.<sup>26</sup> Devrin en meşhur tekke-medrese tartışmasında (Kadızedeliler-Sivasiler) tekke tarafını savunmuştur. Yaşadığı dönemde İstanbul'da Sivâsî Efendi adıyla meşhur olmuş ve öyle anılmıştır.<sup>27</sup>

Abdülmeccid Sivâsî'nin tarikat silsilesi ise şu şekildedir:

<sup>24</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 55.

<sup>25</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 56.

<sup>26</sup>Kudret Altun, *Tezkire-i Mucib*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., s.38, Ankara 1997.

<sup>27</sup>Abdülmeccid Sivâsî'nin İstanbul'daki vazifeleri ve Kadızedeliler ile olan mücadelesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 55-146.

1. Hz. Muhammed Mustafa (sav.) (ö. 11/632)
2. Hz. Ali el-Murtezâ (kv.) (ö. 48/668)
3. Hasan-ı Basrî (ö. 110/728)
4. Habîb-i A'cemî (ö. 150/767)
5. Dâvud-ı Taî (ö. 184/800)
6. Ma'rûf-ı Kerhî (ö. 200/815)
7. Seriyî-i Sakatî (ö. 253/867)
8. Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909)
9. Mimşâd-ı Dîneverdî (ö. 299/912)
10. Muhammed-i Dîneverdî (ö. 367/977)
11. Muhammed el-Bekrî (ö. 400/1009)<sup>28</sup>
12. Kâdî Vahyüddin (ö. 452/1060)
13. Ömer el-Bekrî (ö. 487/1094)<sup>29</sup>
14. Ebu'n-Necib Ziyâeddin es-Sühreverdî (ö. 563/1167)
15. Kutbeddin Ebherî (ö. 623/1226)
16. Rukneddin Necâşî (ö. 628/1231)
17. Şihabüttin et-Tebrizî (ö. 638/1240)
18. Seyyid Cemaleddin et-Tebrizî el-Ezherî (ö. 672/1273)
19. İbrahim Zâhid Gîlânî (ö. 700/1300)
20. Abdullah Siraceddin Ömer Halvetî (ö. 750/1349)
21. Ahi Muhammed el-Halvetî (ö. 780/1382)
22. Ahi Mirem Muhammed Halvetî (ö. 816/1413)
23. İzzeddin Halvetî (ö. 828/1425)
24. Sadreddin Hıyâmî (ö. 860/1455)
25. Celaleddin Yahyâ (ö. 869/1464)
26. Yusuf Halvetî (ö. 890/1485)
27. Muhammed Rukıyye (ö. 903/1497)
28. Abdülmecid Şirvânî (ö. 971/1563)
29. Şemseddin Sivâsî (ö. 1006/1597)
30. Abdülmecid Sivâsî (ö. 1049/1639)

<sup>28</sup>Divandaki silsilenâmede bu isim geçmemektedir.

<sup>29</sup>Divandaki silsilenâmede bu isim geçmemektedir.



Abdülmeccid Sivâsî'den sonra dergâha yeğeni Abdülehad Nûrî geçmiştir ki Halvetîliğin Sivâsiyye şubesinin kurucusu olarak her iki isim de geçmektedir.<sup>30</sup> Abdülmeccid Sivâsî 41 tane halife yetiştirmiş. Bu halifelerin 16 tanesi hakkında bilgi bulunmaktayken diğerlerinin sadece isimleri bilinmektedir.<sup>31</sup> Hakkında bilgi bulunan halifeler şunlardır:

1. Abdülehad Nûrî Sivâsî (ö. 1659)
2. Şeyh Abdülbâki Efendi (ö. 1710), Abdülmeccid Sivâsî'nin oğludur.
3. Şeyh Mısrî Ömer Efendi (ö. 1658)
4. Yeniçeri Mehmed Efendi (ö. ?)
5. Arâklı Mehmed Efendi (ö. 1659)
6. Şeyh İbrahim Efendi (ö. 1650)
7. Şeyh Mehmed Efendi (ö. ?)
8. Murâd Efendi (ö. ?)
9. Sivaslı Kadızâde Mehmed Efendi (ö. 1650)
10. Kadızâde Şeyh Küçük Mehmed Efendi (ö. 1620)
11. Karabaş Ahmed Efendi (ö. ?)
12. Kazganizâde Süleyman Ağa (ö. 1669)
13. Yûsuf Beğ (ö. 1659)
14. Ankaralı Şeyh Hasan Efendi (ö. 1659)
15. Şeyh Müeyyed Efendi (ö. 1664)
16. Dîvâne Ali Efendi (ö. 1659)<sup>32</sup>

Abdülmeccid Sivâsî'nin hakkında bilgi bulunmayan halifelerinden Şeyh Mustafa Efendi hakkında, Abdülmeccid Sivâsî'nin kendisine yazdığı bir mektup suretini tespit ettik ki Mustafa efendi Turhallı Şeyh Mustafa Efendidir ve Turhal'da Şeyh Mustafa Camii adında bir cami bulunmaktadır. Bahsettiğimiz mektubun başlığı,

<sup>30</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 175-176.

<sup>31</sup>Hayatları hakkında fazla bilgi bulunmayan halifeler için bkz. Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 199-200.

<sup>32</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 186-199.

“Efendi Hazretlerinin Turhallı Şeyhzâdeye yazdığı mektub suretidir” diye atılmış ve mektubun ilk cümlesi ise şöyle başlamaktadır: “Oğlum halifem Mustafa Çelebi.”<sup>33</sup>

### 5. Vefâtı

Abdülmeccid Sivâsî'nin vefat tarihi konusunda bütün kaynaklar ittifak halindedir. Yetmiş sekiz yıllık hayatını ilim ve irfanla geçiren Abdülmeccid Sivâsî h. 1049 / m. 1639 yılında vefat etmiştir.<sup>34</sup> Abdülmeccid Sivâsî vefat ettikten sonra Eyüp, Nişanca'da bulunan evinin bahçesine defnedilmiştir. Vefatından iki yıl sonra IV. Mehmed'in annesi Mahpeyker Valide Sultan'ın gördüğü bir rüya üzerine Abdülmeccid Sivâsî'ye bir türbe yaptırılmıştır.<sup>35</sup> Türbesi bugün sağlam ve ziyarete açıktır.

Abdülmeccid Sivâsî'nin vefâtı üzerine bir şair olan halifesi ve yeğeni Abdülehad Nûrî tarafından bir tarih düşürülmüştür ki bu şiir sadece bir tarih şiirinden ziyade bir anlamda da mersiye olarak kabul edilebilir. Söz konusu şiir şöyle:

Bu bağ-ı fânînin gülü elbette fânidir hemân

Bâkî kalur mı bülbülü bâkî değilken gülistân

Çün halk-ı 'âlem ser-ta-ser geldikleri yere gider

Âyâta ibretle nazar eyle gözün açub uyan

Ol gavs-ı âlem Şeyhî Sivâsî-i sâhib-i safâ

İtdüğü dem azm-i bekâ ağladı ana ins ü cân

Feryâd idüb 'âşıkları muhlisleri sâdıkları

Çâk itdi sine her biri bâlâ-veş tordu figân

<sup>33</sup>Söz konusu mektup, Bayazıt Devlet Kütüphanesinde Şemseddin Sivâsî adına kayıtlı bir silsilenamenin arkasındadır ki silsilenâme de Abdülmeccid Sivâsî'ye aittir. Eserin numarası: 3205/203

<sup>34</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 146.

<sup>35</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 147.

Eflâke çıktı hây u hû gülbangla ‘âlem tolu  
Hayrân olub giçi olur ulu kıyâmet koptu san

Anın gibi bir er kanı şerh ide Nûrî sadrını  
Bildürene nef ü Rabb’ini zâhir ola sırr-ı cihân

Sırrına menba olanı nuruna matla olanı  
Tavrına meşra olanı ister bulur ârif olan

Çün sâl-i “gam” (1049)da intikâl itdi o mahmudü’l-hisâl  
Ahbâbına var mı mecâl çeşminden akıtmaya kan

Gam itmiş iken akli çâk tarihini didi bu hâk

*Bin kırk tokuzda* aldı pâk Sivâsî uçmakda mekân<sup>36</sup>

## B. ESERLERİ

Abdülmeçid Sivâsî’nin kaleme aldığı eserler hakkında net bir sayı vermek şu andaki bilgilerimizle mümkün değildir. Zira hayatı hakkında bilgi veren eserlerin tamamı, kendisinin Arapça, Farsça ve Türkçe yirmiden fazla eserinin olduğunu beyan ederler.<sup>37</sup> Buna bir de değişik mecmualarda geçen kısa risaleleri de eklersek sayı noktasında net bir hükme varmamız daha da zorlaşır.

Abdülmeçid Sivâsî’nin kaynaklarda ismi geçen veya kaynaklarda ismi geçmeyip de kütüphanelerde var olan eserleri Cengiz Gündoğdu tarafından tespit edilmiştir. Buna göre Abdülmeçid Sivâsî’ye ait olan 21 eser kayıtlıdır kütüphanelerde.<sup>38</sup>

<sup>36</sup>Osman Türer, *age*, s. 467-468.

<sup>37</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 209.

<sup>38</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 210.

### 1. *Tefsîr-i Sure-i Fatihâ*

Fatihâ suresinin tasavvufî anlamda tefsirini içeren bu eserin Süleymaniye Kütüphanesinde iki nüshası bulunmakta. Biri Mihrişah bölümünr.300/2’de kayıtlı, bir diğeri ise Şehit Ali Paşa bölümü nr. 1367/1’de kayıtlıdır. Eser her ne kadar isim itibari ile tefsir ilmiyle alakalı bir kitap gibi gözükse de daha ziyade Fatihâ suresindeki “*nimet verilen kimseler*” hakkında yazılmış tasavvufî bir kitaptır.<sup>39</sup> Bu eser yayınlanmıştır.

### 2. *Bidâ‘atü’l-Vâizîn*

Bu eser sadece kütüphanedeki kayıtlarda gözükmemekte ve kaynaklarda bu eserden söz edilmemektedir. Eser klasik edebiyatın geleneklerinden olan kırk hadis geleneği ile alakalıdır ki müellif eserine önce kırk hadis almış ve daha sonra bunlara yirmi tane daha eklemiştir. Bu eser kırk hadisi içeren ama hacim itibariyle bu türden daha kapsamlı bir kitaptır.

Müellif, eserini Osmanlı Türkçesi ile kaleme almış ve seçtiği hadislerin senetlerini mümkün olduğu kadar titizlikle vermiş, hadisleri tercüme edip ahlaki ve tasavvufî yönden şerh etmiştir. Eserin nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Kılıç Ali Paşa bölümü, nr. 1032/2’de kayıtlıdır.<sup>40</sup>

### 3. *Letâifü’l-Ezhar ve Lezâizü’l-Esmâr*

Padişah I. Ahmet tarafından yazdırılan bir eserdir ki Abdülmecid Sivâsî, eserinde padişaha ve ihvanına nasihat ve tavsiyelerde bulunmaktadır. Eserin ismi konusunda kütüphane kayıtları da eser hakkında bilgi veren kaynaklar da ihtilafli bilgiler vermekte ve eser ya eksik ya fazla isimle veya başka isimle kayıtlıdır kütüphanelerde.<sup>41</sup> Müellif, toplumdaki sorunlara eserinde çözümler getirmekte ve

<sup>39</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 210-211.

<sup>40</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 213-214.

<sup>41</sup>Eserin kayıtlı olduğu kütüphaneler ve kayıtlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 215-216

padişahın önder olduğunu, o düzgün olursa toplumun da düzeleceğini beyan ediyor. Eserin sonunda da I. Ahmet'ten övgüyle bahsediyor.<sup>42</sup>

#### **4. *Miskâlü'l-Kulûb***

Eser hakkında hem kaynaklar hem de kütüphane kayıtları ittifak halindedir. Müellif, eserinde tasavvufa dair konuları işlemiş, devrinde yaşanan sorunlara cevap vermiştir. Abdülmecid Sivâsî, eserine Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadisle başlar ki hadis şöyledir:

“Nebî (sav)’den iki kab (dolusu) ilim belledim. Bunlardan birini (size) nisâr ettim. Diğerine gelince onu meydana çıkaracak olsam benim şu boğazım kesilir.” Müellif bu hadisten hareketle tasavvufî bazı meseleleri izah edip, tasavvuf ehlinin ehl-i tevhid olduğunu beyan etmekle birlikte sahte ve cahil sûfilerin de varlığından şikâyet etmektedir. Müellif, batın ehlinin ve süluk ehlinin vasıflarını, şeyh-mürîd münasebetlerini, sâlikin seyr u sulûk mükellefiyetlerini, sulûk esnâsında riayet edilecek olan edepi izah etmektedir. Eserin tek nüshası vardır ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde 2311 numarada kayıtlıdır..<sup>43</sup>

#### **5. *Mi'yâr-ı Tarîk***

Eserin ismi kaynakların hiçbirinde geçmemektedir. Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmıştır. Genel olarak tasavvufî konulardan bahsedilir. Müellif, eserinde mürit ve şeyhlerin vasıflarını, sulûkta takılıp kalmamak için dikkat edilmesi gerekenleri ifade eder ve nefsi terbiyenin şeriat ile, kalbi tasfiyenin tarikat ile ve ruhu tahliyenin ise hakikat yoluyla olacağını anlatır. Eserin Süleymaniye Kütüphanesinde iki nüshası mevcuttur. Birincisi Mihrişah Sultan nr. 300/3'de, ikincisi ise Şehid Ali Paşa nr. 1362/2'de kayıtlıdır.<sup>44</sup>

<sup>42</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 218.

<sup>43</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 220.

<sup>44</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 221-222.

### **6. Dürer-i Akâid ve Gurer-i Külli Sâikin ve Kâid**

Abdülmeccid Sivâsî'nin akâid, kelim, tasavvuf ve itikâdî mezhepler hakkında yazdığı bir kitaptır. Muhteva olarak oldukça zengin olan eserin kütüphanelerde 15 farklı nüshası bulunmaktadır.<sup>45</sup> Nüshaların sayısı itibariyle müellifin en çok okunan kitaplarından birisi olduğu söylenebilir. Eser, iman ve artması-eksilmesi konularından başlayıp, imanın çeşitli hallerdeki durumu, imanın mahluk olup olmadığı, imanın rükünler, tevhid ve sıfatlar konusunda kelim usulleri, vahiy meselesi ve müteşabih ayetler, Peygamber Efendimizin diğer peygamberlerden üstün olması, enbiyanın ismeti, velinin tarifi, mucize, keramet ve istidrac, Ebu Hanife, Maturidi ve Eş'ari'nin halleri, şefaath... gibi pek çok konuyu içermektedir.<sup>46</sup>

### **7. Makâsıd-ı Envâr-ı Gaybiyye ve Mesâ'id-i Ervâh-ı Tayyibe ve Ayniyye**

Bu eser Yâr Ali b. Siyâvuş b. Avren Divriği (ö. 1409)'nin Farsça yazdığı Kitabu'l-Makâsıd'ın-Nâciye fi'l-Mebdei ve'l-Me'aşi ve'l-Mead adlı eserinin Türkçeye tercümesi ve şerhidir. Eserde genel olarak varlık âleminin sırları, esmâ-i ilahiyye, sıfat-ı ilahiyye, nüzul ve urucun mertebeleri, nefis ve nefis mertebeleri, ilmin dereceleri, kâinatın mertebeleri ve tevhidin sırları gibi konular işlenir. Eserin iki tane nüshası vardır.<sup>47</sup>

### **8. Kaza ve Kader Risalesi**

Eser hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi söz konusu değildir. Ancak kütüphane kayıtlarda vardır ama kayıtlar birbirinden farklılık arz etmektedir. Bu bakımdan eserin tam ismi bilgimiz dâhilinde değildir. Abdülmeccid Sivâsî'nin kader hakkındaki görüşlerini anlattığı eser, kader konusundan bahsetmenin zorluğundan bahisle başlar ve Allah'a zulüm isnad edenleri reddetmek üzere yazıldığını

<sup>45</sup>Nüshalar hakkında bz. Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 225-227.

<sup>46</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 224.

<sup>47</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 227-228.

kaydeder. Müellif, eserinin sonunda Kaderiyye, Cebriyye, Mutezile ve Ehl-i Sünnet'in kader konusundaki görüşlerini vermiştir.<sup>48</sup> Bu eser yayınlanmıştır.

### **9. *Fir'avn İmanına Dair Risâle***

Abdülmecid Sivâsî'nin müridlerine yazdırdığı bir kitaptır ki eser kendi görüşleri doğrultusunda yazılmış ve kendisine nisbet edilmektedir. Eseri kaleme alan ise Hacı İsmail b. Hacı Sinan es-Sivâsî'dir<sup>49</sup>

### **10. *Mektupları***

Bir mutasavvıf şair ve yazar olan Abdülmecid Sivâsî, pek çok halife yetiştirmiş ve bu halifelerini de yurdun değişik yerlerine irşatla memur etmiştir. Abdülmecid Sivâsî ile halifelerinin mektuplaşması ise bu durumda pek tabidir. Cengiz Gündoğdu, yaptığı çalışmada iki tane mektup suretinden bahsetmiş ve daha başka mektupların da olabileceğini kaydetmiştir.<sup>50</sup> Biz de yaptığımız araştırmalar sonucunda Şemseddin Sivâsî adına kaydedilmiş bir silsilenâme ve bir mektup suretinin Abdülmecid Sivâsî'ye ait olduğunu tespit ettik. Söz konusu mektup Abdülmecid Sivâsî'nin halifelerinden olan Turhallı Şeyh Mustafa Efendiye yazdığı ve tasavvufî nasihatler içeren bir mektuptur.

### **11. *Şerh-i Mesnevî***

Abdülmecid Sivâsî'nin en meşhur eserlerinden biridir. Hakkında bilgi veren bütün kaynaklar bu eserden söz ederler. Kütüphane kayıtlarında bazı nüshalar Şemseddin Sivâsî adına kaydedilmiş fakat bu nüshaların Abdülmecid Sivâsî'ye ait olduğu kesindir. Eserin yazılmasıyla ilgili Nazmî bazı rivayetlerden bahseder ki Mevlana rüya âleminde bu eserin yazılmasını Abdülmecid Sivâsî'ye telkin etmiş ve kabul edilmeyince de “imdi biz sana topuz ile yazdırırız” demiş Bunun üzerine ertesi gün Sultan I. Ahmet bir hatt-ı hümayun göndererek Mesnevîyi şerh etmesini

<sup>48</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 229-230.

<sup>49</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 230-231.

<sup>50</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 232.

emretmiştir.<sup>51</sup> Eserin dört tane nüshası vardır. İki tanesi İstanbul, bir tanesi Ankara ve bir diğeri de İzmir'dedir.<sup>52</sup> Birinci cildi tamamlanmış ama diğeri müsvedde halinde kalmış, tamamlanamamıştır. Eser Ahmet Gülen tarafından Çukurova Üniversitesinde doktora çalışması olarak hazırlanmaktadır.

### **12. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî**

Bu eser Abdülmecid Sivâsî hakkındaki kaynaklarda zikredilmiş ve dört tane Süleymaniye Kütüphanesinde bir tane de İÜ Kütüphanesinde olmak üzere beş nüsha halinde kütüphane kayıtlarında bulunmaktadır. XVI. yy. Mevlevî şairlerinden Yenicevardarlı Yûsuf Sine-çâk (ö. 1546) tarafından Mevlânâ'nın Mesnevisinden 366 beyit seçilmiş ve *Cezîre-i Mesnevî* ismi verilmiştir. Abdülmecid Sivâsî'nin eseri ise bu esere yapılan bir şerhtir. Yusuf Sine-çâk'ın eseri pek çok kişi tarafından şerh edilmiş ama Abdülmecid Sivâsî'nin şerhi bunların ilkidir. Bu bakımdan öneme haiz bir eserdir.<sup>53</sup>

### **13. Şerh-i Kasîde-i Mîmiyye**

Bu eser Mevlâna'nın on bir beyitinin şerhidir. Abdülmecid Sivâsî, eserini muhiblerinin isteği üzerine kaleme almıştır. Müellif, eserde önce Mesnevi'den seçtiği bir beyitin Türkçe tercümesini vermiş, daha sonra beyitlerde kullanılan lafızların ne anlama geldiğini ve beyit içinde hangi anlamlarda kullanıldığını ifade etmiş ve daha sonra beyitin tamamını izah etmiştir. Beyitleri izah ederken ayetlere başvurmuş ve zaman zaman da müellif kendi şiirleriyle eseri zenginleştirmiştir. Eserin Süleymaniye Kütüphanesinde bilinen dört nüshası vardır.<sup>54</sup>

### **14. Müşkilât-ı Mesnevî**

Kaynakların bazılarında bu eserin ismi geçmektedir. Abdülmecid Sivâsî, Mesnevi'de geçen bazı muğlak kelimeleri tespit edip onları son harflerine göre sıralamış, kelimelerin ne anlama geldiğini, Türkçede hangi anlamda kullanıldığını,

<sup>51</sup>Ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Türer, *age*, s. 390-391.

<sup>52</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 236-237

<sup>53</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 238.

<sup>54</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 241-242.



Mesnevi içinde hangi anlamda kullanıldığını izah etmiştir. Eser 28 bâbdan müteşekkil olup Süleymaniye Kütüphanesinde bir nüshası vardır.<sup>55</sup>

### 15. *Meyâdinü'l-Fursân*

Farsça gramer kaidelerinin özelliklerinden bahseden bir kitaptır. Kaynaklarda ismi geçen bu eserin iki tane nüshası tespit edilmiştir. Eser, ilk önce Farsça dil bilgisi özellikleri hakkında bilgi verir ve daha sonra lügat kısmına geçer. Bu kısımda kelimeler harf sırasına göre sıralanmış ve daha sonra Türkçe anlamları verilmiştir.<sup>56</sup>

### 16. *'Uddetü'l-Musta'iddîn*

Sarf ilmiyle alakalı bir kitaptır ve Süleymaniye Kütüphanesinde tek nüshası vardır. Müellif, eserinde önce fiillerin mâzi ve muzârîsini vermiş, sonra mastarları hakkında bilgi vermiştir. Cengiz Gündoğdu, çalışmasında bu eser hakkında şu ifadeleri kullanır: “Öyle anlaşılıyor ki Abdülmecid Sivâsî'nin bu eseri yazmasındaki gaye, sarf tedrisinde bulunurken öğrencilerin karşılaştıkları zorlukları kolay bir şekilde çözmek ve sarf öğrenimini kolaylaştırmaktır.”<sup>57</sup>

### 17. *Kasîde fî Medhi'n-Nebî Aleyhisselam*

Abdülmecid Sivâsî tarafından yazılan, kaside nazım şekliyle kaleme alınmış bir naattır. Hz. Peygamber'i övmek maksadıyla yazılan bu eser Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa nr. 2755/4'de kayıtlıdır. Cengiz Gündoğdu, yaptığı çalışmada bu eserin 132 beyit olduğunu beyan etmiş lakin biz bu kasideyi yaptığımız çalışmaya dâhil ettik ve eserin 132 beyit değil 132 satır, 66 beyit olduğunu gördük.

### 18. *Şerh-i Hilye-i Resûl*<sup>58</sup>

Bu eser, müellif hakkında bilgi veren kaynakların hiçbirinde geçmemektedir. Müellif eserinde, Tirmizi'de rivayet edilen ve Şemail hadisi olarak bilinen hadisi

<sup>55</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 243.

<sup>56</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 244.

<sup>57</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 247.

<sup>58</sup> Hilyeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehtap Erdoğan, *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, Kitabevi Yay., İstanbul 2013.

kullanmış ama bununla sınırlı kalmayarak başka hadis kaynaklarından ve hadislerden de yararlanarak, bazen de kendi şiirlerinden de kullanarak Peygamber Efendimizin şemali ortaya koymuştur. Eserin iki tane nüshası vardır.<sup>59</sup>

### **19. Pendnâme**

Bu eser İmam-ı Azam'ın İmam Ebu Yusuf'a yaptığı nasihatlerin tercümesinden oluşmaktadır. Kaynaklarda bu isimle bir eserden söz edilmemekte lakin kütüphane kayıtlarında bulunmaktadır. Müellif, eseri tercüme ederken kelimesi kelimesine tercüme etmemiş, kendi anlayışı doğrultusunda serbest olarak ve yer yer ilavelerde bulunarak tercüme etmiştir.<sup>60</sup> Yaptığımız çalışma neticesinde Abdülmecid Sivâsî'nin kırk beyitten müteşekkil bir pendnâmesini tespit ettik ve çalışmamıza ilave ettik. Pendnâme, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüseyin Şemsi Güneren nr.12'de kayıtlıdır. Bizim söz konusu ettiğimiz eser ise 40 beyitten müteşekkildir ve bir beyit iki defa yazılmıştır.

### **20. Kasîde-i Abdülmecid Sivâsî**

Abdülmecid Sivâsî'nin, Şam'da Yahyâ Peygamber'in türbesi civarında 1602 yılında zâhir ulemasından birinin sûfiler zümresini inkâr etmesi üzerine kaleme aldığı Arapça bir kasîdedir. Eserde müellif tarikat sırlarını ve ilahî hakikatleri izah etmektedir. Bu eser daha sonra Abdullah Bosnevî'ye gönderilmiş ve o da bu eseri şerh etmiştir. Bilinen iki tane nüshası vardır.<sup>61</sup>

### **21. Divan**

Abdülmecid Sivâsî divanını bir sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak anlatacağımızdan dolayı burada sadece varlığından bahsetmekle yetineceğiz.

<sup>59</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 250.

<sup>60</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 251-252.

<sup>61</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 252.

Vehbi Cem Aşkun “*Sivas Şairleri*” adlı eserinde isim vermemekle birlikte Abdülmecid Sivasi’nin 20’den fazla eserinin bulunduğu bilgisini vermektedir.<sup>62</sup> Buna delil olarak, yukarıda saydığımız eserlerin dışında da kaynaklarda yer almasına rağmen kütüphane kayıtlarında bulunamayan eserler vardır. Bunları şöylece sıralayabiliriz:

1. Tercüme-i Kelam
2. Kahru’s-Sûs
3. Risâletü’l-İslam ve’l-İman
4. Risâletü’l-Kebâir ve Şerhuhâ
5. Şurûtu’s-Salât
6. Keffaratü’l-Hams
7. Risâle-i Mufassala fi Hakkı’l-Îmân ve’l-İslâm
8. Risâle-i Mufassala fi’s-Salât
9. Şerh-i Hadîs-i Âfâk
10. Metin fi’n-Nahv
11. Risâle-i Mufassala fi’l-Ecniha
12. Risale-i Hızır Aleyhisselam
13. Beyân-ı Şerhu’l-Kebâir
14. Kerâhiyye
15. Metin fi’s-Sarf
16. Mufassal Şurûtu’s-Salât
17. Hadîs-i Erbaîn
18. Kitâb-ı keffârât-ı Hams
19. Risâle-i Niyyet
20. Risâle-i Savm<sup>63</sup>

Cengiz Gündoğdu, bu eserlerin çoğunun eser olarak zikretmenin güç olacağını ifade eder ki yaptığımız çalışma neticesinde biz de birkaç varaktan oluşan pek çok farklı kayda rastladık. Örnek olarak Süleymâniye Kütüphanesi, Hüseyin

<sup>62</sup> Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Şairleri*, Kamil Matbaası, s. 37-38, Sivas 1948.

<sup>63</sup> Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 253-254.

Şemsi Güneren bölümü nr. 12’de kayıtlı mecmuanın içinde Abdülmecid Sivâsî’ye ait birkaç varaktan oluşan risâleler söz konusudur.

### C. DİVANI

Abdülmecid Sivâsî divanının bizim tespit edebildiğimiz altı tane nüshası vardır. İlerleyen yıllarda yeni araştırmalar yapıldıkça başka başka nüshaların varlığından da söz edilebilir. Zira kaynaklarda Abdülmecid Sivâsî’ye ait üç tane divan nüshasından bahsedilmekte<sup>64</sup> iken yaptığımız araştırma sonucu bu sayı altıya çıkmıştır. Bu konuda Cengiz Gündoğdu bize üç tane nüsha olduğunu ifade eder ki söz konusu nüshalardan bir tanesi<sup>65</sup> hem Farsça hem de Abdülmecid Sivâsî’ye ait olduğu kesin değildir. Eser Abdülmecid adında birisine kayıtlıdır ve bu söz konusu şahıs şiirlerinde de *Abdülmecid* mahlasını kullanmaktadır. Oysa Abdülmecid Sivâsî, şiirlerinde Şeyhî mahlasını kullanır. Bunun yanında hayatı hakkında ayrıntılı bilgiler veren *Hediyyetü'l-İhvan* adlı eserinde Nazmî, böyle Farsça bir divandan bahsetmez. Bununla birlikte Abdülmecid Sivâsî hakkındaki kaynakların hiçbirinde Farsça bir divanı olduğu ifade edilmez. Bütün bunlara rağmen Abdülmecid Sivâsî’nin Farsça konusunda yetkin birisi olduğunu, Mesnevî’yi şerh ettiğini, Farsça gramer kitabı yazdığını ve Arapça bir şiirinde Abdülmecid mahlasını kullandığını düşünürsek böyle bir şairin Farsça divanının olması kuvvetle muhtemeldir diyebiliriz. Lakin bu konuda kesin bir bilgi söz konusu değildir.

Abdülmecid Sivâsî divanı üzerine 1984 yılında Recep Toparlı tarafından bir çalışma yapılmıştır. Söz konusu çalışmada Abdülmecid Sivâsî divanının iki nüshası esas alınmış ve nüsha farkları gösterilmemiş, divan incelemesi ise yapılmamıştır.<sup>66</sup> Bizim incelemeye tabi tuttuğumuz altı nüshanın iki tanesi Abdülmecid Sivâsî adına kaydedilmiş, diğerleri farklı ve net olmayan isimlere kaydedilmiştir. Bunlardan UT1 nüshası sadece Şeyhî adına kaydedilmiştir. Genel olarak Germiyanlı Yusuf Şeyhî, bu mahlasla bilindiği için ilk akla gelendir lakin edebiyatımızda 28 tane şair vardır Şeyhî mahlasını kullanan. Bu bakımdan bu nüshanın Abdülmecid Sivâsî’ye ait

<sup>64</sup>Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 248-249.

<sup>65</sup>Süleymâniye Kütüphanesi, Halet Efendi Bölümü, nr.698/1’de kayıtlı nüsha (bkz.Cengiz Gündoğdu, *age*, s. 249.)

<sup>66</sup>Recep Toparlı, *Abdülmecid Sivâsî Divanı*, Dilek Matbaası, Sivas 1984.

olduğunu ancak eserin içeriğini incelediğimiz zaman tespit edebildik. Bir diğer nüsha olan YB ise Şeyhî Efendi adına kaydedilmiştir ki bu da oldukça muğlak bir ifadedir. Yine eserin içeriğini gördüğümüz zaman eserin kime ait olduğunu tespit edebildik. UT2 nüshası ise Risâle-i Sivâsî Efendi adına kayıtlıdır ve içeriği hakkında bir bilgi söz konusu değildir. Eserin başında Şemsî divanı, arkasında Abdülmecid Sivâsî divanı, onun arkasında ise Abdülehad Nûrî divanı vardır. Bir diğer nüsha olan HŞG ise tez danışmanımız sayın Prof. Dr. Âlim Yıldız tarafından tespit edilip istifademize sunulmuştur.

Bunların dışında çalışmamıza dâhil ettiğimiz başka eserler de vardır ki silsilenâme divan nüshalarından sadece HŞG’de bulunmaktadır ve biz Bayezid Devlet kütüphanesine Şemseddin Sivâsî adına kaydedilen başka bir silsilenâmenin de Abdülmecid Sivâsî’ye ait olduğunu tespit ettik ve söz konusu silsilenâmeyi okurken her iki nüsha arasındaki farkları beyan ettik ve ikinci nüshayı NE diye ifade ettik. Bunun dışında Süleymaniye Kütüphanesinde kayıtlı bir kaside vardır ki onu da çalışmamıza dâhil ettik. Kaside Peygamber Efendimiz için kaleme alınmış oldukça hoş bir naattır. Bundan başka Abdülmecid Sivâsî adına bir pendnâme tespit ettik ve bunu da çalışmamıza dâhil ettik. Pendnâme, Süleymâniye Kütüphanesi, Hüseyin Şemsi Güneren nr. 12’de kayıtlı bir risalenin içinde iki varak halindedir.

## 1. Tertip Şekli

Bir mutasavvıf şair olan Abdülmecid Sivâsî, divanını oluştururken, şiiri bir eğitim aracı olarak kullanmıştır. Samimi bir üslubu vardır ve divanı mürettep değildir. Divan nüshalarından HŞG’de ise şiirler kafiye sırasına göre dizilmemiş, karışık halde bulunmaktadır. Diğer nüshalarda ise kafiye düzenine dikkat edilmiş lakin bu beş nüshada da sadece gazel formu kullanılmıştır. Klasik bir divanda sırasıyla; kasîdeler, tarihler, musammatlar, gazeller, rubâî, kıt’a, nazım ve müsretler yer alırken, Abdülmecid Sivâsî divanının nüshalarında böyle bir durum söz konusu değildir. Gazellerin dışında kaside ve musammatlar sadece HŞG’de var ve bu nüsha da tamamen karışık tertip edilmiştir. Divan nüshalarında kaside diye kayıtlı bazı şiirler vardır ve bu şiirler gazel formuyla kaleme alınmış ilahilerden müteşekkildir.

Klasik anlamda tevhit ve münâcât olarak olmasa da bu türlere dâhil edebileceğimiz şiirler söz konusudur.

## 2. Nazım Şekilleri ve Türleri

Mutasavvıf şairlerin şiirlerini sanat yapmak için değil, hem İslamî hususları insanlara anlatmak hem de bağlı oldukları tarikatın görüşlerini ihvana aktarmak için yazdıkları bilinen bir husustur. Bir mutasavvıf şair şiirini oluştururken sanat değerinden çok okuyucu kitlesini ve vereceği mesajı önceler. Okuyucuların toplumun her kesiminden olduğu dikkate alınırsa mutasavvıf şairler şiirlerini hem divan hem de halk edebiyatı ölçütlerinde yazarlar. Dil ve ifade özellikleri ile kullanılan vezin de buna bağlı olarak farklılık gösterir. Abdülmecid Sivâsî de bir mutasavvıf şair olarak şiirlerinde bize bunu hissettirir. Her ne kadar halk edebiyatına ait bir türü şiirlerinde kullanmasa da klasik bir divan şairi gibi de hareket etmez. Şiirlerinin tamamı aruz vezni ile yazılıdır lakin şair bu hususta çok başarılı olamamıştır veya bu konuya çok fazla dikkat etmemiştir diyebiliriz.

Divanda en çok kullanılan nazım şekli gazeldir. İki tane kaside, bir tane tahmis, bir tane murabba, bir tane de muhammes vardır. Mesnevi nazım şekliyle bir tane silsilenâme, bir tane de pendnâme vardır. Abdülmecid Sivâsî'nin şiirlerinin çoğu ilahi formundadır ki bestelenmeye oldukça müsaittir ve bestelenmiş şiirleri de vardır. Divandaki 50 numaralı “Ya Resul göster cemâlin” redifli şiir beş ayrı makamda bestelenmiştir ve hala dinlenilmektedir.<sup>67</sup>

Divanda dinî ve edebî türlerden tevhid, münâcât ve naat ilk önce göze çarpar. Bunların dışında hemen hemen bütün şiirler tasavvufî konularla ilgili olup, dünyanın faniliğinden, gönül hanesinin temizliğinden, mâsivânın sürülmesinden vs. bahseder.

**a. Tevhid:** Allah'ın varlığından, birliğinden, celâlî ve cemâlî isimlerinden, zât ve sıfatlarından bahseden edebi metinleridir. Hem manzum hem de mensur yazılabilir. Klasik divan ve mesnevilerde ilk sırada tevhid şiirleri bulunur. Mensur

<sup>67</sup> Ahmet Hakkı Turabi, *Sivasi İlahiler*, Asitan Yayınları, s.112-117, Sivas 2010.

eserlere başlanırken ki “besmele”nin karşılığıdır. Genel olarak kaside nazım şekliyle yazılmakla birlikte, gazel, terci-i bent ve terki-i bent gibi nazım türleriyle de yazılır. Tasavvufî ve dinî olmak üzere iki çeşit tevhidin varlığından bahsedebiliriz ki dinî tevhidler daha çok şeriat çerçevesinde kalıp Allah’ın zat ve sıfatlarında, esmasından bahsederken, tasavvufî tevhidler vahdet-i vücud etrafında şekillenmiştir.<sup>68</sup>

Divanda bu türe dâhil edebileceğimiz beyitler şu şekildedir:

Ey dil Kaysa rûh-ı Leylâdan olduñ cilveger  
Çeşm-i Ferhâd ile kıldıñ vech-i Şîrîne nazar (29/1)

Goncaya bülbül dehânından iden ‘arz-ı niyâz  
Bağda virdiñ gül-i ra’nâyâ hüsniñden eşer (29/2)

Şûret-i ‘Azrâ’dan itdiñ Vâmık’a ‘arz-ı cemâl  
Ol tecelli eyledi ânı özinden bî-haber (29/5)

Hiç tılsım-ı *küntü kenze* bulmadı kimse fütûh  
İçmeyince ‘aşk elinden her seher câm-ı şubûh (14/1)

Bâde-i ‘ışkı bize eşrâb idelden la’l-i nâb  
Kimse rağbet eylemez müfte şatılmıştır şarâb (10/1)

Cân u dilden tâlib olanlar *ene’l-hağ* dersine  
Hiç bulurlar mı cemâliñ nüshası gibi kitâb (10/3)

**b. Münâcât:** Allah’a yalvarmak, dua etmek ve özelde af dilemek için yazılan şiirlerdir. Bu türde de Allah’ın esması zikredilir. Özellikle Settâr, Gafûr, Tevvâb gibi Allah’ın cemâlî isimleri zikredilir. Tevhidle aralarındaki fark ise tevhidde şair

<sup>68</sup>Tevhidler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa İsen-Muhsin Macit, *Türk Edebiyatında Tevhidler*, TDV Yayınları, Ankara 1992.

Allah'ın tekliğini, sıfatlarını ve esmasını anlatırken, münâcâta şair bunlardan özellikle cemâlî isimlerden bahsedip kendi acziyetini vurgular ve af diler. Divanlarda tevhidlerden sonra ikinci sırada yazılır. Kaside nazım şekliyle yazıldığı gibi gazel, mesnevî, murabba, rubâî vb. nazım şekilleriyle de yazılır. Bununla birlikte münâcâtlar son dönemde serbest nazım şekli ile de yazılmaktadır ki Arif Nihat Asya'nın "Dua", Cahit Zarifoğlu'nun "Sultan", Sezai Karakoç'un "Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine" adlı şiirleri son dönemin serbest münâcâtlarındandır. Kulun acziyetini ve günahını beyan edip af dilediği bu şiir türü oldukça samimi ve içten bir üsluba sahiptir.<sup>69</sup>

Divanda münâcât türünde değerlendirebileceğimiz parça parça pek çok beyit var lakin biz bir tane bu beyitlerden örnek verip divandaki tek münâcât örneğini vereceğiz:

Baňa yoldaş olalı 'aşkıñ senüñ  
Her ne gelse acı vü şatlu senüñ  
Ara yerde nesnesi yoğ kimsenüñ  
Derd senüñ dermân senüñ derdlü senüñ

Düşdüm 'aşkıñ odına yansam gerek  
Kim bilür şimden girü nolsam gerek  
'Âķibet bu derd ile ölsem gerek  
Derd senüñ dermân senüñ derdlü senüñ

Düşdüm işte derdüñüñ dermânına  
Bilmezem hiç yandüğumdan saña ne  
Ya ola olmaya dermân baňa ne  
Derd senüñ dermân senüñ derdlü senüñ

<sup>69</sup>Münâcâtlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Abdulhakim Koçin, *Türk Edebiyatında Münâcât*, TDV Yayınları, Ankara 2011.



Uyhu girmezse gözüme ğam degil  
 Ağlarisa ağlasun gözüm degil  
 Söz senüñdür bu benüm sözüm degil  
 Derd senüñ dermân senüñ derdlü senüñ

Nola bir kez ey kulum nolduñ diseñ  
 Yana yana derdile olduñ diseñ  
 İstedigüñ ben idim bulduñ diseñ  
 Derd senüñ dermân senüñ derdlü senüñ (5)

Yâ Rabb Ka'be haqqı maḥv it sivâyı bütün  
 Her sûda tâ ki vechiñ ola kıblegâhımız (39/3)

**c. Naat:** Edebiyatımızda genel itibarı ile Peygamber Efendimizi övmek ve vasıflarını anlatmak için yazılan şiirlerdir. Şairler bu şiirleri Allah Resulü'ne olan sevgilerinden ve O'ndan şefaathet dilemek için yazarlar. Bunda etkili olan en önemli hususlardan biri ise Kaside-i Bürde adıyla meşhur olan Ka'b b. Züheyr ve Mısırlı âlim el-Busîrî tarafından yazılan şiirlere Peygamber Efendimizin iltifat etmesidir. Şairler de Efendimize olan aşklarını beyan edip O'nun iltifatına ve şefaatine nail olmak için naat yazarlar.<sup>70</sup> Divanda naat türünde dört tane şiir vardır:

Ḥadden aşdı iştiyâkıñ yâ Rasûl göster cemâliñ  
 Yağdı beni iftirâkıñ yâ Rasûl göster cemâliñ  
 Beni bu derd ü bu hicrân âḫir öldürür nedir ḥân  
 Saña kurbân edeyim cân yâ Rasûl göster cemâliñ

<sup>70</sup>Naatlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, TDV Yayınları, Ankara 1993.

Felege çıkdı figânım yâş ile bir oldu kânım  
İştıyağdan yandı cânım yâ Rasûl göster cemâliñ

Çün beni şaldıñ bu derde nazâr it hâlîme zerre  
Nice bir hicâb u perde yâ Rasûl göster cemâliñ

Çün bahâr oldu çün güler gül kamu hurrem oldu bülbül  
Yüzüñ üzre koma sünbül yâ Rasûl göster cemâliñ

Çün hayâliñ irdi cânâ nice bakayum cihana  
Eyleme dağî bahâne yâ Rasûl göster cemâliñ

Tut elini Şeyhî cânuñ destgîri ol sen anuñ  
İhsân eylemekdür şânuñ yâ Rasûl göster cemâliñ (50)

Diğer şiirlerin ise ilk beyitlerini vermekle yetineceğiz:

Ey mahzen-i fezâ'il ey vech-i Hâkka mazhar  
Ey mecma'-ı hasâ'il mecmû'-ı halka rehber (1/1)

Ey hâzret-i maḥbûb-ı hudâ nur-ı muşaffâ  
Envâr-ı cemâliñ heme eşyâda hüveydâ (7/1)

*Eşraḳat min dav'ı kâsü'l-'aşḳı envâru-ş-şafâ*  
Zer kadeḫdir Şeyḫ Şemseddîn sâḳî-i Muştafâ (8/1)

Abdülmeçid Sivâsî divanında şiirler genel itibarı ile ilahî formunda oldukları için bir türe has müstakil bir şiir bulmak zor fakat parça parça beyitler halinde pek çok türe dâhil edebileceğimiz şiirler bulunmaktadır.

### 3. Vezin

Abdülmeccid Sivâsî divanında nüshaların dışından kattığımız şiirlerle birlikte 94 tane şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin tamamı aruz vezniyle kaleme alınmıştır. Divanda samimi ve halk söyleyişlerine yer verilmesine rağmen hece vezniyle şiir kaleme alınmamıştır. Kullanılan aruz kalıpları ise Türk Edebiyatında yaygın olarak kullanılan kalıplardandır.<sup>71</sup> Divandaki şiirlerin vezinlere göre dağılımı şu şekildedir:

#### Hezec Bahri:

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün: 7

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün: 3

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün: 9

Mef'ülümefâ'ilün mef'ülümefâ'ilün: 4

#### Remel Bahri:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün: 40

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün: 2

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün: 7

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün: 8

#### Muzârî Bahri:

Mef'ülü fa'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün: 4

Mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün: 5

#### Münserih Bahri:

Müstef'ilün fe'ülün müstef'ilün fe'ülün: 1

#### Müctes Bahri:

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün: 3

<sup>71</sup>Aruz ve Türk edebiyatında yaygın olarak kullanılan aruz kalıpları ile değişik örnekleri için bkz. Ahmet Doğan, *Açıklamalı ve Örnekli Aruz Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.

### Recez Bahri:

Müfte‘ilün müfte‘ilün fâ‘ilün: 1

Bu verilere göre en çok kullanılan aruz kalıbı 47 şiirin yazıldığı Remel bahrinin fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün kalıbıdır. Şiirlerde pek çok yerde imâle ve zihaf gibi aruz kusurları vardır. Abdülmecid Sivâsî şiirlerde samimi bir üslup yakalamış ama aruz vezni konusunda aynı başarıyı gösterememiştir.

### 4. Kâfiye

Şiirin ahenk unsurlarındandır ve en az iki mısranın sonunda tekrarlanan, yazılışları aynı olmakla birlikte anlamları farklı olan ses benzerliği olarak tarif edilebilir.<sup>72</sup> Göze ve kulağa hitap etmesi bakımından halk ve divan edebiyatında farklı olabilir ki divan edebiyatında kafiye göz için esas kabul edilir ve şekil yönü ön planda tutulur. Kafiye dört ana başlık etrafında incelenir: tam kafiye, yarım kafiye, zengin kafiye ve tunç kafiye. Bunlardan başka bir de edebi bir sanat olarak da uygulanan cinas da vardır ki yazılışları ve okunuşları aynı, anlamları farklı ses benzerliğidir. Şimdi bunları divandan örneklerle teker teker görelim:

**Yarım Kafiye:** Kelime sonlarındaki tek ses benzerliğine denir. Divanda tam kafiyeden sonra en çok kullanılan kafiye türüdür.

Ey maḥzen-i fezâ’il ey vech-i Ḥaḫḫa mazhar

Ey mecma‘-ı ḥasâ’il mecmû‘-ı ḥalka rehber (1/1)

Birinci ve ikinci mısralardaki “mazhar” ve “rehber” kelimelerindeki “r” harfi yarım kafiye örneğidir.

Servere ḥıdmet kılanlar ‘âkıbet sürûrlanur

Zilleti ‘izzet olur bî-şekl iken dilberlenür (26/1)

<sup>72</sup>Ayrıntılı bilgi için bkz. Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996.

Birinci ve ikinci mısralardaki “sürur” ve “dilber” kelimelerindeki “r” harfi yine yarım kafiye örneğidir.

Ehl-i ‘irfânı şorarsañ dili açıkçayımış  
Fikre müstağrağ imiş zıkr-i kıatı çokçayımış (44/1)

Bu beyitte de birinci ve ikinci mısralardaki “açık” ve “çok” kelimelerindeki “k” sesinde yarım kafiye söz konusudur.

**Tam Kafiye:** Divanda oldukça sık kullanılan bir kafiye çeşididir. İki harf benzerliğinden oluşmaktadır.

Ravza-i huld-berin halvet-i dervîşândır  
Mâye-i ‘izz ü şeref hıdmet-i dervîşândır (25/1)

Birinci ve ikinci mısralardaki “halvet” ve “hıdmet” kelimelerindeki “et” harfleri tam kafiye oluşturmuştur.

Bâde-i ‘ışkı bize eşrâb idelden la‘l-i nâb  
Kimse rağbet eylemez müfte şatılmıştır şarâb (10/1)

Beyitteki birinci ve ikinci satırlarda kullanılan “nâb” ve “şarâb” kelimelerini “âb” harfleri ortak ve tam kafiye örneğidir.

Cân u dil maḥv itmeyenler bulmadı cânâne yol  
Râh-ı ‘aşka toğrı var şaḳın gözetme şağ u şol (52/1)

Bu beyitte de “yol” ve “sol” kelimelerinin “ol” harflerinde tam kafiye örneği söz konusudur.

**Zengin Kafiye:** Üç veya üçten fazla harf benzerliğiyle meydana getirilir. Divanda az sayıda kullanılan kafiye türlerindedir.

Dünyeye dil bağlama bu dehr-i fânî tiz geçer  
Pîrlik vaḳti gelür bu nev-civânî tiz geçer (23/1)

Beyitte birinci ve ikinci satırda kullanılan “fânî” ve “civânî” kelimelerinde geçen “âni” harfleri zengin kafiye örneğidir.

Her ne deñlü dil yetîmi itse *nâle* muttaşıl  
Şîr-i hikmetden irer aña nev *âle* muttaşıl (61/1)

Birinci ve ikinci satırda kullanılan “nâle” ve “nevâle” kelimelerindeki “âle” harfleri de zengin kafiye örneğidir.

Hakk ile âşinâ aḡyâr ile bîḡ *ân*edir gönlüm  
Bi-ḡamdillah şeh-i tevḡîde ḡalvet-ḡ *ân*edir gönlüm (65/1)

Beyitin birinci ve ikinci satırlarındaki “âne” sesleri de zengin kafiye örneğidir.

**Tunç Kafiye:** Kafiyeli kelimelerden birinin harflerinin tamamının diğerkelimenin içinde yer almasıyla oluştururlur. Bu kafiye zengin kafiye başlığı altında da incelenebilir lakin genel kanaat bu iki kafiyenin farklı olduğu yönündedir. Divanda bu kafiyenin örneği de görülür.

Her olur olmaz yire şûfî vücûdın *at*masun  
‘Aşka virsün varlığı şûd u ziyâna *sat*masun  
Mâni‘-i ḡurb olanı meydânına uğr*at*masun  
*Sâlike tenbih idüñ ḡâfil yolında yat*masun  
*Kendü şehrin yoḡlasun ayruḡ yabana ḡitmesün*(3/1)

Birinci ve ikinci satırdaki “atmasun” ve “satmasun” ifadelerindeki “at” harfleri tunç kafiye örneğidir.

Aç u çıplak da olursam dimezem ki *acı*  
 Bes durur zülf-i siyah ğamm-ı sa‘âdet *tâcı* (86/1)

Birinci ve ikinci beyitlerde geçen “acı” ve “tacı” ifadelerindeki “acı” harfleri de tunç kafiye örneğidir.

**Cinaslı Kafiye:** Yazılışları aynı fakat anlamları farklı kelimelerle yapılan kafiyedir ve divanda iki yerde kullanılmıştır.

Şundı sâkî meyini muṭrib bezm itdi *nağam*  
 Oldı hurrem dil-i maḥzûn ne elem ḳaldı *ne ğam* (68/1)

Birinci ve ikinci satırda yer alan “nağam” ve “ne gam” ifadeleri arasında cinaslı kafiye vardır.

Pîşe-i sâḫa-i fakrım nola ger *ednâyem*  
*Ḳâbe ḳavseyn* degül şem‘iñe *ev ednâyem* (62/1)

Birinci ve ikinci satırda bulunan “ednayem” ifadeleri arasında da cinaslı kafiye bulunmaktadır.

## 5. Redif

Mısra sonlarında kafiyeli harften sonra yer alan ve aynı anlam ve görevde kullanılan harflere ve kelimelere redif denilir. Şiirin çok önemli bir ahenk unsurudur. Şiirde çok sık kullanılır ve şiir için ahengin en önemli unsurlarındandır. Abdülmecid Sivâsî divanında oldukça sık kullanılmaktadır. Divanda kullanımına göre şu şekilde sıralayabiliriz:

**Ek Redif:** Çoğu kez ismin hal ekleri şeklinde gelmekle birlikte ek halindeki rediflerdir. Çeşitli şekillerde şiirde kullanılabilir.

Ġâlib oldu ‘âleme cehl-i cünûnuñ zulmeti  
Gizlenüb ‘ârif göründi câhilânuñ şûreti (2/1)

Birinci ve ikinci mısralardaki “zulmeti” ve “sureti” kelimelerindeki “i” harfi ek halindeki redifin örneğidir.

Maraz-ı ‘aşk câna şihhat *dir*  
Hıdmet-i ‘âşıkân ‘izzet *dir* (17/1)

Beyitte birinci ve ikinci satırın sonunda yer alan “*dir*” eki ek redifin değişik bir formudur.

Bâd-ı şabâ seherde ocağ yağan *ımızdır*  
Leylâ-ı dehr-i fânî tıtmac yapan *ımızdır* (19/1)

Birinci ve ikinci satırın sonunda yer alan “ımızdır” ifadeleri de ek redif örneği teşkil etmektedir.

**Ek ve Kelime Gurubu Halinde Redif:** Kafiyeleli kelimelerden sonra gelen ek ve kelime guruplarıyla oluşturulur. Divanda örnekleri bulunmaktadır.

Bu râhîñ erleri ölüb diril *mege muhtâc*  
Bu çârmıñla gâhî geril *mege muhtâc* (13/1)

Şehâ tevhîdiñ esrâr *ın diyen bilmez bilen dimez*  
Hâkiqat ehl-i güftâr *ın diyen bilmez bilen dimez* (34/1)

Bunlardan başka sadece kelime ve kelime gurubu formunda olan redifler de bulunmaktadır.



Ḥadd-i ta'rifî geçüb hâ-yı hüviyyet *beklerüz*

Seyr-i fillâh ü ma'allah içre vuşlat *beklerüz* (38/1)

Aşlını şu kim tuymaya pâyân *daḥî bilmez*

Kim zâhirini bilmeye pinhân *daḥî bilmez* (37/1)

## İKİNCİ BÖLÜM

### ABDÜLMECİD SİVÂSÎ DİVÂNINDA DİN VE TASAVVUF

#### A. DİN

Din kavramı üzerine pek çok farklı bilim dalı kendi usullerine göre değişik tarifler ve tanımlamalar getirmiştir. Kavramın kökeniyle ilgili çalışmalar, tarifler ve teoriler bir yana, din; insanın Tanrı, âlem ve insanlar karşısındaki konumunu belirleyen, onlarla olan ilişkileri düzenleyen kurallar bütününe verilen addır.<sup>73</sup> Bu bakımdan din milletlerin hayatında önemli bir yer tutar. Zira hayatını mensubu olduğu dine göre yaşamak isteyen bir insan hayatının her aşamasını dinin kurallarına göre şekillendirmek durumundadır. Başka bir ifadeyle din, kendisine tabi olan insanların hayatlarının her aşamasını şekillendirir. Özellikle ve bilhassa İslam dini, hayat dini olarak hayatımızın her alanındadır. Bu bakımdan din; adet, gelenek, görenek, folklor vb. gibi konularda insanla ilgili her hususta bir çerçeve çizmiş, bir yol haritası sunmuştur.<sup>74</sup>

Dinin kutsal metinler aracılığı ile insanlarla iletişim kurduğu düşünüldüğünde din ve edebiyat arasında sıkı bir bağ olduğu hemen görülecektir. Bunu Türklerin İslam'ı kabul etmelerinden sonra oluşturdukları edebiyatta rahatlıkla görebiliriz. Divan edebiyatı bunun güzel bir örneği olmakla birlikte bilhassa tekke edebiyatı şairleri ve yazarları eserlerinde dini ve dinî motifleri oldukça sık kullanmışlardır. Hatta öyle ki mutasavvıf şairler dini tebliğ için şiiri ve edebiyatı kullanmışlardır. Mevlânâ ve Yunus Emre bunun en güzel örneğidir. Yunus bunu bir şiirinde şu şekilde dile getirir:

Yûnus'un sözi şiirden ammâ aslı kitabdan

Hadîs ile dinene key sâdık olmak kerek<sup>75</sup>

Yunus, İslam dininin en temel iki kaynağını, Kur'ân ve hadîs-i şerîfleri zikrederek sözünün şiir formatında olduğunu ama bu sözlerinin kaynağının, aslının

<sup>73</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. Gunay Tümer, DİA, Din maddesi, c. 9, s. 312-320.

<sup>74</sup> Alim Yıldız, Fenâyî Cennet Efendi Dîvânı, CÜ Yayınları, Sivas 2010, s.57.

<sup>75</sup> Faruk Kadri Timurtaş, *Yunus Emre Divânı*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.83.

İslam olduğunu ifade ediyor. Yine bir başka şiirinde Yunus kendi halinden bile haberdar olamayacak kadar kendinden geçmiş olduğunu ve kendisini söyletenin Allah olduğunu, söylediği sözlerin kendine ait ama anlamlarının Allah'a ait olduğunu şöyle ifade eder:

Yûnus bilmez kendü hâlin Çalab'dur söyledir dilin  
Bir nicesi yeni gelin ak teleme yüzler yatur<sup>76</sup>

Yunus Emre'de gördüğümüz bu hususu Mevlâna'da da oldukça sık görürüz. Mevlâna'nın Mesnevi'ye "b" harfiyle başlaması ve anlattığı hikâyeleri Kur'ân kıssaları gibi anlatması onun her bakımdan, şekil ve anlam olarak Kur'ân'a uyduğunu gösterir. Hakeza bir örnek olarak, mesnevide anlatılan "hayvanları rahatsız eden fare" kıssasıyla Bakara suresi 216. ayet arasındaki yakın münasebet hemen fark edilir.<sup>77</sup> Biz de burada bir mutasavvıf şair olan Abdülmecid Sivâsî divanında dinî terminoloji üzerinde duracağız.

## 1. Allah

Mutasavvıf bir şair olan Abdülmecid Sivâsî şiirlerinde Allah'ı çok sık anmış; O'nun varlığını, birliğini, Hak olduğunu hemen her şiirinde dile getirmiştir.

<sup>76</sup> Faruk Kadri Timurtaş, *age*, s.54.

<sup>77</sup> "Olur ki (bazen) hoşunuza gitmeyen bir şey sizin için hayırlı olur ve hoşunuza giden bir şey de sizi için şer olur. Allah bilir, siz bilmezsiniz." (2/216)

Mesnevide geçen söz konusu hikâye ise kısaca şöledir: Dik kuyruklu yaramaz bir fare ormandaki bütün hayvanları rahatsız etmiştir. Diğer hayvanlar bu rahatsızlık veren dik kuyruklu fareden kurtulmak için kedinin yardımına başvururlar. Kedi ormanda fareyi bulup kovalamaya başlar. Uzun bir kovalamadan sonra bir ovaya düşerler ve kedi fareyle arasındaki mesafeyi sürekli kısaltmaktadır. Fare postu deldireceğini anlayınca oracıkta otlamakta olan bir ineğe sığınır. İnek ilk başta fareye yardım etmek istemez ama fare ineğe yalvarır. İnek de fareye arkama geç deyip farenin üzerine pislik atar. Lakin bu haldeyken bile farenin kuyruğu ineğin pisliğinden dışarı çıkmış, dik bir vaziyette durmaktadır. Kedi farenin kuyruğundan yakalar, pisliğin içinden çıkarır ve canını bedeninden alır. Zahiren inek farenin üzerine pislik atmış ve kedi de onu bu pislikten kurtarmış ise de sonuçta durum zahiren görüldüğü gibi değildir. İnek farenin üzerine pislik atmıştır; ama amacı onu kurtarmaktır. Kedi ise fareyi pislikten çıkarmıştır; ama amacı onun canını almaktır. İşte bu noktada yukarıdaki ayetle bu hikâyeyi birlikte düşünmek gereklidir. Mesnevide anlatılan bir hikâye ve bir ayet arasında bu oranda benzerlik vardır. Buradan hareketle diyebiliriz ki; edebiyatımızın öncüleri olan Yunus Emre ve Mevlâna din dilini eserlerinde oldukça sık kullanmışlar ve her bir şiirlerinde ya da hikâyelerinde ya bir hadise ya da bir ayete gönderme yapmışlardır.

Abdülmeçid Sivâsî çoğu şair gibi devirden ve cihan halkından şikâyet eder. Lakin o, yârin bî-vefâ olmasından değil cihan halkının Allah'ı bilmemesinden, marifetullahdan habersiz yaşamasından şikâyet eder. Bunu da deniz ve balık benzetmesiyle yapar. Nasıl ki balıklar denizde olmasına rağmen denizin nasıllığını anlayamazlar ise insanlar da şu dünya hayatında yaşarlar da kendilerine hayat veren kimdir bilmezler.

Gezer deryâyı mâhîler yine deryâyı fehm etmez

Aña benzer cihân halkı dağı *Yezdâni* bilmezler (31/2)

16. yy. divan şairlerinden Hayâlî Bey de bu benzetmeyi kullanır ve “cihanı süsleyip bezeyen Allah cihanın içindedir, bu âlem O'nun varlığının delilleriyle doludur ama insanlar arayıp bulmazlar, insanlar bu bakımdan tıpkı balıklar gibidir ki balıklar denizin içinde gezerler de denizi bilmezler” der.

Cihân-ârâ cihân içredir ârâyı bilmezler

Ol mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler<sup>78</sup>

Yunus Emre de bu meseleden şikâyet eden şairlerden biridir hatta ilkidir de diyebiliriz.<sup>79</sup> Abdülmeçid Sivâsî, Vâhid olan Allah'ın cemâlinin ancak tevhid halkasında görüleceğini ifade eder. Tevhid halkasını ise bir yüzüğe benzetir ve o yüzüğün kaşına her şeyin ve herkesin üstâdı olan Allah mücevher koymuştur. Eğer o mücevheri bulmak bilmek istersen tevhid halkasına oturmalısın der Abdülmeçid Sivâsî.

*Vâhid* yüzünü halka-i *tevhid*de görürsin

Bil hâtemiñe cevher-i taş urmuş ol üstâd (15/2)

<sup>78</sup> Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu, *Hayâlî Bey ve Divânından Örnekler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1000 temel eser dizisi:125, Ankara 1987, s. 112.

<sup>79</sup> Yunus Emre bu minvalde şu ifadeleri kullanır:

Hak cihâna toludur kimseler Hakkı bilmez

Anı sen senden iste O senden ayrı olmaz (bkz. Timurtaş, *age*, s. 59.)

İnsanlar hata ederler, bu onların beşer olmalarının gereğidir ama insan Allah ile benlik davasına düşmemeli, haddini bilmeli, kuvvet ve kudretin kimin elinde olduğunu anlamalıdır.

Cürmi varsa bâri yokdur benligi Allah ile  
Dağı bilmemiş kimiñdür kuvvet ile kudreti (2/53)

Abdülmeccid Sivâsî insanları Allah'ı anmaya, O'nu zikretmeye davet eder. Çünkü bir âşık maşukunu mutlaka anar. Öyle ki insan kendi günahlarını hatırlayarak onlara tevbe ederek Allah dese, Allah o insana sevgili olur, bu arada sevilen Hak olur.

Allah Allah dise 'âşık kendi şun'un maşvula  
Sevilen Hâk olur anda çün gele külliyyeti (2/145)

Bir tasavvuf ehli olan Abdülmeccid Sivâsî yukarıda da belirttiğimiz üzere şiirlerini Kur'ân-ı Kerîm'den ilham alarak yazar. Bu bakımdan bu beyiti daha rahat anlamak için zikir ayetlerine bakmak gerekir.<sup>80</sup> Bununla birlikte Abdülmeccid Sivâsî, Mevlid'den bir beyite gönderme yapmaktadır ki hemen hemen aynı şeyi ifade etmektedir:

Bir kez Allah dise aşk ile lisân  
Dökülür cümle günâh misl-i hazân<sup>81</sup>

Abdülmeccid Sivâsî ayetlere gönderme yaptığı gibi hadislere de gönderme yapar şiirlerinde. Aşağıdaki beyiti mutasavvıfların çok sık kullandığı *men 'aref*<sup>82</sup> hadisiyle birlikte düşünmek gerekir.

<sup>80</sup> Söz konusu ayetlerden birisi şöyledir: “ O halde beni hatırlayın ki ben de sizi anayım; bana şükredin, bana nankörlük yapmayın” 2/152. Bir diğer ayet ise şöyledir ki Sivâsî şiirinde bu ayete kuvvetli bir gönderme yapıyor: “Ve Onlar, çirkin bir iş işledikleri veya kendilerine zulmettikleri zaman, Allah'ı anarak hemen günahlarının bağışlanmasını isterler. Zaten, Allah'tan başka kim günahları bağışlar ki? Bir de onlar, işlediklerinde bilerek ısrar etmezler.”

<sup>81</sup> Süleyman Çelebi, *Mevlid-i Şerif*, DİB Yayınları, Ankara 2013, s. 49.

Çü bildim nefis ü Rabbim fehmi kıldım  
Sevâd-ı a‘zama cem‘iyyet oldum (63/9)

Dua etmek kullara yaratıcının bir emridir.<sup>83</sup> Mutasavvıf şairler de bu ilahi emre uyarak şiir yazarlar. Hatta öyle ki sadece dua türünde müstakil şiirler kaleme almışlar ve münacaat adı verilen ve hemen hemen bütün şairlerde örnekleri bulunan bir tür meydana getirmişlerdir.<sup>84</sup> Abdülmecid Sivâsî de bir şiirinde dua eder. Ya Rabbi Kâbe hatrına kalbimde Sen’den gayrı ne varsa def et. Her bir sevdamız, meylimiz, bedenem ve ruhen kıblegâhımız cemâlin olsun der.

Yâ Rabb Ka‘be haqqı ma‘v it sivâyı bütün  
Her sûda tâ ki vechiñ ola kıblegâhımız (39/3)

İlme güvenmektense cehaleti kabul etmek daha iyidir. Allah’ın ilminin yanında kulun kendi kesbettiği ilme güvenmesi hatadır. Zira kul o aldığı ilmi de Alîm olan Allah’tan alır. Bu bakımdan Abdülmecid Sivâsî, şükür olsun o Allah’a ki ben cehaletimi biliyorum der.

‘İlmine tayanmağdan ikrâr-ı cehl yegdir  
Şükr olsun ol Allah’a kim cehlimi bildim ben (75/6)

Hakk’ın ismi kılıçlı ve mızraklı askerler olarak gaybın gizli askerleridir, gizli ordulardır. Dervişlere bu Allah’ın isimlerini zikretmek suretiyle bu gizli ordulardan yardım görürler.

<sup>82</sup> Ayetler ve Hadisler başlığı altında ayrıntılı olarak işlenecek.

<sup>83</sup> Kur’ân-ı Kerîm’de dua ile ilgili bazı ayetler için bkz. 1/1-7; 2/127-129, 200-201, 285-286; 3/8-9, 16, 26-27, 53, 147, 191-194; 4/75, 77; 5/83, 114; 6/161-165; 7/23, 47, 54-56, 89, 126, 149, 151, 155-156; 10/85-86, 88; 11/47, 56; 12/101; 14/35-41, 44; 17/24, 80; 18/10; 20/25-28, 45-46, 114, 134-135; 21/87, 89, 112; 23/29, 94, 97-99, 106-107, 109, 118; 25/30, 65-66, 74-77; 26/50-51, 83-85, 87-89, 169; 27/19; 28/16, 21, 24, 47; 29/30; 30/17-19; 35/34; 37/100; 38/35, 41; 40/7-8; 46/15; 59/10; 60/4-5; 66/8; 71/28; 113/1-5; 114/1-6.

<sup>84</sup> Münacaatlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülhakim Koçin, *Türk Edebiyatında Münacaat*, TDV Yayınları, Ankara 2001.

Cünd-i gaybdır ‘aşker-i seyf ü sinânı ism-i Hâk  
Vâhid ü Qahhârdır ‘avn-i kuvâsı dervişiñ (46/9)

Abdülmeceid Sivâsî Allah’ı; habîb-i edîbi, biricik sevgilisi, peygamberi ile birlikte anar. Ki o peygamber Hakkın teveccühüne mazhar olmuş, Rahmân’ın Mustafâ’sı, Hüdâ’nın arşında biricik dilber, yegâne sevgili, Rabb’in misafiri, Rahmân’ın ilmine feyyâz, en büyük ve tek Rabbin en sevgilisidir.

Ey maḥzen-i fezâ’il ey vech-i *Hakka* mazhar  
Ey mecma’-ı ḥasâ’il mecmû’-ı ḥalka rehber (1/1)

Ey Mustafâ-yı Raḥmân ey murtażâ-yı insân  
Ey muḳtedâ-yı her cân ey sırr-ı rûḥ-ı peyker (1/10)

Ḳânûn-ı dîni vâzi’ a’lâm-ı ‘ilmi râfi’  
Ey her belâyı dâfi’ ‘arş-ı Huda’da dilber (1/12)

‘Unvân-ı naşr u fırşat miḥmân-ı Rabb-i ‘izzet  
Çevgân-ı ṭâb-ı devlet şefkat ilinde dâver (1/27)

Feyyâz-ı ‘ilm-i *Raḥmân* miftâḥ-ı genc-i ‘irfân  
Ey ḥastegâne Loḳmân ğassâl-ı her mükedder (1/34)

Ey şâḥib-i meşânî ey muḥkemü’l-miyânî  
Yûsuf ola mı şânî maḥbûb-ı *Rabb*-i ekber (1/50)

## 2. Melekler

Nurdan yaratılan melekler günah işlemeyen ve sürekli olarak Allah’a ibadet eden, erkeği ve dişisi olmayan, kendilerine Allah tarafından verilen görevleri itirazsız yerine getiren varlıklardır. Bazı meleklerin isimleri ve görevleri malumumuz olduğu

halde tamamı hakkında bilgimiz yoktur. Dört büyük melek diye bildiğimiz melekler en sık zikredilenlerdir. Cebrâil, Mikâil, Azrâil ve İsrâfil bunlardır ve değişik görevler yürütürler. Bunlardan başka sayısız melek vardır.<sup>85</sup>

**Cebrail:** Abdülmecid Sivâsî divanında dört büyük melekten sadece Cebrâil'in adı geçmektedir. Cebrâil mirac mucizesinde peygamber efendimize rehberlik etmiş yol arkadaşlığı yapmış ama sidre-i munteha denilen yere gelindiğinde ordan öteye geçemeyeceğini beyan etmiştir. Abdülmecid Sivâsî bu olayı ifade ederek Cebrâil ismini kullanmış ve onun kanadından vazgeçemediği için sidreyi geçemediğini ifade etmiştir. Zira sidreden öteye ancak aşkla gidilir ve aşk ateşi âşığı yakar. Şem ü pervane mesnevilerinde kanat ve ateş benzetmesi oldukça ayrıntılı anlatılır.<sup>86</sup>

Şehperiñ ‘aşkla yaq tâ uçasın kim *Cibrîl*

Sidreyi geçemedi olmadı çün fâriğ-i bâl (54/2)

Hem vaqt-i *lî ma‘allâh*dır bu ilâhî nefha

*Cebrâil*'e Muhammed bunda fenâya kandı (90/3)

**Kuzah:** Bulutların idaresiyle görevli bir melektir.<sup>87</sup> Divanda sadece bir beyitte geçer ki şair bu meleğin kendisine, dolayısıyla dervişlere hizmet ettiğini zira bu meleğin kavsinin kendisi için büyük bir sapan olduğunu ifade eder.

Seng-i ser-i a‘dâdır encüm ile süreyyâ

Çavs-ı Çuzah *semâda* ‘âlî şapanımızdır (19/4)

<sup>85</sup> Melekler ile ilgili bazı âyetler için bkz. 2/30-34, 98, 102, 161, 176, 177; 3/18, 42, 45, 80, 87; 4/97, 166, 172; 6/8, 9, 50, 92; 7/11, 20; 8/9, 12, 50; 11/12, 31; 12/31; 13/13, 23; 15/7, 8, 28; 16/2, 28; 17/40, 61-65; 21/26, 28; 25/7; 32/11; 33/43; 35/1; 38/1-4, 71; 41/30-32; 43/16-22, 60; 50/17-19; 53/26; 69/17; 70/1-4; 74/31; 78/38; 89/22-23.

<sup>86</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. *Zâtî, Şem ü Pervâne*, haz. Sadık Armutlu, İnönü Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi.

<sup>87</sup> Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ank. 2008, s. 532.



### 3. Kitaplar

Kitaplara iman İslam'ın inanç esaslarındandır, imanın şartıdır. İman edilmesi gereken kitaplar ise asılları olmak üzere Zebur, Tevrat, İncil ve son olarak gönderilen ve içinde hiçbir şüphenin olmadığı Kur'ân'dır. Abdülmecid Sivâsî divanında sadece Kur'ân-ı Kerîm'den bahsedilmiş diğer kitaplardan ise bahsedilmemiştir.

Ayette belirtildiğine göre Kur'ân'ın sorumluluğu göklere, yere ve dağlara teklif edilmiş ve bunlar bu sorumluluktan çekinmişler; lakin insan cahilliğinden bu emanete talip olmuştur. Abdülmecid Sivâsî şiirinde bu ayeti işleyerek o emaneti dağların kabul etmediğini fakat insanın zalim ve cahil olduğunu, bu yüzden emaneti yüklendiğini anlatır.<sup>88</sup>

Şol emânetdür ki tağlar itmedi ânı kabûl

Zâlim ü câhil olub itdi taħammül cân aña (9/4)

Abdülmecid Sivâsî kendini sigâya çeker ve sadece Kurân okumayı bilerek insanın imam olamayacağını zîrâ bâtın erlerinin insanı tahkik ve tefsirden de imtihan edeceğini ifade eder.

*Kurân* bilürem ben de imâmım dime Şeyhî

Bâtin eri taħkîk ile tefsîre çekerler (16/5)

Kur'ân öyle bir kitaptır ki onda müttakiler için doğru yol rehberi vardır ve onun gösterdiği yoldan gayrı da yol yoktur.<sup>89</sup> Her namazda her rekatta müslümanlar Allah'a kendilerini doğru yola iletmesi için dua ederler.<sup>90</sup> Abdülmecid Sivâsî de Kur'ân'dan başka hardal tanesi kadar bile bir yolun olmadığını bu nedenle şeriat ipine sıkıca sarılmak gerektiğini ifade eder şiirinde.

<sup>88</sup> Söz konusu ayet Ahzab Suresi 72. ayettir. “ Doğrusu biz emâneti yerine getirme sorumluluğunu göklere, yere ve dağlara arz ettik de bunu yüklenmekten kaçındılar ve ondan korktular da onu insan yükledi. Cidden o çok zalim, çok cahildir.”

<sup>89</sup> Bu gerçek Bakara suresi 2. ayette şöyle ifade edilir: “Bu öyle bir kitaptır ki, onda hiç şüphe yoktur. O müttakilere doğru yolu gösterendir.”

<sup>90</sup>Fatiha 6.

Dâne-i hardal kadar *Qurân*'dan özge yol mu var  
 Çoma elden habl-i şer'î kim budur aşl-ı uşûl (52/5)

Bir şeyin dış görünüşü onun özünü saklar. Ceviz misali esas olan özdür. Kur'ân'ın cildi, kelimeleri, harfleri ve kâğıdı onun ihtiva ettiği manaya hizmet ederler. Kur'ân'ın esas anlamda manası Allah'ın vasfıdır.

Cild ü lafz u harf ü kâğıd ma'niye hâdim durur  
 Vaşf-ı Hâk ma'nâ-yı *Qur'ân*'dır fehm kı l bâtım (89/2)

Bu minvalde Niyâzi Mısrî, Yunus Emre'den aldığı ilhamla<sup>91</sup> şöyle demektedir:

Cevzin yeşil kabını yemekle dad bulunmaz  
 Zâhir ile ey fâkih Kur'ân'ı arzularsın<sup>92</sup>

Abdülmeccid Sivâsî, aşk ile yüzlerde devamlı Kur'ân ayetleri okumaktadır. Zira aşk, karanlıklar ülkesinin hükümdarıdır.

Şeyhî rûyuñdan müdâmî âyet-i *Qurân* oğur  
 Billâhi ey 'aşk küfr ü zulmet şehrinin sultânısın (72/8)

<sup>91</sup> Mutavvıf şairler birbirinden etkilenir ve ortak remizler, semboller ve ifadeler kullanırlar. Niyazi Mısrî Yunus Emre'den olukça fazla etkilenen bir şairdir. Bu etkiyi şu iki şiiri kıyaslayarak görebiliriz:

Sen cânından geçmedin cânân arzu kıarsın  
 Belden zünnâr kesmeden imân arzu kıarsın (Yunus Emre)

Cânuñu terk itmeden cânânı arzularsın  
 Zünnârıñı kesmeden imânı arzularsın (Niyâzi Mısrî)

Bu etkilenmeyi bir başka şiirinde Niyâzi Mısrî bizzat ifade etmektedir:

Başsız kabak gibi bir tekerleme söz ile  
 Yûnus'leyin Niyâzi irfânı arzularsın

<sup>92</sup> Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısrî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s. 168.

#### 4. Ayet ve Hadisler

Abdülmeccid Sivâsî divânında ayet ve hadisleri oldukça sık kullanır. Doğrudan iktibas yoluyla olduğu gibi telmihen de ayetleri kullanmıştır. Divanda otuz dokuz ayrı yerde ayet ve hadislere rastlamaktayız. Divanda ayet kelimesi çok nadir geçer ve Kur'an ayeti anlamında kullanılır.

Şeyhî rûyuñdan müdâmî *âyet-i Qurân* oğur

Billâhi ey 'aşk küfr ü zulmet şehrinin sulţânısın (72/8)

**Ayetler:** Divanda genel olarak pek çok mutasavvıfın da kullandığı ayetler kelime ya da kelime gurubu olarak geçmektedir. Şiirlerde ayetlerin tamamı kullanılmamıştır. Bir ayet bir şiirde kullanılmakla beraber nadiren de olsa aynı ayet başka şiirlerde de kullanılmıştır. Biz burada ayetin anlamını, hangi surede olduğunu, ayet numarasını ve şiirde nasıl kullanıldığını ifade etmekle yetineceğiz.<sup>93</sup>

**Lâ tehâfû...:** "korkma"<sup>94</sup>

*Lâ tehâfu* hem *vehâfûnî* demişdir çün saña

Bir dem için demdügi gör tâ bulasın vuşlatı (2/41)

**vehâfûnî...:** "ve benden korkun"<sup>95</sup>

*Lâ tehâfu* hem *vehâfûnî* demişdir çün saña

Bir dem için demdügi gör tâ bulasın vuşlatı (2/41)

**lâ uhibbu'l-âfilîn...:** "sönüp batanları sevmem"<sup>96</sup>

<sup>93</sup>Çalışmamızda kullandığımız ayet mealleri, Hasan Tahsin Feyizli'nin *Feyzû'l Furkan Açıklamalı Kuran-ı Kerim Meali*'nden alınmıştır.

<sup>94</sup> Tâhâ 77: "Andolsun ki biz, Musa'ya: Kullarımı geceleyin yürüt. Onlara denizde kuru yol aç. (Firavun) yetişecek diye korkma. (Boğulmaktan da ) endişe etme, diye vahyetmiştik."

<sup>95</sup> Al-i İmran 175: "O Şeytan ancak sizi kendi dostları olan (müşrik ve kafirler)le korkutur. Eğer mümin iseniz onlardan korkmayın benden korkun!"

Her çerâğa yanma digil *lâ uhibbu'l-gafilîn*  
Yan cemâl-i dilbere budur Hâlîlîñ milleti (2/75)

**firrû...**: “kaç, sığın”<sup>97</sup>

Nazlı dilber bilür kin eyler tayan ‘âşık iseñ  
Hâk didi *firrû* Hudâya kaç göresin za‘tı (2/83)

Hâkka tayanup Şeyhî ağıârı çıkar dilden  
‘Âkil o kişidir kim *firrû* haberin söyler (21/6)

**Tarfetü'l-‘ayn...**: “Gözünü kırpmadan”<sup>98</sup>

*Tarfetü'l-‘ayn* gayub olmaz ‘âşıkânu’llahdan  
‘Âlem-i imkândadır gerçi türâbî hisseti (2/143)

**În hiye illa esmâ...**: “Onlar (o putlar), sizin babalarınızın, kendilerine (tanrı diye) isim verdiği (boş) isimlerden başkası değildir.”<sup>99</sup>

Hüsn anuñdur gayrısında ma‘na yok bir qurı ad  
*În hiye illa esmâ*dan añla bir haber qalma ‘inad  
Noқта-i pür-kâr odur gayrısı mu‘avvec-i bî-sedâd

<sup>96</sup> En’âm 76: “(İbrahim) gecenin karanlığı üzerine çökünce bir yıldız gördü. Rabbim bu ha! dedi. Yıldız batınca: Ben batıp kaybolanları sevmem dedi.” Şiirde geçen ifadeyle Kur’an’da geçen ifade arasında bir harf farklıdır. gâfilîn ifâdesini anlam itibariyle âfilîn olarak kabul edip bu ayeti tercih ettik. Zira Kur’an’da böyle bir ifade söz konusu değildir.

<sup>97</sup> Zâriyat 50: “O halde Allah’a kaçın. Çünkü ben O’ndan apaçık bir uyarıcıyım.”

<sup>98</sup> Neml 40: “Kendisinde kitaptan bir ilim bulunan kimse (olan veziri Âsâf) da: Gözünü kırpmadan evvel ben onu sana getiririm, dedi. (Süleyman) onu yanında yerleşmiş olarak görünce: Bu Rabbimin lütfudur. Şükür mü edeceğim yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni imtihan etmek içindir. Kim şükrederse ancak kendi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük yaparsa şüphesiz ki Rabbim zengindir, çok kerem sahibidir, dedi.”

<sup>99</sup> Necm 23: “Onlar (o putlar), sizin babalarınızın, kendilerine (tanrı diye) isim verdiği (boş) isimlerden başkası değildir. Allah onlara ait hiçbir delil, yetki indirmemiştir. Onlar ancak zanna, bir de canlarının istediğine uyuyorlar. Halbuki onlara Rablerinden doğru yol rehberi gelmiştir.”

*Devr-i ruhsârında her hüsn ehline vird-i kesâd*  
*Hûblar geç-revligiyle buña ebru çatmasun (3/6)*

**Len fisâme lehâ...:** “onda kopma yoktur”<sup>100</sup>

Yapışup aña zümre-i ‘uşşâk  
 Didiler cümle *len fişâme lehâ* (6/3)

**‘urvetün vuşka...:** “sağlam bir kulp”<sup>101</sup>

O durur ser-nüvişt-i râh-ı hüdâ  
 Oldı ‘uşşâka *‘urvetün vuşkâ* (6/4)

**Tûbâ lehüm ve hüsnü meâb...:** “mutluluk ve güzel bir dönüş yeri”<sup>102</sup>

Sırr-ı vahdet noktası sergeştesidir nüh felek  
 Kim bu remzi keşf ider *tûbâ lehüm ve hüsnü meâb* (10/4)

**Tûbû...:** “tevbe ediniz”<sup>103</sup>

Beñzetdim idi verde nâzük lebini yâriñ  
 Dil mağlaştasın bildi *tûbû* haberin söyler (21/3)

**Sîhû...:** “döndürülür”<sup>104</sup>

<sup>100</sup> Bakara 256: “Dinde zorlama yoktur. Doğruluk ile sapıklık meydana çıkmıştır. Artık kim tâğutu tanımayıp da Allah’a iman ederse, işte o, kopması olmayan sağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah hakkıyla işitendir, bilendir.”

<sup>101</sup> Bakara 256: “Dinde zorlama yoktur. Doğruluk ile sapıklık meydana çıkmıştır. Artık kim tâğutu tanımayıp da Allah’a iman ederse, işte o, kopması olmayan sağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah hakkıyla işitendir, bilendir.”

<sup>102</sup> Ra’d 29: “İman edip salih amel işleyenler için mutluluk ve güzel bir dönüş yeri vardır.”

<sup>103</sup> Hûd 90:” Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra O’na tevbe edin. Şüphesiz ki Rabbim çok merhamet eden, çok sevendir.”Bu ifade Kur’ân-ı Kerîm’de yedi ayrı yerde geçmektedir: Bakara 2/54; Hûd 11/3, 52, 61, 90; Nûr 24/31; Tahrim 66/8.

Şabr idemedi dil ğamma hiç sâha-ı ‘aşk içre  
Rûh ceşşine anuñçün*sîhû* haberin söyler (21/4)

**Reddû...**: “dolaşın”<sup>105</sup>

Şimden girü cân murĝı eski vaţanın ister Şeyhî  
Her demde hîţâb idüb *reddû* haberin söyler (21/5)

**İnnî enallâh...**: “Ben Allah’ım”<sup>106</sup>

Vâdi-i Eymen’de atmaz nefis ü dünyâ na‘lini  
Bulmasa Mûsâ-yı cân *inni enallâh*dan haber (29/16)

‘Ayna ‘aynuñ sem‘a sem‘uñ deĝişdi gör Şeyhîyâ  
İşidür *innî enallâh* nefy iden enâiyyeti (92/5)

**Cennetü’l-me’vâ...**: “Onlar için Me’vâ cennetleri vardır”<sup>107</sup>

Baňa ey dil kûy-ı yârim *cennetü’l-me’vâ* yeter  
Hûr u ğilmân istemem ol dilber-i ra’nâ yeter (33/1)

Fenâda mâ-huve’l-mağşûduña Şeyhîyâ Hâkdır  
Ya kaçır-ı hûr u ğilmân *cennetü’l-me’vâyı* neylersin (71/7)

**Mazâğa...**: “kaymadı”<sup>108</sup>

<sup>104</sup>En’âm 62: “Sonra onlar gerçek Mevlâları olan Allah’a döndürülürler. Haberiniz olsun ki hüküm ancak O’nundur ve O, hesap görenlerin en çabuğudur.”

<sup>105</sup>Tevbe 2: (Ey müşrikler) yeryüzünde dört ay daha dolaşın. Ama bilin ki siz Allah’ı aciz bırakamazsınız ve Allah mutlaka kâfirleri rezil edecektir.”

<sup>106</sup>Tâhâ 14: “Şüphesiz Allah benim, ben. Benden başka hiçbir ilah yoktur. Ban kulluk et ve Beni anmak için dosdoğru namaz kıl.”

<sup>107</sup>Secde 19: “İman edip de salih amellerde bulunanlara gelince, onlar için bir konaklama ve ağırlama yeri olarak Me’va cennetleri vardır.”

Sürme-i *mâzâğa* ile mekhûldür çün gözleri

Vech-i bâkî seyr ider ‘ayn-ı fenâsı dervişiñ

**Len tenâlü’l-birre hatta tünfiķû...**: “sevdiğiniz şeylerden sadaka vermedikçe asla iyiye erişemezsiniz”<sup>109</sup>

*Len tenâlü’l-birre hatta tünfiķû* didi Hüdâ

Virmeyen vârın fenâyâ bulmadı sırr-ı Resûl (52/4)

**Ķâbe ķavseyn ev ednâ...**: “Aradaki mesafe iki yay boyu oldu hatta daha da yakın.”<sup>110</sup>

Pîşe-i sâha-ı fakrım nola ger ednâyem

*Ķâbe ķavseyn* degül şem‘iñe *ev ednâyem* (62/1)

Ķaşlaruñ ħaķķı Ħaķķ’ıla arada ħâcib yok

*Ķâbe ķavseyn* murğıyım belki daķı *ev ednâyem* (66/2)

**Küllî şey’in hâlikun...**: “her şey yok olacaktır”<sup>111</sup>

*Küllî şey’in hâlikun* tıldı cihân âvâz ile

Ķo fenânıñ sâz u râzın şöħbet it hem-râz ile (83/1)

**İnde’l-ımtihâni el-mer‘u yükrem ev yuhân...**: “İmtihan esnasında ya ikram edilir yahut darlık verilir.”<sup>112</sup>

<sup>108</sup>Necm 17: “(Peygamber’in) göz(ü gördüğünden) kaymadı ve sınırı aşmadı.”

<sup>109</sup>Al-i İmran 92: “Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) sadaka vermedikçe asla iyiye erişemezsiniz. Her ne sarf ederseniz şüphesiz Allah onu hakkıyla bilendir.”

<sup>110</sup>Necm 9: “Aradaki mesâfe iki yay kadar hatta daha yakın oldu da, o sırada (Allah’ın) vahyettiği şeyi kuluna vahyetti.”

<sup>111</sup>Kasas 88: “Allah ile başka bir tanrıya yalvarıp tapma/ tapınma. O’ndan başka hiçbir ilah yoktur. O’nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm sadece O’nundur ve siz ancak O’na döndürüleceksiniz.”

Çekme ğam faqr u fenâya hem sevinme varlığa  
Bil ki '*inde*'-*imtiḥân el-mer'û yükrem ev yuhân* (76/12)

**Nefahtu min rûhî...**: "Ruhumdan üflediğimde"<sup>113</sup>

O dem ki bûy-ı vaḥdet irer meşâm-ı câna  
Sırr-ı *nefahtü min rûhî*den taḫın kemendi (90/2)

**Feşemme vechullah...**: "Nereye dönerseniz dönün Allah'ın vechi oradadır."<sup>114</sup>

Zulmet-i rûmı ḳaldırub ol şâh  
Zâhir oldı *feşemme vechullâh* (93/44)

**Kasemnâ...**: "taksim ettik"<sup>115</sup>

Dirsin daḫi hem *rızḳ-ı kasemnâya* inandım  
Ya sende nedür ḫîle-i tezvîrle ḳayḡu (78/9)

**Kalb-i selîm...**: "selim bir kalp"<sup>116</sup>

Ger *kalb-i selîm* ile sivâdan çekesin el  
Bir mülk alasin anı Süleymân daḫi bilmez (37/2)

<sup>112</sup> Bu ifade doğrudan ayet olmamakla birlikte Fecr Suresi 15 ve 16. ayetleri konu edinmektedir. Bu bakımdan burada inceleyip ayetleri de buraya yazmayı uygun gördük:

"Şu insan var ya, ne zaman Rabbi onu (zenginlikle) imtihan edip de ona iyilik / ikram eder ve ona (bol) nimet verirse: Rabbim bana ikram etti der. Ama (Rabbi) ne zaman imtihan edip üzerine rızkını daraltırsa: Rabbim bana ihanet etti der."

<sup>113</sup> Hicr 29: "Onu tasarlayıp da ruhumdan üflediğim zaman siz hemen ona secde ederek yere kapanın."

<sup>114</sup> Bakara 115: "Doğu da batı da yalnız Allah'ındır. Hangi tarafa yönelirseniz Allah'ın yüzü oradadır. Şüphesiz Allah (rahmet ve nimeti) geniş olandır ve O, her şeyi bilir."

<sup>115</sup> Zuhruf 32: "Rabbinin rahmetini onlar mı taksim ediyorlar? Dünya hayatında onların geçimlerini biz taksim ettik. Bir kısmı diğer bir kısmını işçi edinsin diye birtakım derecelerle kimini,

<sup>116</sup> Şuara 89: "Ancak Allah'a temiz ve sağlam bir kalple gelenler hariçtir."



**Hadisler:** Divanda kullanılan hadislerin çoğu tasavvufî çevrelerce oldukça sık kullanılan hadislerdendir. Anlamı Allah’a ait olup lafzı Peygamber Efendimize ait olan hadis-i kutsiler de divanda kullanılmıştır. Bunlarla birlikte hadis olmayan arapça ifadelere de rastlamaktayız.

**Men ‘aref...:** “Nefsini bilen Rabbini bilir.”<sup>117</sup>

*Men ‘aref* sırrını tıydum ‘ârif oldum şanmağıl  
‘Âhiri fâsid ta‘âmîñ gitmediyse lezzeti (2/135)

**Küntü kenzen...:** “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim ve halkı yarattım.”<sup>118</sup>

Hiç tılısm-ı *küntü kenze* bulmadı kimse fütûh  
İçmeyince ‘aşk elinden her seher câm-ı şubûh (14/1)

*Künt kenz* sırrını bulmuşlar  
Girü irşâde bunda gelmişler (93/57)

**Levlâke...:** “Sen olmasan felekleri yaratmazdım”<sup>119</sup>

Felek devr itdigince rûh-ı pâkine şalât olsun  
Şenâlar eylesün Şeyhî müdâm ol şâh-ı *levlâke* (80/5)

**Mûtû...:** “Ölmeden önce ölünüz.”<sup>120</sup>

‘Aşk câmını dil içdi sarhoş-ı ezel oldı  
Buldı ebedî şihhat *mûtû* haberin söyler (21/2)

<sup>117</sup>Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, II, 262, Hadis no: 2532.

<sup>118</sup>Aclûnî, a.g.e., II, 132, Hadis no: 2016.

<sup>119</sup>Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İst. 1992, s. 113.

<sup>120</sup>Aclûnî, *age*, II, 291, Hadis no: 2669.

**Lî ma‘allah...:** “Allah ile benim aramda öyle bir vaktim vardır ki, oraya ne nebiyy-i mürsel sığar ne de melek-i mukarreb.”<sup>121</sup>

Necm ü mâh u mihr-i rûyundan münevver eyledi

Tâb-ı cu‘dundan bahâr-ı reşk-i ‘anber eyledi

*Lî ma‘allah* deminden misk ez-fer eyledi

*Bûy-ı zülfi ‘âlemi başdan mu‘aţtar eyledi*

*Bitmesün sünbül cihân içinde güller tütmesün (3/5)*

Hem vaqt-i *lima‘allahdır* bu ilahi nefha

Cebrâile Muhammed bunda fenâya kıandı (90/3)

## 5. Peygamberler

Farsça haber veren, haber getiren anlamlarına gelen peygamber kelimesinin arapça karşılığı resul ve nebî kelimeleridir. Allah ile insanlar arasında elçilik yapan peygamberler Allah’ın buyruğunu insanlara iletmiş, Allah’ın muradını ilk önce kendileri yerine getirmişlerdir. Bu bakımdan Allah onları seçmiş ve diğer yarattıklarına üstün tutmuştur. Peygamberler Allah’ın elçisi olarak her türlü güzel ahlaka sahip, örnek alınan insanlardır. Peygamberler doğru, zeki, akıllı, günah işlemeyen, fatanet sahibi ve Allah’tan aldığı mesajı hiç değiştirmeden insanlara ulaştıran insanlardır. Allah, her kavme kendi dilleriyle bir peygamber göndermiştir.<sup>122</sup> Lakin son peygamber, Muhammed aleyhisselam bütün insanlığa gelen bir peygamberdir.

Abdülmeccid Sivâsî divânında şu peygamberlerden söz edilir: Âdem, Nuh, Lokman, İbrâhim, Yakup, Yusuf, Musa, Süleyman, İsâ, Hızır ve Hz. Muhammed.

<sup>121</sup>Aclûnî, *age*, II, 173, Hadis no: 2159.

<sup>122</sup>İbrahim 4: “Biz her peygamberi apaçık anlatsın diye ancak kendi halkının diliyle gönderdik...”

**Âdem:** Peygamberlerin ve insanların ilki olan Âdem peygamber divanda bir beyitte geçmektedir ki o da dünyanın Âdem peygamberden beri devir halinde olduğunu, bir türlü doymadığını ifade etmektedir.

Devr-i Âdem'den beri taldırdı çâhın tıymadı  
Sağne-i dünyâ egerçi tırmayub ölçer doker (30/8)

**Nûh:** Kur'ân-ı Kerîm'de ismi geçen peygamberlerden biridir. Dokuz yüz elli sene kavmine tebliğde bulunmuş ve nihayetinde yola gelmeyen kavmi büyük bir tufanla helak olmuştur. Allah, Nûh peygambere bir gemi yapmasını emretmiş ve Nûh peygamber ile ona Ona inananlar bu gemi sayesinde tufandan kurtulmuşlardır. Edebiyatta daha çok ömrü, yaptığı gemi ve kavminin helak olmasına sebep olan tufan ile anılır.

Aşkın öyle bir tandırı, fırını vardır ki, eğer kaynarsa vücut mülkünü gark eder, yutar. Bu mülk de öyle bir mülkdür ki dünya onun yanında zerredir ve aşk tufanının yanında Nûh tufanı bir damladır.

Ġark ider mülk-i vücûdum kaynasa tennûr-ı 'aşk  
Zerredir dünyâ yanında kaçredir tûfân-ı *Nûh* (14/3)

**Lokmân:** Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen<sup>123</sup> fakat nebî veya velî olduğu hususunda âlimlerin ihtilafa düştüğü bir kişidir. Hayatı ve yaşadığı dönem hakkında çeşitli görüşler vardır. Edebiyatta hikmet sahibi bir hekim olarak bilinir ve bu yönü kullanılır. Peygamber efendimiz Rahmân olan Allah'ın ilmine gark olmuş, irfan hazinesinin anahtarı, hastalara Lokmân mesabesindedir.

Feyyâz-ı 'ilm-i Rağmân miftâh-ı genc-i 'irfân  
Ey hastegâne *Loğmân* ğassâl-ı her mükedder

<sup>123</sup> Bkz. Lokman 12.

**İbrahim:** İbrahim peygamber tevhidin atası olarak bilinir. Zira putları kırıp Nemrut’la çetin bir mücadeleye girmiştir. Bu bakımdan Nemrut, İbrahim peygamberi ateşe attırmış ve Allah Halîl’ini ateşten kurtarmıştır, ateş İbrahim peygamberi yakmamıştır.<sup>124</sup> Edebiyatta tevhidin babası olması, putları kırması, Nemrut ile çetin bir mücadeleye girmesi, ateşe atılması ve ateşin kendisine gül bahçesi olması yönleriyle bilinir İbrahim peygamber. Hz. Muhammed Habîbullah olarak, Hz. İbrahim İse Halîlullah olarak bilinir ki bu ismi de yine edebiyatta kullanılır.

Her çerâğa yanma digil *lâ uhibbu’l-gâfilîn*

Yan cemâl-i dilbere budur Halîliñ milleti (2/75)

**Ya’kup ve Yûsuf:** İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerdendirler. Yusuf peygamber Yakup peygamberin oğludur. Yûsuf peygamberi kıskanan kardeşleri onu bir kör kuyuya atıp babalarına kardeşlerinin bir kurt tarafından parçalandığını söylemişlerdir. Yakup peygamber bu haber üzerine ağlaya ağlaya gözlerini kaybetmiş, gözlerine ak düşmüştür. Yûsuf peygamber ise Mısır’da azizin karısına köle olarak satılmıştır. Yakup peygamber oğlunun acısıyla gece gündüz ağlamış, inlemiştir. Bu nedenle evinin yanından geçen kervanlar Yakup peygamberin Kenan ilindeki evine hüzünler evine “Kulbe-i ahzân, Beytü’l-hazen” demişlerdir. Yakup peygamber çileyle, gamla, acıyla ve özellikle firkatın sembolü olarak anılır. Yûsuf peygamber ise güzelliği ile bilinir ve vuslatın sembolüdür.

Ey şâhib-i meşânî ey muhkemü’l-miyânî

*Yûsuf*ola mı şânî maḥbûb-ı Rabb-i ekber (1/50)

İtmişdi kalem tecrübe Yûsufda muḥaddem

Tâ şekl-i şerîfiñ yaza levḥ üzre ḥabîbâ (7/4)

Sâlik ol semt-i fenâya varlığıñ maḥv it dilâ

Ṭavf-ı beyt-i ‘âşık ol Beytü’l-Ḥazenden gec gönül (56/6)

<sup>124</sup>Bkz. Enbiya 69: “Biz de: Ey ateş İbrahim’e serin ve esenlik ol, dedik.”

Külbe-i Ahzânı dilde kıomagıl Ya'kûb-var  
 'Âdet it sabr-ı cemîli *in turid sırru'l-cemâl* (57/4)

La'lüñe Ya'kûb-veş dil-teşneyim gâyetde ben  
 Mısr-ı hüsnüñ sen azîzim gerçi kim reyyânısın (72/2)

**Mûsâ:** İsrailoğulları'na gönderilen peygamberlerdendir. Firavun ile girdiği mücadele ile bilinir. Tûr dağında Allah ile konuşmuş çeşitli mucizeler sahibi bir peygamberdir. Mûsâ peygamber edebiyatımızda daha çok sihirbazlar ile girdiği mücadeleyi esasının yılanı dönüşmesi sonucu kazanması, Tûr dağında Allah ile konuşması, elini göğsüne sokup çıkarmak suretiyle elinin bembeyaz (yed-i beyza) olması, Hızır ile yol arkadaşlığı etmesi, Kızıldeniz'i asasıyla ikiye yarması yönüyle geçer.

Feyziñden aldı 'İsâ mevtâyı kıldı ihyâ  
 Beyzâ-yed oldı *Mûsâ* nûruñ ile ser-â-ser (1/45)

Vâdi-i Eymen'de atmaz nefis ü dünyâ na'lini  
 Bulmasa Mûsâ-yı cân *inni enallâhdan* haber (29/16)

Zühd-i şâfi başka 'aşk ile olur mu muṭma'ın  
 Hızır u Mûsâ mecma'ıdır mültekâsı dervişiñ (46/11)

Nîl-veş kanlu yaşum 'aşkıñla oldı revân  
 Nefs-i Fir'avnı ğarķ eylemede Mûsâyım (64/5)

Bilmedigini hazret-i Mûsâ'ya kimdür söyleyen  
 Yok mudur ehl-i fenânıñ bir şecerce kıymeti (92/4)

**Süleymân:** Yine İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerdendir. Uzun ömrü, hükümdarlığı ve mülkü, Belkıs ile olan münasebeti, özellikle karınca ve bütün

hayvanlarla konuşabilmesi, rüzgara ve yüzüğü ile cinlere hükmetmesi ile şiirlerde anılır Süleyman peygamber. Hükümdarlık yönü ve hükmetmesi ile uzun bir ömürle birlikte büyük bir mülke sahip olması özellikle ön plana çıkarılır.

Sen Süleymân-ı vücûd iken dîv almış hâtemi  
Manşiba şükr ile fikr it havf-ı ma'zûliyyeti (2/45)

Ger kalb-i selîm ile sivâdan çekesin el  
Bir mülk alasin anı Süleymân daği bilmez (37/2)

Bir lahzâ amân bulmayasın dest-i ecelden  
Ger hüküm idesin yile Süleymân olasin sen (70/3)

Elünde şark u garb tut ki Süleymânsın zamânında  
Ölürsün saña da kalmaz ya bu gavğâyı neylersin (71/4)

**Hızır:** Musa peygamberle yaptığı yolculuk ve ölümsüzlük ile bilinir. Hatta ölümsüzlüğün ve velâyetin sembolüdür. İlyas ile birlikte anılır. Hızır mürşid-i kâmil, İlyas ise dervîştir. Birlikte âb-ı hayâtı bulmuşlardır. Hızır'ın karada, İlyas'ın ise denizde darda kalanların yardımına yetiştiği inancı yaygındır. Kehf suresinde anlatıldığına göre Musa peygamber ile Hızır iki denizin birleştiği yerde buluşup yolculuğa başlamışlardır.

Mecmu'û'l-bahreyne varmayan *Hızırlık* idemez  
Hak naşib ide kamu kullarına bu şevketi (2/63)

Zühd-i şâfi başka 'aşk ile olur mu muţma'în  
Hızır u Mûsâ mecma'ıdır mültekâsı dervîşin (46/11)

**Îsâ:** Îsâ peygamber edebiyatta sıklıkla yer bulan bir peygamberdir. Babasız dünyaya gelişi, bebekken konuşması, hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesi, çarmlıha gerilmek istenirken göğe yükseltilmesi edebiyatımızda oldukça sık kullanılır.<sup>125</sup>

Feyziñden aldı ‘Îsâ mevtâyı kıldı ihyâ

Beyzâ-yed oldı Mûsâ nûruñ ile ser-â-ser (1/45)

Ümmetim dirse eger bendesine fahr-ı cihân

Bil hemân zevk-ı sipihrinde bu gün ‘Îsâyem (62/6)

Ümmetim dirse baña şâh-ı Rasul fahr-i dü-kevn

Mülk-i câvid-i sipihrine hemân ‘Îsâyım (64/4)

Îsâ peygamberin göğe yükseltilmesi pek çok şair tarafından değişik şekilde yorumlanmıştır. Bu minvalde Şeyh Galip, *Hüsn ü Aşk* mesnevisinde şu ifadeleri kullanmaktadır ki oldukça etkileyicidir:

Tebşîr için kudûmün Îsâ

Tâ minber-i çarha çıktı gûyâ<sup>126</sup>

**Hız. Muhammed:** Abdülmecid Sivâsî divanında hakkında en çok bahsedilen, en çok zikredilen, ismi en çok anılan peygamber Hz. Muhammed’dir. Abdülmecid Sivâsî, Peygamberimiz için gazel formunda üç, kaside formunda bir na’t yazmıştır. Bunların dışında peygamberimizin adını pek çok şiirde müstakil olarak anmış, her fırsatta peygamber aşkını dile getirmiştir. Âlemlerin yüzü suyu hürmetine yaratıldığı Hz. Muhammed, Cemâl-i Mutlak olan Allah’ın en sevdiği, sevgilidir, habîbidir. Peygamberlerin sonuncusu ve şâhidir. Yüzükte kaş, tespihte imame mesabesindedir. Yüzü güneş ve ay gibi parlak ve güzel, saçları ise gece gibi siyahtır. Mirac gecesinde

<sup>125</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. Seydi Kiraz, *Türk-İslam Edebiyatında Hz. İsa*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2013.

<sup>126</sup> Orhan Okay- Hüseyin Ayan, *Hüsn ü Aşk*, Dergah Yayınları, İstanbul 2010, s. 56.

Cebrâil'i dahi geride bırakarak sidreyi geçmiş, Allah ile baş başa kalmış, yaratılmışların en azizi, en şerefli, en güzeli, yaşayan Kur'ân'dır.

Peygamber efendimiz Rahmân'ın biricik Mustafâ'sı, insanların seçilmiş, her canlının başlangıcıdır. O, gönül ilminin nuru, varılacak menzillerin en büyüğü, gül mührünün nakışı, herkesin örnek aldığıdır. Bütün canlıların canı, her tılsımın hazinesi, her şeyi hakkıyla ayıran, Kasım'ın babasıdır peygamberimiz. Bütün sual edenler onun kapısında, ona hediyeler vermek isterler, müşküllerini ona arz etmek ister bütün dertliler, veliler ve peygamberler.

Ey Mustafâ-yı Raḥmân ey murtaẓâ-yı insân

Ey muḳtedâ-yı her cân ey sırr-ı rûḥ-ı peyker (1/10)

Ey nûr-ı 'ilm-i dil ey pîşvâ-yı menzil

Ey naḳş-ı ḥâtem-i gül senden ḳamu muşavver (1/23)

Ey rûḥı cümle cismiñ ey genci her tılsımın

Ḳassâmı cümle ḳısmıñ Ebu'l-Ḳâsım süḥâ-ger (1/24)

Ḳapuñda cümle sâ'il baḡladı saña maḥmil

'Arz idegeldi müşkil cümle velî peygamber (1/28)

Ey sınırı ve hududu olmayan denizin en güzel dalgası, ebced hesabının vücudundaki sır, Ey gönderilen peygamberler içinde yerde ve gökte övülen, adı kadim kitaplarda anılan Ahmed, ey bütün başların tacı peygamber. Ey kavganın ve aşkın asıl sebebi, ey Mirac gecesinin sevgilisi, ey ayağının altında arş olan, senin en kötü kölen bile hükümdardır. Ey Hakk'ın sevgilisi, ey arındırılmış nur, senin cemâlinin aydınlığı bütün eşyada ayan olmakta.

Ey mevc-i baḥr-i bî-'add sırr-ı vücûd-ı ebced

Mürseller içre Aḥmed ey cümle başa efser (1/30)



Ey aşl-ı ‘aşk u gavgâ maḥbûb-ı leyl-i esrâ  
Pâyînda ‘arş-ı a‘lâ kemter gedâñ server (1/32)

Ey ḥazret-i maḥbûb-ı Ḥudâ nur-ı muşaffâ  
Envâr-ı cemâliñ heme eşyâda hüveydâ (7/1)

Aşk kâsesinin ışığında safâ nurları parladı, zira Şeyh Şemseddin altından bir kadehtir ve onun sâkîsi de Muhammed Mustafa’dır. Ey Şeyhî eğer vuslat istiyorsan Allah ve Rasulü’nden gayrı ne varsa terk et çünkü peygamberimizin ruhu tılsımlı bir inci, gizli hazinelerin anahtarıdır. Ey Rabbim sen; peygamberin, habîbin olan Ahmed’i zâtının nuruna has bir ayna eyledin. O aynaya bakan zatının nurunu görür. Öyle ki nice nice yüzbinlerce gönül avlayan güzeller senin nurunun ışığından aldılar endamlarını.

*Eşrakat min dav‘i kâ’sü’l-‘aşkı envâru-ş-şafâ*  
Zer kadeḥdir Şeyḥ Şemseddîn sâkî-i Muştafâ (8/1)

Şeyḥiyâ vuşlat dilersen gayrısın terk eylegil  
Rûḥ-ı Aḥmed dürr-i tılsım kenze miftâḥ-ı fütûḥ (14/5)

Nûr-ı zâta eyledüñ çün Aḥmedi mir’ât-ı ḥâş  
Niçe yüz biñ dilber oldu pertevinden cilveger (29/11)

Ya Rasullah, hasretin hadden aşdı, dayanılmaz hale geldi, nolur cemâlini göster. Senden ayrı olmak, senin hasretinde kalmak benim ciğerimi yaktı, ya Rasul göster cemâlin.

Ḥadden aşdı iştiyâkıñ yâ Rasûl göster cemâliñ  
Yağdı beni iftirâkıñ yâ Rasûl göster cemâliñ (50/1)

İki cihanın övüncü, Resullerin şahı bana ümmetim derse ben ebedi olarak gök mülkünde İsa'yım. Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça, infak etmedikçe kurtuluşa eremezsiniz dedi Allah. Varlığını yokluğa vermeyen de Rasulünün sırrını da bulamadı. Çünkü o öyle bir Muhammed ki yaratılmışların en mükemmeli, en kâmilidir.

Ümmetim dirse baña şâh-ı Rasûl fahr-i dü-kevn  
Mülk-i câvid-i sipihrine hemân 'Îsâyım (64/4)

*Len tenâlü'l-birre hatta tünfiķû* didi Hudâ  
Virmeyen vâırın fenâya bulmadı sırr-ı Rasûl (52/4)

Bir Muḥammed ki ekmelü'l-hilkât  
*Bâ'îşü'l-halkı ve'l- hidâyâtı* (88/6)

## 6. Dört Halife

Hz.Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali olarak bilinen dört halife, çeşitli yönleriyle edebiyatta ve Abdülmecid Sivâsî divanında kullanılmıştır. Genel olarak dört dost, dört seçilmiş dost (çâr-yâr veya çâr-yâr-i güzîn) olarak bilinir. Hz. Ebubekir ile Hz. Ömer efendimizin kayın pederi, Hz. Osman ve Hz. Ali ise efendimizin damatlarıdır. Bundan başka Hz. Ebubekir efendimizin hicrette yol arkadaşıdır. Sevr mağarasında birlikte kalmışlardır. Bu bakımdan Hz. Ebubekir yâr-ı gâr olarak olarak bilinir. Hz. Ömer adeleti, Hz. Osman hayâsı, Hz. Ali ise yiğitliği ve ilmin kapısı olarak bilinir.

**Ebu Bekir:** Efendimizin en sadık arkadaşıdır. Mirac mucizesine hiç itiraz etmemiş ve “O söylüyorsa doğrudur” demiş. Bu bakımdan kendisine Sıddîk lakabı verilmiştir. Bundan başka Hz. Ebubekir efendimizle birlikte hicret esnasında mağara arkadaşlığı yapmış, yâr-ı gâr lakabıyla anılmıştır. Hz. Ebubekir, Efendimize İslam yolunda her şeyini feda etmiş kadîm bir dostudur. Efendimizden sonraki ilk halîfedir. Divanda efendimize mağara arkadaşlığı yapması yönüyle işlenmiştir.

Şiddîk-1 cây-1 ğârîñ hicret deminde yârîñ  
Ol şâh-1 nâ-medârîñ kıl ravzasın mu‘atţar (1/58)

Ehl-i sünnet râhını zabt it kelâmullâhdan  
Devlet ânuñla şeri‘at âña *yâr-1 ğârdır* (20/4)

**Ömer:** İkinci halîfe ve Efendimizin kayınbabasıdır. Sert mizacı ve adaleti ile tanınır. Doğruyu yanlıştan ayırt edebilme kabiliyeti ve adalet hassasiyeti nedeniyle Fârûk lakabıyla anılır. Güçlü ve kuvvetli bir yapısı vardır. İslam dini için büyük fedakârlıklar ve hizmetler yapmıştır. Divanda Fârûk sıfatıyla işlenir.

*Fârûk-1* dîni yâ Rab her demde kıl muşarreb  
Kıl ravzasın müzehheb ‘izzet vir âña ser ser (1/59)

**Osman:** Hz. Osman üçüncü halifedir ve Efendimizin damadıdır. İbadete düşkünlüğü ve hayâ sahibi olması yönüyle bilinir. Divanda da bu yönüyle işlenmiştir.

*‘Osmân-1 zî-ğayâyı* ol ma‘den-i vefâyı  
Ol maşzen-i seşâyı nûruñla eyle ezher (1/60)

**Ali:** Dördüncü Halifedir. Hem peygamberimizin damadı hem de amcasının oğludur. Güçlü ve kuvvetli olması ile bilinir ki kendisine Allah’ın arslanı (Şîr-i Hak, Haydar-1 Kerrar) denilir. İlmin kapısı ve Hayber savaşında sancağı taşıyan kişidir. Divanda da bu yönüyle işlenmiştir.

Ol hâmilü’l-livâyı ol menba‘-1 nedâyı  
Ol ehl-i hal-1 atâyı şevketle eyle berter (1/61)

Âña şefkat idüb dir ey Haydar  
Çün taleb eyledüñ biyâ bir bir (93/7)

**Sahabe, Tabiîn:** Peygamber efendimizle görüşüp konuşan, onunla birlikte olanlara sahabe denir. Divanda herhangi bir sahabe ismi geçmemektedir. Veysel Karânî Efendimizle görüşme fırsatı bulamamış bir zattır. Efendimiz ile aynı dönemde yaşamış, onu görmek üzere Yemen ilinden Medine'ye kadar gelmiş, Efendimizi evinde bulamamış, annesine verdiği söz üzerine geri dönmek zorunda kalmıştır. İstilah olarak kendisine muhadramun denilse de Peygamber efendimizin kendisine gösterdiği gıyabî teveccühten dolayı hürmeten sahabî telakki edenler de vardır.<sup>127</sup> Biz burada Veysel Karânî'yi bu başlık altında incelemeyi uygun gördük.

*Veysel Karân* deminden aldım çü bûy-ı îmân

Bi'l-cümle mâsivâdan cân u gönül uşandı (90/7)

## 7. Âhiret ve İlgili Kavramlar

**Ahiret:** Ahirete inanmak imanın şartlarından biridir. Ahiret kıyamet ile başlar ve her insan yapıp önden gönderdiğinin ve yapmayıp geride bıraktığının hesabını verir.<sup>128</sup> Divanda da kıyamet olarak bir beyitte geçer ki âşık gece sabaha kadar inleyerek kıyametler koparmıştır.

Enîn ile *kıyâmetler* kopardım

Gice tâ şubha dek bir sâ'at oldum (63/5)

**Cennet, Kasr:** Kendisine iman edip salih ameller işleyenleri Allah'ın mukafatlandıracağı mekândır cennet. Edebiyatta İrem, Kasr olarak da anılır. Mutluluk ve esenliklerle dolu bir mekândır. Mutasavvıf şairler genel olarak Yunus takipçisi olarak cenneti değil cemâli talep ettiklerini ifade ederler.

Ey Rahman'ın sureti olan sevgili peygamber, cennette senin ayaklarını öpmek isteyen bütün ceylan gözlüler sana hasret. Gönül tekkesinde, dergâhında misafir olan

<sup>127</sup>Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu, *Necâti Bey Divânı'nın Tahlili*, MEB Yayınları, İstanbul 1971, s. 39.

<sup>128</sup>İnfitar 5.

aşk sultanı cenneti aşkın cemaline satın aldı ey Şeyhî. Nefis ve akıl beden ikliminde kapıcı olmasaydı, bu beden kafesi cennet bile olsa can, bir nefes bile durmazdı orda.

Bûs itmeğe pâyîñ seniñ ey şûret-i Raḥmân  
Ḥasret idi *cennet*de ḳamu zümre-i ḥavrâ (7/6)

Ḥânḳâh-1 dilde miḥmân oldu çün sulṭân-1 ‘aşk  
*Cenneti* bey‘ eylediñ dîdâr-1 ‘aşḳa Şeyḫiyâ (8/5)

Maḥbes-i ten *cennet* olsa bir nefes ṭurmazdı cân  
Nefs-i emmâre ile ‘aḳl olmasa derbân añâ (9/3)

Âşık kişi için sevgilinin mahallesi, sokağı cennettir. Ama o mahallenin kapıcısıyla korucusuyla bilişip anlaşmak gerekir sevgilinin mahallesinde gezmek için. Nice yıllar oldu ki su gibi toprağa düşüp, sürünüp akmadın. O halde ey derviş senin gönlünde cenneti gösteren bir meyve nasıl bitsin. Sen cenneti istiyorsan su gibi temiz toprak gibi mütevazı ol.

Egerçi ‘âşıḳa kûy-1 ḥabîb *cennettir*  
Ḳapucısıyla bilişüb varılmağa muḥtâc (13/4)

Nice yıllar su gibi ḥâke sürünüp aḳmadın  
Dilde bitmez meyve-i *cennet*-nümâsı dervişiñ (46/7)

Belirttiğimiz üzere mutasavvıf şairler Yunus Emre’den aldıkları neşveyle cennet hususunda benzer ifadeler kullanırlar. Yunus bu hususta şöyle der:

Cennet cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç hûri  
İsteyene ver sen anı bana seni gerek seni

Abdülmeccid Sivâsî de bu manayı başka ifadelerle dile getirir ki, ey zahid senin için cennet, huri ve gılmanlardan ibarettir. Bana onlardan bahsetme zira benim maksadım Allah'ın didarını görmektir.

Saña *cennetde* hevâ-yı hûr u gılmân kayğusu  
Baña zâhid añma anı maşşûdum dîdârdır (20/3)

Baña ey dil kûy-ı yârim *cennetü'l-me'vâ* yeter  
*Hûr u gılmân* istemem ol dilber-i ra'nâ yeter (33/1)

Nefsin hazları ve ihtirasları olmasa cennet bağları çok hoş idi ama canın ve gönlün hazzı ise Allah'ın cemalinin gül bahçesidir, bu daha çok hoştur. Ey gül, bu aldatıcı havalara uyup erken açılma yoksa soğuktan solarsın. Şeddâd'ın bağları gibi solmaz ol.

Hazz-ı nefis olmasa idi hoş idi bâğ u *cennet*  
Cân u dil hazzı hemân gülşen-i dîdârîndadır (77/4)

Uyup bu hevâyâ iken açılma solarsın  
Solmaz böyle *bağ-ı İrem* hâne-i Şeddâd (15/8)

Eger şu dünya hayatında ibret istersen sonun endişelidir ona bak. Ey Şeyhî senin maksadın Allah'tır, cennet köklerini, huri ve gılmanları neylersin.

'İbret isterseñ cihânda 'âkıbet endîş olur  
*Kaşr* u fağfûr u Cem-i istikrar u Dârâ yeter (33/4)

Fenâda mâ-hüve'l-maşşûduña Şeyhîyâ Hâkdır  
Ya kaşr-ı hûr u gılmân *cennetü'l-me'vâyı* neylersin (71/7)

**Tûbâ:** Cennette bir ağaçtır ki dalları aşağıda kökleri yukarıda olduğuna inanılır. Meyvesi hiç tükenmez ve cennet elbiseleri bu ağacın tomurcuklarından yapıldığı inancı vardır. Divanda bir tane beyitte geçmektedir.

Ey aşl-ı lafz u ma'nâ bîh ü dirâht-ı tûbâ  
'İlm-i ledünne dâna çeşm-i cihâna güher (1/31)

**Hûri, Gilmân:** Huriler cennet ehline hizmet edecek olan görevli meleklerdir. Cennetteki çocuklara ise Gilman denilir. Her ikisi de cennet nimetlerindedir. Her ne varsa zahir ve batın efendimizin nurundandır, Hurilerin güzel yüzleri de süsü de ondandır. Aşkın metnini anlamak ve okumak için bütün mevcudat toplansa kâfi olmazlar.

Ne varsa zâhir ü gayb nûruñdan oldu bî-rayb  
*Hûr* u cinândaki zîb naşşîñladur muharrer (1/20)

Metn-i 'aşkı hall için ins ile cin *hûr u melek*  
'Arş u kürsî dünyeye vü 'uqba vü mâfihâ şurûh (14/2)

Ey zahid sen cennette hurilerin ve gilmanların kaygısıyla yaşıyorsun ama benim öyle bir derdim, endişem, beklentim yok. Ben Allah'ı istiyorum. Bana O cemâl-i mutlak yeter; köşkler, huriler ve gilmanlar gerekmez bana.

Saña cennette hevâ-yı *hûr u gilmân* kaygısı  
Baña zâhid aña âni maşşûdum didârdır (20/3)

Baña ey dil kûy-ı yârim *cennetü'l-me'vâ* yeter  
*Hûr u gilmân* istemem ol dilber-i ra'nâ yeter (33/1)

Fenâda mâ-hüve'l-maşşûduña Şeyhîyâ Hâkdır  
Ya kaşr-ı *hûr u gilmân* cennetü'l-me'vâyı neylersin (71/7)

**Şefaât:** Kıyamette Allah'ın izin vermesiyle peygamber efendimiz şefaât yetkisini kullanacak ve ümmetinden dilediğini cennete götürebilecektir. Divanda bir beyitte geçmektedir ve efendimizin şefaât kaynağı olduğu ifade edilmiştir.

Yâ şâfi'ü'l-me'âşî eşfi' ü kün menâşî

Ez-yû'hez bi'n-nevâşî mâl-ı sivâñ-ı miħfer (1/62)

**Cehennem:** Kıyamette Allah'a iman etmeyen mişriklerin, kâfirlerin ve günahkârların ceza çekmeleri için atılacağı yer. Cennet bir ödül cehennem ise bir cezadır. Cennet vuslatı, cehennem ise firkati ifade eder. Yedi cehennem sekiz cennet olduğuna inanılır. Eski Türkçe'de tamu olarak bilinir. Divanda da bir beyitte yedi tamudan bahsedilmektedir. Cennet gülünün kokusu halvete girip yârin adını zikretmektir, yedi cehennemin azabı ise yabancılarla hemhâl olmak, onlarla sohbet etmektir.

Bûy-ı verd-i cennetiñ ħalvetde zıkr-i yârdır

Yedi tamunuñ 'azâbı şöħbet-i aġyârdır (20/1)

## 8. Kazâ ve Kader

Kaza ve kadere inanmak iman esaslarındandır. Allah'ın ezeli ilmiyle her şeyi bilip onları apaçık bir kitapta, levh-i mahfuzda yazmasına kader, o yazdığı şeylerin vuku bulmasına ise kaza denir. Abdülmecid Sivâsî divanında bu konuyla ilgili hayli malzeme bulunur. Tedbîr, takdîr, rızâ, teslîm, kader, kaza gibi kelimeler ile bu konu divanda işlenmiştir.

Ey zahid, ibadet ve taatle tedbir alırsın amma evhamını def edeni de takdire razı olup olmaması hususunda imtihan ederler. Abdülmecid Sivâsî tıpkı Yunus gibi ne varluğa sevinir ne yokluğa yerinir, o her şeyi Hakk'ın takdirine havale eder.

Zâhid olana tât'at ü teklîf ile *tedbîr*

Evhâmını def ideni *taqdîre* çekerler (16/2)



Ne ğurûbuñ ğâmını çek ne tulû‘a ğirre ol

Cümlesin *tağdîr-i Hağğâ* kıl havâle muttaşıl (60/8)

Sınırsız ilim kaza sırrının bir nüktesidir. Kudret rüzgârının bir noktasıdır ancak kaderin levhi. Ey derviş, gel rızaya razı ol, rızayı kabul et, Hakk’ın emrine teslîm ol. Sen de kuvvet ve gençlik varken gel rıza pazarında çalış, alışveriş yap, aşkın şahına kul ol asla iflas etmezsin.

‘İlm-i bî-pâyânîñ sırr-ı *kağâ* bir nüktesi

Rûzgâr-ı kudretîñ bir noktası *levh-i kader* (29/17)

Gel rızâya kâ‘il iseñ emrine teslîm ol

*Mâ yeşâu yef‘ül lâ-yüs‘elü* vaşfiyyeti (2/82)

Sende kuvvet variken çalış rızâ bâzârına

Şâh-ı ‘aşka kul olan görmeye iflâsiyyeti (2/87)

Nefsinin rızasını bırakıp da Allah’ın rızası için çalışan kişiden Allah razı olur. Şüphesiz ki, bunda hizmet etmenin etkisi kesindir, bunda şüphe yoktur. Bizim sanatımız aşka ve âşıklara canımızı teslim etmektir. Kof zahidlere ise bin defa inkâr etmektir bizim eğlencemiz.

*Rızâ* bulur koyan nefsiñ rızâsın

Muğarrerdür begim te‘şîr-i hıdmet (11/2)

‘Aşka vü ‘âşıklara *teslîm-i cândır* pîşemiz

Zâhid-i hodbîne şad inkârdır eğlencemiz (36/3)

O sevgilinin kaşları kurulu bir kaza yayıdır, o yayın okları da canımıza ezelden beri değmektedir. Korkan bu yola girmez, çünkü bu yolda siper edecek bir şey yoktur. Bundan sonra gam yok çünkü daima kaza okları yağmakta.

Kaşlarıdır kırılı kavı-ı *każâ*

Ezelidir sihâmımız cânâ (6/1)

Havf iden girmez bu yola pes nemi idem siper

Dâ'imâ yağa ne gam tîr-i *każâ* şimden gerü (79/4)

### 9. Diğer Dini Kavramlar

**Cin:** Ateşten yaratılan varlıklardır. Peygamberimiz hem insanlara hem de cinlere peygamber olarak gönderilmiştir. Cinler de insanlar gibi Allah'a kulluk için yaratılmışlardır.<sup>129</sup>Divanda üç beyitte bu konu işlenmiştir. İnsanlar, melekler ve cinler Allah'a ihlas ile kulluk etmelidir.

Cem' u fark u rütbe-i kevn ü fesâdı bilmeyen

Görmedin şeytân u *cinni* kıandan olduñ vahdeti (2/10)

Metn-i 'aşkı hall için ins ile *cin* hûr u melek

'Arş u kürsî dünye vü 'uqba vü mâfihâ şarûh (14/2)

İsterseñ eger halk-ı cihân ola muhibbiñ

İnsân u melek ü *cin* kıla ihlâş ile tâpu (78/5)

**Şeytân:** Ateşten yaratılmış ve cinnîlerden bir varlıktır. Allah, Âdem'i yarattığında ona secde edilmesini emretmiş, bütün melekler secde etmiş ama şeytan benlik hırsına kapılıp secde etmemiş ve Allah onu huzurundan kovmuştur. Bu bakımdan kötülüğün sembolü olarak anılır. İnsana kötü şeyleri emrettiği için nefis-i emmare ile birlikte anılır. Abdülmecid Sivâsî divanında fazlaca malzeme vardır bu hususta.

---

<sup>129</sup>Zâriyat 56.

Nefsle şeytan insanın bâtınını mesken edinirse artık o insan vesvese ve günahın karanlığında hissiz olarak kalır. Ayrılığı ve birlikteliği bilmeyen, şeytan ve cinden, onların oyunlarından, hilelerinden, tuzaklarından haberdar olamayan, onlar için tedbir almayan insan vahdete nasıl kavuşsun. Göz, kulak, gönül<sup>130</sup> hep yabancılarla dolmuş, senin makamını o şeytan yapmış ve sen karanlıkta kalmışsın.

Nefsle *şeytân* mesken itdigüçün bâtınını  
Çıpladı sevdâ-yı vesâvis zulmetiyle hisseti (2/33)

Cem' u fark u rütbe-i kevn ü fesâdı bilmeyen  
Görmedin *şeytân* u cinni kıandan olduñ vahdeti (2/10)

Göz kulak dil hep yabâne hep fânî kaplamış  
Ravzanın yapmış ol *Şeytân* kalmış zulmeti (2/43)

Eğer bilgi anahtarı şeytanın eline geçerse, o bilgi mahzenlerini yağma eder ve onun zülmü ve şöhreti her yeri kaplar. Gören Allah'tır, duyan Allah'tır, hisseden Allah'tır. Eğer kul şeytanın eline düşerse güzel fitratı bozular.<sup>131</sup>

Çünkü miftâh-ı ma'ârif gire *Şeytân* destine  
Mahzeni yağmalayup taldura zulm ü şöhreti (2/44)

Hak iden göz Hak işiden gûş Hak bilen gönül  
Dest-i *Şeytâna* düşerse boza hüsn-i fitratı (2/46)

Allah, nefis ve şeytanı imtihan mizanı eylemiştir. Bu bakımdan onlar ilk insandan beri vardılar ve çok tecrübelidirler. Köpeğe koş tavşana kaç derler.

<sup>130</sup>A'raf suresi 179. ayete telmih vardır ki ayet şöyledir: “Andolsun ki biz cin ve insanlardan birçoğunu cehennemlik kıldık; çünkü onların kalpleri vardır, onlarla anlamazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte bunlar hayvanlar gibidirler, hatta daha da aşağı daha şaşkındırlar. İşte onlar gafil olanların ta kendileridir.”

<sup>131</sup>Burada da yine aynı ayete gönderme vardır. Beyiti daha iyi anlayabilmek için ayeti (A'raf 179) hatırlamakta yarar vardır.

Şeytanın şarabı sana benlik ve senlik duygusu verir. Hile, fitne ve vesvese ile seni bozar ifsad eder.

Ümithân mîzânı kılmış nefis ü *şeytânı* Hudâ  
İte üç taşşâne kaç dir tecrübedir ‘âdeti (2/80)

Benlik ile senlik saña şunmuş mey-i *Şeytân*  
Mekr ü fiten ü vesveseden koparır ifsâd (15/7)

**Îmân:** Dil ile ikrar kalp ile tasdik diye tanımlayabiliriz imanı. İman Allah’ın inanmamızı emrettiği şeylere inanmamızdır. İnsanoğlu da şu dünya hayatında bu imanını ispat etmek durumundadır. İslama göre imanın esasları altı tanedir. Allah’a, meleklerle, peygamberlere, kitaplara, kader ve kazaya bir de ahiret gününe iman bunlardır.

Hal olmadan kişinin vahdete iman iddia etmesi kesinlikle şirk mesabesinde. Zira ilim vahdetin vah’ıdır. İlim vahdetin ilk hecesidir. İki tane münkeri yok etsen aklın hemen dağılır çünkü can elbisesinde iman ve irfan mülkiyeti vardır. Putperest olmadan da iman ülkesine geçilmez, taklidi iman ile tahkiki imana geçilir. Sevgilinin karanlık saçlarından geçmeden de vuslat güçtür.

Vahdete îmân kat’ı şirk dürür hâl olmadın  
‘İlm vâh durur bilen vahdetle ‘ilm rütbesi (2/11)

İki münker zâyi’ itseñ taşılur ‘aqluñ hemân  
Giysi-i cânda var iken îmân u ‘irfân mülkiyyeti (2/26)

Putperest olmadan îmân şehrine kimdir geçen  
Küfr-i zülfüñ berzahından geçmeden îmân güc (12/6)

Dervişler canından bıkarlar ve bülbül gibi zâr eylerler. Bu bakımdan vahdette karar kılarlar ve imandan haber verirler. Veysel Karani nefesinden aldım iman kokusunu bu nedenle can ve gönül masivadan usandı artık.

Cânından olup bîzâr bülbül gibi eyler zâr  
Vahdete kılub ikrâr îmân haberin söyler (18/11)

Veysel Karan deminden aldım çü bûy-ı îmân  
Bi'l-cümle mâsivâdan cân u gönül uşandı (90/7)

**İlim:** İlim, İslam'ın müslümanlara en büyük tavsiyelerinden biridir. Allah “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”<sup>132</sup> diyerek ilme ve bilgiye dikkat çekmiştir. Peygamberimiz de ilim Çin’de de olsa gidip alın buyuruyor. Abdülmecid Sivâsî divanında da bunun etkisi hemen göze çarpar zira otuz üç ayrı beyitte ilimden bahsedilmektedir.

Âşık, aşk eteşiyle yanmış, Hak ilmine el sunmuş ve tevhit atına binip meydanlarda gaza eder. Ey cemal-i mutlak olan Rabbim, senin güzelliğinin sayfasını görelî artık ilme hiç itibarım yok. Ey ay yanaklı Nûr suresine de pek çok talip var. Her kim hak yolunda ilmi ile amel ederse kibir ve riya ilminde yayadır.

‘Aşk odıyla yanmış Hâk ‘ilmine el şunmuş  
Tevhîd atına binmiş meydân haberin söyler (18/12)

Şuhuf-ı hüsnüñ görelî ‘ilme nice râğıp var  
Ey kamer-ruḥ sure-i Nûra besî tâlib var (27/1)

Her kim tarîk-i Hâkda ‘ilm ile ‘âmil imiş  
Kibr ü riyâ fenninde gâyetde râcil imiş (43/1)

---

<sup>132</sup>Zümer 9.

Çünkü bilmek bilmemektir, bilmediğini bilmektir bunu bildim. Nedânem-ben bilmem- ilmi ile kat kat oldum. Cehalet içindeki ilmi bul var deme yoğa sakın. Yoğu var anlayan ebedi beka ilmini bulamaz.

Çü bilmek bilmemekdür anı bildim

Nadânem ‘ilmi ile kat kat oldum (63/4)

Cehl içinde ‘ilmi bul vardır dime yoğa şakın

Fâniyi var anlayan bulmaz beğâ-yı câvidân (76/8)

**Amel:** Kulun bildiklerini uygulamaya koyması demektir. Kulun fiilidir. Ya kötü amel işler ya da iyi amel işler kul. Kulun ahirete götürdüğü sermayesidir. Orada bununla ya cenneti kazanır ya da cehenneme atılır. Divanda işlenen konulardan birisi de amel meselesidir. Abdülmecid Sivâsî bu konunun da üzerinde durur ve “ölümden sonra bana kabrimde senin derdin arkadaş olsun zira kabir amel sandığıdır” der. Ne gelecek endişesi ne de ilim ve amel avı. Bu hayret yurduna bilmem ki niye geldim ben der şair.

Mûnisim kabrim içinde derdüñ ola *ba‘de’l-ecel*

Kâmilân buyurdılar *el-kabru şandıku’l-‘amel* (53/1)

Ne tûl-i emel kaydı ne ‘ilm ü ‘amel şaydı

Bu hayret ocağına bilmem niye geldim ben (75/5)

**Müddei:** İddia eden demektir. İbadetlerin sadece zahirinde kalan ve işin özünü, aslını bilmeyen demektir. Müddei sadece yaptığı ibadetin şekline bakar ve onunla cenneti talep eder. Her ne dersem o yana yönelen iddia sahibi, sen Allah’ı unuttun, hani nerede O’nun için gayret, çalışma, çabalama. Sen can atıp sevgilinin yanaklarının aydınlığında pervaneler gibi yanmadın ey müddei sakın âşıklık iddiasında bulunma sonra bunu ispat etmek çok zordur.

Her ne dirsem o yana şem unutmirem dir

Sen unutduñ Hakkı kânı müdde'î Hakk gayriyyeti (2/99)

Cân atup şem'-i ruha pervâne-veş mahv olmadın

Müdde'î da'vâ-yı 'aşk itme şağın bürhân güç (12/2)

**Tevbe:** Kulun günahları için yaratıcıdan af dilemesidir. Kul bir günah işler Allah'tan af diler. Bu günahı bir daha yapmamak üzere Allah'a söz verir ki buna da tevbe-i nasûh denir. Geceler ta sabaha kadar günahkâr kişi uyumamalı ve tevbe etmelidir.

Giceler tâ-be-seher idelüm zevk-i şabûh

Nâmiña tevbe 'aduvvesi diyelüm bâdesini (91/2)

**Günâh:** Allah'ın yasakladığı şeylerin yapılmasıdır günah. Kul nefesine ve şeytana uyararak Allah'ın sınırlarını çiğner ve günah işlemiş olur. Bu durumda müslüman hemen tevbe edip günahından pişmanlık duymalıdır.

Divanda bu durum bir beyitte şöyle anlatılır: mücrimler, günahkârlar çok sık hatalara düşerler ve Hakk'ın yolunu şaşırırlar. Bu nedenle günahları hadden aşar. Bir diğer beyitte ise şair “yola gittik hep askerlerimizi bırakıp. Ey dost yolumuzu günah hırsız, eşkıyaları kesmesin” der.

Mücrim katı düşüpdür râh-ı Hakkı şaşupdur

Hadden günâh aşupdur kıldı za'îf ü muştarr (1/63)

Gitdik yola teveccüh idüp hep sipâhımız

Düzd-i günâh başmasun ey dost râhımız (39/1)

## 10. Kelime-i Şehadet

İslam dinine girmenin şartıdır. Allah'tan başka ilah olmadığını Hz. Muhammed'in de O'nun kulu ve elçisi olduğunu dil ile ikrar kalp ile tastik etmektir. Bunun özü "Lâ ilâhe illallah"tır. Bu ifade de lâ ve illâ iki önemli husustur. Lâ yokluğu ifade eder ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur demektir ve illâ ise ancak Allah vardır demektir. Bu konuda Abdülmecid Sivâsî divanında dört beyit bulunmaktadır. Şair kendini bilen kişinin sözünün ancak lâ ve illâ olacağını ve hû dediğinde de ancak nefesine dediğini ve hayretinin artacağını ifade ediyor. Bir diğer beyitte ise şair inkar ve isbatın terk ve tecrid ehline bir olduğunu, dervişin dilinden de lâ'nın gidip sözünün illâ olduğunu ifade etmektedir.

Kendüsin gören kişinin *lâ ü illâdur* sözi

Hû dise nefesine dir artar zâlâm ü hayreti (2/15)

Nefyile işbât birdir terk ü tecrîd ehline

Gitdi dilden ğayrı *illâ* oldu *lâsı* dervişin (46/14)

Şair babasına seslenir bir diğer beyitinde ve onu hayırla yâd ederek, babam beni bu dünyada cennet bağına bıraktı, ben artık dikenini ve gülü neylerim, ben artık lâ ve illâ bülbülüym der. Yine şair bu minvalde kendini bilen kişinin sözünün kelime-i tevhid olacağını, mahv olanın bu sözü dediği takdirde hakikati isbat edeceğini ifade etmektedir.

Pederim bağ-ı cinâna kodı beni dünyâda

Niderim hâr u hâsı bülbül-i lâ-illâyım (66/4)

Kendüsin gören kişiye lâ u illâ der olur

Maḥv olan dise ana işbât ider ḥaḳîḳati (92/2)



## 11. Namaz ve İlgili Kavramlar

Namaz kılmak İslam'ın şartlarından ve namaz dinin direğidir. Divanda oldukça fazla işlenen konulardan biridir. Şair meselenin iç yüzünü bilmeden sadece zahirinde kalan ve namazı da bu şekilde kılanlara sitem ederek çok namaz kıldınız amma bir defa bile tekbir etmediniz, Allah'ı hakkıyla ululamadınız diyerek eleştirir. Bir diğer beyitte ise şair, marifete eren kişinin toprak gibi tevazu sahibi olacağını ve böylece secdeye kapanacağını, Böyle olanların ise Hak mizanında üstünlük elde edeceğini ifade ediyor.

Çok namâz kıldıñ dañi bir kerre tekbîr itmediñ  
Hağ diliyle dimediñ tâ gide ayşiyyeti (2/148)

Ma'rifet ile tolan hâk oldu düşdi *secdeye*  
Göñli alçaqlar bulur mîzân-ı Hağda rüçhiyyeti (2/81)

Şair, her bir şehsüvarın servi boylu sevgilinin ayağını öpmek için her sevdada, kazançta secde ettiklerini ve bu suretle sevgilinin fidan boyunu gördüklerini ifade etmektedir. Bir diğer beyitte ise kişinin genç iken rüku ettiğini, bu suretle de yarin endamını, boyunu gördüğünü ve bu suretle de sevgilinin gam yükünü yüklenip belinin büküldüğünü ifade etmektedir.

Pâ-bûsuñ için ey serv her server-i ser-efrâz  
Her sûda kıldı secde gördi nihâl-i kıddiñ (49/2)

Civân iken rüku' itdüm götürdüm tâ kıdd-i yâri  
Hemân yüklendiğüm yükün belümi bükdi pîr itdi (85/4)

Bir başka beyitte ise şair Allah'a dua ediyor ve Ya Rabbi Kabe hakkı için gönlümdeki masivayı kaldır, Sen'den başka bir şey koyma ki her bir kazancımızda, sevdamızda Sen'in vechin bizim kiblegahımız olsun diyor.

Yâ Rabb Ka‘be haqqı maḥv it sivâyı bütün  
Her sûda tâ ki vechiñ ola *kıblegâhımız* (39/3)

## 12. Oruç ve İlgili Kavramlar

Oruç İslam dininin şartlarındandır. Her yıl Ramazan ayında oruç tutmak akıl bâliğ olmuş her müslümana farzdır. Abdülmecid Sivâsî divanında oruçla ilgili bir tane beyit bulunmaktadır. Şair bu beyitte mahzun gönlün sevgilinin hicran orucunu tuttuğunu ve visal bayramını dilediğini ancak bu suretle mutlu olabileceğini ifade ediyor.

Dil-i maḥzûn o mehiñ *şâyim*-i hicranıdır  
‘İyd-ı vaşlını diler ol kim ola şâd u ḥurrem (68/6)

**Bayram:** Müslümanların iki tane bayramı vardır ki birisi Ramazan ve bir diğeri Kurban bayramı. Divanda bu komuyla alakalı üç beyit bulunmaktadır. Bunlardan birisi Kurban bayramıyla ilgili birisi ramazan bayramı ile ilgili sonuncusu ise sadece bayram ile ilgilidir ki kurban veya ramazan olduğu belirtilmemiştir.

Şair ilk beyitte mahzun gönlün sevgilinin hicran orucunu tuttuğunu ve visal bayramını dilediğini ancak bu suretle mutlu olabileceğini ifade ediyor.

Dil-i maḥzûn o mehiñ *şâyim*-i hicranıdır  
‘İyd-ı vaşlını diler ol kim ola şâd u ḥurrem (68/6)

Şir bu beyitte de kendisine seslenip hayıflanıyor ve Ey Şeyhî, sen sevgiliye kavuşma bayramında kurban olursun, ya da sevgilinin kurbanı olursun ve eğer böyle yaparsan öyle bir bekâya erersin ki bunun kesinlikle sonu, fenâsı yoktur.

Şeyhî vişâl-i ‘ıydına ḳurban olursañ eger  
İresiñ bir beḳâya ki hergiz fenâsı yoḳ (48/5)

Şair son beyitte yine kendine sesleniyor ve ey Şeyhî artık sen ne zamana kadar bu halleri ve mümkün olmayan şeyleri talep edeceksin, bu hayallerden geç ve sevgili için kavuşma bayramının hilâli ol diyor.

Şeyhiyâ tâ niçe hâlât u muhâlâtı talep

Geç hayâliñ ola mı 'ıyd-ı vişâline *hilâl* (54/5)

### 13. Hac ve İlgili Kavramlar

Yine İslam dinin şartlarındandır. Yılın belli dönemlerinde Müslümanlar Kâbe'ye giderek bu görevlerini yerine getirirler. Divanda bu konu oldukça fazla işlenmiştir. Şair Hacla ilgili kavramlarla tasavvufi remizleri harmanlayarak, Hakk'ın cemal Kabesini tavaf etmeyen, tavaf ederken de Allah'ın cemalinden haberdar olmayan, büyük hac etse bile Merve hakkı için o haccın sefasını bulamayacağını ifade etmektedir. Bir diğer beyitte ise şair sevgiliyi hacla ilgili sembollerle anlatmakta ve sevgilinin kaşının mihrap gibi olduğunu, yanaklarının Yüce Kabe gibi olduğunu, o sevgili bir hac kafilesine gelse hacıların haccı terk edeceğini, sevgilinin o kadar güzel olduğunu anlatır.

Haqqıñ cemâl-i Ka'besi kılmayan tavâf

Büyük hac iderse Merve haqqıçün şafâsı yok (48/2)

Kaşı mihrâb u ruhu Ka'be-i 'ulyâ bilene

Gelse bir kâfileye terk ede haccın hacı (86/3)

Şair bir diğer beyitinde ise, hidayet rüzgârının habercisini erkenden bulup onunla can Kabe'sine varmak gerektiğini ifade ediyor. Bir diğer beyitte ise Allah'a dua ediyor ve Ya Rabbi Kabe hakkı için gönlümdeki masıvayı kaldır, Sen'den başka bir şey koyma ki her bir kazancımızda, sevdamızda Sen'in vechin bizim kiblegahımız olsun diyor.

Bulup berîd-i şabâ-yı hidâyeti evvel  
Anuñla Ka'be-i câna varılmağa muhtâc (13/2)

Yâ Rabb Ka'be haqqı mahv it sivâyı bütün  
Her sûda tâ ki vechiñ ola kıblegâhımız (39/3)

Şair bir başka beyitte ise gönül ile Kâbe'yi birbirine benzetiyor ve Hakk'ın Kâbe'sinde dünyaya ait pis arzuların olamayacağı, bu nedenle müminin de gönül mescidini Kâbe gibi temiz tutması gerektiğini ifade ediyor.

Beyt-i Hağda cîfe-i dünyâ-yı hevâ neyler begim  
Mescid-i kalb içre mü'min şaklasun mı hiç beyti (2/139)

Bir başka beyitte ise şair gönlüne seslenir ve ey gönlüm salık ol yokluk semtine varlığını mahv et, âşıkların evini tavaf et ve Beytü'l-Hazenden (hüzünler evinden) vaz geç, dünya için gam çekme diyor. Başka bir beyitte ise hal ehli için halin nüktesi Hacerü'l-Esved gibidir, ilim bir noktadır sen iste, ricâ et, yalvar ve onu al der şair.

Sâlik ol semt-i fenâyâ varlığıñ mahv it dilâ  
*Ṭavf-ı beyt-i 'âşık ol Beytü'l-Hazenden gec gönül (56/6)*

Ehl-i hâle nükde-i hâl Hacerü'l-Esveddir  
'İlm bir noқта durur iste bulasın râcî (86/4)

#### 14. Zekat

Abdülmeccid Sivâsî divanında zekâtla ilgili bir kavrama rastlayamadık.

## B. TASAVVUF

Tasavvufun tanımı, tarifi, kapsamı gibi hususlar, alan uzmanlarının uzun yıllardır üzerinde durulan meselelerdir. Kısaca söylemek gerekirse, araştırmacılar tasavvufu “Cibril hadisine” dayandırırılar. Cibril hadisinde geçen iman nedir, islam nedir ve ihsan nedir sorularından ihsanın cevabıdır tasavvuf. Yani Allah’ı görüyormuş gibi kulluk etmek. Biz O’nu görmesek de O bizi görüp biliyor. Bu şuurla ibadet etmektir tasavvuf. Bununla birlikte pek çok mutasavvıf kendi marifetlerine göre başka başka tanım ve tarifler de getirmişlerdir. Ünlü mutasavvıflardan Cüneyd-i Bağdâdî bu hususta şöyle der: “Tasavvuf, Hakk’ın seni senden gidermesi ve kendisiyle ihya etmesidir. Tasavvuf, masiva ile alakayı keserek Cenâb-ı Hakk ile beraber olmaktır.”<sup>133</sup> Buradan hareketle diyebiliriz ki tasavvuf bir gönül ilmidir, ilm-i ledündür ve gönlü ağıyardan temizleme sanatıdır. Bunun gibi daha pek çok tanım söz konusu edilebilir tasavvuf hakkında, lakin bunların tamamını burada söz konusu etmemiz mümkün değildir. Edebî bir tarif olması bakımından Oğlanlar Tekkesi Şeyhi İbrahim Efendinin tasavvufun tarifini yaptığı uzun bir manzumesini hatırlayalım:

Bidayette tasavvuf sufi bî-cân olmağa derler  
Nihayette gönül tahtına sultân olmağa derler<sup>134</sup>

Bir mutasavvıf şair olan Abdülmecid Sivâsî de şiirlerinde bu hal ilmi hakkında bilgi verir, bu gönül ilmini tarif eder. Şemseddin Sivâsî’nin halifesi olarak Halvetî meşayihindedir. Kendisinden sonra yine bir şair olan Abdülahad Nûrî postnişîn olmuştur.

Abdülmecid Sivâsî tasavvufun ilk uygulayıcısının Peygamberimiz olduğunu ifade eder bir şiirinde ve “Ey mananın ve lafzın aslı, ledün ilminin âlimi” diye hitâb eder efendimize.

<sup>133</sup>Mahir İz, *Tasavvuf*, Rahle Yayınevi, İstanbul 1969, s. 20-21.

<sup>134</sup>Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, İFAV Yayınları, İstanbul 2012, s. 43.

Ey aşl-ı lafz u ma'nâ bîh ü dıraht-ı tûbâ  
 'İlm-i ledünne dâna çeşm-i cihâna güher (1/31)

Tasavvufun bir gönül terbiye ilmi olduğunu hatırlatan şair; ham, sert, pişmemiş, olgunlaşmamış gönlün ilm-i ledün dersine ayna olduğunu, daha sonra da bu ilimde üstat olup şeyhlik makamına yükseldiğini ifade eder. Yine peygamberimize yazdığı bir şiirinde şair, kudret elinin ledün ilmini onun diliyle yazdını ifade etmiştir.

Suhte dil mirât olur 'ilm-i ledünnî dersine  
 Soñra danişmend olur mülk idinür şeyhiyyeti (2/129)

Yazdı anuñ dilinde kudret eli  
 Aşl-ı 'ilm-i ledünnîyi cem'â (6/5)

Halveti tekkesi silsilesinde Efendimizden sonra Hz. Ali zikredilir. Bu bakımdan Abdülmecid Sivâsî silsilenâmesinde bu durumu anlatırken, Efendimizin Hz. Ali'ye ilm-i ledünnîyi talim ettikten sonra anahtarı teslim ettiğini ifade eder.

Aña 'ilm-i ledünnîyi ta'lîm  
 Eyledi hem mefâtîhin teslîm(93/8)

## 1. Vahdet-i Vücut

Eşyanın birliği veya Hak'ta yokluğu olarak tarif edebiliriz vahdet-i vüdudu. Tasavvuf ilmine göre şöyle tanımlanabilir: Gerçek varlık birdir. O da Hakk'ın varlığıdır. O'ndan başka hakiki vücut sahibi bir varlık, O'ndan başka "kaim bi-nefsihi" bir vücut mevcut değildir. Diğer varlıkların vücudu O'nun varlığına bağlıdır. Bu kevn âlemindeki eşya O'nun mazharı; yani yani zuhur mahallidir. Dolayısıyla eşyanın varlığı, gölgenin varlığı gibidir. Nasıl eşya olmadan gölge

olmazsa, O'nun varlığı olmadan eşyanın varlığı düşünülemez. O'nun vücudu yanında eşyanın varlığı yok hükmündedir.<sup>135</sup>

Kısaca ifade etmek gerekirse vahdet-i vücud, her şeyde Allah'ın varlığını, birliğini, vacibü'l-vücud olduğunu görebilmektir. Mutasavvıf bir şair olan Abdülmecid Sivâsî de şiirlerinde bu konuyu işlemiştir. Şair gönlüne seslenir bir şiirinde ve ey gönül, varını tevhide vakf et zira o zaman her nereye bakarsan bak ancak Allah'ı görürsün der.

Pes der ü dîvârı ki tevhîde vakf eyle dilâ

Tâ bulasın şeş-cihet içre vücûdiyyeti (2/96)

Tevhid halkasını bir yüzüğe benzeten şair, Allah'ın vahid yüzünün ancak tevhid halkasında görülebileceğini, çünkü Allah'ın o yüzüğün taşına cevher işlediğini ifade eder. Bir başka şiirinde ise dervişlerin aşk oduna yandığını ve tevhit atına bindiğini, meydanlarda Hak yoluna gaza ettiğini, nefsini yendiğini anlatır.

Vâhid yüzünü halka-i tevhîdde görürsin

Bil hâtemiñe cevheri taş urmuş ol üstâd (15/2)

'Aşk odıyla yanmış Hâk 'ilmine el şunmuş

Tevhîd atına binmiş meydân haberin söyler (18/12)

Şâha seslenen şair, tevhidin sırlarını bilen söylemeyeceğini, söyleyenlerin de bu sırdan haberdar olmadığını, söz ehlinin hakikati bilemediğini anlatır. Bir başka şiirinde kendi gönlünden örnek verir şair ve gönlünün Allah ile aşına yabancılara ise yabancı olduğunu, elhamdülillah ki gönlünün tevhidin şahına halvethane olduğunu ifade eder.

<sup>135</sup>Prof. Dr. H. Kamil Yılmaz, *İslam Tasavvufu*, Semih Ofset, İstanbul 1996, s. 537-538.

Şehâ tevhîdiñ esrârın diyen bilmez bilen dimez  
 Hâkikat ehl-i güftârın diyen bilmez bilen dimez (34/1)

Hâkık ile âşinâ ağyâr ile bîgânedir gönlüm  
 Bi-ğamdillah şeh-i tevhîde halvet-ğânedir gönlüm (65/1)

Şeyhi Şemseddin Sivâsî'den bahseden şair, şeyhinin tevhid denizinde dalgıç olduğunu, o denizden has halis inciler getirdiğini anlatır.

Bağr-i tevhîde ol idi ğavvâs  
 Dürr-i nâ-suhteler getürdi ğaş (93/39)

**Tecelli:** Zuhur etme ortaya çıkma demektir. Tasavvufi anlamda ise Allah'ın esmasının arifin gönlünde belirmesi demektir. Bunun için derviş gönlünü masivadan temizlemek zorundadır. Zira ağyardan arındırılmamış bir gönle Allah tecelli etmez. Gönül bir mekândır, aynadır, iklimdir ve Allah orada dilediği şekilde zuhur eder lakin bunun ön şartı gönlün temiz olmasıdır. Bu durum mutasavvıflar tarafından üzerinde durulan bir husustur, mutasavvıfların özellikle dikkat çektiği bir husustur. Bu minvalde Abdülmecid Sivâsî'ni şeyhi olan Şemseddin Sivâsî şu meşhur ifadeleri kullanır:

Sür çıkar ağyârı dilden tâ tecelli ede Hak  
 Pâdişah konmaz sarâya hâne ma'mûr olmadan

Eger kul tecelli istiyorsa kalbini ağyardan temizlemeli ki padişah ancak mamur hanelere gelir. Bu davanın bir diğer savunucusu olan İsmail Hakkı Bursevî ise şu veciz ifadeleri kullanır:

Tecellî ister iseñ kalbi pâk et  
 Gül açılmaz gülistân olmadan



Gül ancak gül bahçesinde açılır diyor Bursevî. Bu bakımdan kalbi olanca pislikten, cîfe-i dünyadan arındırmalı ki Hakk'a kurbiyyet hâsıl olsun. Mutasavvıfların sufilere, dervişlere en önde gelen tavsiye ve öğretileri budur.<sup>136</sup>

Bir mutasavvıf olan Abdülmecid Sivâsî de şiirlerinde bu hususu işlemiştir. Şair, ism-i azamın, tecellinin olduğu an şahlığını ilan ettiğini, keyfiyyet ve kemmiyyetin artık ortadan kalktığını, yok olduğunu ifade ediyor.

İsm-i a'zamlık o dem ızhâr ider şehliğin

Ol tecellî ma'v ide keyfiyyeti kemmiyyeti (2/146)

Anadolu'da yaygın olarak kullanılan kurutulmuş gıdalar vardır. İnsanlar bir gıdayı uzun süre kullanmak istedikleri zaman onu güneşe serip, kurutup öylece saklayabiliyor böylece gıdanın ömrü uzamış oluyor. Şair şiirinde bu konuyu işliyor ve bedeninin tecelli güneşi ile kuruması gerektiğini bu nedenle zaman zaman tecelli güneşi altına serilip kurutulmaya muhtac olduğunu söylüyor.

Ten âfitâb-ı tecellî ile kadîd olup

Gehîce hayret ayında serilmege muhtâc (13/3)

Leyla ile Mecnun, Vamık İle Azra gibi tasavvufi motiflerle örülü mesneviler geleneğimizde oldukça meşhurdur. Leyla, mâşuk, yani Cemâl-i mutlak olan Rabbi, Mecnun ise âşığı temsil eder. Vamık da Mecnun ile aynı roldedir. Şair bu mesnevilere gönderme yaparak, Sevgili'nin Vamık'a yanağının suretinden güzelliğini arzettiğini, gösterdiğini, bu tecellinin ise onu kendi özünden bî-haber eylediğini anlatmaktadır.

<sup>136</sup>Bu minvalde Şems-i Tebrizî'ye ait olduğu ifade edilen bir şiir meseleyi çok güzel özetlemekte:

Gönül âyinesin sūfi  
Eğer kılar isen sâfi  
Açılır sana bir kapı  
Âyân olur cemâlullâh

Şûret-i ‘Azrâdan itdiñ Vâmıka ‘arz-ı cemâl  
Ol tecellî eyledi anı özinden bî-haber (29/5)

**Vahdet-Kesret:** Birlik ve çokluk olarak ifade edilir. Vahdet eşyanın birliğini, kesret ise çoklunu, masivayı, ağyarı temsil eder. Asıl olan ise kesrette vahdeti bulabilmek, görebilmektir. Abdülmecid Sivâsî divanında bu konu fazlaca işlenmiş, özellikle üzerinde durulmuştur.

Ruhların ezelde yaratılıp bir araya getirilmesi vahdeti, dünyaya gönderilip dağılmaları ise kesreti simgeler. Şair bu konuyu işlediği beyitinde ezelde aşk ile sarhoş olup öylece dolaştığını, o zamanlar henüz bedenlere ruhun üflenmediğini ve dünyada da kendi adının okunmadığını ifade ediyor.

‘Aşk ile medhûş olup vahdetde sergerdân idim  
Yoğ idi dünyâda adım olmamışdı nefh-i rûh (14/4)

Mutasavvıflar vahdet ve kesret konusunu işlerken denizi vahdete, ondaki dalgaları da kesrete benzetirler. Şair Peygamber Efendimizi böyle bir benzetmede kullanıyor ki O’nun vahdet denizinin incisi olduğunu, vahdet sırrının şahı olduğunu anlatıyor.

Ey dürr-i baħr-i vahdet ism-i nigîn-i kudret  
Mihr-i semâ‘-ı ‘izzet serdâr olanlara ser (1/5)

Ey şâh-ı sırr-ı vahdet sâlâr-ı cünd-i kudret  
Şahbâz-ı dest-i kuvvet ey nûr-ı heft-kışver (1/26)

Gören de bilen de Allah’tır gayrısı yoktur, zira vahdet kılıcı gayrıları kat etmiş, ortadan kaldırmıştır. Şair vahdet sırrı içinde o kadar hayran olmuştur ki; yer, gök, yaz, kış hepsi aynı olmuştur ona.

Haqqı bilen ‘ilm-i Haqdır hem görendir ‘ayn-ı Haq  
Gayrı yokdur kat‘ ider vahdet kılıcı şirki (2/56)

Sırr-ı vahdet içre Şeyhî şöyle hayrân oldu dil  
Yer ü gök hem yaz u kış cennet cahîm yeksân aña (9/5)

Şair âşığın canından bıktığını, bülbül gibi zar eylediğini, vahdette karar kılıp imandan haberler verdiğini söyler. Bir diğer beyitte ise adeta sorgular bir eda ile bu vahdet sırrının ne olduğunu, bunu bilen söylemeyeceğini, söyleyenlerin ise gerçekte bu sırdan haberdar olmadığını anlatır.

Cânından olup bîzâr bülbül gibi eyler zâr  
Vahdete kıllup ikrâr îmân haberin söyler (18/11)

Ne sırdır bu sırr-ı vahdet nedürür bu derd bu miñnet  
Ne dimekdür Haqqa vuşlat diyen bilmez bilen dimez (34/15)

Şair vahdet alanında av bulabilmek için geceyi diri tuttuğunu, ta sabaha kadar uyumadığını, nefis atını da avın peşinden koşturduğunu anlatır. Bir diğer beyitte ise şair riyazata giren dervişlere içecek olarak vahdet şarabı verdiklerini, bu suretle de Allah’ın boyasına boyadıklarını ve onların kendi renklerini soldurduklarını anlatır.

Ser-şikâr itmekçün şaydgeh-i vahdetde  
Giceyi diri tutar nefis atını yeldirürüz (35/5)

Şunaruz ehl-i riyâzâta ham-ı vahdetde şarab  
Şıbgatullâha boyadup rengini soldururuz (35/10)

Şair bir başka beyitte ise gül ile birlikte gül olduğunu, kesreti tek edip vahdete erdiğini, yanmak isteyenlerin, gül olmak isteyenlerin yanına gelmesi gerektiğini zira kendisinin vahdet ateşi olduğunu anlatır. Sevgili ile bir olduğunu, bütün yabancıları

terk ettiğini, bu saatten sonra da bütün insanların kendisine düşman olsa gam yemeyeceğini söyler.

Gül ile gül olup hârı bıraktım

Yanan gelsün ki nâr-ı vahdet oldum (63/10)

Yâr ile vahdetim hep gayrısın terk eyledim

Düşman olsa gam yimem bây u gedâ şimden gerü (79/3)

Bir şiirinde şâha seslenir şair ve arifin gönlünde ağyarın yar olamayacağını, arifin ağyara itibar etmeyeceğini, onun işinin birlik olduğunu, kesretle işinin olmadığını anlatır. Şair bir başka beyitte ise bir başka mazmuna işaret eder ki sevgilinin saçı kesreti remzeder. O saç örgülü olursa o zaman da vahdetin sembolüdür. Şair bu minvalde sevgilinin saçında, kesrette uyduğunu, vahdet yuvasında, evinde uyandığını, bu remzi de söyleyenin bilmediğini, bilen ise söylemediğini anlatır.

Hubb-ı ağyâr ‘ârifîñ kalbinde yer bulmaz şehâ

İşi beşdi birdir anuñ keşretile küllî (2/142)

Uyurdum saçın keşretde uyandım dâr-ı vahdetde

Bu remz-i beyt-i vahşetde diyen bilmez bilen dimez (34/2)

**Masivâ:** Yar olmayan, Allah’tan gayrı her şey diye tarif edebiliriz. Kesreti ifade eder. Allah’tan gayrı mevcut yoktur bu bakımdan âlemde görünen her şey izafidir, bu nedenle de masivadır. Bu kavram sivâ, ağyâr kelimeleri ile de ifade edilir.

Şair bu hususta, her kim ki gönlünü sivadan yüzük gibi arındırırsa, yüzüğün içinin boş olduğu gibi insan da gönlünü masivadan öylece boşaltırsa ve boyunu da tevazu ve ibadetle bükerek dua oklarını atarsa muradına vasil olur demektedir.

Hâtem gibi her kim dili boş ide *sivâdan*  
 Kâddini kemân ide du‘â tîrini berbâd (15/4)

Dervişler gönlünü ağyardan arındırmak için zikrullah ile iştigal ederler. Bu olmazsa olmaz bir eğitimidir tasavvufta. Şair bu durumu ifade ediyor ve zikrullahla Allah'ın boyasına boyanın, çünkü zikrullah gönlü yabancılardan temizler. Bir diğer beyitte ise şair, sivâyı terk edip her şeyinden vaz geçen, varını Hak yolunda mahv eden insanların, tâ ezelden Allah ile ünsiyet halinde olduklarını, O'nun kulu olma şerefine erdiklerini ifade eder.

Şıbgatullâha boyanın nûr-ı zikrullâhla  
 Pâk ide sırrıñ *sivâdan* pâdişâh-ı baħr ü berr (29/18)

*Sivâyı* terk idüp cân u dilin maħv eyleyen şehler  
 Ezelden pâdişâhâ ne gedâ olmuş bulunmuşlar (32/3)

Abdülmeccid Sivâsî bir başka beyitinde de nasihatte bulunur ve kulun kalb-i selîm ile ağyardan el çekmesi gerektiğini, bunu başardığı takdirde de öyle bir mülke, devlete kavuşacağını ve o mülkü Süleymân peygamberin bile bilemeyeceğini ifade eder. Bir diğer beyitte ise salikin ayrılık efkârı ile birlik mumuna kavuşamayacağını, zira masiva yolunda salikin yol alamayacağını anlatır.

Ger kalb-i selîm ile *sivâdan* çekesin el  
 Bir mülk alasin anı Süleymân daħi bilmez (37/2)

Tefriķa efkârı birle şem‘-i cem‘ olmaķ muħâl  
*Mâsivâ* yolında sâlik maķşûda bulmaz vuşûl (52/2)

Şair bir başka beyitinde ise sevgiliye kavuşma yolunda baştan, candan geçmenin cana minnet olduğunu, bundan sonra masiva adına ne varsa gönlünden çıktığını anlatmaktadır. Bir diğer beyitte ise eger derviş arzularını yenerse, ağyarı da

gönlünden kovarsa, zahid olacağını ve haline göre ücret alacağını ifade eder. Bir başka beyitinde ise ağyar sevgisinin arifin gönlünde barınamayacağını, arifin işinin birlik olduğunu anlatır.

Terk-i ser kılmak nedür vaşında olsun cân fedâ  
Çıkdı gönlümden ne kim var *mâsivâ* şimden gerü (79/5)

İştihâñı yeñdün ise heb *agýâr* gitdüyise  
Zâhid imişsin bulursın hâle göre ücreti (2/50)

Hubb-ı *agýâr* ‘ârifñ kalbinde yer bulmaz şehâ  
İşi beşdi birdir anuñ keşretile küllî (2/142)

**Fenâ, Bekâ:** Fenâ, sözlükte yok olma, yokluk, bekânın zıddı anlamlarına gelir. Bekâ ise devam, sebat, evvelki hal üzere kalma anlamına gelir.<sup>137</sup> Fenâ kulun insani sıfat ve huylardan vaz geçmesi, bu suretle de olgunlaşmasıdır. Beka ise kulun Allah’ın her şeyin üzerinde olduğunu görmesi, bilmesi ve ona göre yaşamasıdır. Şiirlerde birlikte kullanılan bu iki kavramın makamları vardır. Fenanın son makamı fenafillah, bekanın son makamı ise becabillahdır.

Abdülmeccid Sivâsî de bu konunun üzerinde hayli durmuş ve nefis haramisinin yolunu kestiğini, o haramilerin fena kılıcıyla kesilmesi gerektiğini anlatır. Bir başka beyitte ise tekkeleri meyhaneye, oralarda gönül dersi okutan meşayıha da pir-i mugan-sâki diyen şair, mahv ve fena dersinin medreselerde okunamayacağını, bu ilmin üstadının meyhanelerdeki pir-i mugan olduğunu ifade etmektedir.

Çuvâ-yı nefis haramîsi bağladı yolımı  
*Fenâ* kılıcı ile hep kırılmağa muhtâc (13/9)

<sup>137</sup>Selçuk Eraydın, *age*, s.196.

Maḥv ile *fenâ* dersi medârisde oḡunmaz

Meyhânede üstâdı anuñ tıfl-ı muġân zâd (15/6)

Şair bir başka beyitinde yokluk yolunda giderek sevgiliye kavuştuklarını bu nedenle de güneş, ay ve yıldızların daġlardan kıskanarak kendilerine baktığını ifade etmektedir. Bir diġer beyitinde ise dervişleri överek onların ezelden yok olduklarını, varını fenaya verdiklerini, bu nedenle de Allah ile bekâ bulduklarını anlatır.

Biz yâre vâşıl olduġ râh-ı *fenâ* içinde

Şems ü kamer kevâkib taġdan baġanımızdır (19/3)

Şular kimdür ezel-i maḥv-ı *fenâ* olmuş bulunmuşlar

Ebed-i zât-ı aḡdile *beġâ* olmuş bulunmuşlar (32/1)

Şair şiirde kendine seslenir ve sevgiliye kavuşma bayramında sevgiliye kurban olacağını, bu vesileyle de kesinlikle sonu olmayan bir bekaya kavuşacağını ifade eder. Bir diġer beyitte de şair kendine seslenir ve yokluk yolunda gizli, kestirme yolların çok olduğunu ama en güzel yolun kişinin kendini herkesten alçak görmesi olduğunu anlatır.

Şeyḡî vişâl-i ‘ıydına kurban olursañ eger

İresiñ bir *beġâyâ* ki hergiz *fenâsı* yoġ (48/5)

Şeyḡiyâ râh-ı *fenâ*da gizli yollar çok velî

Cümleden kendüñi ednâ bilmekdür râh-ı vuşûl (52/6)

Bir başka şiirinde şair yine kendine seslenir ve yüzünü yokluk ehline süpürge ettiğinden beri güneş gibi beka çarhında ışık saçtığını ifade eder. Karanlık dünya içinde merhametli ve ışık saçan bir sevgilisi olamayanın yokluk yurdunda nasıl rahat edeceğini sorgular şair.

Yüzümi ehl-i *fenâ* hâkine cârûb ideli  
Mihir-veş çarh-ı beğâ içre zıyâ-efzâyım (64/2)

Ey ‘aceb dâr-ı *fenâda* nice asâyış kıılır  
Zulmet-i dehr içre yâr-ı mihribânı olmaya (81/2)

**Celâl, Cemâl:** Her ikisi de Allah’ın sıfatlarındandır. Celâl, Allah’ın ululuğunu, büyüklüğünü, azametini ve kahr ile tecellisini ifade eder. Cemal ise Allah’ın merhametini, lütfunu, ihsanını ifade eder. Edebiyatta sevgilinin yüz güzelliği de bu kelimeyle ifade edilir ki cemal-i mutlak olan ancak Allah’tır ve bütün güzeller güzelliğini O’ndan almıştır.

Şair meşhur gül ve bülbül hikâyesine atıfta bulunarak Allah’ın güzelliğini gülden, aşkını ise bülbülden gösterdiğini, kâkülünün kokusuyla ne söylediğini de kimsenin bilemeyeceğini, bunu söyleyenlerin bilmediğini bilenlerin ise bu sırrı asla söylemeyeceğini anlatır. Bir diğer beyitte ise şair sevgilinin zülfünü isteyenlerin ona ancak celal ismiyle ulaştıklarını, zira cemalin, celalin ötesinde olduğunu ifade eder.

*Cemâlin* gösterir gülden gehî ‘aşkını bülbülden  
Ne söyler rûy-ı kâkülünden diyen bilmez bilen dimez (34/5)

Zülfünü isterseñ ol ism-i *celâle* muttaşıl  
Kim celâliñ mâverâsıdır *cemâle* muttaşıl (60/1)

Şair bir başka beytinde ise peygamber efendimize hitap ederek O’nun Hüda’nın sevgilisi olduğunu, yüzünün aydınlığının bütün eşyada açık aşikâr olduğunu anlatır. O peri yüzlü peygamberin cemalini görmek için herkesin, pervanelerin ateşe olan aşkından ateşe uçup can verdiği gibi can verdiğini ifade eder.

Ey hâzret-i mağbûb-ı Hudâ nûr-ı muşaffâ  
Envâr-ı *cemâliñ* heme eşyâda hüveydâ (7/1)



Ey perî peyker senüñ herkes *cemâliñ* şem‘ine

Yanmağa pervâne-veş cânlar virürler şeyh u şâb (10/2)

Klasik mesnevi geleneğinde Leylâ ile Mecnûn, Vâmık ile Azrâ gibi mesneviler oldukça meşhurdur. Tasavvufî simgeler ile anlatılan bu hikâyelerde Leylâ ile Vâmık sevgiliyi sembolize ederken, Mecnûn ile Vâmık seveni simgeler. Şair, Allah’ın Vâmık’a Azrâ’nın yanağından tecellî ettiğini, bu suretle de Vâmık’ın aklının başından gittiğini, her şeyden bî-haber olduğunu anlatır. Bir diğer beyitinde ise şair Peygamber efendimize seslenerek aşkının, iştihakının, hasretinin hadden aştığını, dayanılmaz boyutlara geldiğini, ayrılığının ise kendisini yaktığını ifade ederek cemalini göstermesini talep eder.

Şûret-i ‘Azrâdan itdiñ Vâmıkça ‘arz-ı *cemâl*

Ol tecellî eyledi anı özinden bî-haber (29/5)

Hadden aşdı iştihâkıñ yâ Rasûl göster cemâliñ

Yağdı beni iftirâkıñ yâ Rasûl göster cemâliñ (50/1)

## 2. Aşk, Âşık, Mâşuk

Arapça ışk kelimesinden alınma bir kavramdır aşk. Kelime, kök itibarıyla sarmaşık demektir ve aşığın maşuğuna olan bağlılığı bu sarmaşık anlamına gelen kelimeyle ifade edilmiştir. Mecazi ve hakiki aşk diye iki kısma ayıran araştırmacılar vardır ama tasavvuf ehline göre mecaz hakikatin köprüsü konumundadır ki biri birinden ayrı değildir. Rahman olan Allah’ın el-Vedûd isminin insanlarda ve eşyada tecelli etmesidir aşk bizce. Zira aşkı ancak Allah halk eder<sup>138</sup> ve bütün güzeller güzelliğini O’ndan alır, cemâl-i mutlak olan ancak O’ dur. Bu bakımdan hakiki anlamda sevmeye layık olan da ancak O’ dur. Evrenin temelinde de aşk vardır.

<sup>138</sup>Bkz. Meryem suresi 96. ayet: “İman edip salih amel işleyenler için Rahman bir sevgi yaratacaktır.” Burdan hareketle iman etmeyip salih amel işlemeyenlerin birbirini sevmeyeceğinin sorgulanması söz konusu olabilir ki bizim kastımız bu değildir. Allah, Vedûd ismiyle bütün eşyaya tecelli eder ama diyebiliriz ki iman edip salih amel işleyenlerin birbirini sevmesi daha kolay ve aralarındaki bğluluk daha kuvvetlidir.

Çünkü Allah her şeyi habibinin hatrına, sevgisine yaratmıştır. Bu inancı pek çok şair dile getirir. Bir Yunus Emre takipçisi olan Eşrefoğlu Rûmî şöyle der:

Yoğ idi levh ü kalem aşk var idi  
 Âşık u mâşuk u aşk bir yâr idi  
 Aşkla âşık u mâşuk bir yâr iken  
 Cebrâil ol arada ağyâr idi<sup>139</sup>

Bu minvalde Fuzûlî de şu ifadeleri kullanır:

İlm kesbiyle paye-yi rif'at arzu-yı muhal imiş ancak  
 Aşk imiş her ne var âlemde ilim bir kıl u kâl imiş ancak

Âlemde her ne varsa aşktır diyen bir başka şair ise Beşir Ayvazoğlu'dur ki Fuzûlî'den aldığı ilhamla şöyle der:

Âlemde ne var ki aşktan özge  
 Beyhude nefes tüketme şair  
 Bitmez diyerek sarıldığın bu ömr  
 Bir sade fasıldır aşka dair...

Görüldüğü üzere her asırdan başka başka şairler aşk hususunda benzer şeyler ifade etmişlerdir. Aşkın ve âşıklık işinin zor olduğunu da ifade eden pek çok şair vardır.<sup>140</sup> Zira kişi eğer Allah aşkından bahsediyorsa kendisinden önce bu iddada bulunanların başına gelen şeylere de talip olmuş demektir ki bu oldukça zor bir iddadır. Zira Hallac-ı Mansur Hak için aşk namazı kıldı ama aşkın namazı için abdest kan ile alınır, bunu gösterdi. Dolayısıyla Hak aşkından dem vurmamak demek daha önceki âşıkların başlarına gelenlere talip olmak demektir.

<sup>139</sup>Mustafa Güneş, *Eşrefoğlu Rûmî Divanı inceleme-metin*, Doktora tezi, Malatya 1994, s. 487.

<sup>140</sup>Bu anlamda Taşlıcalı Yahya şöyle der:

Bir demir dağı delip boynuna almak gibidir  
 Her kişi âşık olurdu eğer âsân olsa

Abdülmeccid Sivâsî de bir mutasavvıf şair olarak şiirlerinde aşkı yoğun bir şekilde işler. Hatta en çok aşk kavramını kullanmıştır sevgiye dair. Feleklerin, Efendimizin aşkıyla döndüğünü, toprağın onun nuruyla gül olduğunu, her sıkıntının onunla bittiğini ifade eder. Bir diğer beyite ise kişinin aşk kılıcıyla şehid olması gerektiğini, varlığını havaya savurması gerektiğini, aklını yok edip vuslata ereceğini ifade eder.

‘Aşkınıla döner eflâk nûruyla gül olur hâk

Biter senüñle her çâk ey her şikeste şehper (1/29)

Seyf-i ‘aşk ile şehîd ol vir hevâya varlığıñ

‘Aql-ı cüz’ünü fâni kııl gelsün anuñ külliyyeti (2/27)

Bir diğer beyitte ise şair, pervane ile şem arasındaki aşkı hatırlatarak, her şeyin dış görünüşünde kalan, kuru dava sahibi müddeîye seslenir ve kesinlikle âşıklık davasında bulunmaması gerektiğini, zira âşık olanların pervaneler gibi maşuğuna can verdiğini, bu iddayı isbat etmenin ise pek güç olduğunu ifade eder.

Cân atup şem‘-i ruha pervâne-veş maḥv olmadın

Müdde‘î da’vâ-yı ‘aşk itme şaḫın bürhân güç (12/2)

Mutasavvıfların inancına göre Cenab-ı Hak, “Gizli bir hazine idim bilinmek istedim” diye eşyayı halk etmiştir. Bu bakımdan eşyanın özünde aşk vardır. Şair bu hususu hatırlatarak, bu sırta kimsenin ulaşamadığını, buna ulaşmanın tek şartının her seher aşk elinden aşk şarabı içmek olduğunu anlatır.

Hiç tılısm-ı *küntü kenze* bulmadı kimse fütûḫ

İçmeyince ‘aşk elinden her seher câm-ı şubûḫ (14/1)

Ruhlar ezelde yaratılıp bir araya getirilmiş ve Allah orada bütün ruhlardan kensisine tabiyet sözü almıştır. İlk görüşme burası olduğu için de aşk burada

başlamıştır. Şair bu konuyu işlediği beyitinde ezelde aşk ile sarhoş olup öylece dolaştığını, o zamanlar henüz bedenlere ruhun üflenmediğini ve dünyada da kendi adının okunmadığını ifade ediyor.

‘Aşk ile medhûş olup vahdetde sergerdân idim

Yoğ idi dünyâda adım olmamışdı nefh-i rûh (14/4)

Aşkın her aşaması âşık için zevktir, âşık aşktan gelen her şeye aşkla katlanır. Bu anlamda şair aşkın hastalığının cana sıhhat olduğunu, âşıklara hizmet etmenin ise büyük bir izzet olduğunu ifade eder. Bir diğer beyitinde ise şair ayrılıktan bedeninin hasta olduğunu, canının ise sadece yâr ile birlikte olduğunu, gönlünü aşkla dolu olduğunu, aşka sustuğunu, aşk ile durulduğunu, bu nedenle de irfan haberini anlattığını ifade eder.

Maraz-ı ‘aşk câna şıhhatdir

Hıdmet-i ‘âşıkân ‘izzettir (17/1)

Firqatle beden haste cân yâr ile peyveste

Dil ‘aşk ile dembeste ‘irfân haberin söyler (18/5)

Yukarıda da kısaca ifade ettiğimiz üzere aşk iddasında bulunmak veya aşka talip olmak zor bir meseledir. Zira şair beyitinde bu idda sahiplerine neler yaptığını ifade eder ve ey gönül, aşka talip olanları aşk ipine asar, mahv olana kadar yokluk hançeriyle kalbini dağlarız, der. Bir diğer beyitinde ise şair, âştığa seslenir ve âştığın vücudunu aşk ateşiyle yakması gerektiğini, bu yanma sonucunda öyle bir şerbet içeceğini ki bu şerbeti suya kanaanların dahi bilemeyeceğini ifade eder.

Tâlib-i ‘aşkı dilâ ‘aşk ipine aldırırız

Maḥva dek hançer-i lâ ile dilin deldürürüz (35/9)

‘Aşk odına ger mışr-ı vücûduñ yakar iseñ  
Bir şerbet içersin anı reyyân dañi bilmez (37/6)

Âşıklar sevgiliden ve ağıyardan gelen sıkıntılardan dolayı gam yemezler. Şair, her ne kadar da cefa taşı ile taşlansa da gam yemediğini, zira aşkın yaptığı binâyâ kesinlikle bir zarar gelmeyeceğini söyler. Bir başka beyitte ise şair, visal ülkesinin aşk şarabıyla feth edildiğini, hiçkimsenin bu meydana aşktan önce ayak basmadığını söyler.

Her ne deñlü atsalar seng-i cefâyı ğam yemem  
‘Aşk urdığı binâ bünyâdına gelmez hâlel (53/4)

Sensüz alınmadı meydân-ı vişâl ey mey-i ‘aşk  
Kimse bu meydâne ayak başmadı senden aқdem (68/3)

Divanda şair tıpkı Yusuf peygambere Züleyhâ'nın âşık olması gibi bütün mevcudatın Hz. Peygambere âşık olduğunu söyler. Bir diğerk beyitte ise insanoğlunun delilerinin tecrid edildiğini, dışlandığını, bu bakımdan âşığın da böyle bir nişanının, ayırt edici özelliğinin olması gerektiğini, nişanı olmayanlara âşık denilemeyeceğini ifade eder.

‘Âşık âña Züleyhâ saña cemi‘ eşyâ  
Bil ki Hudâ te‘âlâ ey enbiyâya muhtâr (1/51)

‘Âlem-i insiñ olur meczûbı kim tecrîd ola  
Şeyhiyâ ‘âşık mıdır ol ki nişânı olmaya (81/6)

Âşığın halinden herkesin anlaması mümkün değil zira âşığın halinden ancak âşık anlar. Bu nedenle bir şiirinde Bâkî şöyle der:

Dil derdini gamıyla dil-efgâr olan bilir  
Bîmâr hâlini yine bîmâr olan bilir<sup>141</sup>

Bu anlamda şair her şeyin dış görünüşünde kalıp meselelerin iç yüzünü bilmeyen zahide sitem ederek, gözyaşlarına zahidin kızmasının gam olmadığını zira cahillerin âşıkların hallerinden anlayamayacağını ifade eder. Bir başka şiirinde de şair, o sevgilinin mahallesinde, yurdunda köle olan çılgın âşıkların muhabbet tahtı üzerinde padişah olduğunu ifade eder.

Ġam degil ta'n eylese zâhid sirişk-i çeşmime  
Añlamak 'âşıkların esrârını nâdân güç (12/5)

Gedâ-yı kûyuñ olan 'âşık-ı şeydâların şehâ  
Muhabbet tahtı üzre pâdişâh olmuş bulunmuşlar (32/6)

Bülbül güle âşıktır ge onun eğlencesi, mutlu olduğu yer gül bakçesidir. Allah'a âşık olan dervişlerin eğlencesi ise seher vaktinde sevgiliyi zikretmek, aşka ve âşıklara canı teslim edip zahidi de bin defa inkâr etmektir.

Bâğ-ı gamda bülbülüz gülzâr durur eglencemiz  
'Âşıkız vaqt-i seherde zârdır eglencemiz (36/1)

'Aşka vü 'âşıklara teslim-i cândır pişemiz  
Zâhid-i hodbîne şad inkârdır eglencemiz (36/3)

**Gönül:** İnsan vücudunda aşka ve sevgiye dair bütün gelişmelerin yaşandığı mekândır gönül. Can, kalp, dil gibi isimler de bu anlamda kullanılır. Edebiyatta şair, gönlüyle konuşur, onunla dertleşir. Âşığa ait bütün sıfatlar fazlasıyla gönülde bulunur.<sup>142</sup> Âşığın hem derd otağı hem de dermân yatağıdır. Sevgili âşığa yüz vermez, tegâfûl semtinde gezerse, âşığın gönlü gamla dolar ve eğer sevgili âşığa göz

<sup>141</sup>Sebahattin Küçük, *Bâkî Divanı*, TTK Yayınları, Ankara 1994, s. 151.

<sup>142</sup>Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu, *age*, s. 204.

ucuyla da bir selam verirse âşğın gönlü mesrû olur. Gönül bir haneye benzetilir ki sevgilinin firakıyla harab olmuştur. Lakin hazinelerin viranelerde olması gibi âşık da o harab gönül hanesinde sevgilisi için can hazinesini saklar ki şu dünya hayatında ondan daha değerli bir meta yoktur.

Yalnız edebiyatta değil tasavvufta da gönül oldukça önemli bir konudur. Mutasavvıflar gönlü bir aynaya benzetmişlerdir. Allah Tealâ'nın esması bu aynada tecelli ettiği kabul edilmiş. Bu bakımdan bir ayna ne kadar temiz olursa o kadar net gösterir göstermesi gereken şeyi. Burdan hareketle mutasavvıflar gönül temizliğine oldukça fazla önem vermişlerdir. Allah'ın nazar ettiği, itibar ettiği bir maken olarak telakki edilir ki Kâbe ile teşbih olunur. Kâbe, İbrahim peygamberin makamı iken, kalp Allah'ın makamı olarak düşünülür. Nasıl ki Kâbe'nin duvarları ve sütunları varsa kalbin de marifet ve irfan nurundan sütun ve duvarları vardır.<sup>143</sup> Kur'ân-ı Kerîm'de de bu konuyla ilgili pek çok ayet vardır. Kıyamet günü mal ve oğulların fayda vermediği, ancak temiz ve sağlam bir kalbin fayda vereceği,<sup>144</sup> cennetin ise Allah'ın itaatine yönelmiş kalp sahipleri için olduğu,<sup>145</sup> daralan kalplerin ancak Allah'ı anmakla huzura kavuştuğu,<sup>146</sup> kalpleri Allah'ı anmak konusunda katılmış kimselerin ise hallerinin perişan olduğu,<sup>147</sup> bizim Kur'ân'dan öğrendiğimiz bilgilerdir.

Abdülmeccid Sivâsî divanında da gönül ile ilgili onlarca beyit bulunmaktadır. Divanda gönül ve gönlüm redifli iki tane de müstakil şiir vardır. Şair gönlüne seslenir ve hizmet etme hususunda tedbirini alması gerektiğini zira hizmet iksirinin gönlünü altın edeceğini ifade eder. Başka bir şiirinde yine gönlüne seslenen şair, gönlüne cisim kalesini bırakmasını, beden surundan asıl yuvaya uçup beden burcundan vazgeçmesini telkin eder.

<sup>143</sup>Prof. Dr. Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatler Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1995, s. 179.

<sup>144</sup>Şuarâ 88-89.

<sup>145</sup>Kâf 33.

<sup>146</sup>Ra'd 28.

<sup>147</sup>Zümer 22.

İdegör ey *göñül* tedbîr-i hıdmet

Seni altun ider iksîr-i hıdmet (11/1)

Çal'a-ı cismi bırak bârû-yı tenden geç *göñül*

Âşiyân-ı aşla uç burc-ı bedenden geç *göñül* (56/1)

Şair gönlünün tek renk olmasını, Allah'ın boyasıyla boyanması gerektiğini yoksa dünyanın gönlünü bozduğunu anlatır. Başka bir şiirde ise şair gönlünün Allah ile birlikte, yabancılarla ayrı olduğunu, tevhidin şâhına halvethane olduğunu ifade edip, yine gönlünün balıklar gibi deryada yüzüp muhabbet denizinin dalgıcı olduğunu, o denizde muhabbet incisine talip olduğunu anlatır.

Ey *göñül* yek-reng ol dünyâ saña el vurmadin

Şıbgatullaha boyan ısbât-ı nesl it ol 'ıyâl (57/5)

Hağğ ile âşinâ ağyâr ile bîgânedir *göñlüm*

Bi-ğamdillâh şeh-i tevğhîde halvet-ğânedir *göñlüm* (65/1)

Göñül mâhi-sıfat gavvaş-ı deryâ-yı muğabbetdir

Arar çurmaz o mâhi çâlib-i dürdânedir *göñlüm* (65/2)

### 3. Bezm-i Ezel

Bezm, meclis demektir. Terkip olarak ezel meclisi, ezeldeki meclis demektir. Ruhlar âleminde bütün ruhların yaratılıp Allah'ın huzurunda toplanmasını ifade eder. Allah bütün ruhları yaratıp huzurunda toplamış ve “Ben sizin Rabbiniz değil miyim” diye sormuş ve bütün ruhlar da “Evet, bilakis Sen bizim Rabbimizsin” demişlerdir.<sup>148</sup> Edebiyatta çokça kullanılan bir konudur. Sevgilinin esas anlamda cemal-i mutlak olan Allah olduğunun bilinciyle, seven ile sevilenin ilk buluştuğu an olarak, ilk

<sup>148</sup>A'râf 172: “(Resûlüm) Hani Rabbin, Âdemoğulları'ndan, onların zürriyetlerini, sırtlarından (sülblerinden zerrelere halinde) al(ıp çıkar)mış ve onları, kendilerine şahit tutarak: “Ben sizin Rabbiniz değil miyim” (demişti). Onlar da: “Evet, (Rabbimizsin), şahit olduk” demişlerdi. Kıyamet gününde: “Biz bundan habersizdik” dememeniz içindir.”



karşılaşma anı olarak değerlendirilir. Âşıklar, sevgilinin orada kendilerini muhatap alıp hitap etmesini büyük bir şeref kabul ederler. Bu bağlamda Ahmet Paşa'nın şu beyiti konuyu daha iyi izah eder:

Canıma bir merhaba sundu ezelde çeşm-i yâr  
Şöyle mest oldum ki gayrın merhabasın bilmedim<sup>149</sup>

Bazı şairler de şu dünya hayatında sevgilinin vefasızlığından, çektikleri çileden hareketle ezelde kendilerine muhabbet hissesinden dem vururlar:

O zaman ki bezm-i cânda bölüşüldü kâle-i kâm  
Bize hisse-i muhabbet dil-i pare pare düştü<sup>150</sup>

Mutasavvıf bir şair olan Abdülmecid Sivâsî de bu konuyu tasavvufî sembollerle süsleyerek işlemiştir. Sevgilinin kaşlarının bir kaza yayı olduğunu ve o yayın oklarının ezelden beridir can evini vurduğunu anlatır. Bir şiirinde ruhun ezelde sevgili ile yakın olduğunu ama nefis yüzünden ayrılmak durumunda kaldığını söyler.

Kaşlarıdır kurılı kavı-ı kazâ  
Ezelîdir sihâmımız cânâ (6/1)

Egerçi rûh ezelde anuñla mûnisdir  
Velî ki nefis yanından ayrılmâğa muhtâc (13/7)

Bir beyitinde de zulüm askerlerinden bahseder ki bu askerler zulmile yeri göğü kaplasalar bile ezelden ta ebede kadar fırsatın dervişlerde olduğunu ifade eder. Bu dervişler o kimselerdir ki ta ezelde mahv olup yok olmuşlar ve Allah'a verdikleri söz ile beka bulmuşlardır. Çünkü o dervişler Allah ile ta ezelden beri aşinâ olup kendi özlerinden vazgeçmişlerdir.

<sup>149</sup>Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, *Ahmet Paşa Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s. 211.

<sup>150</sup>Prof. Dr. Naci Okçu, *Şeyh Galip Divanı*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011, s. 565.

Çaplasa cünd-i zulm zulmetile yir ü gögi  
Ez-ezel tâ-be-ebed fırsat-ı dervîşândır (25/3)

Şular kimdür ezel maḥv-ı fenâ olmuş bulunmuşlar  
Ebed-i zât-ı aḥdile beḳâ olmuş bulunmuşlar (32/1)

Olar kim kendü özinden terkile bigâne oldılar  
Ḥudâyıla elestden âşinâ olmuş bulunmuşlar (32/2)

Bir başka şiirinde şair kendi gönlünü tarif eder ve gönlünün herhangi bir mimar tarafın mamur edilemeyeceğini zira bu hanenin ta ezelden ebede kadar bir hazine için viran olduğunu söyler. Bir diğer şiirinde ise şair gönül çocuğunun ta ezelden beri aşkın şahına kul olduğunu bu bakımdan da hiç gam yemediğini ve sürekli o şaha hizmet ettiğini, zira o şahın kullarının kıymetini bildiğini anlatır.

Dil-i Şeyḥîyi şâhım degme mi‘mâr eylemez ma‘mûr  
Ezelden tâ ebed bir genc için vîrânedir gönlüm (65/9)

Tâ ezelden tıfl-ı dil kul oldı ‘aşkıñ şâhına  
Ḥâdim ol sen hoş bilür sulṭân çâker kıymetin (74/6)

#### 4. Tarikat ve İlgili Kavramlar

**Ârif:** İrfan sahibi, marifete eren kimse olarak tanımlanabilir. Allah’ı bilen, tanıyan kişiye ârif denir. Âlimle ârif birbirinden farklıdır ki ilim çalışılarak elde edilirken marifet Allah’ın lütfudur. Bu bakımdan ârif vehbî ilimlerin, âlim ise kesbî ilimlerin yolcusudur. Bir muatasavvıf şair olarak Abdülmecid Sivâsî de şiirlerinde bu konuyu işlemiş ve aḡyâr sevgisinin ârifin gönlünde yer edemeyeceğini, ârifin işinin birlik olduğunu ifade eder. Bir başka şiirinde ise ârif görüntüsündeki cahillerin deliliğiyle dünyanın karanlıklara büründüğünü ifade etmiştir.

Ḥubb-ı aġyâr ‘ârifîñ ħalbinde yer bulmaz şehâ  
İşi beşdi birdir anuñ keşretile ħüllî (2/142)

Ġâlib oldu ‘âleme cehl-i cünûnuñ zulmeti  
Gizlenüp ‘ârif görüñdi câhilânuñ şûreti (2/1)

Bir başka şiirinde ise ârifi tarif eder şair ve ârifin dünyalıkları seve seve terk ettiğini ve dünyada herhangi bir şey için de kaygı çekmediğini söyler. Ârif her nereye bakarsa baksın irfan haberini söyler ve derdi gamı yutup derman haberini söyler.

‘Ârifîyyet ol durur ‘aşğ ile gide mâ u men  
Âb u ħâk u bâd u nâruñ gide fîkr ü âfeti (2/8)

Her ħande baħar ‘ârif ‘irfân ħaberin söyler  
Derd ü gamı nûş eyler dermân ħaberin söyler (18/1)

**Derviş:** Farsça bir kelime olup, eşikte bekleyen yok yoksul demektir. Tasavvufî anlamda ise bir dergâha girip tasavvuf eğitimi alan kişiye denir. Mutasavvıflar dervişin hakikat kapısında beklediğini söylerler. Bir tekke şairi olan Abdülmecid Sivâsî şiirlerinde dervişleri çokça anmış, divanında iki tane derviş redifli şiir kaleme almıştır. Dervişlerin binasının kudret eliyle yapıldığını ve kimsenin yıkamayacağını, gözlerinin ise tok olduğunu, dünyaya meyl etmediklerini ifade eder.

Dest-i ħudretle yapılmışdır binâsı dervişîñ  
Yıkabilmez kimse ħudretdir esâsı dervişîñ (46/1)

Faħra faħr işleridür gözleri toħdur bularuñ  
Ķâni‘ olmağ gelene ni‘met-i dervişândır (25/7)

**Dört Kapı:** Dervişin seyr ü sülûkunda izlediği yol. Şeriat, tarikat, marifet ve hakikat olarak bilinir. Derviş önce şeriate tabi olur, şeriatın emir ve yasaklarını yerine getirir, daha sonra bir tarikate girip mürşitten ders alır, bu eğitimin sonunda da Allah bilgisine ulaşıp marifete erer, bu marifet de kendisini hakikate ulaştırır. Yunus Emre meşhur şiirinde bu gerçeği ifade eder:

Çıktım erik dalına anda yedim üzümü  
Bostan ıssı kakıyub der ne yersin kozomu<sup>151</sup>

Abdülmeccid Sivâsî de şiirlerinde bu konuya değinir. Peygamber Efendimizin cisminde şeriatın nuru olduğunu, ruhunda tarikatın olduğunu, Onun sırrının ise hakikat olduğunu ifade eder. Bir insanda marifet varsa ancak ona insan demek uygun olur der şair.

Cismiñde nûr-ı *şeri'at* rûhuñdadur *tarikat*  
Sırrıñ hüve'l-*hakikat* ey çâr-ı 'ilme mazhar (1/6)

Ma'rifet var ise insân adı şâdıkdır saña  
Yoğısa var sen de de gelüp bahâyım hulleti (2/25)

Eğer kul kendisi için doğru olanı seçmezse gönlü kararır ve seriat yolunu şaşırır. Eğer kişi kendini bir de İslam'a girer sadık olur, varını da Hak yoluna vakf ederse işte o zaman o kişi hakikati isbat etmiş olur.

Seçmeziseñ eger bulur göz ü kulağ u el ayak  
Kıalb ü dil zulmetlenür şaşar *tarık-i şeri'ati* (2/114)

Kendüsin gören kişiye lâ u illâ der olur  
Mağv olan dise ana işbât ider *hakikat*i (92/2)

<sup>151</sup>Faruk Kadri Timurtaş, *age*, s. 244. Bu şiir dört kapı konusunda yorumlanır ki, derviş ilk önce şeriate girer, içi erik gibi sert dışı yumuşaktır. Daha sonra tarikate girince üzüm gibi olur, içindeki katılık bölünür ve küçülür, marifet ve hakikate erince de ceviz gibi olur ki, kabuğu ve dış görüntüsü sert, içi ise oldukça yumuşak ve doludur.

**Hânikâh:** Tekke, dergâh demektir. Bir şeyhin dervişlerini eğittiği yerdir. Tekkenin büyüğüne verilen isimdir. asitâne ile aynı anlama gelir.<sup>152</sup> Divanda bir beyitte geçmektedir.

*Hânkâh-1* dilde mihmân oldu çün sulţân-ı ‘aşk  
Cenneti bey‘ eylediñ didâr-ı ‘aşka Şeyhiyâ (8/5)

**Sâlik:** Seyr ü sülûkta olan derviş demektir. Tasavvuf yolunda yürüyen dervişlere denir. Şair silsilenâmesinde Celaleddin Yahyâ’dan bahsederken onun salıkların seyyidi olduğunu söyler. Bşka bir şiirinde ise masiva yolunda giden salığın maksadına kavuşamayacağını ifade eden şair gönlüne hitap ederek, ey gönül salık ol yokluk yurduna her şeyini vakf et der.

Seyyîd-i sâlikîn olub Yahyâ  
İtdi resm-i tarîkatı ihyâ (93/28)

Tefrika efkârı birle şem‘-i cem‘ olmak muhâl  
Mâsivâ yolında sâlik maşşûda bulmaz vuşûl (52/2)

Sâlik ol semt-i fenâya varlığıñ maḥv it dilâ  
Ṭavf-ı beyt-i ‘âşık ol Beytü’l-Hazenden gec gönül (56/6)

**Sûfi:** Arapçada, yün giyen anlamına gelen bir kelimedir. Dervişlerin kaba yünlü elbiseler giymesinden dolayı bu isim verilmiştir onlara. Bir başka anlamda ise saf ve temiz olan kişi demektir ki tasavvufta Allah’a vasıl olan, gönlünü masivadan temizleyen kişi demektir. Divanda iki yerde geçmektedir.

Şûfi ger söz söylerse nefsini şatmağičün  
Kibr ü sem‘e olsa ya bühtân ü hezl ü gıybeti (2/90)

<sup>152</sup>Âlim Yıldız, *age*, s. 153.

Hür olur olmaz yire şûfi vücûdın atmasun  
 ‘Aşka virsün varlığı şûd u ziyâna şatmasun  
 Mâni‘-i kırb olanı meydânına uğratmasun  
*Sâlike tenbih idüñ gâfil yolında yatmasun*  
*Kendü şehrin yoğlasun ayruğ yabana gîtmesün (3/1)*

**Tâc, Hırka, Hil’at:** Padişâhların ve kralların iktidar alameti olarak başlarına taktığı şeye tac denir. Dervişlerin ve şeyhlerin de başlarına taktığı şeye tac denir ve her tarikatın tacı birbirinden farklıdır ki dervişlerin tacına bakarak hangi tekkeden oldukları anlaşılabilir. Kırka ise dervişlerin zikir esnasında giydikleri, yakasız ve geniş kollu bir giysidir. Hil’at ise padişahın yeni göreve getirdiği bir kişiye giyirdiği elbisedir. Bu kavramlar divanda sık sık geçer. Tac ve taht genellikle birlikte zikredilir. Şair tacı ve tahtı terk ettiğini, vücud şehrinin ise ateşe verdiğini, bu saatten sonra artık evi barkı istemeyeceğini, kendisine cihanı süsleyen Allah’ın yeteceğini ifade eder.

Tâc u tahtı terk idüp yağdım vücudum şehrinin  
 Neylerem hân u cihânı ol cihân-ârâ yeter (33/3)

Şair bir başka beyitinde ise terk tacını giydiğini, aşk yüzüğünü taktığını ve kanaat ülkesinde âlim olduğunu ifade eder. İnsanların son durağı toprak altı olduğu için taca ve tahta dünyalığa meyl etmeleri boşunadır der Abdülmecid Sivâsî.

Tâc-ı terki urunup hâtem-i ‘aşkı taşınup  
 Şeyhiyâ mülk-i kanâ‘atde bugün Dârâyım (64/9)

Bilürsin menziliñ âhîr olub zeber zemîn altı  
 Ya mülki tâc u tahtı şöhret ü dünyâyı neylersin (71/5)

Şair nefis-i emmarenin sözünü dinleyenleri eleştirir ve onların kibir elbisesi giydiklerini söyler. Kurtuluş için ise vücud hırkasının rengini kan ile kırmızı yapmak gerektiğini ifade eder.

Şoñra dirse nefis-i emmâre giderdim ğayrısın

Yiñile geydüñ henüz ‘aceb kibrden *hîl’atî* (2/51)

Bu vücûduñ *hırkasın* kanlı yaşıñla al kıl

Ṭâhir ü ṭayyib gerek olmaĝa ala muttaşıl (60/5)

**Tâlib:** Hak yolunu dileyen demektir. Kişi ilk önce talip olur daha sonra mürid olur. Tasavvufta daha başlangıç noktasında olan kişi için kullanılır. Divanda bu kavram sık sık kullanılır. Ene’l-Hak dersine talip olanların Hakk’ın cemalinden daha iyi bir kitap bulamayacaklarını söyler. Aşka talip olanları ise aşk ipiyle astıklarını, yokluk hançeriyle de mahv olana kadar kalbini deldiklerini ifade eder.

Cân u dilden ṭâlib olanlar *ene’l-ħak* dersine

Hiç bulurlar mı cemâliñ nüşhası gibi kitâb (10/3)

Ṭâlib-i ‘aşkı dilâ ‘aşk ipine aldırırız

Maḥva dek ḥançer-i lâ ile dilin deldürürüz (35/9)

Bir başka şiirinde ise şair, gönlünü tarif eder ve gönlünün dalgıçlar gibi muhabbet deryasına daldığını ve orada incilere talib olduğunu söyler. Talibe seslenen şair eğer gam meclisinde zinde olmak istiyorsan pervane gibi ateşlere yanmalısın der.

Göñül mâhi-sıfat ğavvaş-ı deryâ-yı muḥabbetdir

Arar ṭurmaz o mâhi ṭâlib-i dürdânedir göñlüm (65/2)

Zinde olmaĝ isteriseñ bezm-i ğamda ṭâlibâ

Şem’a gibi baş ayak maḥv eyle bu meclisde yan (76/6)

**Zâhid:** Zühd sahibi, dünyalık bir şeye ilgi göstermeyen, dünyadan ve içindekilerden yüz çeviren kişi demektir. Zahid kişi ahirete meyl ederek kendinin ibadet ve taate verir. Lakin zamanla kavramın anlamında değişme olmuştur ve ibadet ve taatle uğraştığı halde hali olmayan, meselenin iç yüzünü kavrayamayan, şekilde takılıp kalmış kişi olarak tarif edilebilir. Divanda şair zahidi esas anlamında da kullanır ve nefisini yendiysen zahid oldun buna göre de ücretini alırsın der. Tabi burada da zahid hakkında bir eleştiri getirilebilir her şeyi ücret mukabilinde yaptığı kabulünden hareketle.

İştihâñi yeñdün ise hep ağıyâr gitdüyise

Zâhid imişsin bulursın hâle göre ücreti (2/50)

Bir diğer beyitte ise zahidin kendini anlamayışından şikâyet ederek onun eleştirilerine de kulak asmadığını söyler. Zahidin cenneti huri ve gılman arzusuyla istediğini ama kendisinin maksadının Allah'ın cemalini görmek olduğunu ifade eder şair.

Ġam degil ʔa'n eylese zâhid sirişk-i çeşmime

Añlamak ʔâşıklarıñ esrârını nâdân güç (12/5)

Saña cennetde hevâ-yı hûr u ğilmân kayğusı

Baña zâhid añma anı maşşûdum dîdârdır (20/3)

Şair aşka ve âşıklara can teslim etmenin kensisi için bir sanat ve zevk olduğunu, zahide ise bin defa inkâr getirmenin kendisi için eğlence olduğunu ifade eder. Beyitlerinde zahitlere seslenen Abdülmecid Sivâsî, gece gündüz sevgilinin hayaliyle vakit geçirdiğini, bunu zahidin anlamadığını ifade eder ve zahide seslenerek, ey anlamdan uzakta kalmış zahit gel ihlas tekkesine gir burada çalış, çabala ki dini ancak böyle bulabilirsin der.



‘Aşka vü ‘âşıklara teslîm-i cândır pîşemiz  
Zâhid-i hodbîne şad inkârdır eglencemiz (36/3)

Rûz u şeb vaşlîñ hayâliyle geçer evkâtımız  
Zâhidâ âvâre şanma vardır eglencemiz (36/4)

Ey zâhid-i bî-ma‘nâ gel tekye-yi ihlâşa  
Sa‘y it bulagör dîni gel tekye-yi ihlâşa (84/1)

### 5. Bazı Mutasavvıflar

Abdülmeccid Sivâsî divanında Pek çok mutasavvıfın ismi geçer. Bunlardan üç tanesi, İmam Gazâlî, Şemseddin Sivâsî ve Halâc-ı mansur kaside ve gazellerde, diğer mutasavvıflar ise silsilenâmede zikredilmektedir.

**İmam Gazâlî:** Divanda İmam Gazâlî (d. 1058/ö. 1111), tasavvufî görüşlerini anlattığı Kimyâ-yı Saadet kitabıyla anılır ki kitap cahile nurdur.

Kîmyâda hâzret-i Ğazâlî taḥkîk eylemiş  
Câhile nûr ile keşfîñ toğsa şems-i devleti (2/65)

**Şemseddin Sivâsî:** 16. yy. mutasavvıflarındandır (d. 1520/ö. 1597). Abdülmeccid Sivâsî’nin hem amcası hem de şeyhidir. Şair; Hz. Muhammed’in sâkî, Şemseddin Sivâsî’nin ise altından bir kadeh olduğunu ifade eder. Bir başka şiirde ise Şemseddin Sivâsî’nin derdinin sadece din olduğunu, bütün rindanlara da yol gösterdiğini söyler.

*Eşrakat min dav‘i ke’sü’l-‘aşkı envâru-ş-şafâ*  
Zer kadeḥdir Şeyḥ Şemseddîn sâkî-i Muştafâ (8/1)

Cümleniñ vârişi ğayyısı idi  
Derd-i Şemseddîn dîni idi (93/48)

Toğsa Şemsî'den eger tâli'-i rûz-ı efzûnum  
Feyz-ı nûr ide cihâna bu dil-i maḥzûnum (69/1)

Zulûm ger cehûl ol noḡta dürr-i ğam bula Şeyḥî  
Bu nûruñ yâr olur Şems'in çü lüḡfuñ dest-gîr itdi (85/5)

Rehnümâ oldı bunca rindâne  
Siyyemâ Şemseddin-i 'irfâne (93/42)

**Hallâc-ı Mansûr:** Allah aşkından dolayı kendini kaybedip “ene'l-Hak” dediği için idam edilen Hallac-ı Mansur (ö. 922) iki beyitte kullanılır. Birinde Hak yolunda canından geçmesi hususu, bir diğesinde ise “ene'l-hak” dersine candan talip olanların izlemesi gereken yol anlatılır.

Nûş idince cur'a-ı câm-ı şarâb-ı 'aşkı  
Ketm-i esrâr itmedi Maḥşûr kıldı terk-i ser (29/6)

Cân u dilden tâlib olanlar *ene'l-ḥak* dersine  
Hiç bulurlar mı cemâliñ nüshası gibi kitâb (10/3)

**Hasan-ı Basrî** (ö. 110/728)<sup>153</sup>

Ḥasan-ı Baḥrî'ye idüb ta'lîm  
Buldı andan Ḥabîb şad takrîm (93/10)

**Ḥabîb-i A'cemî** (ö. 130/747)

<sup>153</sup>Silsilede ismi geçen mutasavvıfların doğum ve ölüm tarihlerinde Feridü'ttin Attar'ın Tezkiretü'l-Evliyâsı kullanılmıştır.

Ḥasan-ı Başrî'ye idüb ta'lîm  
Buldı andan Ḥabîb şad takrîm (93/10)

**Dâvud-ı Taî** (ö. 165/781)

İrdi Dâvud-ı Tâ'i'ye andan  
Dağı Ma'rûf-ı Kerhî'ye andan (93/11)

**Ma'rûf-ı Kerhî** (ö. 201/816)

İrdi Dâvud-ı Tâ'i'ye andan  
Dağı Ma'rûf-ı Kerhî'ye andan (93/11)

**Serî-i Sakatî** (ö. 527/870)

İrdi andan Serî pür-nûra  
Dağı andan Cüneydî mecbûre (93/12)

**Cüneyd-i Bağdâdî** (ö. 298/910)

İrdi andan Serî pür-nûra  
Dağı andan Cüneydî mecbûre (93/12)

**Mimşâd-ı Dîneverdî** (ö. 299/911)

Ba'de Mimşâd'a irdi bu devlet  
Ki olur Dînever añna nisbet (93/13)

**Muhammed-i Dîneverdî** (ö. 367/977)

İrdi andan Muḥammed'e ma'nâ  
Ki aña Dînever dürür meşvâ (93/14)

**Kâdî Vahyüddîn** (ö. 452/1060)

Çün irdi aña kâdî Vahyüddin  
Bulur andan safâ-yı bûy-ı yakîn (93/15)

**Ebu'n-Necîb Zıyâeddîn es-Sühreverdî** (ö. 563/1167)

Bu Necîb'e irer bu dem nevbet  
Ki aña Sühreverd olur nisbet (93/16)

**Kutbeddîn Ebherî** (ö. 623/1226)

İrer ol servere çü Kuṭbeddîn  
Ki Ebher içre buldı ol temkîn (93/17)

**Rukneddîn Necâşî** (ö. 628/1231)

Oldı andan Necâşî pes mesrûr  
Ki oldur Rükneddîn ile meşhûr (93/18)

**Şihâbüddîn et-Tebrizî** (ö. 638/1240)

Çün Şihâb'a irer safâ vü sûr  
Şehr-i Tebrîzi eyler ol mesrûr (93/19)

**Seyyid Cemalettin et-Tebrizî el-Ezherî** (ö. 672/1273)

Buldı andan Cemâl bu seyri  
Şad safâyla ya'ni bu sırrı (93/20)

**İbrahim Zahid Gılânî** (ö. 700/1300)

İrdi çün aña Zâhid-i Gılân  
İtdi ol sırr-ı maḥfiyi i'lân (93/21)

**Ahi Muhammed el-Halvetî** (ö. 780/1382)

Andan aldı Muhammed-i pür-nûr  
Ḥalvetî adı iledür meşhûr (93/22)

**Abdullah Siracüddin Ömerü'l-Halvetî** (ö. 750/1349)<sup>154</sup>

Pîr 'Ömer Ḥalvetî alur andan  
Sırr-ı sırra irşâd durur cândan (93/23)

**Ahî Mirem Muhammed Halvetî** (ö. 816/1413)

Çün Ahî Mirem'e irer ma'nâ  
Bulur ol feyz-i aḳdesi meşnâ (93/24)

**İzzeddîn Halvetî** (ö. 828/1425)

'İzzeddîn'e irer bu dem esrâr  
Ḥalvetîler dürür bular yekbâr (93/25)

**Sadreddîn Hıyâmî** (ö. 860/1455)

<sup>154</sup>Reşat Güngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf*, İz Yayıncılık, İstanbul 2012, s.107.

Şadreddîn'e irer bu dem nevbet  
Ki Hıyamî dūrūr aña nisbet (93/26)

**Celeddîn Yahyâ** (ö. 869/1464 )

Tertîb itdi seyyide ol şâh  
Ya'ni Yahyâ'yı kıldı rûhullâh (93/27)

Seyyid-i sâlikîn olub Yahyâ  
İtdi resm-i tarîkatı ihyâ (93/28)

Halvetîler tarîkîn ol sultân  
Rûşen itdi bi-ḥaṭṭ-ı Şirvân (93/29)

Rûşenâ Rûm'a andan irmişdür  
Niçe a'ma anuñla görmişdür (93/30)

**Yusuf Halvetî** (ö. 890/1485)

İrdi Yûsuf çü mısır-ı 'irfâna  
Oldı kâim-maḳâm o sultâna (93/31)

**Muhammed Rukiyye** (ö. 903/1497)

İrdi andan Muhammed'e devlet  
Ki Rukiyye dūrūr aña şöhret (93/33)

**Abdülmeçid Şirvânî** (ö. 972/1564)

Buldı 'Abdülmeçid o demde sûd  
Oldı Şirvan ilinden ol şühûd (93/36)

Nüh şad altmış üç olup i‘dâd  
 Hicret-i Mustafâ’dan ey hem-zâd (93/37)

Koydı Şirvan ilin o pir-i himmet  
 Başdı Rûma kadem zehî minnet (93/38)

Baħr-i tevħide ol idi ğavvâs  
 Dürr-i nâ-suhteler getürdi ħâş (93/39)

Ma’rifet sâhilinde hoş sabbâħ  
 Mevhibetden sunardı her dem râħ (93/40)

Zâhir ü bâtın anda cem‘ idi  
 Bu nedir bil ki cem‘e cem‘idi (93/41)

Rehnümâ oldı bunca rindâna  
 Siyyemâ Şemseddin-i ‘irfâna (93/42)

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### ABDÜLMECİD SIVÂSÎ DİVANINDA CEMİYET VE TABİAT

#### A. CEMİYET

Abdülmeccid Sivâsî divanında cemiyete ait pek çok kavram kullanılmıştır. Bu kavramları; bezm, rezm, oyunlar, sanatlar, şahıslar ve şehirler gibi başlıklar altında inceleyeceğiz.

#### 1. Bezm

Farsça bir kelime olan bezm, içkili eğlence meclisi demektir. Bilhassa divan şairleri bu konuyu oldukça fazla işlemişlerdir. Sevgili, sâkî, mutrib, ahabab ve yaran bu meclisin vazgeçilmez unsurlarıdır. Kırdâ, bayırdâ, evlerde, meyhanelerde (tekkelere mecazen) yapılırdı bu meclis ve herkes daire şeklinde yere oturur, sâkî ise ortada dolanarak herkese içki dağıtırdı. Bazen de ortada dönene sadece peymâne olurdu.<sup>155</sup> Mumun ya da çerağın aydınlattığı loş bir ortamda, mutriblerin ise musiki ile eşlik ettikleri, güzel kokular ve tütsüler arasında bu meclis gün ağarana kadar devam ederdi. Her ne kadar dünyevî bir eğlence gibi dursa da bezm, tasavvufî anlamda başka başka anlamlar ihtiva etmektedir. Bezmde kullanılan meyhâne, sâkî, mey, câm, peymâne, sâgar gibi kelimelerin her biri tasavvufî anlamlara sahiptir.<sup>156</sup> Meyhane, tekkeyi; sâkî, mürşidi; mey, Allah aşkını; bezm, zikir meclisini; câm, peymâne ise sevgilinin dudağını sembolize eder.

Divanda bu kavramlar oldukça sık kullanılmıştır. İfade ettiğimiz üzere tamamı sembollere dayalı kavramlardır ve divanda tasavvufî anlamda kullanılmıştır. Bu kavram divanda; bezm, mey, mest, meyhâne, tıfl-ı mugân, peymâne, sâkî, mutrib, meclis gibi kelimelerle anlatılmıştır. Bezmin tarifi vardır bir beyitte ve sâkinin mey sunduğunu ve mutribin ise çalgıyla bu bezme eşlik ettiği anlatılır. Şair ta ezelden cemel bezminin derdkeşi, bağımlısı olduğunu ancak akıl kalleşinin bu meclisi bozduğunu sitemle ifade eder.

<sup>155</sup>İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2004, s. 71.

<sup>156</sup>Alim Yıldız, *age*, s. 163.



Şundi sâķi meyini muṭrib bezm itdi naĝam  
Oldı hurrem dil-i maḥzûn ne elem ḳaldı ne ĝam (68/1)

Tâ ezelden derd-keş-i bezm-i cemâl idi göñül  
Luṭfa mu‘tâdız yine feyz-i mürüvvet beklerüz (38/2)

İḥtisâbıyla şafâ bezmin bozup ḳallâş-ı ‘aḳl  
Meclîs-i mestânı telḥ itdi ḳasâvet beklerüz (38/11)

Şair bütün dünyayı bezme benzeterek burda zevk ve safa bulmak isteyenlerin can bülbülünü dinlemeleri gerektiğini, gam meclisinde zinde olmak isteyenlerin pervaneler gibi aşk ateşine yanması gerektiğini ifade eder.

Cihân bezminde maḳşûduñ şafâ vü zevḳ u şevḳ ise  
Ne dir cân bülbülin diñle şadâ-yı nâyı neylersin (71/2)

Zinde olmaḳ isteriseñ bezm-i ĝamda ṭalibâ  
Şem‘a gibi baş ayak maḥv eyle bu meclisde yan (76/6)

Divanda şair üç beyitte sevgilinin dudağını şaraba, meye ve câma benzetmiştir.

Şarâb-ı la‘li ider mest ehl-i ‘aşḳ olanı  
Şorup anı fuḳarâdan görölmege muḥtâc (13/12)

Eger sözden eger gözden eger câm-ı lebinden ṭut  
Ḳamudan mest olup ṭolmuş ‘aceb peymânedir göñlüm (65/6)

Şundi sahbâ-yı lebiñ itdi beni mest-i müdâm  
Sâķi-yi meygede-i ‘aşḳ ḥabîb-i ekrem (68/2)

Şair aşk sarhoşlarının eğlencesinin namus ve arı terketmek olduğunu, bunu duyanın ise sarhoş olup aklından vazgeçtiğini ifade eder.

Ṭuyan anı olur bî-cân gehî mest ü gehî ḥayrân  
Melek insân-ı sergerdân diyen bilmez bilen dimez (34/12)

Eglenür nâmus u ‘âr ile cihânda ‘âkilân  
Mest-i ‘aşkız terk-i nâm u ‘ârdır eğlencemiz (36/2)

Bir başka beyitte ise şair gönlüne seslenir ve sâkinin yanından ayrılamaması için mecliste hizmet etmesi gerektiğini ifade eder. Bir diğer beyitte ise eceli sâkiye benzetir ki ecel sâkisi her an zaman şarabını sunmakta olduğunu, bu nedenle de zevk ü safadan vaz geçmesi gerektiğini anlatır. Benlik duygusu ise şeytanın sunduğu şaraba benzetilmiştir. Beka câmından vuslat şarabının içilmesi tavsiye edilmiştir bir diğer beyitte.

Gitmesün yanından ey dil sâki-i câm-ı zülâl  
Eylegil ḥum-ḥânedede ḥıdmet ile kesb-i kemâl (57/2)

Ecel câmın şunup karşında sâkîlik ider her dem  
Rebâb-ı sâki-i gül-ruḥ mey-i ḥamrâyı neylersin (71/3)

Benlik ile senlik saña şunmuş mey-i Şeytân  
Mekr ü fiten ü vesveseden kıparır ifsâd (15/7)

Şeyḥî içegör câm-ı beḳâdan mey-i vuşlat  
Muṭlak olagör cümlede Ḥaḳ ola hemân ad (15/9)

Abdülmeccid Sivâsî dört beyitinde meyhaneyi tekke için bir benzetme unsuru olarak kullanmıştır. Yokluk dersinin ancak meyhanede okunacağını, meyhanede-tekkede bunun üstadının ise sâkî-mürşit olduğunu ifade eder.

Maḥv ile fenâ dersi medârisde oḡunmaz

Meyḡânedede üstâdı anuñ tıfl-ı muḡân zâd (15/6)

Pîr-i meyḡâne bizim içün vâr olsun Őimdilük

Cur‘a-ı nûş câm-ı la‘lin cûd u cevdet beklerüz (38/12)

ü ḡalvet-ḡânemüz meyḡâne oldu

İçen gelsün ki Őeyḡî Şerbet oldum (63/11)

OḡŐa ḡânûnile çengiñ ḡulaḡın ey muḡrib

Câhilân Şanmaya meyḡânedede bî-ḡânûnum (69/4)

Tasavvufi ıstılahta sâkî, mürşid-i kâmili temsil eder. MürŐidin sâkî gibi mey sunması ise sohbet halkasında müritlerine nasihatler etmesi ve zikir halkasında ser-zâkir olup müritlerine zikir telkin etmesiyle olur. Meyhanede kişi nasıl sâkînin sunduḡu Őaraptan sarhoş oluyorsa, tekkede de dervişler mürŐitlerinin sözlerinden öylece sarhoş olurlar. Abdülmecid Sivâsî bu anlamda beden meyhanesinde gönlün aşk Şarabıyla dolduḡunu ve müridlerinin de kendi sözlerinden irfan Şarabı itiḡini ifade eder. Son beyitte ise yine benzer bir ifadeyle pir-i mugan yani sâkî mürşide benzetilmiştir.

ḡam-ı ‘aşk ola diliñ meygede-i cismiñde

Mey-i ‘irfân içeler Őeyḡî bu güftârîñdan (77/8)

Nûş iderken tıfl-ı dil âb-ı Őâbîdir ḡakdan

Tıfl-ı ma‘na eyledi mey Şundı ün pîr-i muḡân (76/1)

## 2. Oyunlar

Divanda genellikle erkekler tarafından oynanan üç oyundan bahsedilir ki cirit, tavla ve güreş. Bunlardan cirit ve güreş açık alanda, meydanda oynanırken tavla ise genellikle kahvehanelerde ve kapalı alanlarda oynanır.

**Cirit:** At üzerinde genellikle erkekler tarafından oynanan bir oyundur. Geniş bir meydanda oynanır. Çevgân denilen topu tutup almaya mahsus ucu eğri bir sopayla oynanır.<sup>157</sup> Dört ayrı beyitte çevgân, top, meydan kelimeleriyle geçmektedir.

‘Unvân-ı naşr u fırsat mihmân-ı Rabb-i ‘izzet  
Çevgân-ı tob-ı devlet şefkat ilinde dâver (1/27)

‘Aşk odiyula yanmış Hâk ‘ilmine el şunmuş  
Tevhîd atına binmiş meydân haberin söyler (18/12)

Mâsivâ-yı Hâk rakîb olmuş çü Hâkla arada  
Zülfikâr-ı lâ ile meydân-ı ‘işmet beklerüz (38/9)

Bir zamân halka-i vaḥdetde tamâm oynaduruz  
Fâlı meymûn olanı topumuza çaldıruruz (35/6)

**Tavla:** Genellikle kahvehanelerde ve kapalı alanlarda oynanan bir oyundur. Özel bir oyun tahtası vardır. 15 siyah, 15 beyaz taş ve bir zar ile oynanır. Zar kişinin şansının sembolize eder. Kadim bir oyundur ve İran kaynaklı bir oyundur. Divanda bir beyitte kumar ve zar kelimeleriyle geçmektedir.

Ḳumâr-ı derd içinde kim oynardı mülk zârını  
Meger bâzîçe-i ‘aşk içre bir ferzânedir gönlüm (65/4)

<sup>157</sup>Alim Yıldız, *age*, s. 166.

**Güreş:** Dünyanın en kadim oyunu olduğunu ifade edebiliriz. İki kişinin meydana ya da belirli bir alanda birbirlerine vurmadan birbirlerini yenmeye çalıştıkları bir oyundur. Zamanla dünyanın değişik noktalarında değişik formlar kazanan güreş, Türk kültürü açısından önemli bir yere sahiptir. Türkler arasında ata sporu olarak bilinir ve uygulanır. Eski asırlarda Türk adetlerine göre evlenmek isteyen gençler önce güreşte kendini ispatlamak zorundaydılar. Genç erkekler kendilerini güreşte rakiplerini yenerek kanıtlarlar. Divanda bir beyitte basılmak ve güleş kelimeleriyle geçer ki basılmak, güreşte yenilmek anlamındadır.

Ṭıfl-ı nefsim oynarum şandıñ murâdâtile sen

Kim *başılmadı güleşdi* çarḫ-ı lu‘bet-bâz ile (83/3)

### 3. Rezm

Kavga, ceng, cidal ve savaş anlamlarına gelen Farsça bir kelimedir. Şiirlerde oldukça sık kullanılan bir konudur. Bilhassa divan şairleri bu konuyu işlemişlerdir. Savaş ve savaşa ait motifler, sahneler ve kavramlarla işlenir bu konu. Kullanılan silahlar, silahlara ait özellikler, düşmana saldırma, savaş kargaşası, zafer, düşmanın bozguna uğraması veya yenilginin zorluğu vs. bu konu etrafında işlenir. Divanda tîr, hançer, yay, leşker, kemân, katl, siper, bölük, tiğ ve kemend ifadeleriyle yedi beyitte geçer. Sevgilinin kaş kemâna, kiprikleri ise oka benzetilmiş, bununla birlikte Allah yolunda çekilen çileler de bu kavramlar ile remzedilmiştir.

Cân degildir ol ki *tîr*nden nişâni olmaya

Ser midir ki *hançeriniñ* anda çanı olmaya (81/1)

Çeşm-i *tîr*-endâzı kaşd itmiş beni öldürmege

Kaşları *yayın* kırup müjgânını tîr eylemiş (42/2)

Ḳılanlar ḳaddini yâ ḥıdmetile

İrerler gör nişâna *tîr*-i ḥıdmet (11/8)

İki *bölük* olduğda kaçan *leşker-i kâkül*  
Ol ‘arşada müjgânuñ olur *tîr-i kemân kâş* (41/3)

*Tîğ-i ğamzeñ* yaralar bîmâr-ı ‘aşkı *katl* ider  
Akıdur her yaradan *tîr-i müjeñ* ‘ayn-ı ‘adem (67/2)

Ĥavf iden girmez bu yola pes nemi idem *siper*  
Dâ‘imâ yağa ne ğam *tîr-i kaçâ* şimden gerü (79/4)

O dem ki bûy-ı vaĥdet irer meşâm-ı câna  
*Sırr-ı nefâhtü min rûhîden* taqın *kemendi* (90/2)

#### 4. Sanatlar

Abdülmecid Sivâsî divanında hat ve musiki ile ilgili ifadeler geçmektedir. Hat sanatı hakkında iki beyit vardır. Divanda musiki ile ilgili kavramlar ise sık sık kullanılmıştır.

**Hat:** Türklere has süsleme sanatlarından biridir. Arapça bir kelimedir ve Arap alfabesiyle yazılan güzel yazılara hat veya hüsn-i hat denir. Hat kelimesi bunun yanında sevgilinin yanağında çıkan ayva tüyleri ve ben için de kullanılır. Divanda dört beyitte geçmektedir, üç beyitte yazı sanatı olarak bir beyitte ise sevgiliye ait bir güzellik unsuru olarak kullanılmıştır.

Ĥaţţ-ı siyehi *çaldıra* bir yerden eger baş  
Mülk ü melekûtuñ kamu esrârı ola fâş (41/1)

Dehân u nâme ile yâr şormazsa seni Şeyhî  
Revâdur varlıguñ *ĥaţţını* kıla devr-i fânî Ĥaķ (47/5)

Rûz u şeb muşhaf-ı ruhsârîñ aradım buldum  
Şems-i haddiñ haţ-ı hazz-ı dil-efgârîñdan (77/7)

Bûyuñ hevesiyle yile gitdi nice serler  
Kân oldu haţ-ı nâfuñ için nice cigerler (22/1)

**Mûsikî:** Seslerin yapısından ve ahenginden bahseden bir ilim ve sanat dalıdır. Gök cisimlerinin belli bir ahenk ve uyum içerisinde dönmeleri esas alınarak ortaya çıkarılmıştır. Bu bakımdan *devir* ve *edvâr* ilmi olarak da bilinir. Mûsikîde dört şube, anâsır-ı erbaayı; yedi ses, yedi yıldız; on iki makam, on iki burcu; yirmi dört şube, yirmi dört saati ve kırk sekiz terkip, hicri yıldaki kırk sekiz haftayı karşılamaktadır.<sup>158</sup> Bu bakımdan mûsikî, matematik ile de ilgili bir ilimdir. Hastaları tedavi etmek için de mûsikînin kullanıldığı da bir gerçektir. Sivas, Divriği Ulu Camii yanında bulunan Dârü'ş-Şifâ bunun en bariz örneğidir.

Abdülmecid Sivâsî, divanında bu ilim ve sanat dalından oldukça fazla yararlanmıştı. Divanda; nevâ, nağme, sadâ, mutrib, âvâz, salâ ve kânûn ifadeleriyle kullanılır bu ilim. Divanda bir tane muhammes vardır ve o da bülbül rediflidir. Bu muhammesin ilk üç beşliğinde nevâ, nağme, sadâ, salâ ve avaz kelimeleri ile bülbülün gül aşkıdan feryad etmesi, bülbülün sesinden safa ehlinin rahatlaması ve gam ile kederlerinin dağılması anlatılır.

Nev-*nevâ* eyle bî-*nevâ* bülbül  
Mürşid-i bağ u bîşevâ bülbül  
Minber-i şâh-ı gülde a bülbül  
Kıl bahârı yeniden *şadâ* bülbül  
Nâleye başla evvelâ bülbül (4/1)

Çünkü dil-sûzlar olur ehl-i lisân  
Oldı Mecnûn-ı 'aşk her dil-i cân

<sup>158</sup>İskender Pala, *age*, s. 336.

Oķı dıvâniña nüh nev-dıvân  
*Nağme* kıl tâ ne ğam kıala ne figân  
 Kııl şafâ ehline *şalâ* bülbül (4/2)

Gir maķâmâta Şeyhî vâķıf iseñ  
 ‘Ömrünü ‘ilm-i ‘aşķa vâķıf iseñ  
 Aşl-ı *âvâz*ındır muşannif iseñ  
 Bize tefsîr kııl vâķıf iseñ  
 Ne dürür ma’ni-yi hevâ bülbül (4/7)

Bir beyitte ise şair yine bülbülden dem vurarak, nağmeler okuyan bülbülün yine nağmeye başladığını, mutribin ise gülşende aşk aletleriyle hazırlık yapması gerektiğini ifade eder. Üç betitte ise Abdülmecid Sivâsî bezmin önemli bir unsuru olan meyhane ve mutribi birlikte kullanarak bezme gönderme yapar.

*Nağmeye âğâz* itdi ‘andelîb-i nağme-ver  
 Kııl müheyyâ gülşende âlât-ı ‘aşķı *mutribâ* (8/4)

Şundı sâķî meyini *mutrib* bezm itdi nağam  
 Oldı hurrem dil-i maħzûn ne elem kıaldı ne ğam (68/1)

Oķsa *ķânûnle* çengiñ kıulağın ey *mutrib*  
 Câhilân şanmaya meyhânede bî-*ķânûnum* (69/4)

Hasb-i hâli ‘ârif olmayan ne bilsün Şeyhiyâ  
 Söyleme taşrîh ü remz ü *mutrib* ü îcâz ile (83/6)



## 5. Şahıslar

Abdülmecid Sivâsî divanında mutasavvıfların dışında da bazı şahısların isimleri geçmektedir. Bunları tarihi şahıslar, tarihi efsanevi şahıslar ve masal kahramanları olarak ayrı ayrı değerlendireceğiz.

### Tarihî Şahıslar

Abdülmecid Sivâsî divanında mutasavvıflardan başka tarihi şahıs söz konusu olmamıştır.

### Tarihî-Efsânevî Şahıslar

**Cem:** İran mitolojisine göre Nuh peygamber zamanında yedi yüz yahut bin yıl yaşamış bir İran hükümdarıdır. Azerbaycan'da yüksek bir yere kendisine mücevherlerle dolu bir taht yaptırmış ve güneş doğarken de mücevherli kaftanıyla bu tahta oturmuş, güneşin vurmasıyla da taht ve kaftan parlamış bu vesileyle de kendisine Hurşid denilmiştir.<sup>159</sup> Rivayete göre şarabı da Cem icat etmiştir.<sup>160</sup> Bu nedenle Cem, şarap ve kadehle birlikte anılır. Divanda iki beyitte Cem'in ismi kullanılır ki kadeh ile birlikte anılmıştır.

‘İbret isterseñ cihânda ‘âkıbet-endiş olur

Kaşr u fağfûr u Cem-i istikrar u Dârâ yeter (33/4)

Dehân-ı la‘l-i lebinden şunarsa dilber eger

Ġulâm-ı kemteri olaydı câm-ı Cem ‘âşık (45/3)

<sup>159</sup>İskender Pala, *age*, s. 86.

<sup>160</sup>Rivayete göre Cem, maiyeti ile birlikte bir kır gezisindeyken, gökte bir kuş görür. Kuşun ayaklarına bir yılan sıkıca sarılmıştır. Cem, okçularına kuşa zarar vermeden yılanı vurmalarını söyler. Kuş böylece yilandan kurtulur ve Cem'in yanına gelir, gagasından çıkardığı birkaç taneyi bırakır. Bu taneler toprağa ekilince üzüm ve asma elde edilir. Üzümün suyunu içmek adet haline gelir. Bununla birlikte çok bekleyen üzüm sularının zehirli olduğu inancı yaygınlaşır. Birgün Cem'in cariyelerinden biri intihar etmek ister. Bunun için de köşede unutulmuş ve köpürmüş üzüm şirasını içer. Daha sonra kendisinde değişik ruh halleri belirir. Kendisine geldiğinde keyfiyeti Cem'e anlatır. O da şırayı uzun müddet bekletip içmeyi adet haline getirir. Bu şıra ise şaraptır. Bu nedenle şarap, Cem ile birlikte anılır. (bkz. İskender Pala, *age*, s. 83.)

**İskender:** Edebiyatımızda bilinen iki tane İskender vardır. Bunlardan birincisi Kur'ân-ı Kerîm'de, Kehf Suresinde ismi geçen İskender-i Zülkarneyn'dir.<sup>161</sup> Bir diğeri ise Makedonyalı Filip'in oğlu İskender'dir (m.ö. 356-323). Bu iki kişinin aynı kişi mi farklı kişiler mi olduğu hakkında pek çok tartışma yapılmıştır ama genel kanaat farklı olduğu yönündedir. Zira İskender-i Zülkarneyn, Allah'ın emir ve yasaklarına riayet eden, Allah'ın ihsanda bulunduğu bir kuldur. Makedonyalı İskender ise putperest birisidir.<sup>162</sup> Aynı ismi almaları her ikisinin de doğudan batıya büyük bir imparatorluk kurmalarından kaynaklanmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'den öğrendiğimiz kadarıyla Zülkarneyn, Yecüc ve Mecüc'ün rahatsız ettiği bir kavme yardım etmiş ve onlar için Yecüc ve Mecüc'ün geçmelerini engelleyen bir set yapmıştır. Divanda bir beyit bu set ile ilgilidir ki aşk İskenderinin akıl askerine set ördüğünü ifade eder. Bir diğer beyitte ise İskender yaptığı üzüm bağları ile birlikte anılır.

Sedd eyledi İskender-i 'aşk 'asker-i 'aklı

Bîgâneye bend oldı bugün râh-güzerler (22/4)

Gerek bağ-ı İrem olsun gerekse tâk-ı İskender

Gerekse 'izz ü şevket kûsı çıksun evc-i eflâke (80/3)

**Ashâb-ı Kehf:** Kur'ân-ı Kerîm'de Kehf suresinde hayatlarından bahsedilen bir grup genç. Allah'a iman edip müşrik olan hükümdarlarına karşı çıkmışlar ve hükümdar da onları öldürmek istemiştir. Hükümdardan bir mağaraya sığınmışlar ve

<sup>161</sup>Kehf 83-84: "(Ey Resulüm) Sana Zülkarneyn'i soruyorlar. De ki: "Size ondan bir hatıra okuyacağım." Gerçekten biz onu yeryüzünde (büyük) bir iktidar sahibi yaptık ve ihtiyaç duyduğu her şey için bir sebep bahsettik." Kıssa 101. ayete kadar devam eder.

<sup>162</sup>İskender Pala bu konuda bize şu bilgileri verir: " Eskiler iki İskender tanır. Bunlardan birincisi İskender-i Zülkarneyn, diğeri ise İskender-i Yunânî (yani Makedonyalı Filip'in oğlu İskender)'dir. Hayatları, yaşadıkları bölgeler ve başarıları yönünden birbirine çok benzeyen bu kişileri eski tarih, tefsir, edebiyat vs. müellifleri çok defa aynı kişi sanmışlardır. Oysa Kur'ân-ı Kerîm'de hayatı hakkında bilgi verilen Zülkarneyn ile hayatını Yunan kaynaklarına dayalı batılı eserlerden öğrendiğimiz Büyük İskender (Alexander the Great)'in birbirleriyle hiç bir alakaları olamaz. Bir defa Büyük İskender M.Ö. III. asırda (356-323) yaşamış olup, içki içen adam öldürmekten zevk alan, adalet tanımaz, ırk ayrımı güden, Mısır'a bir tanrı olarak giren, çok tanrılı Grek dinine uyan ve hatta eşcinsel bir kişidir. Oysa bir peygamber veya "salih kul" olması gereken Zülkarneyn'de bu gibi özellikler elbette bulunamaz." (bkz. İskender Pala, *age*, s. 236.)

Allah, onları mağarada uzun yıllar uyutmuştur. Sayılarının yedi kişi olduğu rivayet edilse de kesin değildir. Yanlarında da bir tane köpekleri vardır.<sup>163</sup> Divanda bir beyitte kullanılır ve köpeklerine telmihte bulunulur.

Seg-i *Aşhâb-ı Kehf*ine seg olam

Tâ ki Kehf-ala mâni ben de bulam (93/53)

**Şeddâd:** Hud peygamber zamanında yaşamış, Yemen'deki Âd kavminin hükümdarıdır. Pek çok yapılar ve bentler inşa ettirmiştir ki bu binâlar devasa boyutlardadır. Zamanla kendisine kibir gelmiş ve tanrılık iddasında bulunmuştur. Bunu ispat için de Suriye'ye Bağ-ı İrem denilen bir bahçe ve içine de saray yaptırmıştır. Bu bağın ve sarayın yapımı tamamlanınca Şeddad ve ordusu buraya doğru yola çıkmıştır. Yolda hem Şeddad hem de ordusu helak olmuştur.<sup>164</sup>

Divanda bu konu bir beyitte işlenmiş olup, Şeddad ismi ve Bağ-ı İrem ifadesi bu beyitte geçmektedir. Şeddad ve yaptırdığı bağın nefse uyma sonucu mahv olduğunu hatırlatarak, şair kendisine hevaya uymaması hususunda nasihat eder.

Uyup bu hevâya erken açılma solarsın

Solmaz böyle *bağ-ı İrem* hâne-i *Şeddâd* (15/8)

### **Masal Kahramanları**

Divanda, hem Türk edebiyatında hem de bütün bir İslam edebiyatında haklarında pek çok mesnevi yazılmış Leylâ ile Mecnûn'un ismi ile sevgilisi Şirin için

<sup>163</sup>Yoksa sen sadece Ashab-ı Kehf ve Rakîm'i mi bizim şaşılacak ayetlerimizden sandın. Hani o genç yiğitler mağaraya sığınıp: "Ey Rabbimiz! Bize tarafından bir rahmet ver ve işimizde bizim için bir kurtuluş yolu hazırla" demişlerdi. Bunun üzerine mağarada, nice yıllar kulaklarına (perde) vurduk." (18/9-11)

Konuyla ilgili bir diğer ayet de şudur: "Onlar uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Biz onları gah sağa gah sola çevirdik. Köpekleri de iki kolunu (ön ayaklarını mağaranın) girişine doğru uzatmıştı. Onlarla aniden karşılaşırseydin mutlaka dönüp kaçırdın ve için korkuyla dolardı." (18/18)

<sup>164</sup>İskender Pala, *age*, s. 423.

bîsütun dağını delen Ferhat'ın ve meşhur bir halk hikâyesi kahramanı olan Vamık'ın ismi geçmektedir.

**Leylâ ile Mecnûn, Ferhad ile Şirin:** Bu dört isim tek beyitte zikredilmiş ve Mecnun ve Ferhad seveni, Leyla ile Şirin ise sevileni sembolize etmişlerdir. Bir muhammeste ise her gönlün aşkın Mecnun'u olduğu ifade edilmiştir.

Ey dil-i Kays rûh-ı Leylâdan olduñ cilveger  
Çeşm-i Ferhâd ile kıldıñ vech-i Şîrine nazâr (29/1)

Çünkü dil-sûzlar olur ehl-i lisân  
Oldı Mecnûn-ı 'aşk her dil-i cân  
Oķı dîvânîña nüh nev-dîvân  
Nağme kıl tâ ne ğam kıala ne figân  
Kıl şafâ ehline şalâ bülbül (4/2)

İki beyitte şair sevgilinin zülfünü Mecnun'u bağlayan bendlere ve zincirlere benzetmiştir. Bir beyitte ise Mecnûn'un Leyla hasretiyle çöllere düşmesi hatırlatılmıştır.

Halka halka ol perî zülfünü zencîr eylemiş  
Ya'ni ben Mecnûnunuñ bendine tedbîr eylemiş (42/1)

Zülfü zencîriyle bu Mecnûnunuñ fikri dirâz  
Gerçi 'âķil der bırak sevdâ durur tûlü'l-emel (53/2)

Görđi çün bûy-ı vefâ kıalmadı âdem-zâdede  
Kûhsâre düşđi Mecnûn hemçü lâle muttaşıl (61/2)

Şair Mecnun ve Ferhad'ı birlikte zikrederek, gönlünün gâh çöllerde dolaştığını gâh dağları seyran eylediğini, bu nedenle gâh Mecnun gâh Ferhad olduğunu söyler. Bir diğer beyitte ise Leyla, aşka benzetilmiştir.

Geĥî şahrâ geĥî kûhsârî seyrân eyleyüp tırmaz  
Geĥî Mecnûn geĥî Ferhâd olur dîvânedir gönlüm (65/8)

Silsile-i zülfünde taĥdı çün bize Leylâ-yı 'aşk  
Mestler için biz de Bekrîyüz ki şoĥbet beklerüz (38/17)

**Vâmık ile Azrâ:** Halk edebiyatında meşhur bir isimdir. Vâmık, seveni ve sevgili uğrunda çile çekmeyi, Azra ise güzelliği ve sevgiliyi sembolize eder. Divanda bir beyitte kullanılmış ve cemal-i mutlak olan Allah'ın Vamık'a Azra suretinde tecelli ettiğini ve bu tecellinin de Vamık'ı kendi özünden habersiz ettiğini, aklını başından aldığı ifade edilmiştir.

Şûret-i 'Azrâ'dan itdiñ Vâmık'a 'arz-ı cemâl  
Ol tecellî eyledi anı özinden bî-ĥaber (29/5)

## 6. Şehirler

Divanda iki tane şehrin ismi geçmektedir: Mısır ve Buhara. Mısır her ne kadar bir ülke veya bir belde adı olarak bilinse de divanda bir semt olarak, yerleşim yeri anlamında kullanılmıştır.

**Mısır, Buhâra:** Şair mekânsızlık şehrine göç ettiğinden beri Mısır ve Buhara memleketlerini unuttuğunu ifade ediyor. Bir diğer beyitte ise Yakup peygamberin kıssasına telmihen Mısır, bir güzellik şehri olarak tarif ediliyor.

Ėılaldan lâ-mekân şehrine rıĥlet  
Unutdum 'âlem-i Mışır u Buĥârâ (82/1)

La'lüñe Ya'kûb-veş dil-teşneyim gâyetde ben

*Mısr-ı hüsnüñ sen azîzim gerçi kim reyyânısın (72/2)*

## 7. Ticaret

Divanda ticaretle ilgili pek çok kavram kullanılmıştır. Bâzâr, iflas, nakd, tâcir ve bey' kelimeleri bunlardan bazılarıdır. Bunların tamamı mecâzi olarak kullanılmıştır ve asıl kastedilen dünya ve ahiret dengesidir. Dünya, ahiret için bir ticarethanedir, kişi burada kâr yapmanın yollarını aramalıdır. İnsan gençken rıza pazarında çalışmalı, alış veriş yapmalı, zira o pazarda aşkın şahına kul olup ticaret yapan kişi asla iflas etmez.

Sende kuvvet variken çalış rızâ *bâzârına*

Şâh-ı 'aşka kul olan görmeye *iflâsiyyeti (2/87)*

Divanda dünya, acayip bir pazara; sabır ve muhabbet ise nakite benzetilmiştir. Bir diğer beyitte ise tâcire seslenilir ve takva elbisesinin nefse giydirilmesi tavsiye edilir. Başka bir beyitte ise şair, aşkın sultanının gönül tekkesinde misafir olduğunu, o sultanın yüzünü görmek suretiyle de cenneti satın aldığını ifade eder.

'Aceb *bâzâra* tuş oldum niçün bu 'âleme geldüm

Hele ben bilmedim bildim diyen bilmez bilen dimez (34/14)

Çün tılısm-ı ejder-i dünyâ tolaşmış gencini

*Naqd-i şabrı* genc idüp künc-i ferâgat beklerüz (38/4)

Künc-i genc-i Hâk durur dil pâsbân-ı cünd-i kuvâ

Hışn-ı 'irfân içre biz *naqd-i muhabbet* beklerüz (38/8)

*Tâcirâ* taqvâ libâsın nefse giydür ölmedin

Çarh-1 atlas köhnedür âvâresidir nice cân (76/3)

Hânkâh-1 dilde mihmân oldu çün sultân-1 ‘aşk

Cenneti *bey*‘ eylediñ dîdâr-1 ‘aşka Şeyhiyâ (8/5)

## B. TABİAT

Bu başlık altında tabiatla ilgili olarak anasır-ı erbaa, gök cisimleri, çiçekler, hayvanlar, kuşlar ve nehirleri konu edineceğiz. Anasır-ı erbaada hava, su, toprak ve ateş; gök cisimlerinde ise ay ve güneşi incelememize dâhil ettik.

### 1. Anâsır-ı Erbaa

Arapça bir kelime gurubudur ve dört unsur demektir: hava, su, toprak ve ateş. Farsça çâr unsur diye de ifade edilir ki varlık âlemi bunlardan meydana gelmiştir, varlığın özünde bu dört unsur vardır. Bu dört ögenin, insanların karakterlerine etki ettiğine de inanılır. Dördü birlikte anıldığı zaman kâinatı ifade eder. Tasavvufta ise nefis mertebelerini ifade ettiği gibi dünyalık anlamındaki eşya için de kullanılır.

Divanda pek çok beyitte dört unsurdu ifadeler bulunmakta lakin dördünün birlikte geçtiği dört beyit bulunmakta. İlk beyitte dört unsur dünyaya bağlanmayıp eşyadan vaçmeyi ifade için eşyaya benzetilmiş. Bir diğer beyitte ise bu dört unsurun dervişlere hizmet ettiği ifade edilmiş. Dört unsurun kendi aralarındaki farklardan ve özelliklerinden hareketle de dervişin su ile akıp, ateşe yâni havaya tozması gerektiği anlatılır. Başka bir beyitte ise bu dört unsurdan üçünün suya tbi olduğu ifade edilmiştir.

‘Ârifîyyet ol durur ‘aşk ile gide mâ u men

*Âb* u *hâk* u *bâd* u *nâruñ* gide fikr ü âfeti (2/8)

*Âb u hevâ vü âteş* hıdmetdedür bizim için  
Dört yaña hıdmet için deryâ ağanımızdır (19/7)

*Âb* ile akip yanup *nâra hevâya* tozmadın  
Çandan aldı bu *turâb* mübtezel kudsıyyeti (2/13)

*Hâk* ü aşl *hâr* u berg reng ü bûy-ı güllerin  
*Âba* tâbi'dir çamusı cümlesinden *şu* ganî (89/3)

Divanda iki beyitte nar-ateş aşka ve vuslata benzetilmiştir. Sevgiliden ayrı olmak, onun hasretine düşmek nasıl ateşe, ona kavuşmak da ateştir.

*Nâr-ı* 'aşka yansa dâim Şeyhîniñ kalbi n'ola  
Dest-i Hâk yağıduğı kânûn olmamağ sûzân güç (12/7)

Gül ile gül olup hârı bırakdum  
Yanan gelsün ki *nâr-ı* vahdet oldum (63/10)

Divanda dört unsurda su kavramı diğerlerine oranla oldukça fazla kullanılmıştır. Su hayat kaynağıdır ve canlı her şey suya muhtaçtır. Zaten yaratılışta da her şeyin özünde su vardır. Bundan başka su, saflığı ve iyi niyeti temsil ettiği gibi toprakla birlikte tevazuyu da temsil eder. Divanda iki beyitte su tevazuya benzetilmiş ve kulun su gibi saf bir vaziyette Hakk'a yürümesi gerektiği ifade edilmiştir.

Nice yıllar *su* gibi hâke sürünüp akmadın  
Dilde bitmez meyve-i cennet-nümâsı dervişiñ (46/7)

Ârzûsını bırakmış *şu* gibi Hâkka akmış  
Adın delüye taşmış dîvân haberin söyler (18/6)



Bir beyitte su ölümsüzlük suyu anlamında kullanılmış ki Hızır ve İlyas'ın içip ölümsüzlüğe kavuştukları suya telmih yapılmıştır. Ölümsüzlük kaynağının dervişlerinin halvetlerdeki kapılarının toprağında oluğu ifade edilmiştir. Bir diğer beyitte ise şair su ile gözyaşını ifade etmiştir.

Şeyhiyâ *âb*-ı hayât isteriseñ nûş idesin  
Menba'ı *hâk*-i der-i halvet-i dervîşândır (25/9)

Yüzüm *şuy*udur yine yakan *hâk*-i vücûdı  
Âhîr yudum el *hâb*-ı fenâ içre ezîn gel (58/4)

Hava da su gibi hayat kaynağıdır ve insan için olmazsa olmazdır. Divanda rüzgar da hava anlamında kullanılmıştır. Dervişlerin havasının misk ve anberden daha güzel koktuğu ifade edilmiştir. Hava, rüzgâr özelliği ile âşığa sevgiliden bir haber getiren veya âşğın halini sevgiliye arz eden olarak bilinir. Bir beyitte rüzgâr bu anlamda kullanılmıştır. Bir diğer beyitte ise rüzgârın serin ve söndürücü olduğu düşünülerek aşk rüzgârından akıl meşalesini söndürmesi istenmiştir.

Nefha-i nefh-i ezelden buldı çün bir şemmesi  
Misk-i 'anberden muṭayyebdür *hevâsı* dervîşîñ (46/4)

Âsitânından geçerken uğrayup *bâd*-ı şabâ  
Hâlimi bir bir benim dildâra taḫrîr eylemiş (42/3)

Ey *bâd*-ı 'aşk söyündür 'aql meş'alesin meded  
Besdir bu bezme rûşene-i berḫ-i âhımız (39/2)

Toprak tevazu ve alçak gönüllülüğün simgesidir. Bununla birlikte toprak, hemen her türlü bitkinin yetiştiği yerdir ve yerde olması, herkesin onun üzerine basması bakımından da zelilliği ifade eder. Toprağın Peygamber efendimizin nuruyla

gül olduğu, âşığın bedeninin ise toprak olduğu ifade edilmiş ve şair aşk ehline sevgili yolunda toprak olacağını beyan etmiştir.

‘Aşkıñla döner eflâk nûruñla gül olur *hâk*

Biter senüñle her çâk ey her şikeste şehper (1/29)

*Hâk*-i cism ü zerre-i rûhın yem-i vaşla salup

Kurıdan yaşdan birine kılmadı ‘âşık nazar (29/13)

Ehl-i ‘aşka reh-i cânâñede *hâk*-i pâyım

Hamdü-lliah ki bu yolda kamudan a‘lâyım (64/1)

## 2. Çiçekler

Abdülmeccid Sivâsî divanında çiçekler ile ilgili hayli beyit bulunmaktadır. Çiçeklerden gül, yasemin ve sümbül isimleri kullanılmış, bunlardan ise en fazla kullanılan gül olmuştur. Genel itibariyle dünya fani bir gülşene benzetilir ve o gülşende gül dermenin zorluğu anlatılır.

**Gül:** Hem Abdülmeccid Sivâsî divanında hem de bütün bir Türk İslam Edebiyatında adından en çok söz ettiren çiçek güldür. Sevgilinin sembolü olarak kullanılır. Sevgiliye ait bütün güzellik unsurları gülde cem olmuştur. Rengi, kokusu, boyu, taze oluşu vs. tamamen sevgiliye benzetilir. Sevgilinin yanağı ve yüzüyle çok fazla benzerlik arzeder ki bazen gül sevgilinin yanağına bazen sevgilinin yanağı güle benzetilir. Çoğu şiirde gül doğrudan sevgili için kullanılır ve gülün dikenleri de ağyâra telmih eder. Bu bağlamda Fuzûlî'nin şu beyiti hatırlanmalıdır:

Yâr için ağyâre minnet ettiğim ayb eyleme

Bağbân bir gül için bin hâra hizmetkâr olur

Tasavvufi anlamda ise gül Peygamber efendimizin sembolüdür. Peygamber efendimizin terinin gül gibi koktuğuna veya gülün kokusunun efendimizden

geldiğine inanılır.<sup>165</sup> Yine Fuzûlî meşhur su kasidesinde gülü Peygamber efendimizin yüzüne benzetmiştir:

Suya versin bâğbân gülzârı zahmet çekmesin  
Bir gül açılmaz yüzün-teg verse bin gülzâre su

Gülün açılmamış haline gonca denir ki tasavvufi anlamda vahdeti simgeler, açılmış hali ise kesretin sembolüdür. İbrahim peygamber Nemrut tarafından ateşe atılınca rivayete göre ateş İbrahim peygamber için gül bahçesi olmuştur. Baharın da habercisi olan gül kendine has da bir terminoloji oluturmuştur. Baharın bir diğer adı gül mevsimidir. Gülşen, gülzâr, gülistân gibi kelimeler hep gül ile ilgilidir.<sup>166</sup>

Gülün bülbül ile olan münasebeti de şiiirlere konu olmuş, gül ile bülbülün aşkı dillere destan olmuştur. Şiirlerde gül, mâşuğu; bülbül ise âşığı temsil etmiş, âşıklar yar yolunda çektikleri çileyi bülbülle, sevgilinin güzelliğini ise gül ile anlatmışlardır. Burada da Şeyh Galib'in şu mısralarını yâd etmekte fayda vardır:

Erişip bahara bülbül yenilendi sohbet-i gül  
Yine nevbet-i tahammül dil-i bî-karâra düştü.<sup>167</sup>

Divanda da gül oldukça sık kullanılmıştır. Beş beyitte gül, bülbül ile olan münasebetiyle anılmış ve gül sevileni, bülbül ise seveni temsil etmiştir. Şair, fani gül bahçesinde bülbülün bir gülü hemen bulamayacağını, Allah'ın goncaya bülbülün ağzından niyaz ettiğini, yine Cenâb-ı Hakk'ın güzelliğini gülden, aşkını ise bülbülden gösterdiğini anlatmıştır. Bir diğer beyitinde ise bahar aylarının geldiği güllerin ve bülbüllerin aşkının tazelendiği bu bakımdan her ikisinin de mutlu olduğu dile getirilmiştir.

<sup>165</sup>Bu bağlamda Yunus Emre şu ifadeleri kullanır:

Gül Muhammed teridür bülbül anuñ yâridür

Ol gül ile ezeli cihanda bile geldüm (bkz. Faruk Kadri Timurtaş, *age*, s.117)

<sup>166</sup>İskender Pala, *age*, s. 171.

<sup>167</sup>Naci Okçu, *age*, s. 565.

Gülşen-i fânide bir *gül* degmelikle bula mı  
Giceler tâ şubh bülbül ki fiğânı olmaya (81/3)

Bülbül ü *gül*/kûy-1 bûyun bir iki gün ızhâr ider  
Gırre olma rûy-1 bûy-1 mihrîbânı tiz geçer (23/6)

*Goncaya* bülbül dehânından iden ‘arz-1 niyâz  
Bâğda virdiñ gül-i ra‘nâya hüsnuñden eşer (29/2)

Cemâlin gösterir *gülden* gehî ‘aşkıyı bülbülden  
Ne söyler rûy-1 kâkülde diyen bilmez bilen dimez (34/5)

Çün bahâr oldı çün güler *gül*/kamu hurrem oldı bülbül  
Yüzüñ üzre koma sünbül yâ Rasûl göster cemâliñ (50/5)

Bir beyitte gül, Peygamber efendimize benzetilmiş ve O’nun gül mührünün nakışı olduğu ifade edilmiş. Bir diğere beyitte ise sünbül ve gülün kokularını Efendimizin zülfünün nefesinden aldığı söylenmiş ve başka bir beyitte ise Hakk’ın cemâl bağının güller ve yaseminlerle dolu olduğu, ancak bunlara erişebilmek için seher vaktinde uyanık olmak gerektiği anlatılmıştır.

Ey nûr-1 ‘ilm-i dil ey pîşvâ-yı menzil  
Ey naqş-1 hâtem-i *gül* senden kamu muşavver (1/23)

Sünbül ü *gül*/nefha-1 zülfüñden aldı ‘ıtr u tâm  
Cümle gülzâr-1 cihân aldı rûhuñdan âb u tâb (10/6)

Cemâli bâğı *gül* ü yâsemin ile pürdür  
Velî seherde nihânî dirilmeğe muhtâc (13/5)

**Sümbül:** Genellikle sevgilinin saçı için kullanılır. Adına çok sık rastlanan bir çiçektir. Şekli ve kokusu itibari ile sevgilinin saçına benzer.<sup>168</sup> Her toprakta yetişmeyen sümbül mûsikîde de bir makam adıdır. Divanda iki beyitte kullanılmış, birinde gül ile birlikte kokusu itibarıyla anılmış, bir diğerinde ise sümbülün saça, gülün ise yanağa benzemesi münasebetiyle şair Peygamber efendimizden yüzüne gelen sümbül gibi saçlarını kaldırıp gül cemalini göstermesini ister.

*Sümbül* ü gül nefha-ı zülfünden aldı 'ıtr u tâm

Cümle gülzâr-ı cihân aldı rûhuñdan âb u tâb (10/6),

Çün bahâr oldı çün güler gül kamu hurrem oldı bülbül

Yüzün üzre kıoma *sümbül* yâ Rasûl göster cemâliñ (50/5)

**Yasemin:** Farsça bir çiçek ismi olan yasemin, şiiirde rengi, kokusu ve yaprakları ile kullanılır. Divanda bir beyitte gül ile birlikte bir güzellik unsuru olarak kullanılmıştır.

Cemâli bağı gül ü *yâsemin* ile pürdür

Velî seherde nihânî dirilmeğe muhtâc (13/5)

### 3. Gök Cisimleri

Divanda pek çok gök cisminin ismi kullanılmıştır. Ay, güneş, burçlar, yıldızlar ve sema isimleri değişik yönleriyle kullanılmıştır. Gerçek anlamlarında kullanıldıkları gibi mecaz anlamda da özellikle tasavvufi semboller olarak da kullanılmışlardır.

**Ay:** Değişik isimlerle pek çok beyitte geçmektedir. Bedr, hilal, mah, meh ve kamer gibi isimlerle pek çok beyitte kullanılmıştır. Üç beyitte sevgiliye ve âşığa ait benzetmelerle kullanılmıştır. Sevgili yüzünün parlaklığı ve âşığın karanlık gecelerini

<sup>168</sup>İskender Pala, *age*, s. 414.

aydınlatması suretiyle aya benzetilir. Halk edebiyatında da bu benzetme vardır ki masallarda güzel kız tarif edilirken ayın on dördü ifadesi kullanılır ki ayın on dördü dolunay halidir. Sevgilinin ay gibi olduğu, âşğın boyunun ise çektiği gamdan dolayı hilal gibi büküldüğü ifade edilmiş, bir beyitte ise Cemal-i Mutlak olan Allah Teâla'nın güzelliğini aydan ve güneşten gösterdiği ifade edilmiştir.

Mihr-i ruhuñı gündüz encüm görüp tağıldı

Ay oldu yaklaşınca ey *meh hilâl-i* kıddiñ (49/3)

Cemâlin gösterir şehden şifâtın mihrile *mâhdan*

Çekilin merd-i gümheden diyen bilmez bilen dimez (34/6)

Çün servinüñ serine çıkmış hayâl-i kıddiñ

Başın şalar çü gerdûn virmiş *hilâl-i* kıddiñ (49/1)

Bir beyitte ise bezmdeki sâkînin dönüşü, ayın dünya etrafında dönüşüne benzetilmiştir. Bir diğer beyitte ise ayın her gün yaptığı devir neticesinde bedir halinden hilal haline olan geçişleri kullanılmış ve şair dervişlerine dünyadan uzaklaşmalarını, ay her gün nasıl incelerken bedir halinden hilal halini alıyorsa dünyadan her gün uzaklaşıp hilal gibi olmalarını tavsiye etmiştir. Bununla birlikte şair, dervişlerine islama gelmelerini, iman edenlerin iman etmeleri gerektiğini hatırlatıyor olabilir ki hilal, İslam dininin sembolüdür. Bir diğer beyitte ise şair ayın ve güneşin kendilerini kıskanarak baktığını söyler.

Ey kadeh gibi mecâlis devr iden gâfil-i mebâş

Mihr ü *meh* gibi dönersiñ mâh u sâle muttaşıl (61/4)

Ber-ţaraf ol dünyeden her rûz u şeb mişl-i *hilâl*

Râki' ü sâcid ol *bedr-i* cemâle muttaşıl (60/2)

Biz yâre vâşıl olduk râh-ı fenâ içinde

Şems ü *ķamer* kevâkib tağdan başkanımızdır (19/3)

**Burçlar:** İlm-i nücûmda önemli bir yeri vardır. Halkın çoğu tarafından hala inanılan bir ilimdir ki yıldızların ve güneşin hareketleriyle ilgilenir. Eski astronomi âlimleri güneşin dünya etrafında döndüğünü kabul etmişler ve bu dönüşü on iki bölüme ayırmışlar ve her birine bir isim vermişlerdir. Bu ilimle ilgilenenlere göre her insan içinde doğduğu burcun tesiri altındadır. Bu bakımdan yıldızların, insanların duygu, ahlak, huy ve sıhhatleri üzerinde etkili olduğu kabul edilir. Kısacası insanların karakterleri ve bazı özellikleri burçlarına göre belli olur. Bu on iki burç şöyledir: Hamel-koç, sevr-boğa, cevzâ-ikizler, seretân-yengeç, esed-aslan, sünbüle-başak, mîzan-terazi, akrep, kavs-yay, cedy-oğlak, delv-kova ve hût-balık.<sup>169</sup>

Divanda iki beyit geçer burçlar hakkında ki burc kelimesi ile geçer her ikisi de. Beyitlerin birinde burc, bedene benzetilmiş ve şair gönlüne seslenerek beden burcundan vazgeçmesini telkin etmiştir. Bir diğer beyitte ise burc, zikir etmeye benzetilmiştir ve hû burcunun güneşinin kalp memleketinde yansıdığını ancak su ve toprak tarafından örtülü olduğu için eblehler tarafından görülemediği ifade edilmiştir.

Ķal‘a-i cismi bırak bârû-yı tenden gec gönül

Âşiyân-ı aşla uc *burc*-ı bedenden gec gönül (56/1)

Dâr-ı kalbe mün‘akidir şems-i *burc*-ı hû velî

Âb u gil örtündüğüçün görmez anı eblehân (76/2)

**Güneş:** Gök cisimlerinin sultanıdır. Sevgili için benzetme unsuru olarak kullanılır. Hem benzeyen hem de benzetilen olarak kullanılabilir. Sevgilinin yüzü için kullanılır zira güneşe bakılamaz, insanın gözleri yaşarır. Tıpkı bunun gibi âşık sevgilisine de bakamaz, gözleri yaşarır. Güneş gizlenip karartılamaz ki bu yönüyle de sevgili için kullanılır. Zira sevgilinin güzelliği de saklanamaz. Âfitâb, hurşîd, mihr ve

<sup>169</sup>İskender Pala, *age*, s. 76.

şems isimleriyle de bilinir. Güneş de tıpkı ay gibi sevgilinin yanağı ve yüzü için bir benzetme unsuru olarak kullanılır. Çünkü ay ışığını güneşten almaktadır.

Divanda pek çok beyitte güneş ve güneşe ait unsurlar kullanılmış. Bunlardan çoğu sevgili için kullanılmış ve sevgili güneşle tarif edilmiştir. Peygamber efendimiz izzet semasının güneşidir, bu bakımdan cemal güneşinden âşıklara zerrece nur göndermesi onlar için bir şereftir. Cenab-ı Hak ise cemalinin güzelliğini kullarına güneşten gösterir.

Ey dürr-i baħr-i vaħdet ism-i nigîn-i ĩudret  
*Mihr*-i semâ'ı 'izzet serdâr olanlara ser (1/5)

Zerre-i *mihr*-i cemâliñden şalup 'uşşâka nûr  
 Kaĥre-i baħr-i cemâliñden viren ĥûbâna fer (29/3)

Cemâlin gösterir şehden şifâtın *mih*nile mâhdan  
 Çekilin merd-i gümrehden diyen bilmez bilen dimez (34/6)

Bir beyitte güneş sevgilinin yanağına benzetilerek kullanılmıştır. Bir diğerk beyitte ise şair, kalbinin yıldızlar gibi değme yere tenezzül emediğini, cihanı süsleyen bir güneş olduğunu, yüzünü ise fana ehline süpürge ettiğinden beri güneş gibi ışık saçtığını ifade eder.

*Mihr*-i ruĥuñı gündüz encüm görüp tağıldı  
 Ay oldu yaklaşınça ey meh hilâl-i ĥaddiñ (49/3)

Necm-veş degme yire ĥalb tenezzül itmez  
 Himmetim 'âlî durur *mihr*-i cihân-ârâyem (62/5)

Yüzümi ehl-i fenâ ĥâkine cârûb ideli  
*Mihr*-veş çarĥ-ı beĥâ içre ziyâ-efzâyım (64/2)



Başka beyitlerde ise şair, gönlünün yıldızlar gibi alçakta görüldüğünü, himmetinin ise yüce olduğunu bu bakımdan dünyayı süsleyen bir güneş olduğunu, bu şerefe ise fena yolunda yürüyerek nail olduğunu, ay ve güneşin kendisini kıskanarak dağlardan baktığını, bedeninin bir tecelli güneşi olduğunu ifade eder.

Gerçi ahter gibi alçağda görünür gönlüm

Himmetim ‘âlî olub *mîhr*-i cihân-ârâyım (64/8)

Biz yâre vâsıl olduk râh-ı fenâ içinde

*Şems* ü kamer kevâkib tağdan başkanımızdır (19/3)

Ten *âfitâb*-ı tecellî ile kadîd olup

Gehîce hayret âyında serilmege muhtâc (13/3)

**Gök:** Dünyayı çepeçevre saran gökyüzü, âsumân, semâ. Felek diye de tabir olunur ki dünyanın etrafında soğan katmanı gibi kat kat olan dokuz katmanın olduğuna inanılır. Her bir katmanın başka bir makam olduğu düşünülür. Türk İslam Edebiyatında özellikle mi‘râciyelerde bu konu yoğun olarak işlenir. Divanda hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanılmıştır.

Karganın gökte uçmaktan dolayı kıymetli olmadığı zira tekrar pisliğe koyacağı ifade edilmiş, aşkın yerde ve gökte âşikâr olduğu söylenmiştir. Şair, vahdet sırrına erdiğinden beri yer ve göğün, yaz ve kışın kendisi için bir olduğunu anlatır.

*Gökde* uçmağdan meges-i zenbûr bulmaz kıymeti

Cîfeye konmağdan ol bulmazsa ba‘d firqati (2/85)

Yerde *gökde* âşikâr oldu kamu envâr-ı ‘aşk

Çalib mişkâtında lâmi‘ oldu mişbâh-ı hüda (8/3)

Sırr-ı vahdet içre Şeyhî şöyle hayrân oldu dil

Yer ü *gök* hem yaz u kış cennet cahîm yeksân aña (9/5)

Gök kelimesi bir beyitte tevriyeli kullanılmış ve hem renk olarak hem de sema olarak ifade edilmiştir. Başka bir beyitte ise Peygamberimizin izzet semasının güneşi olduğu vurgulanmıştır. Bir diğer beyitte ise şair, Kuzah adlı meleğin kendisi için hizmetkâr olduğunu zira onun yayının yine kendisi için bir sapan olduğunu ifade eder.

Geşt-i gülzâr itse ol verd-i şeri vaqt-i seher

*Gök* yüzinden gül yüzinden her seher ölçer döker (30/5)

Ey dürr-i bahr-i vahdet ism-i nigîn-i kudret

Mihr-i *semâ*'ı 'izzet serdâr olanlara ser (1/5)

Seng-i ser-i a' dâdır encüm ile süreyyâ

Çavs-ı Çuzah *semâda* 'âlî şapanımızdır (19/4)

**Yıldızlar:** Gökyüzünde geceleyin görülebilen, güneşten ve aydan sonraki parlak cisimlerdir. Şiirlerde çokça kullanılırlar. Sitâre, ahter, necm, kevkeb gibi isimlerle de kullanılır. Yıldızları yaratanın Allah olduğu<sup>170</sup> gökyüzünde dönerek yüzmesi<sup>171</sup> ve kıyamette de ışığının giderilip dökülmesi<sup>172</sup> yıldızlar hakkında Kur'ân-ı Kerîm'den öğrendiğimiz bilgilerdir. Yine Kur'ân-ı Kerîm'den aldığımız bilgilere göre Yüce Allah yıldızları, kullarının yönlerini bulması için yaratmıştır.<sup>173</sup>

Divanda yıldız, ahter, necm ve çoğulu nücûm kelimeleriyle kullanılır. Bir beyitte yıldızın insanlara gece yoldaş olup hizmet ettiği ifade edilip yukarıda söz konusu ettiğimiz ayet işlenmiştir. Başka bir beyitte ise Peygamberimizin ashabının

<sup>170</sup>Bkz. Kur'ân-ı Kerîm: 6/97; 7/54; 16/12; 22/18; 37/6; 56/75.

<sup>171</sup>Bkz. Kur'ân-ı Kerîm: 36/38-40.

<sup>172</sup>Bkz. Kur'ân-ı Kerîm: 77/8; 81/1-2; 82/1-2.

<sup>173</sup>En'âm 97.

hidayet kaynağı olduğu ifade edilip “Ashabım yıldızlar gibidir, hangisine tutunursanız kurtulursunuz<sup>174</sup>” hadisine işaret edilmiştir. Bir diğer beyitte ise yıldız parlak olması yönüyle kullanılmıştır.

‘Ayn-ı necis oldı saña bir gice yoldâş oldı çün  
Ey kevn-i *yıldız* u mülk kılmışken aña hîdmeti (2/35)

Aşhâbı *necm*-i hâdî bulsun be-küllî nâdî  
Rızvân ile murâdî olunca rûz-ı maşşer (1/57)

Şevkü’l-lîk-i gâlib dem’ü’ d-dîk-i sâkib  
Yâ nûr-ı *necm*-i şâkıb yâ zû-ı mihr-i enver (1/37)

Bir tahmiste ise şair; yıldızların, ayın ve güneşin parlaklığını sevgilinin yüzünden aldığını ifade ederek yıldızları bir güzellik unsuru olarak kullanmıştır.

*Necm* ü mâh u mihrî rûyundan münevver eyledi  
Tâb-ı cu‘dundan bahâr-ı reşk-i ‘anber eyledi  
Lî-ma‘allâh deminden misk ez-fer ayledi  
*Bûy-ı zülfi ‘âlemi başdan mu‘aţtar eyledi*  
*Bîtmesün sünbül cihân içinde güller tütmesün* (3/5)

Şair iki beyitte yıldızları gönlüne benzetmiştir ve gönlünün yıldızlar gibi alçakta durduğunu ama yıldızlar gibi de değme yere tenezzül etmediğini söylemiştir. Bir diğer beyitte ise şair yıldızlar ile birlikte bir yıldız kümesi olan Süreyya<sup>175</sup> ismini de kullanır.

<sup>174</sup>Beyhâki, el-Medhal, s. 164. Kenzu’l-Ummal hadis no: 1002.

<sup>175</sup>Ülker ve Pervin diye de bilinir. Kuzey yarım kürede bir yıldız kümesidir. Gerdanlığa benzetilmesinden dolayı “İkd-ı Süreyya” şeklinde de kullanılır. Toplam yedi yıldızdan müteşekkildir. ( Bkz. İskender Pala, *age*, s. 415.)

*Necm*-veş degme yire alb tenezzül itmez

Himmetim ‘âlî durur mihr-i cihân-ârâyem (62/5)

Gerçi *ahter* gibi alçada görünür gönlüm

Himmetim ‘âlî olub mihr-i cihân-ârâyım (64/8)

Seng-i ser-i a‘dâdır *encüm* ile *süreyyâ*

avs-ı uzah semâda ‘âlî şapanımızdır (19/4)

#### 4. Hayvan ve Kuşlar

Divanda hayvanlardan yılan, pervane ve at; kuşlardan ise bülbül, hüma, murg, pervane, şahbâz, zağ, tûtî ve ankâ kullanılmıştır.

#### Hayvanlar

Hayvanlardan ismi en çok kullanılan pervanedir. Atın ve yılanın ismi birer beyitte kullanılmış, pervane ismi ise üç beyitte kullanılmıştır.

**Pervâne:** Geceleyin mumun etrafında dolaşan küçük kelebek. Şiirde âşığı temsil eder. Mum yani şem ise sevgilidir. Kendisini sevgilinin güzelliğine kaptırarak, onun uğruna canını feda eden âşığı temsil eder.<sup>176</sup> Pervane muma âşıktır ve mumun etrafında döner. Her dönmede muma olan yakınlığını artırır ve öyle bir an gelir ki pervanenin kanadı mum ateşine değer. Bu ateşle can veren pervane mumun dibinde canını verir. Şem, sevgiliye ait bir güzellik unsuru olarak da kullanılır ki sevgilinin yanağı şem olarak düşünülür ve âşık o muma can vermek ister. Divanda üç beyitte bu anlamda kullanılmıştır.

Ey perî-peyker senüñ herkes cemâliñ *şem* ine

Yanmağa *pervâne*-veş cânlar virürler şeyh u şâb (10/2)

<sup>176</sup>Alim Yıldız, *age*, s. 190.

Cân atup *şem* ‘i ruha *pervâne*-veş maḥv olmadın  
Müdde‘î da’vâ-yı ‘aşk itme şaşkın bürhân güç (12/2)

Bu ne hâletdir ki *şem* ‘i meclis-ârâ şevkına  
Cân atup *pervâneler* her dem yakarlar bâl u per (29/7)

**Mâr:** Yılan demektir. Edebiyatta sevgilinin saçına benzetilir. Âşığın âhı da şekil itibarı ile yılanı benzetilir. Uzunluğu, kıvraklığı, zehirli oluşu gibi özellikleriyle şiirlere konu olur.<sup>177</sup> Bunlardan başka tıp ilmiyle de alakalı olarak kullanılır ki hastalara iki isim verilmiştir: maraz ve bî-mâr. Bunlardan başka tasavvufî anlamda ise yılan kabir azabının türlerinden birisidir ki günahkâr kul kabire konulduğu zaman büyük bir yılan tarafından sıkılacağı inancı yaygındır. Divanda ise yılan yurdu ve kefen ifadeleriyle bu anlamda kullanılmıştır.

Kefendir dâr-ı mâr içre libâs-ı fâhiriñ âhir  
‘Înâyet iste Hâğdan atlas-ı dibâyı neylersin (71/6)

**At:** Divanda bir beyitte binek aracı olarak kullanılmıştır.

Cihân-ı er cihân içre vücûd-ı muṭlak *atñdır*  
İrerler ğayrı yerlerde görür anı bilmezler (31/3)

### **Kuşlar**

Divanda en çok ismi geçen kuş bülbüldür. Her bir kuş hem kendine has özelliklerle hem de bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

**Bülbül:** Farsça bir kelime olup yine Farsça “hezâr” ve Arapça “andelîb” ismiyle de bilinir. Bütün bir Türk edebiyatında adından en fazla bahsedilen kuş bülbüldür. Gül ile birlikte anılır ve âşığı temsil eder. Âşığın bütün özelliklerini

<sup>177</sup>İskender Pala, *age*, s. 297.

bünyesinde bulundurur. Bülbülün güzel sesi, âşığın sevgili uğrunda söylediği güzel sözler ve şiirlerdir, bülbül gülsüz olamadığı gibi âşık da mâşuksuz olamaz. Gülün dikenini bülbülün ciğerini deldiği gibi sevgilinin eziyetleri de âşığın bağrında yaralar açar.<sup>178</sup>

Edebiyatımızda bülbül ve gülün aşkını anlatan alegorik mesneviler vardır. Bülbüliyye, bülbülnâme, gül ü bülbül<sup>179</sup> adında müstakil kitaplar kaleme alınmış ve gül ile bülbül arasındaki muhabbet destanlaştırılmıştır.

Divanda genel olarak bir benzetme unsuru olarak kullanılmış ve bülbül; âşık oluşu, sesinin güzelliği ve seher vakitlerinde inleyişi ile anlatılmıştır.

Ey tûtî-yi haqâyık ey *bülbül*-i deqâyık

Zâtuñ kamuya fâik dînüñ kamudan ezher (1/7)

Destân-ı sarây-ı sultân hem *bülbül*-i hoş-elhân

Şâhîn-i dest-ı cinân şayyâd u hem dilâver (1/19)

*Bülbül ü gül* kûy-ı bûyun bir iki gün izhâr ider

Ğırre olma rûy-ı bûy-ı mihrîbânı tiz geçer (23/6)

Divanda bülbül redifli bir muhammes vardır. Bu şiirde bülbülün bütün özellikleri anlatılır.

Nev-nevâ eyle bî-nevâ *bülbül*

Mürşid-i bağ u bî-şevâ *bülbül*

Minber-i şâh-ı gülde a *bülbül*

Qıl bahârı yeniden şadâ *bülbül*

Nâleye başla evvelâ *bülbül* (4/1)

<sup>178</sup>İskender Pala, *age*, s. 77.

<sup>179</sup>Konuyla ilgili olarak bkz. Mustafa Özkan, "Gül ü Bülbül", DİA, XIV, s. 222-223.

Bir beyitte ise şair vahdete eren kulların canlarından bezdiğini, bülbül gibi zâr eylediğini lakin iman haberlerini bu kullardan öğrendiğimizi ifade eder. Gül açılmadan önceki halde iken gonca diye adlandırılır ve bülbül gülün gonca halindeyken açılmasını seher vaktinde görür. Yani goncanın sırrını ifşa edip gül haline gelmesi seher vaktine denk düşer. Şair bu konuyu ele alır ve Hakk'ın goncaya bülbül ağzıyla niyazını arz ettiğini, cemalini gülden ve aşkını da bülbülden gösterdiğini ifade eder.

Cânından olup bîzâr *bülbül* gibi eyler zâr

Vahdete kıllup ikrâr îmân haberin söyler (18/11)

Goncaya *bülbül* dehânından iden 'arz-ı niyâz

Bağda viridiñ gül-i ra'nâyâ hüsnüñden eşer (29/2)

Cemâlin gösterir gülden gehî 'aşkını *bülbülden*

Ne söyler rûy-ı kâkülde diyen bilmez bilen dimez (34/5)

Bülbülün seher vakitlerinde gülün sırrına ermesini hatırlatarak, şair gam bağında bülbül olduklarını ve seher vaktinde zâr etmenin kendileri için eğlence olduğunu, fani gülşende bülbülün bir gülü kolaylıkla bulamadığını, bunun için gece sabahlara feryad ettiğini anlatır.

Bâğ-ı gamda *bülbülüz* gülzâr durur eglencemiz

'Âşıkız vaqt-i seherde zârdır eglencemiz (36/1)

Gülşen-i fânîde bir gül degmelikle bula mı

Giceler tâ şubh *bülbül* ki figânı olmaya (81/3)

**Hümâ:** Efsânevî bir kuştur. Talih, şans, baht anlamlarına gelir. Kaf dağında, Okyanus adalarında veya Çinde yaşadığına inanılır. Serçeden biraz büyük, yeşil

kanatlı, sarı gagalı, boz saksağanı andıran bir kuş olduğu bilinir. Eskiden bir meydanda hüma kuşu uçurulur, kimin başına konarsa padişah o olurmuş.<sup>180</sup>

Divanda üç beyitte kullanılmıştır. Talih, şans ve asalet anlamlarında kullanılmıştır.

Şâh-ı ‘aşkıñ eşigini nice yıl yaşdanmadın

Çonmadı başına ol devlet *hümâsı* dervişiñ (46/6)

Cîfe-i dünyâyâ çonma kıl *hümâ*-veş himmeti

Çûti-veş sükker yegil hûy-ı zağandan gec göñül (56/4)

Men *hümâ*-yı ezelim mertebede a‘lâyem

Pîşe-i sâha-i faqr içre çeker ednâyem (66/1)

**Murg:** Farsça kuş demektir. Edebiyatta genel olarak âşık için, tasavvufta ise sâlik için kullanılmıştır. Divanda genel olarak can murgı ve asalet sahibi kuş olarak kullanılır. İki beyitte can murgunun artık eski vatanını özlediği, bir gün zaten bu can murgunun eski vatanına gideceği anlatılır.

Şimdengirü cân *murğı* eski vağanın ister Şeyhî

Her demde hiçâb idüb *reddû* haberin söyler (21/5)

Bir gün ola cân *murğı* çıka gide kafeşden

Ey ten giresin yerlere ‘uryân olasın sen (70/2)

Divanda iki beyitte de asalet ve sır sahibi kuş olarak anlatılır.

Küh-i zât-ı hikmetiñde ‘aql-ı küll Mecnûndur

*Murğ*-ı vehm-i per-bürîde itmez ol râha güzer (29/9)

<sup>180</sup>İskender Pala, *age*, s. 216.



Âşiyân-1 devlet imiş *murğ*-1 sırra sidre-veş  
 Hâlvetîler tâcıdır kim çünkim yuvası dervîşîñ (46/13)

Bir beyitte ise murg, vuslata benzetilip, vuslat kuşunun gönül bağıını vatan tutmadığı anlatılmıştır.

Çü *murğ*-1 vaşlı gönül bâğını vağan tutmaz  
 Ne âb-1 çeşm müfid arada ne dâne-i dil (55/3)

**Şehbâz:** Şahin ile aynı anlamda kullanılan bir tür kuş. Avcılar avını yakalamada kullanırlar bu kuşu. Yırtıcı bir kuş olduğu halde terbiye edilip evcil hale getirilebilir. Ava giderken elde taşınır ve âşığa benzetilir. Bununla birlikte hedefe ulaşmakta bir araçtır. Divanda iki beyitte şahin ve şahbaz isimleriyle geçmektedir ve elde taşınması ve hedefe ulaşmada yardımcı olması suretiyle kullanılmıştır.

Destân-1 sarây-1 sulţân hem bülbül-i hoş-elhân  
 Şâhîn-i dest-1 cinân şayyâd u hem dilâver (1/19)

Ey şâh-1 sırr-1 vahdet sâlâr-1 cünd-i kudret  
 Şahbâz-1 dest-i kuvvet ey nûr-1 heft-kışver (1/26)

**Zağ:** Karga demektir. Rengi dolayısıyla sevgilinin kaşına, saçına ve benine; âşığın ise yarasına benzetilir. Av özelliği olmayan değersiz ve sıradan bir kuştur. Zağ ve zağan isimleriyle iki beyitte kullanılmıştır. Bir beyitte tûtî ve hümâ ile kıyaslanmış, her iki beyitte de pisliğe olan meyliyle anılmıştır.

Cîfe-i dünyâya kınma kıl hümâ-veş himmeti  
 Tûtî-veş sükker yegil hûy-1 zağandan gec gönül (56/4)

Cîfeye zâğ u zağan-veş kınmağa ‘âr iderim  
 Sükker-i ma‘ni yerim tûtî-yi ‘âlî-câyım (66/3)

**Tûtî:** Papağan, dudu kuşu demektir. Konuşabilme yeteneğiyle bilinir. Şeker ile beslenir ve tatlı dilli oluşu da buna bağlanır. Halk arasında tatlı tatlı konuşan kız çocuklarına dudu dilli denmesi de bundandır. Divanda iki beyitte kullanılmış ve her ikisinde de şeker ile beslenmesi üzere şeker ile anılmıştır.

Cîfe-i dünyâya k̄onma k̄ıl h̄ümâ-veş himmeti

Tûtî-veş s̄ükker yegil h̄ûy-ı zağandan gec göñül (56/4)

Cîfeye zâğ u zağan-veş k̄onmağa ‘âr iderim

S̄ükker-i ma‘ni yerim tûtî-yi ‘âlî-câyım (66/3)

**Ankâ:** Efsânevî bir kuştur. Rivâyete göre dünyayı çepeçevre saran Kaf dağında yaşar. Renkli tüylüdür, daima yüksekte uçar ve kesinlikle yakalanmaz. İnsana benzeyen yüz özellikleriyle bilinir. Simurg ve hüma ile karıştırılır. Hayatı hakkında çeşitli rivayetler vardır. Şiirlerde Kaf dağında yaşaması, yardım getirmesi ve ele geçirilemeyişi ile işlenir. Divanda dört beyitte adı geçer ve Kaf ile birlikte anılarak bu efsanevî dağda yaşaması konu edilir.

Keşşâf-ı sırr-ı şalef ‘aşkuñla şaf her şaf

Kâf-ı muhît olan kâf ‘anķâ-yı kudret-âver (1/15)

Şair üç beyitte anka, kaf ve kanaat ifadelerini birlikte kullanarak; kanaat kafında can mülkünün ankası olduğunu veya kanaat kafının kalesinde garip bir anka olduğunu veya kanaat kafının köşesinde garip bir anka olduğunu anlatır.

Sâ‘id-i şehden gelüp şayd eyledüñ günc-i ışk-i dil

Mülk-i cân ‘anķâsıyuz kâf-ı kanâ‘at beklerüz (38/7)

Gözüme katre degül baħr-i muhît-i melekût

Kal‘a-yı kâf-ı kana‘âtde ‘aceb ‘anķâyem (62/3)

Gözüme kaçtre degül baħr-i muħîṭ-i melekût

Ķûṣe-i ĳâf-ı ĳana‘âṭde bugün ‘aceb ‘anĳâyım (64/7)

### 5. Nehirler

Divanda Hz. Musa ile Firavun kıssası hatırlatılarak sadece bir beyitte Nil nehrinin ismi geçmektedir. Şair, kanlı gözyaşlarının Nil gibi akıp gittiğini, Firavun nefisini gark eylemede Musa peygamber gibi olduğunu söyler.

Nîl-veş kanlu yaşum ‘aşkıñla oldu revân

Nefs-i Fir‘avni ĳarĳ eylemede Mûsâyım (64/5)

### 6. Atasözleri ve Deyimler

Divanda altı beyitte atasözü ve deyim kullanılmıştır. Bunlar sırasıyla; aralarından su sızmamak, it ürür kervan yürür, ite koş tavşana kaç demek, el yumak, kıyametler koparmak, devlet kuşu konmak. Bunlardan it ürür kervan yürür, atasözü; diğerleri ise deyimdir.

Kendüni fânî ĳılıp yâr ile bâĳî olmuş

Yine *şu sızmaz* imiş dilber ile şıĳçayımış (44/3)

Nefse söyle didi Īaĳ rûħa didigim söyleme

İte ürür kârbân geĳer ĳalmaz yolından... (2/79)

Ümithân mîzânı ĳılmış nefis şeytânı Īudâ

İte üş taĳşâne kaç dir tecrübedir ‘âdeti (2/80)

Cûy-ı nâmusuñdan el yu ey gözüm ĳo giryeyi

‘Âşık-ı rûsvâ-yı dehrim âb-rûyu istemem (67/3)

Enîn ile *kıyâmetler kıopardım*

Gice tâ şubha dek bir sâ‘at oldum (63/5)

Şâh-ı ‘aşkıñ eşigini nice yıl yaşdanmadın

Çonmadı başına ol devlet *hümâsı* dervişiñ (46/6)

## 7. Organ İsimleri

Divanda insan vücuduna ait organ isimleri hayli sık kullanılmıştır. El, ayak, gö, kulak, dudak vs. isimler pek çok beyitte kullanılmıştır. Bu isimlerin birer ya da ikişer olarak kullanıldığı onlarca beyit var lakin bir burada neredeyse tamamının kullanıldığı beyitleri seçtik.

Şair bu isimleri insan vücudunun tamamı olarak kullanıyor ve el, ayak, göz ve kulak eğer yabancıya meylederse, bu yabancı nesnelere kalbe tesir edip kalbi karartacağını ifade ediyor. Bir diğere beyitte de gözü, kulağı ve gönlü hep yabancıların ve fani şeylerin kapladığı, bu sebeple de şeytanın karanlığının kalbe çöktüğü ifade edilir.

El ayak göz kulak ger ğayrıya meyl eylese

Çalbe teşir eyleyüp toğar gönülde zulmeti (2/92)

Göz kulak dil hep yabâne hep fânî kaplamış

Ravzanın yapmış ol Şeytân kalmış zulmeti (2/43)

Seçmeziseñ eger bulur göz ü kulak u el ayak

Çalib ü dil zulmetlenür şaşar tarîk-i şeri‘ati (2/114)

Bir diğerk beyitte ise şair gözün, kulağın ve gönlün Allah aşkına vakf edilmesi gerektiğini, insanın surete aldanmamasını, masivadan vaz geçmesinin elzem olduğunu anlatır.<sup>181</sup>

Göz kulağ dil kalble vakf ola ‘aşkullahda hep

Şûrete aldanmağıl serv ü semenden geç gönül (56/7)

---

<sup>181</sup>Abdülmeccid Sivâsî'nin neden bu organları bu kadar yoğun olarak anıp bunlara dikkat etmemiz gerektiğini daha iyi anlamak için bizce A'raf Suresi 179. ayet okunmalıdır ki Allah Teâla ayette şöyle buyurur: “Andolsun ki biz cin ve insanlardan birçoğunu cehennemlik kıldık; çünkü onların kalpleri vardır, onlarla anlamazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte bunlar hayvanlar gibidirler, hatta daha da aşağı daha şaşkındırlar. İşte onlar gafil olanların ta kendileridir...”

Konuyla ilgili iki ayet daha vardır: “ İşte onlar, Allah'ın kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir. Onlar gafillerin ta kendileridir.” (16/108)

“Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül; bunların hepsi ondan sorumludur.” (17/36)

Dikkat edilirse ayetlerdeki organ isimleriyle beyitlerdeki isimler örtüşüyor ve bizce Abdülmeccid Sivâsî müridlerini bu şiirle uyarıyor ve Onun din dilini ne kadar mükemmel kullandığı ortaya çıkmış oluyor.

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### ABDÜLMECİD SIVÂSÎ DİVÂNİ

#### A. NÜSHALARIN TAVSİFİ ve METNİN OLUŞTURULMASINDA İZLENEN YOL

##### 1. Nüshaların Tavsifi

Abdülmeçid Sivasi Divanı'nın yurtiçinde bulunan kütüphanelerde toplam 6 adet yazma nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan 5 tanesi Süleymaniye Kütüphanesi'nde, 1 tanesi ise İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Şu ana kadar yapılan çalışmalarda ve kütüphane kayıtlarında Abdülmeçid Sivasi Divanı adında 2 adet yazma kayıtlıdır. Bunlardan bir tanesi Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Bölümü nr. 443'de kayıtlı; bir diğeri ise İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi nr. 510/2'de kayıtlıdır. Diğer nüshalar ise mecmualar ve risaleler içinde başka isimlerle kayıtlıdır.

**1. Divan-ı Hazret-i eş-şeyh 'Abdülmeçid es-Sivasi:** Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Bölümü nr. 453/1'de kayıtlıdır. Nüsha farklılıkları gösterilirken Lİ şeklinde ifade edilmiştir.

**İstinsah Tarihi:** 1168 (1755)

**Müstensih:** ?

**Yk:** 19

**Ölçü:** 244x147 mm.

**Satır:** 20

**Hat:** Harekesiz Talik

**Şiir Sayısı:** 76

**Başı :** Kaşlarıdır qurılı kavv-ı kazâ  
Ezelîdir sihâmımız cânâ

**Sonu :** Gözyaşını vaqt-i seher saçmayan  
Âh u figân eylemeyen bilmedi

**2. Divan-ı Şeyhî:** İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi nr. 510/2'de 51b-79a varakları arasında kayıtlıdır. Nüsha farklılıkları gösterilirken İÜ şeklinde ifade edilmiştir.

**İstinsah Tarihi:** 1077(1666)

**Müstensih:** Abdüsselam

**Yk:** 27

**Ölçü:** 207x147 mm.

**Satır:** 17

**Hat:** HarekesizNesih

**Şiir Sayısı:** 76

**Başı :** Kaşlarıdır kırılı kavı-ı kazâ  
Ezelîdir sihâmımız cânâ

**Sonu :** Dem kıoma her degülde Şeyhî bu dem için dök  
Şahrâ-yı i'tibâra sürme şağın semendi

**3. İlahi-i eş-Şeyh Efendi:** Süleymaniye Kütüphanesi Hüseyin Şemsi Güneren Bölümü'nde 34 numaralı mecmua içerisinde 5-25 ve 35-54. sayfalarda kayıtlıdır. Nüsha farklılıkları gösterilirken HŞG şeklinde ifade edilmiştir.

**İstinsah Tarihi:** ?

**Müstensih:** ?

**Yk:** 19

**Ölçü:** 244x147 mm.

**Satır:** 17

**Hat:** HarekesizNesih

**Şiir Sayısı:** 75

**Başı :** Hadden aşdı iştîyâkıñ yâ Rasûl göster cemâliñ  
Yağdı beni iftirâkıñ yâ Rasûl göster cemâliñ

**Sonu :** Şeyhîyâ râh-1 fenâda gizli yollar çok veli  
Cümleden kendüñi edna bilmekdür râh-1 vuşûl

**4. Divan-1 Sivasi Efendi:** Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü nr. 5223'de kayıtlıdır. Nüsha farklılıkları gösterilirken YB şeklinde ifade edilmiştir.

**İstinsah Tarihi:** ?

**Müstensih:** ?

**Yk:** 26

**Ölçü:** 207x147 mm.

**Satır:** 17

**Hat:** HarekesizNesih

**Şiir Sayısı:** 79

**Başı :** Kaşlarıdır kurılı kavş-1 kazâ  
Ezelîdir sihâmımız cânâ

**Sonu :** Dem koma her degülde Şeyhî bu dem için dök  
Şahrâ-yı i'tibâra sürme şağın semendi

**5. Divan-1 Şeyhi:** Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi Bölümü nr. 95'de kayıtlıdır. Nüsha farklılıkları gösterilirken UT2 şeklinde ifade edilmiştir.

**İstinsah Tarihi:** 1309

**Müstensih:** Mehmed Emin Tevfik

**Yk:** 18

**Ölçü:** 207x147 mm.

**Satır:** 17



**Hat:** HarekesizNesih

**Şiir Sayısı:** 72

**Başı :** Kaşlarıdır kırılı kıavs-ı kazâ  
Ezelîdir sihâmımız cânâ

**Sonu :** ‘Ayna ‘aynuñ sem‘a sem‘uñ değışdi gör Şeyhiyâ  
İşidür *inni enallah* nefy iden enâiyyeti

**6.Divan-1 Şeyhi:** Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi Bölümü nr. 192’de kayıtlıdır. Nüsha farklılıkları gösterilirken UT1 şeklinde ifade edilmiştir.

**İstinsah Tarihi:** ?

**Müstensih:** ?

**Yk:** 27

**Ölçü:** 207x147 mm.

**Satır:** 19

**Hat:** HarekesizTalik

**Şiir Sayısı:** 91

**Başı :** Kaşlarıdır kırılı kıavs-ı kazâ  
Ezelîdir sihâmımız cânâ

**Sonu :** Dem kıoma her degülde Şeyhî bu dem için dök  
Şahrâ-yı i‘tibâra sürme şakın semendi

Bu nüshalardan başka silsilename metninde kullanılan bir diğeri nüsha Bayezid Devlet Kütüphanesi 3205 numarada kayıtlıdır ve 2 varak halindedir. Mesnevi formunda yazılmıştır ve bir satırda üç mısra vardır. Yazı türü harekesiz

nesihdir. Nüshalar arasındaki farklar gösterilirken bu nüsha NE şeklinde ifade edilmiştir.

Divana eklediğimiz, diğer nüshalarda olmayan bir kaside ise Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Bölümü nr. 2755/4'de kayıtlıdır. Yazı türü harekesiz sülüstür.

Divan nüshalarında bulunmayan, metne eklediğimiz bir pendname ise Süleymaniye Kütüphanesi Hüseyin Şemsi Güneren Bölümü nr. 12'de kayıtlı bir mecmua içinde 2 varak halinde(92b-93b) mevcuttur. Yazı türü harekesiz rik'adır.

## **2. Divan Metninin Oluşturulmasında İzlenen Yol**

1. Abdülmecid Sivâsî divanını oluştururken nüshalar arasında bulunan en tertipli ve en çok şiir ihtivâ eden Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi Bölümünde nr. 192'de kayıtlı nüshayı (UT1) esas aldık. Bu esasa alma meselesi sadece şiirlerin sırası konusundadır. Metin oluşturulurken altı nüsha birlikte kıyaslanmış, vezin ve anlam itibarıyla en uygun olan tercih edilmiştir.

2. Her şiirin altına köşeli parantez içinde şiirin hangi nüshada kaçınıcı varak veya sayfada olduğu belirtilmiştir. Örneğin, “HŞG: s44, Lİ: 2b, YB: s129, İÜ: 53b, UT1: 2b, UT2: 87a”

3. Herhangi bir nüshada bulunmayan şiir, nüshayı ifade eden harften sonra “-“ işaretiyle gösterilmiştir.

4. Şiirlerin vezni varak ve sayfa numaralarının hemen altında italik formda gösterilmiştir.

5. Nüsha farkları her bir şiir numarasına verilen dipnot ve mısra numarasıyla verilmiştir. Örneğin 57. şiirin 3. beyitinde birinci satırdaki fark şu şekilde gösterilmiştir: 3 “sedd it: sedd eyle” UT2. Diğer nüshalarda “sedd it” şeklinde geçen ifade UT2'de “sedd eyle” diye geçmektedir. Aynı satırda olan farkları göstermek için

(/) işareti, aynı beyitin diğer satırında olan farkı göstermek için ise (//) işaretini kullandık.

6. Metinde geçen ayet ve hadisler italik olarak gösterilmiştir. Ayetlerin sure ve anlamları ile hadislerin kaynakları inceleme kısmında verildiği için metinde bu bilgiler verilmemiştir.

7. Osmanlıcada kullanılıp da bugünkü alfabede kullanılmayan harfler için aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.

ء : ʾ

ث : ṡ , Ṣ

ح : ḥ , Ḥ

خ : ḫ , Ḫ

ذ : ḏ , Ḑ

ص : ṣ , Ṣ

ض : ḏ , Ḑ , ḏ , Ḑ

ط : ṭ , Ṭ

ظ : ṣ , Ṣ

ع : ʿ

غ : ğ, Ğ

ق : q, Q

ك : k, K

Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri şu şekilde gösterilmiştir:

ا : Â, â

و : Ū, ū

ى : Î, î

## DİVAN METNİ

## 1

*Müstef'ülün fe'ûlün müstef'ülün fe'ûlün*

- 1 Ey maḥzen-i feẓâ'il ey vech-i Ḥaḳḳa maẓhar  
Ey mecma'-ı ḥasâ'il mecmû'-ı ḥalḳa rehber
- 2 Ey menba'-ı mürüvvet ey mecma'-ı fütüvvet  
Ey aṣl-ı feyz-i raḥmet cûd-ı vücûda perver
- 3 Ḥalḳıñ ḳamudan evvel ḥalḳıñ 'azîm ü efḍal  
Ruḥuñdur aṣl-ı evvel cismiñ ḳamudan enver
- 4 Ey zulmetiñ zıyâsı ey ḥastalar şifâsı  
Ey ğamlular şafâsı lütfuñ şayar mı diller
- 5 Ey dürr-i baḥr-i vaḥdet ism-i nigîn-i ḳudret  
Mihr-i semâ'ı 'izzet serdâr olanlara ser
- 6 Cismiñde nûr şeri'at rûḥuñdadur tarîḳat  
Sırrıñ hüve'l-ḥaḳîḳat ey çâr 'ilme maẓhar
- 7 Ey tûtî-i ḥaḳâyıḳ ey bülbül-i deḳâyıḳ  
Zâtuñ ḳamuya fâiḳ dînüñ ḳamudan ezher

---

<sup>1</sup> \*Ve hâzihî ḳaşıdetü inşâati Şeyḫ es-Sivâsî fi medḥin-Nebıyyi 'aleyhisselâm le'allallahu ya'fû ve'l-iḥvânu yesturu ve yuṣliḫu ve yemḫu.

Bu şiir Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa bölümü 2755/4 numarada kayıtlıdır.  
8. 14. 19. 23. 33 51. beyitlerde vezin problemi var.

- 8 Ey ‘ayn-ı baħr-i tevħîd aķallim-i ‘aşķ u tefrîd  
Ey ħüsn-i Şehr-i ümmîd müşkil senüñle alısar
- 9 Őıdk u Őafâya Őuffe luťf u vefâya ķubbe  
Rûyuñ diler ehıbbı ey ħıbb-ı ħıbbe beyder
- 10 Ey MuŐtafâ-yı Raħmân ey Murtażâ-yı insân  
Ey Muķtedâ-yı her cân ey sırr-ı rûħ-ı peyker
- 11 Ey Şem‘-i Őarħ-ı ħadıra miŐķât-ı bezm-i a‘lâ  
Miftâħ-ı ‘ilm-i aħfâ miŐbâħ-ı ķalb-i Ħayder
- 12 Ķânûn-ı dîni vâzi‘ a‘lâm-ı ‘ilmi râfi‘  
Ey her belâyı dâfi‘ ‘arş-ı Ħudâ’da dilber
- 13 Ey râfi‘-i đalâlet ey dâfi‘-i cehâlet  
MüŐtâķ-ı pür-cemâlet a‘râż-ı küll-i cevher
- 14 Ey seyyid-i civân-baħt Őâħ heme felek-i taħt  
Âsân senüñle her miħnet açuķ senüñle her der
- 15 KeşŞâf-ı sırr-ı Őelef ‘aşķuñla Şaf her Şaf  
Ķâf-ı muħîť olan ķâf ‘anķâ-yı ķudret-âver
- 16 Ey seyyid-i memâlik ey dâfi‘-i mehâlik  
Ey mürşid-i mesâlik ey reh-revâna rehber
- 17 Tıbb-ı ķulûb u eŐbâħ sabb-ı Şabâ-yı fettâħ  
Feyz-i feżâ-yı ervâħ senden dürür muķarrer

- 18 İslâh-ı her fesâdı miftâh-ı her murâdı  
Sultân-ı ‘adl ü dâdı mennâ’-ı şan‘at-ı şerr
- 19 Destân-ı sarâ-yı sultân hem bülbül-i hoş-elhân  
Şâhîn-i dest-i cinân şayyâd u hem dilâver
- 20 Ne varsa zâhir ü ğayb nûruñdan oldı bî-rayb  
Hûr u cinândaki zîb naqşîñladur muharrer
- 21 Ey ‘âlemîne rahmet nûr-ı Hudâ-yı ümmet  
Ey rehnümâ-yı vuşlat her ‘izzete sezâ-ver
- 22 Olunca rûz-ı maşşer nefsi okıya her ser  
Tutula cümle diller ancak şehâ o söyler
- 23 Ey nûr-ı ‘ilm-i dil ey pîşvâ-yı menzil  
Ey naqş-ı hâtem-i gül senden kamu muşavver
- 24 Ey rûhı cümle cismiñ ey genci her tılısmiñ  
Kassâmı cümle kısmiñ Ebu’l-Kâsım şehâ-ger
- 25 Şarrâf-ı dürr-i ‘irfân ‘arrâf-ı sırr-ı sultân  
Mir’ât-ı vech-i nu‘mân sultân-ı bahır-i vehm-ber
- 26 Ey şâh-ı sırr-ı vahdet sâlâr-ı cünd-i kudret  
Şahbâz-ı dest-i kuvvet ey nûr-ı heft-kışver
- 27 ‘Unvân-ı naşr u fırsat mihmân-ı Rabb-i ‘izzet  
Çevgân-ı tûb-ı devlet şefkat ilinde dâver

- 28      Çapuñda cümle sâ'il bağladı saña maħmil  
           'Arz idegeldi müşkil cümle velî peygamber
- 29      'Aşkıñla döner eflâk nûruñla gül olur ħâk  
           Biter senüñle her çâk ey her şikeste şehper
- 30      Ey mevc-i baħr-i bî-'add sırr-ı vüçüd-ı ebced  
           Mürseller içre Aħmed ey cümle başa efser
- 31      Ey aşl-ı lafz u ma'nâ bîĥ ü dıraħt-ı tûbâ  
           'İlm-i ledünne dâñâ çeşm-i cihâna güher
- 32      Ey aşl-ı 'aşk u ğavgâ maħbûb-ı leyl-i esrâ  
           Pâyıñda 'arş-ı a'lâ kemter gedâñ server
- 33      Ey mücrîmine eşfi' fazlıñ durur muţemmi'  
           Ey mihr-i ğayra muţtali' ey mihr ü mâh-ı çâker
- 34      Feyyâz-ı 'ilm-i Raħmân miftâĥ-ı genc-i 'irfân  
           Ey ĥastegâne Loĥmân ğassâl-ı her mükedder
- 35      Yâ seyyide'l-seriyye yâ eşrefe'l-beriyye  
           Yâ melbese'l-'ariyye ĥassâm-ı ĥavz-ı Kevşer
- 36      Yâ mu'tiye'l-mevâhib yâ mürşide'l-merâtib  
           Yâ fâtiĥa'l-meţâ'ib ĥalk-ı cihâna manzar
- 37      Şevĥe'l-lîk-i ğâlib dem'i'd-dîk-i sâkib  
           Yâ nûr-ı necm-i şâķıb yâ zû-ı mihr-i enver



- 38 Rûy-1 tû kıble-i dil kûy-1 tû ne'am-1 menzil  
Hallâl-i cümle müşkil ey bî-bedel sühanver
- 39 *Ez-kaṭre-i to-yem şod 'ummân-1 devr çûnem şod*  
*Bî-tû cihân-1 'adem şod 'âlem zi-tû münevver*
- 40 *'Arşest pâye-i kem der-i sîret ey mükerrem*  
*Levhest mâye-i kem yek kâğıdet zi-defter*
- 41 'Allâm-1 ism-i esmâ fettâḥ-1 sırr-1 ihyâ  
Ey ism-i vehm müsemmâ her zerre bunı söyler
- 42 Ser-çeşme-i ma'ârif ser-rişte-i 'avârif  
Serdâr-1 cümle 'ârif hem aşl-1 mâye vü nur
- 43 Şer'in dürür mü'ebbed zâtuñ durur mü'eyyed  
Yapduñ bana müşeyyed muḥkem durur musavver
- 44 Sırr-1 cümle 'izzet remz ü celâl ü heybet  
Ġamm-1 kemâl-i kudret cümle saña musaḥḥar
- 45 Feyziñden aldı 'Îsâ mevtâyı kıldı ihyâ  
Beyzâ-yed oldı Mûsâ nûruñ ile ser-â-ser
- 46 *Ez-kehl ḥâk-i ân-pây be-kuşây çeşm-i zi-rây*  
*Ez-nuṭṭ-1 lezzet efzây pür-mıṣriddîn be-sükker*
- 47 *Ez-mekr-i çeşmet âhû munîru be-kûh yâ hû*  
*Ez-zülf-i tâ-siyeh rû üftâde-i misk-i 'anber*

- 48      Çavs-ı fezâ-yı ebrû kıurılıdır beher-sü  
           Ol mûy-ı ‘anberin bu ‘aql alur âdem avlar
- 49      Ol ħabb-i ħâl-i dil-cû anuñla dâmiñda mû  
           Der-nezd-i çeşm-i câdû tûb-ı kazâ-yı kemter
- 50      Ey şâħib-i meşânî ey muħkemü’l-miyânî  
           Yûsuf ola mı şânî maħbûb-ı Rabb-i ekber
- 51      ‘Âşık âña Züleyħâ saña cemi‘ eşyâ  
           Bil ki Ĥudâ te‘âlâ ey enbiyâya muhtar
- 52      Olmasa idi nûruñ ħüsnü olmazdı ħûruñ  
           Ey aşlı her sürûruñ cümle şafâya maşdar
- 53      Ey rûyuña duħâ-dem kemmil benzed kem  
           Şeb-i zülfüne göre ħam nûr-ı celâle mazħar
- 54      Ey muħtedâ-yı ervâħ ey nûr-ı zıll-ı eşbâħ  
           Ey muħlagata-ı miftâħ keştî-yi dîne lenger
- 55      Görmezse bunda rûyuñ görmez ħaşrde bûyuñ  
           Dutmasa güft u gûyuñ yoldan azar melekler
- 56      ‘İlmiñ ħadar ilâħî ta‘zîm kıl kemâħî  
           Ol nûr-ı mihr ü mâħı her demde kıl münevver
- 57      Aşħâbı necm-i ħâdî bulsun be-küllî nâdî  
           Rızvân ile murâdı olunca rûz-ı maħşer

- 58 Şiddîk-1 cây-1 ğârîñ hicret deminde yârîñ  
Ol şâh-1 nâ-medârîñ kıl ravzasın mu‘aţtar
- 59 Fârûk-1 dîni yâ Rab her demde kıl muķarreb  
Kıl ravzasın müzehheb ‘izzet vir âña ser ser
- 60 ‘Osmân-1 zî-ĥayâyı ol ma‘den-i vefâyı  
Ol maĥzen-i seĥâyı nûruñla eyle ezher
- 61 Ol ĥâmilü’l-livâyı ol menba‘-1 nidâyı  
Ol ehl-i hal atâyı şevketle eyle berter
- 62 Yâ şâfi‘e’l-me‘âşî eşfi‘ vü kün menâşı  
Ez-yû‘ĥez bi’n-nevâşî mâl-1 sivâñ-1 mifĥer
- 63 Mücrim ĥatı düşüpdür râh-1 Ĥaķķı şaşupdur  
Ĥadden ğünâĥ aşupdur kıldı za‘îf ü muţtarr
- 64 ‘Âciz dürür şikeste zencîr-i ğamla beste  
Mest ü naĥîf ü ĥaste ĥayrân u deng ü ser ser
- 65 Bir ĥatre âña ĥâfi bil ki cihâna vâfi  
Yâ Şâfi yâ me‘âfi ĥüsnüñdür ey şifâ-ger
- 66 Ey cümle baş tâcı zerreñ cihân ĥarâcı  
Şeyĥî düşüpdü acı açuñdur etmek ister

## 2

[ HŞG2: s1, Lİ:-,İÜ:-,YB:-, UT1: -, UT2:- ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

- 1 Gâlip oldı ‘âleme cehl-i cünûnuñ zulmeti  
Gizlenüp ‘ârif göründi câhilânuñ şûreti
- 2 ‘İlm bir noqtaydı ‘âlim devr iderdi üstüne  
Bâ‘iş oldı söz çü ğalatdı nâkısânıñ keşreti
- 3 Bundan ‘aceb ba‘z kâşır kâmiliñ tasnifine  
Yapuşub bildim Hâkķı dir sürmedin kelbiyyeti
- 4 Ol kitâb anuñ maķâmıdur senüñ kanı diseñ  
Kâdir olmaz bir cevâba yok esâs niyyeti
- 5 Yazmamışlardur kitâba hem yazılmaķdur muķâl  
Seyr ider ķalbden ķulûba bir güherdir ķıymeti
- 6 Tağda ķalup düşmedin yire bitürdüm meyvedir  
Dâne bitmez ķayada mâni‘ durur şulbiyyeti
- 7 Bir zamân mâ-i mehin bir demde zâdıñ ķân idi  
Ey zulûm ey cuhûl ķapından bulupsın ‘izzeti

<sup>2</sup>\*Risâle-i Şerîf men ‘urife min irşâdi Sivâsi HŞG.

149. beyitin sonunda şü ifadeler yer almakta:

Risâle-name min şehr-i zamânu’l-mübârek fi yevm-i evvel sene ğamserba’in ü elf

HŞG.

18. 20. 26. 47. 48. 56. 93. 134. beyitlerde vezin problemi var.

- 8 ‘Ârifîyyet ol durur ‘aşk ile gide mâ u men  
Âb u hâk u bâd u nâruñ gide fikr ü afeti
- 9 Ya‘ni maḥv eyle fenâ âb ile vaşfuñ yuyasın  
Kâle ḥalkullah ancak hep gide ğayriyyeti
- 10 Cem‘ u fark u rütbe-i kevn ü fesâdı bilmeyen  
Görmedin şeytân u cinni kandan alduñ vaḥdeti
- 11 Vaḥdete îmân kat‘ı şirk dürür ḥâl olmadın  
‘İlm vâḥ durur bilen vaḥdetle ‘ilm rütbesi
- 12 Mümteni‘den mümkîn hem vâcibi fark itmedin  
Kâfir olmuşdur ḥurûfı giyibdür ol nekbeti
- 13 Âb ile aḳıp yanup nâre hevâya tozmadın  
Kandan aldı bu türâb mübtezel kudsiyyeti
- 14 ‘Âşıkım şanduñ velî nefsuñ dürür öz sevdüğüñ  
Nefsi işbât eylemişsin ey büt-i şirkiyyeti
- 15 Kendüsin gören kişinüñ lâ ü illâdür sözi  
Hû dise nefesine dir artar zalâm ü ḥayreti
- 16 Her ki Ḥaḳdan gönlün ala vire ḳalbe tefriḳa  
Lât ‘Uzzâdır zuhûr ider ḥaşrde şiddeti
- 17 Üşüyen yanan acığan şuşayan ḥaste olan  
Ġam çeküp maġlûp olan ‘ayn-ı belâ vü zaḥmeti

- 18 Yunmasañ bir gün gelünmez yanuña bed-bûydan  
Ey şilmi mekes-veş cîfe-yi zilleti ey hücceti
- 19 Zâ'fa düşüp uyuyan dağı taşarrufdan kalan  
Kandalığın bilmeyen meyyit gibi şahsiyyeti
- 20 Var mı dirsın aña senüñüm varlığı muhtâc ola  
Mesned ide cismi mâ u milh ü hubz u küşti
- 21 Cânı mevķûf ola bir cânsız nebâtî kısmına  
Belki içcâre türâba ola mevķufiyyeti
- 22 Kîle vezne ölçüye endâzeye muhtâc olan  
Cânına minnet bilen ey iki münķer hürmeti
- 23 Vaķf iden fikrin şî'ire cille fâni cism için  
Ma'rifet bâbın yumup açandır cehliyyeti
- 24 Bunlar için gelmediñ vallâh billâh bunda sen  
Ya'ni ki bulmağa geldüñ ol cenâb-ı hazreti
- 25 Ma'rifet var ise insân adı şâdıķdır saña  
Yoğısa var sen de de gelüp bahâyım hulleti
- 26 İki münker zâyî' itseñ tağılur 'aķluñ hemân  
Giysi-yi cânda var iken îmân u 'irfân mülkiyyeti
- 27 Seyf-i 'aşķ ile şehîd ol vir hevâya varlığıñ  
'Aķl-ı cüz'ünü fâni kıl gelsün anuñ külliyyeti

- 28 Ey ben insânım diyen şûret degüldür âdemî  
Aḥsen-i takvîm ‘irfânîñ durur yol ḥilḳatı
- 29 Bir bilüñe Ḥaḳ didi bil hem aṣl ey âb u gül  
Viridi Ḥaḳ ḥayvâna şîr ü rûġan-ı ṭâhirâtı
- 30 Kemresi bostâna âlet bûsımı babûş-ı veḥf  
Müşafa cild ü şalât için daḥı seccâdeti
- 31 Şûret uğrısı olan nefis sende var mıdır bu ḥâl  
Ma’rifet sırrı nefis zâyi’dir gel olma za’iyyeti
- 32 Şûretüñ ḳarnuñ murâdı şanduñ ancak ma’rifet  
Ey âḫi ḥayvân da bilür iştiḥâ-yı şehveti
- 33 Nefsle şeyṭân mesken itdigüçün bâṭınıñ  
Ḳapladı sevdâ-yı vesâvis zulmetiyle ḥisseti
- 34 Sîm ü zerler ḥarcayup aldıklararuñ ni’metlerüñ  
Vaşf-ı Ḥaḳḳa mazḥar olan şekl ü bûy-ı lezzeti
- 35 ‘Ayn-ı necis oldu saña bir gice yoldâş oldu çün  
Ey kevn-i yıldız u mülk ḳılmışken aña ḥidmeti
- 36 Ey ḥasîs ü nâkes ü ‘âciz eyâ ‘ayn-ı ‘adem  
Evvelüñ örtük soñuñ nâ-pâk iken ey sev’eti
- 37 Şûretiñ gökcek görindi ḥûb şandıñ nefsiñi  
Altı ḳan u mezbeledür ṭaşrası ‘âriyyeti

- 38 Zâ'fla zenbûre-i mûre-beşşeye mağlûb olan  
Neml-i bergût u ba'vez ile megesten şekveti
- 39 Balğam u şafrâ vü sevdâ gılye vü mîde ciger  
Laħm ü 'azm-i dem mürâre cîfedir ey türbeti
- 40 Bir kılıçla kan için gönderdi bu dâresini  
Ol viren zencîr ü teşhîr ile zabt-ı huṭbeyi
- 41 *Lâ teħâfu* hem *veħâfûnî* demişdir çün saña  
Bir dem için demdügi gör tâ bulasın vuşlatı
- 42 Gözsüz ile a'rece niçün basıldıñkanı 'âr  
Kanı zâtında konılan zıkr ü esmâ kuvveti
- 43 Göz kulağ dil hep yabâne hep fânî kablamiş  
Ravzanın yapmış ol Şeytân kalmış zulmeti
- 44 Çünkü miftâh-ı ma'ârif gire Şeytân destine  
Maħzeni yağmalayup ṭoldura zulm ü şöhreti
- 45 Sen Süleymân-ı vücûd iken dîv almış hâtemi  
Mañsıba şükr ile fikr it havfı-ı ma'zûliyyeti
- 46 Hâk iden göz Hâk işiden gûş Hâk bilen gönül  
Dest-i Şeytâna düşerse boza ħüsn-i fıtrâtı
- 47 Yerine şehvât u hırş çâr paklayup ğazab  
Mekr ü efsâd ile cevri-i cünd-i Şeytâniyyeti



- 48 Sen sen ben dirken Hakkıla nefsiñ seniñ  
Ey ‘aceb uyduñ ‘adûya kanı ‘ahdüñ ‘ahdeti
- 49 Didigüm za‘f u ‘aczen ihtiyâc u fakırdan  
Hak münezzehdir birdir cümleden Hakkıyyeti
- 50 İstihâñı yeñdüñ ise hep ağıâr gitdüyise  
Zâhid imişsin bulursın hâle göre ücreti
- 51 Şoñra dirse nefsi emmâre giderdim gayrısın  
Yiñile geydüñ henüz ‘aceb kibrden hil‘ati
- 52 Terkiñi ma‘bûd idindiñ tâ‘atiñ oldı şanem  
Ehl-i dünyâ mücriminiñ saña var fuzliyyeti
- 53 Cürmi varsa bâri yoğdur benligi Allâh ile  
Dağı bilmemiş kimiñdür kuvvet ile kudreti
- 54 Ma‘rifet da‘vâsı kande kaldı sen ben kandedür  
Varlığı kandan olur a‘yân eşyâ şemmesi
- 55 Muştafa’dır mâ‘bed-i nâ-mâ‘rifedir mülk  
Hem zulumüne rabbenâ dir âdem-i pür-şaşmeti
- 56 Hakkı bilen ‘ilm-i Hakdır hem görendir ‘ayn-ı Hak  
Gayrı yoğdur kat‘ ider vahdet kılcı şirkiyyeti
- 57 Niçeler yañıldı rûhun gördi a‘lâ şekille  
Mağv kılmamışdı lâhut şandı nâsûtiyyeti

- 58 Zinhâr ey dostlar baĸmañ taşavvuf ‘ilmine  
Bulmadın rûh u ‘aĸl nefsi-i ‘aduv maĸviyyeti
- 59 Nefsin kâfir ni‘met-i tevhîde aĸular ĸatar  
Nefsi ile işbâtı fark itmez yetürür farkıyyeti
- 60 Hâyet-i şeytân şaĸın kim sâķilik eyler saña  
Ya vücûdı ya mübâhîlikle küfrâniyyeti
- 61 Gözinüñ yaşı ĸurur ĸalkar gönülden ĸorĸı hem  
Ya‘ni kim ĸavf ü recâdan geçdi buldı bestıyyeti
- 62 Niçeler kırĸ elli yıl ĸıdmetlerin hîç eylemiş  
Görmiyen ümmîlere ĸalmışdı çünkim ĸıdmeti
- 63 Mecma‘u’l-bahreyne varmayan Hızırılık idemez  
Hâĸ naşib ide ĸamu ĸullarına bu şevketi
- 64 Ba‘zısın gördüm âbâ-i ĸatda tavaĸtun eylemiş  
Bir yaña olsa cihân itmez rücu‘ u tevbiyyeti
- 65 Kîmyâda ĸazret-i Ġazâlî taĸķik eylemiş  
Câhile nûr ile keşfiñ toĸsa şems-i devleti
- 66 Keşf-i sırr-ı muşĸaf eylerse ĸıl aña i‘tikâd  
Yoĸsa zinhâr orta yoldan azmadır ol bid‘ati
- 67 Şoĸbet-i ‘ayn meger der-i ‘ilm-i kibr ile ĸased  
‘Âlime ĸıĸd u fesâd ile ‘adâvet ‘âdeti

- 68 Fikr-i nefis ü kileme-i süflîden arıt albiñi  
Sözünü kes tâ gele yerine ‘ulyâ kilemeti
- 69 Efdal ü a‘lî mülkden kaçdını Hak eyleyen  
Buldı ol alb-i selîmi pakdır albi atı
- 70 Zulm ü şirk ü şübheden ‘arî olan albdür velî  
Taliyedür taliyedür evliyânunñ sünneti
- 71 Himmet-i süflî odur fikriñ murâdı cism ola  
Rabbini unıdup ılan fenâda dikkati
- 72 Hâtır u avl-i ‘amelden hak u bâtıldan ne vâr  
Çal anı urân-ı mekiyene geçürme sâ‘ati
- 73 Tul-i fikriñ kes ipin tasvîfi yak âteşlere  
Niçeler zâyi‘le oldu bulmadın emniyyeti
- 74 Hak halişse meekde işle gel ihlâşla  
Bâtil u malûfıne fi‘l-hâl döndür vechiyyeti
- 75 Her çerâğa yanma digil *lâ uıbbü‘l-afilîn*  
Yan cemâl-i dilbere budur Halîlîñ milleti
- 76 Ger seçerseñ nefis sözinden Hakıñ ilhâmın dile  
Nefis ola rû rû ola ser gide İblisiyyeti
- 77 İhtiyârâ gül ü şarab u nevm ü i‘câb u riyâ  
Hile vü hıd u hased mekr ü arez ü afleti

- 78 Cümle nefsiñ sözleridür bâtıniñda söylenür  
Düş gibi fâsid hayâl ile geçirür müddeti
- 79 Nefse söyle didi Hâk rûha didi kim söyleme  
İt ürür kârbân geçer kalmaz yolından ric'ati
- 80 İmtihân mîzânı kılmış nefis ü şeytânı Hudâ  
İte üç tağşâne kaç dir tecrübedir 'âdeti
- 81 Ma'rifet ile tolan hâk oldu düşdi secdeye  
Göñli alçaqlar bulur mîzân-ı Hâkda rüchîyyeti
- 82 Gel rızâya kâ'il iseñ emrine teslîm ol  
*Mâ yeşâ'ü yef'alü lâ-yüs'elü* vaşfiyyeti
- 83 Nazlı dilber bilür kin eyler tayan 'âşık iseñ  
Hâk didi *firru* Hudâya kaç göresin za'tı
- 84 Bunca za'f u zulmile nefsinî 'âlî zann iden  
Bu şu durur ağır hevâya has gibi ol zürreti
- 85 Gökde uçmağdan meges zenbûr bulmaz kıymeti  
Cîfeye konmağdan ol bulmazsa ba'd firqati
- 86 Nâzı ço ehl-i niyâz ol şirke düşme Hâkķıla  
Söz benim diyen kul olmaz 'âşî ol ni'meti
- 87 Sende kuvvet variken çalış rızâ bâzârına  
Şâh-ı 'aşka kul olan görmeye iflâsiyyeti

- 88 Genci rence câhı câha virdi çün Qârûn dün  
Gazele gazele ta koy hâke merdûdiyyeti
- 89 Devletünüñ şavletünüñ soñı kindür bilene  
Meyl-i mâlıdır melâmet-i lâm kıadd ü kıâmeti
- 90 Şûfî ger söz söylese nefsinı şatmağıçün  
Kibr ü sem'e olsa ya bühtân ü hezl ü gıybeti
- 91 Ol söz ile Haq gözinden sâkıt-ı merdûd olur  
Alçaq olur menzili virdikce nefse ruhsatı
- 92 El ayak u göz kulaq ger gayrıya meyl eylese  
Qalbe te'sîr eyleyüp toğar gönülde zulmeti
- 93 Hoş nevâ vü hûb-ı hâz u hûb-ı had  
Cümle sârikdür şafâ ehlinden alur râhatı
- 94 Cümle yetmiş biñ hicâbıñ aşlı budur ey gönül  
Ya'ni Haqqı unıdup gayra tağıtmaq fikriyyeti
- 95 Haqqa mir'âtıñın eşyâ âlet 'irfânıñın  
Perde oldı cehlile kullandığıçün âleti
- 96 Pes der ü dîvârı ki tevâhîde vaqf eyle dilâ  
Tâ bulasın şeş-cihet içre vücûdiyyeti
- 97 İçerü giden nefese nefy ile disün lâ ilâh  
Taşra illallâhı işbât ide Rabb-ı müşbiti

- 98 Keşretiñde vahdetiñde hem yimekte içmede  
Şoĥbet ü bey‘ ü şirâda ‘âdet it bu ĥaşleti
- 99 Her ne dirsem o yana şem unutmirem dir  
Sen unutduñ Ĥaĥĥı ĥanı müdde‘î Ĥaĥ ġayreti
- 100 Ger bu yolda ‘ayb u noĥşânın tıyursañ nefsiñiñ  
Ol ‘alâmetdir ĥabûle eyle levî ü şavleti
- 101 Naĥş u ‘azc ü za‘f-ı zilletden nekim var neligiñ  
Cürm ü ġafletle fesâdiñ nefse eyle nisbeti
- 102 Senden oldı dime Ĥaĥĥa ki şaĥın İblîs-veş  
Ĥâbiliyyet virdi Ĥaĥ ĥullanmadı ki ĥo ‘illeti
- 103 Yaradan Ĥaĥdır velî ‘azm-i âmel nefsiñdedir  
Ĥabl-i Ĥur‘âna yapış kes rişte-i cebriyyeti
- 104 İttifâĥı didiler keşf ol durur ‘ayn göre  
Hem kerâmet ol durur ref’ idesin o vaşıyyeti
- 105 Ġayrısı ĥâriĥ durur ĥaçdılar andan evliyâ  
Keşf zinhâr istemesen düşülmesün postı
- 106 Ger bulursañ nefste ‘ilm ü ‘aşĥ u nûr u ma‘rifet  
Bil kemâli Ĥaĥdan iç râĥ-ı beĥâdan ĥatreyi
- 107 Cürmi nefse nisbet idendir fenâfillâh olan  
Bir ĥadeĥdür tölü içersen bulursın sekreti

- 108 Yir yok ider seni omaz vucuduñdan eer  
‘İzzet isteyenı bulup omaz kibrden nefhıti
- 109 irkden ekber zenbiñin benlik ekimek Hıla  
Ol oudan zr eyler evliynñ nefhıası
- 110 Biri daı var ider kmil kemliyle seni  
Tm olur bunda insanla ur’n sdeti
- 111 Kmy olmaq dilersen nefsiñi o potaya  
Sikke-i sultn gibi t kim bulasın rabeti
- 112 Nefsi bildiñ n kemle zerre-ve lyık degil  
Mav olup bul ems-i ztile insiyyeti
- 113 Lk baı cmleniñ ekl hell libs hell  
Cmle a’zya irie t ki nr niyyeti
- 114 Semezsen eger bulur gz  kulak u el ayak  
alb  dil zlmetlenr aar ar-i eri’ati
- 115 Pdih orisına girsen ırarlar ‘uzvuñı  
Dimedi mi H Rasul *el-harm hmiyyeti*
- 116 İ’tibr itmezler anuñ ‘arifn avline  
at’-ı rh idp orırsa ‘ar u krsi hmmeti
- 117 Byle iken bri ‘ua muib olmasa  
o l u fa’l murd nefis olursa meiyyeti

- 118 *Veylün ve tebban lehû bu‘den lehû suhkan lehû*  
*Zâ‘a ‘umru Âdemiyyin fi yedi’l- kelb elletî*
- 119 *Kaşduhâ en yesrika dîne’l-fetâ bi’l-ħîle*  
*Fikrühâ tebdîle milki’l-cenneti bi’l-cifeti*
- 120 *Çaldı bir ħâliñ mükerrem nâmı andandır saña*  
*Çalbiñe Şeytâni sözlerden viresin cilveti*
- 121 *Ĥubb-ı dünyâ gitdi ise ba‘z-ı dünyâ geldiyse*  
*Sahv u ġaflet ‘askeri buldıysa maġlûbiyyeti*
- 122 *Ĥavf ü ħaşyet leşkeri zabt itdi ise şehriñi*  
*Geldi ise daġi ħabz u başt u ins ü heybeti*
- 123 *Laħm u şaħm ü ‘ırkıña tevħîd-i Ĥaġ vâlî ise*  
*Himmet-i süflî gidüp toġdıysa ‘ulyâ himmeti*
- 124 *Gitdiyse ħayvân-ı şehvet gitdiyse kelb-i ġazab*  
*Gitdiyse vesvâs-ı Şeytân ile nefsiñ nahveti*
- 125 *Zâhir ü bâtında te’sîr etdiyse nûr-ı Ĥudâ*  
*Pâdişâh oldıysa rûħuñ ‘âlîyise kuvveti*
- 126 *Şafħa-ı sırrıñda oğursañ o demde bî-zebân*  
*Kün fekân dir ise yazılmış bulasın bu devleti*
- 127 *Kâmil-i muṭlaġ seni mazħar ider evşâfına*  
*Çaldırır şehb-i sivâyı açılur şemsiyyeti*



- 128 Gör kemâlin bizde bu nağş-ı kûdûret var iken  
‘İlm ü ‘aşk u ma‘rifet vaşl-ı cenâb-ı hâzreti
- 129 Suhte dil mir’ât olur ‘ilm-i ledünnî dersine  
Şoñra danışmend olur mülk idinür şeyhiyyeti
- 130 Değişür külliyyeten kaplar anuñ nûr-ı muhîf  
‘Ayna ‘ayn u sem‘a sem‘ vekil olur cüz’iyyeti
- 131 Fi‘l ü vaşfi zât-ı vaşf-ı Hâkka pes mir’ât olur  
Evvel âhîr zâhîr ü bâtın toğar ‘ayniyyeti
- 132 Gerçi Hâkdur cümle eşyânuñ maşîr ü merci‘i  
Ölmedin evvel rûh idem dirseñ şehâ hasmiyyeti
- 133 Cümle ‘âlem kâbiliyyet-i ism-i Hâkdur mesnedi  
Bundan özge keşf olunmaz yâr gizlenmiş katı
- 134 Ya‘ni evşâf u şîfâtı vechine zülf eylemiş  
Şeyhî kimdir erde arada açar gencîne hücçeti
- 135 *Men ‘aref* sırrını tıydum ‘ârif oldum şanmağil  
‘Âhîri fâsid ta‘amıñ gitmediyse lezzeti
- 136 Kîmyâ ‘ilmin oğumağla gâni olmaz kişi  
İtmese üstâda hıdmet bilmez ol keyfiyyeti
- 137 Ma‘rifet dâdı bu hâb u iştihâ vü şehveti  
Başmadıysa gitmediyse dağı tâ‘at zağmeti

- 138 İş bitürmez bu kisve vü sübhâ vü ‘aşâ  
Bunlar ile sen bulmazsın efendim câdeti
- 139 Beyt-i Hâkda cîfe-i dünyâ hevâ neyler begim  
Mescid-i kalb içre mü’min şaklasun mı hiç büti
- 140 Hâkķıla me’nûs olan müstehiş olur ğayriden  
Keşretinden vahdet ü ‘irfân iline hicreti
- 141 Maķşad-ı aķşâsı yokdur andan özge ‘âşıkıñ  
Pâdişâh-ı bî-‘azldir gitmez elden mülkiyyeti
- 142 Hıbb-ı ağyâr ‘ârifîñ kalbinde yer bulmaz şehâ  
İşi bişdi birdir anuñ keşretile kıletti
- 143 *Ṭarfetü’l-‘ayn* ğâib olmaz ‘âşıkânu’llâhdan  
‘Âlem-i imkândadır gerçi türâbı hey’eti
- 144 Rûh-ı ervâh idi aşlı kendi aşlın buldı çün  
Meclis-i cismi bıraktı çekdi rûhâniyyeti
- 145 Allâh Allâh dise ‘âşık kendi şun’un maķvla  
Sevilen Hâk olur anda çün gele külliyyeti
- 146 İsm-i a‘zamlık o dem izhâr ider şehliĝin  
Ol tecellî maķv ide keyfiyyeti kemmiyyeti
- 147 Aç gözüñ Hâk muṭṭali‘dir fi’l ü kavı ü hâliñe  
İşidür görür hattâ debîb-i nemleti

- 148 Çok namâz kıldıñ dañi bir kerre tekbîr itmediñ  
Hak diliyle dimediñ tâ gide ayşiyyeti
- 149 Cân-ı Şeyhî saña bundan özge irşâd olmaya  
İşidir innî enallâh nefy iden eniyyeti

## 3

[ HŞG: s25, Lİ:-, İÜ:-, YB:-, UT1:-, UT2:- ]

*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

- 1 Her olur olmaz yire şûfî vücûdın atmasun  
'Aşka virsün varlığı şûd u ziyâna şatmasun  
Mâni'-i kurb olanı meydânına uğratmasun  
*Sâlike tenbih idüñ gâfil yolında yatmasun*  
*Kendü şehrin yoğlasun ayruğ yabana gitmesün*
- 2 Çün kemendin asdı bir dem düşdi nem bu ravzaya  
Reşk ider enhâr-ı Cennet ü İrem bu ravzaya  
Nisbet olmaz Ka'be vü Kuds-i harem bu ravzaya  
*Çünkü ol şimşâd-ğad başdı kadem bu ravzaya*  
*Serve söyleñ bir dañi bostân içinde bitmesün*
- 3 Telh-kâm olanlara tevhîdi telkîn eyledi  
Şerbet-i 'aşkile feyz-i lezzet-i dîn eyledi  
Tıbb-ı mâ-yentaqla heb cenneti ta'yîn eyledi  
*Nuğ-ı hikmet perveri her şûri şîrîn eyledi*  
*Kârbân-ı Mışra diyüñ bir dañi sükker şatmasun*

<sup>3\*</sup> kaside-i Şemseddin Efendi ve'n-naẓîre-i Sivâsî Efendi.

- 4 Çün senekra'udan oqutdı aña 'ilm pür-'iber  
 Dest ucı vefâ ... şunup şehd ü şeker  
 Lezzet-i aḥbebtü i'raḡdan cihân taldı eşer  
*Çün yayıldı 'âleme şîrîn dehânından haber*  
*Tûḡı aḡzın açmasun bülbül perîşân ötmesün*
- 5 Necm ü mâh u mihri rûyundan münevver eyledi  
 Tâb-1 cu'dundan bahâr-1 reşk-i 'anber eyledi  
 Lî-ma'allâh deminden misk ez-fer eyledi  
*Bûy-1 zülfi 'âlemi başdan mu'aḡḡar eyledi*  
*Bitmesün sünbül cihân içinde güller tütmesün*
- 6 Hüsni anuñdur ġayrısında ma'na yok bir ḡurı ad  
*În hiye illa esmâdan aña bir haber ḡalma 'inad*  
 Nokḡa-1 per-kâr odur ġayrısı mu'avvec-i bî-sedâd  
*Devr-i ruḡsârında her hüsni ehline vird-i kesâd*  
*Hûblar geçrevliġiyle buña ebrû çatmasun*
- 7 Zülfi gibi münkasırdır gerçi ber-nasrdır göñül  
 Tâb-1 cu'dı içre maḡfûz müsveddir göñül  
 Aḡlama Şeyḡî ki cây-1 zulmet-i şerdir göñül  
*Çünki ol ḡurşîd cemâliyle münevverdür göñül*  
*Şemsiyâ mes'ûd-1 ḡâli' ol yerinden ġitmesün*

## 4

[ HŞG: s49, Lİ:-, YB:-, İÜ:-, UT1:-, UT2:- ]

*Fe‘ilâtün mefâ‘ilün fa‘ilün*

- 1 Nev-nevâ eyle bî-nevâ bülbül  
Mürşid-i bağ u pişvâ bülbül  
Minber-i şâh-ı gülde a bülbül  
Kıl bahârı yeniden şadâ bülbül  
Nâleye başla evvelâ bülbül
- 2 Çünkü dil-sûzlar olur ehl-i lisân  
Oldı Mecnûn-ı ‘aşk her dil-i cân  
Okı dîvânıña nüh nev-dîvân  
Nağme kıl tâ ne ğam kıla ne figân  
Kıl şafâ ehline şalâ bülbül
- 3 Gecede ‘azm-i bostân eyle  
Sırr-ı ‘aşkı seher ‘ıyân eyle  
Remz-i tevhîdi hoş-beyân eyle  
Beni [de] saña hem-zebân eyle  
Eyleye tez tezellülen bülbül
- 4 Ne için kılasın figân ile zâr  
‘Aceb işledi mi cenâhıña hâr  
Yoksa yapışdı mı güle ağyâr  
Çekme ğam olmadı çü gül bî-hâr  
Râzı ol her ne gelse tâ bülbül

<sup>4</sup> 3. kitada vezin problemi var.

- 5 Neden aldı burnuñ bûy-ı gülüñ  
 Ne dürür aşlı yağmur ile yiliñ  
 Söz taşır kıandan aldı diliñ  
 Saña mâ'illîği ne dürür ilüñ  
 Cümle mürgâne müktedâ bülbül
- 6 Çenk ü kânûnda çalınan telden  
 Tıyalum sırr-ı rûy u kâküldeñ  
 Yidilüp kılle alalum kâlden  
 Añlayalum ceres gibi dilden  
 Vir bize nâleden ğınâ bülbül
- 7 Ger maķâmâta Şeyhî vâķıf iseñ  
 'Ömrünü 'ilm-i 'aşķa vâķıf iseñ  
 Aşl-ı avazındır muşannif iseñ  
 Bize tefsîr kıl vâķıf iseñ  
 Ne dürür ma'ni-yi hevâ bülbül

## 5

[ HŞG: s47, Lİ: -, İÜ: -, YB:-, UT1:-, UT2:- ]

*Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

- 1 Baña yoldaş olalı 'aşķıñ senüñ  
 Her ne gelse acı vü tatlu senüñ  
 Ara yerde nesnesi yok kimsenüñ  
 Derd senüñ dermân senüñ derdlü senüñ

- 2 Düşdüm ‘aşkıñ odına yansam gerek  
Kim bilür şimden girü nolsam gerek  
‘Âķibet bu derd ile ölsem gerek  
Derd senüñ dermân senüñ derdlü senüñ
- 3 Düşdüm işte derdüñüñ dermânına  
Bilmezem hiç yandugumdan saña ne  
Ya ola olmaya dermân baña ne  
Derd senüñ dermân senüñ derdlü senüñ
- 4 Uyhu girmezse gözüme ğam degil  
Aĝlarısı aĝlasun gözüm degil  
Söz senüñdür bu benüm sözüm degil  
Derd senüñ dermân senüñ derdlü senüñ
- 5 N’ola bir kez ey kulum n’olduñ diseñ  
Yana yana derdile öldüñ diseñ  
İstedigüñ ben idim bulduñ diseñ  
Derd senüñ dermân senüñ derdlü senüñ

## 6

[ Lİ: 1b, YB: s127, İÜ: 52b, UT1: 1b, UT2: 86a, HŞG:- ]

*Fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün*

<sup>6</sup> \* Dîvân-ı Sivâsî efendi kıddesallahu sırruhu'l-‘azîz YB.

Dîvân-ı hâzret-i eş-şeyh ‘Abdülmecîd es-Sivâsî eş-şeyh eş-Şemsî vâ’iz-i câmi’-i Sulţan Aĥmed kıddise sırruhumâ Lİ.

Dîvân-ı Şeyhî kıddise sırruh UT2.

6 oldu: o UT2.

- 1 Kaşlarıdır kırılı kıvs-ı kâzâ  
Ezelîdir sihâmımız cânâ
- 2 Hâbl-i zülfine i'tisâm it kim  
Evliyâ eyledi temessük ânâ
- 3 Yapışup ânâ zümre-i 'uşşâk  
Didiler cümle *len-fişâme lehâ*
- 4 O durur ser-nüvişt-i râh-ı hüdâ  
Oldı 'uşşâka *'urvetün vuşka*
- 5 Yazdı anuñ dilinde kudret eli  
Aşl-ı 'ilm-i ledünnîyi cem'â
- 6 Secde kıldım göricek ebrûsın  
Çü oldı mihrâb kıble-i 'urefâ
- 7 Andan alur sihâmını cümle  
Rûh-ı mecrûh u kalb-i bî-pervâ
- 8 Fitne-i câmi'-i muhiţ iken  
Ham-ı zülfi ber-ân rûh-ı zibâ
- 9 Münkabız dirhem itdi ânı dağı  
Vech-i bî-mişli *unzuru 'ucbâ*
- 10 *Gird kerdî eger be-gird-i reheş*  
*Be-nişîn ber ser-i şehân Şeyhiyâ*



## 7

[HŞG: s44, Lİ:1b, YB: s127, İÜ: 52b, UT1: 1b, UT2: 86b]

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

- 1 Ey hâzret-i maḥbûb-ı Hüdâ nur-ı muşaffâ  
Envâr-ı cemâliñ heme eşyâda hüveydâ
- 2 Bir kaçre degil baḥr-i cihân cûduña nisbet  
Bir zerre degil ḥüsnüñe nisbet meh-i ğarrâ
- 3 Bir kerre gören lütfuñ ile vech-i şerîfiñ  
Bî-şübhe olur âyine-i ḳalbi mücellâ
- 4 İtmişdi ḳalem tecrübe Yûsufda muḳaddem  
Tâ şekl-i şerîfiñ yaza levḥ üzre ḥabîbâ
- 5 Cismile 'urûc itdîgüñüñ ḥikmeti bu kim  
Müştâkıdı pâ-busuña 'arş-ı mu'allâ
- 6 Bûs itmeğe pâyiñ seniñ ey şûret-i Raḥmân  
Ḥasret idi cennetde ḳamu zümre-i ḥavrâ
- 7 Ey kân-ı kerem Şeyḥî senüñ teşne-lebüñdür  
Şun la'1-i lebüñden kerem it bâde-i ḥamrâ

<sup>7</sup>1 cemâliñ heme: cemâliñ durur Lİ, YB, İÜ cemâliñdür UT1, cemâliñdedür UT2.

3 lütfuñ ile: lütfuñla HŞG, YB, İÜ. // şübhe: şübḥ HŞG.

5 itdîgüñüñ: itdîgüñ HŞG, İÜ, YB. // pâ-busuña ol: nâzûk tenüñe HŞG.

7 bâde: pâde HŞG.

4. ve 6. beyitler yalnız HŞG'de var

## 8

[HŞG: s37, Lİ: 2a, YB: s128, İÜ:53a, UT1: 2a, UT2: 86b ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

- 1 *Eşrakat min dav‘i ke’sü’l-‘aşkı envâru-ş-şafâ*  
Zer kadehdir Şeyh Şemseddîn saqiyy-i Muştafâ
- 2 Nûş iden bir kaçresin elbetde ehlullâh olur  
Lâ-cerem âgâh olur ez-zevk-i sırr-ı evliyâ
- 3 Yerde gökde âşikâr oldu kâmu envâr-ı ‘aşk  
Kâlb mişkâtında lâmi‘ oldu mişbâh-ı hüdâ
- 4 Nağmeye âgâz itdi ‘andelîb-i nağme-ver  
Kıl müheyyâ gülşende âlât-ı ‘aşkı muṭribâ
- 5 Hânkâh-ı dilde mihmân oldu çün sulṭân-ı ‘aşk  
Cenneti bey‘ eylediñ didâr-ı ‘aşka Şeyhiyâ

## 9

[ HŞG: s45, Lİ: 2a, UT1: 2a, UT2: 89a, YB: -, İÜ- ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

- 1 Derde düşdüm ‘aşkile hiç bulmadım dermân aña  
Şanki deryâdır bulunmaz ka‘rı yok pâyân aña

<sup>8\*</sup>Kaşîde-i Şeyhî Efendî, HŞG.

Dîvân-ı Sivâsi Efendî kâddeşallahu sırruhu’l-‘azîz YB.

2 ehlullah olur: olur ehlullah UT2.

4 gülşende: gülşene Lİ, YB/ âlât HŞG: âyât Lİ

<sup>9</sup> 3 emmâre: - UT2. / ‘aql: ‘aqlım HŞG, UT1, UT2.

5 hem: - UT2.

- 2 Künc-i gamda derd ile inler gönül ağlar gözüm  
Küh-i esrârında cânım vâlih ü hayrân aña
- 3 Maḥbes-i ten cennet olsa bir nefes tırmazdı cân  
Nefs-i emmâre ile ‘aql olmasa derbân aña
- 4 Şol emânetdür ki tağlar itmedi anı qabûl  
Zâlim ü câhil olup itdi taḥammül cân aña
- 5 Sırr-ı vaḥdet içre Şeyḥî şöyle hayrân oldu dil  
Yer ü gök hem yaz u kış cennet caḥîm yeksân aña

## 10

[ HŞG: s13, Lİ: 2a, UT1: 2a, UT2: 89b, YB :-, İÜ:-]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

- 1 Bâde-i ‘ışkı bize eṣrâb idelden la‘l-i nâb  
Kimse rağbet eylemez müfte satılmıştır şarâb
- 2 Ey perî peyker senüñ herkes cemâliñ şem‘ine  
Yanmağa pervâne-veş cânlar virürler şeyḥ u şâb
- 3 Cân u dilden tâlib olanlar *ene‘l-ḥaḳ* dersine  
Hiç bulurlar mı cemâliñ nüshası gibi kitâb
- 4 Sırr-ı vaḥdet noktası sergeştesidir nüh felek  
Kim bu remzi keşf ider *tûbâ lehüm ve ḥüsnü meâb*

<sup>102</sup> herkes: dâim Lİ, UT1, UT2.

4 keşf: fehm HŞG.

5 baḥr: bahre UT2.

- 5 Bahre yetmez şuhf-ı hüsnünde müderris haşre dek  
İşladup engüştüni eylerse evrâkın hisâb
- 6 Sünbül ü gül nefha-i zülfünden aldı 'ıtr-ı tâm  
Cümle gülzâr-ı cihân aldı rûhuñdan âb u tâb
- 7 Hâne-i dil içre maḥbûs idi Şeyhî niçe yıl  
Tâli'î sa'd oldı vechiñden açıldı feth-i bâb

## 11

[ Lİ: 2b, İÜ: 53a, YB: s128, UT1: 1b, UT2: 86b, HŞG:-]

*Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün*

- 1 İdegör ey gönül tebdîr-i hıdmet  
Seni altun ider iksîr-i hıdmet
- 2 Rızâ bulur koyan nefsiñ rızâsın  
Muḳarrerdür begim te'sîr-i hıdmet
- 3 Girer ḳalbe girenler hıdmet ile  
Nişâna irgürülür tîr-i hıdmet
- 4 Kemâliñ ḳadrini bilmez zamâne  
Ḳıyâs ider ola ta'zîr-i hıdmet
- 5 Olup ferrâş-ı beyt-i ehl-i vaḥdet  
İder dil hânesin taḥîr-i hıdmet

<sup>11</sup> 8 ḳaddini: ḳadlerin UT1. // gör: gö YB.  
8. beyit UT2'de yok.  
9 ḡayrı: - UT1.

- 6 Ne bilsün gevheri ‘âmî olanlar  
Çalış cândan olunca şîr-i hıdmet
- 7 Yapış habl-i metîne koma Şeyhî  
Çeker Hakkâ seni zencîr-i hıdmet
- 8 Kılanlar kıddini yâ hıdmetile  
İrerler gör nişâna tîr-i hıdmet
- 9 *Meşev yekdem zi-hıdmet hâli Şeyhî*  
Ulu aşşılar ider gayrı hıdmet

## 12

[ HŞG: s44, Lİ: 2b, YB: s129, İÜ: 53b, UT1: 2b, UT2: 87a ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

- 1 Dilberâ ol sırr-ı ‘aşkı eylemek pinhân güç  
Güç durur şığmağ katı birkündiye ‘ummân güç
- 2 Cân atup şem‘-i ruha pervâne-veş maḥv olmadın  
Müdde‘î da’vâ-yı ‘aşk itme şaḫın bürhân güç
- 3 Olmadıñ işlâh aşlâ ey dil-i dîvânemiz  
Gün-be-gün bir derde düşdüñ kim aña dermân güç

<sup>12</sup> HŞG’de ikinci beyitten itibaren kafiyeli kelimenin sonuna esre konulmuş.

1pinhân: pinhânı HŞG. // birkündiye: bir göze HŞG, UT1; bir günden UT2. / ‘ummân: ‘ummânı HŞG.

3bir: - UT1. / aña: anuñ UT2.

4dil: - UT2

5 çeşmime: çeşmiñe Lİ, İÜ, YB, UT1, UT2.

- 4 Hâne-i dil cünd-i vesvâsile teng ü târ iken  
Ol şeh-i ‘âlî-cenâbı eylemek mihmân güç
- 5 Ğam degil ta‘n eylese zâhid sirişk-i çeşmime  
Añlamak ‘âşıkların esrârını nâdân güç
- 6 Putperest olmadan îmân şehrine kimdir geçen  
Küfr-i zülfün berzahından geçmeden îmân güç
- 7 Nâr-ı ‘aşka yansa dâim Şeyhiniñ kalbi nola  
Dest-i hak yakduğı kânûn olmamak sûzân güç

## 13

[ Lİ: 3a, YB: s129, İÜ: 53b, UT1: 3a, UT2: 87a, HŞG:-]

*Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün*

- 1 Bu râhın erleri ölüp dirilmege muhtâç  
Bu çârmıhla gâhî gerilmege muhtâç
- 2 Bulup berîd-i şabâ-yı hidâyeti evvel  
Anuñla Ka‘be-i câna varılmağa muhtâç
- 3 Ten âfitâb-ı tecellî ile kadîd olup  
Gehîce hayret ayında serilmege muhtâç

<sup>13</sup> 2 şabâ: bizâ UT2.

8 ‘aşka: ‘arşa UT2.

8. beyit Lİ’de yok.

10 ile: idi UT2.

13 Sözüñ: Sözüñ Lİ, İÜ, YB, UT1.

14 hâb-gehde: hâb-gede UT2.

- 4 Egerçi ‘âşıkâ kûy-ı habîb cennettir  
 apucısıyla bilişüp varılmağa muhtâç
- 5 Cemâli bağı gül ü yâsemin ile pürdür  
 Velî seherde nihânî dirilmeğe muhtâç
- 6 Gehîce pest ile dehre baş egmeyüp şalınur  
 Gehî de cândan uşanup arılmağa muhtâç
- 7 Egerçi rûh ezelde anuñla mûnisdir  
 Velî ki nefis yanından ayrılmağa muhtâç
- 8 Dübâr oğmayıcağ ‘aşka uçamaz sâlik  
 ‘Arûs-ı nefisle berâber arılmağa muhtâç
- 9 uvâ-yı nefis aramîsi baqladı yolımı  
 Fenâ kılcı ile hep kırılmağa muhtâç
- 10 Tenüm abânçe-i ‘aşk ile ser-be-ser nâsûr  
 Gehî talatuf u gâhî sürülmeğe muhtâç
- 11 Zuhûr eder nefes-i rûh-bahş-ı Ramânı  
 Velî dübâr olup andan dürülmeğe muhtâç
- 12 Şarâb-ı la‘li ider mest ehl-i ‘aşk olanı  
 Sorup anı fuarâdan görülmeğe muhtâç
- 13 Sözüñ egerçi işitdim dehânı yok dediler  
 Ne var ne yok yine andan şorulmağa muhtâç

- 14 Çözüp o zer kemeri mest-i hâb-gehde yatar  
Kemer olup kadd-i Şeyhî şarılmağa muhtâç

## 14

[ Lİ: 3a, YB: s130, İÜ: 54a, UT1:3b, UT2: 98b, HŞG:-]

*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

- 1 Hiç tılısm-ı *küntü kenze* bulmadı kimse fütûh  
İçmeyince 'aşk elinden her seher câm-ı şubûh
- 2 Metn-i 'aşkı hall için ins ile cin hûr u melek  
'Arş u kürsî dünye vü 'uqba vü mâ-fihâ şurûh
- 3 Ğark ider mülk-i vücûdum kaynasa tennûr-ı 'aşk  
Zerredir dünyâ yanında kaçredir tûfân-ı Nûh
- 4 'Aşk ile medhûş olup vahdetde sergerdân idim  
Yoğ idi dünyâda adım olmamışdı nefh-i rûh
- 5 Şeyhiyâ vuşlat dilersen ğayrısın terk eylegil  
Rûh-ı Aḥmed'dür tılısm-ı kenze miftâh-ı fütûh

## 15

[ Lİ: 3b, YB: s155, İÜ: 57b, UT1: 3b, UT2: 94b, HŞG:-]

*Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün*

<sup>14</sup> 2 hûr u melek: hûrı melek Lİ, İÜ, YB, UT1.

4 sergerdân idim: idim sergirân UT2.

<sup>15</sup> 1 bâd: şâd UT2.

2 görürsin: görseñ Lİ, İÜ, YB, UT1.

6 tıfl-ı muĝân: pîr-i muĝân UT2.



- 1 Yâd itdi beni gelmedi yâd itmedi feryâd  
La‘l-i şekeri añmadı bu haste dilim bâd
- 2 Vâhid yüzünü halka-ı tevhîdde görürsin  
Bil hatemiñe cevheri taş urmuş ol üstâd
- 3 Taş olsa da kalbi anı mum eyler erenler  
Teslîm olagör bunlara ister iseñ irşâd
- 4 Hâtem gibi her kim dili boş ide sivâdan  
Kaddini kemân ide du‘â tîrini berbâd
- 5 Kuşb ide anı devr-i kemâle yed-i kudret  
El üzre tutarlar anı ta‘zîm ile emcâd
- 6 Mağv ile fenâ dersi medârisde oğunmaz  
Meyhânede üstâdı anuñ tıfl-ı muğân zâd
- 7 Benlik ile senlik saña şunmuş mey-i Şeytân  
Mekr ü fiten ü vesveseden koparır ifsâd
- 8 Uyup bu hevâyâ erken açılma solarsın  
Şolmaz böyle bağ-ı İrem hâne-i Şeddâd
- 9 Şeyhî içegör câm-ı beğâdan mey-i vuşlat  
Muţlak olagör cümlede Hağ ola hemân ad

---

7 saña şunmuş mey: meyi saña şunmuş UT1. / mey-i Şeytân: mey o Şeytân UT2.  
8 şolmaz: doymaz Lİ, İÜ, YB, UT1.

## 16

[ Lİ: 3b, YB: s137, İÜ: 57b, UT1: 4a, UT2: 89a, HŞG:- ]

*Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün*

- 1 Da'vâ-yı 'arîz itme seni mîre çekerler  
 Ço keşreti bir ol ki seni pîre çekerler
- 2 Zâhid olana tâ'at ü teklif ile tedbîr  
 Evhâmını def' ideni taqdîre çekerler
- 3 Mücrim gibi germ olma dilâ sırrıñı açma  
 'Aşk odına yan kim seni te'sîre çekerler
- 4 Kapsarsa velâyâtı teşânif ile 'âlim  
 Her biri görünce anı bir yere çekerler
- 5 Kur'ân bilürem ben de imâmım dime Şeyhî  
 Bâtin eri taḥḳîk ile tefsîre çekerler

## 17

[ Lİ: 4a, YB: s138, İÜ: 58a, UT1: 4a, UT2: 89a, HŞG:- ]

*Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*

- 1 Maraz-ı 'aşk câna şîḥatdir  
 Hıdmet-i 'âşıkân 'izzettir

<sup>16</sup> 1 pîre: bire UT2.

<sup>17</sup> 4 yâre: yârîñ UT2.

8: ḳalbi kim: ḳlab gözüñi UT2.

- 2 Eşigin gice bâliş itdi serim  
Şeb-i mi'râc 'âlî himmetdir
- 3 Yummadan rüzgâr iki gözünü  
Aç gözünü gör yüziñi fırsatdır
- 4 Seg-i yâre eger sifâl olursa  
Ser-i gamgînime sa'âdetdir
- 5 Kayd-ı zülfine silsileñ bağla  
Ki bu muṭlaḳ katâr-ı vaḥdetdir
- 6 Çok belâ çekme cüz'î zevḳ için  
Bâr-ı cismi biraḳ ne miḥnetdür
- 7 Bağla zencîr-i 'aşḳa gerdeniñi  
Pâdişâhlık budur kerâmetdir
- 8 Gele miftâḥ-ı ism-i a'zam ile  
Açagör ḳalbi kim velâyetdir
- 9 Ḥalvetiler izi tozın Şeyḥî  
Çekicek cân gözine celvetdir

## 18

[ HŞG: s11, Lİ: 4a, YB: s142, İÜ: 60a, UT1: 4a, UT2: 90b ]

*Mef'ûlü mefâ'îlün mef'ûlü mefâ'îlün*

<sup>18</sup> \* Dibâce-i eş-Şeyḥ Sivâsî Efendi sellemallahu HŞG.

1 gamı: ḥaḳḳı HŞG./ Derd ü gamı: Derd-i gamı UT2./ eyler: idüp HŞG.

- 1 Her ande bakar ‘arif ‘irfân haberin söyler  
Derd ü gamı nûş eyler dermân haberin söyler
- 2 Baħreyni içer anmaz dũnyâ Őayusın Őaymaz  
Her bâdile ırĝânmaz ‘ummân haberin söyler
- 3 Hâķķ ile ider seyri ger mescid ü ger deyri  
Görünmez aña ĝayrı cânân haberin söyler
- 4 Nefsini helâk itmiş beyt-i dili pâk itmiş  
Yüzün yola hâk itmiş ħurbân haberin söyler
- 5 Firĝatle beden ħaste cân yâr ile peyveste  
Dil ‘aşķ ile dembeste ‘irfân haberin söyler
- 6 Ârzûsını biraĝmıŐ Şu gibi Hâķķa aĝmıŐ  
Adın delüye taĝmıŐ dîvân haberin söyler
- 7 Aldanmadı dũnyâyâ tıtdı yüzi Mevlâyâ  
Ol ‘âlem-i a‘lâyâ cevân haberin söyler
- 8 Ķalbi Hâķķa vaĝf olmuş ‘aşķ-ı zevķ ile tölmuŐ  
Vârı ħamu maĝv olmuş vîrân haberin söyler

---

2 Baħreyni içer: Baħreyn içre UT2. / Őayusın Őaymaz: Őanusın sanmaz İÜ, YB, UT1, UT2.

6 taĝmıŐ: daĝmıŐ UT2.

7 tıtdı: tutmıŐ HŞG. / yüzün: yüzi Lİ, YB, İÜ.

8 ‘aşķ-ı zevķle: zıkr-i hâķķla HŞG.

10 ħulluĝa: ħulluĝa HŞG. // yegni: yeyni UT1, UT2.

12 odı: oldı UT2. / Hâķ ‘ilmine: ħulluĝa HŞG.

13 yoĝ: yoĝ UT1. / Şolmuş: tölmuŐ UT2.

- 9 CÂndan saña uyanlar yol sırrını tayanlar  
 alb evini yuyanlar sultân haberin söyler
- 10 ullua şunup boynı derd ü am ile oynı  
 Ger ağır [u] ger yegni rızvân haberin söyler
- 11 Cânından olup bîzâr bülbül gibi eyler zâr  
 Vadete ılup ikrâr îmân haberin söyler
- 12 ‘Aş odıyla yanmış Hâ ‘ilmine el şunmuş  
 Tevhîd atına binmiş meydân haberin söyler
- 13 Şeyhî gibi yok olmuş derd ü am ile şolmuş  
 albine Hudâ gelmiş mihmân haberin söyler

## 19

[ Lİ:4b, YB: s143, İÜ: 61a, UT1: 4b, UT2: 91a, HŞG:-]

*Mef‘ûlü fâ‘ilâtün mef‘ûlü fâ‘ilâtün*

- 1 Bâd-ı şabâ seherde oca yaanımızdır  
 Leylâ-yı dehr-i fânî tıtmac yapanımızdır
- 2 Zencîr-i ‘al-ı cüz‘î bend itdi râh-ı mesti  
 Sicn-i bedende ‘aşıñ zencîr ıranımızdır

<sup>19</sup> 3 adan: ada Lİ, İÜ, UT1, UT2.

5 opumuz: opumuzdur UT2.

6 ‘aşla: ‘aş UT1.// gönül: diñle UT2.

7 hıdmet için: hıdmet-i mey için UT1, UT2.

8 egeri: geri Lİ, İÜ, YB, UT1.// bed-nefsi: nefsi UT2, bed-hû UT1.

- 3 Biz yâre vâşıl olduk râh-ı fenâ içinde  
Şems ü kamer kevâkib tağdan başkanımızdır
- 4 Seng-i ser-i a' dâdır encüm ile süreyyâ  
Kavs-ı Kuzah semâda 'âlî şapanımızdır
- 5 Ra'd elde topumuz şimşekdir aña âteş  
Bârân-ı ebr-i cismi 'âlî hısânımızdır
- 6 Ten 'aşkla çiftlikdür nefsile rûh ikinci  
Göñül bu hıdmet için şemu tutanımızdır
- 7 Âb u hevâ vü âteş hıdmetdedür bizimiçün  
Dört yaña hıdmet için deryâ ağanımızdır
- 8 Gâyetde râst-revdür rûh-ı revân egerçi  
Nidem ki nefis bed-nefsi yoldan şapanımızdır
- 9 Râh-ı muhabbet içre gâfil yürüme Şeyhî  
Çengâl-i zülf-i yâriñ takye şapanımızdır

## 20

[ Lİ: 5a, İÜ: 61a, YB: s144, UT1: 5a, UT2: 91a, HŞG:- ]

*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

- 1 Bûy-ı verd-i cennetiñ halvetde zıkr-i yâdır  
Yedi şamunuñ 'azâbı şöhet-i ağıyâdır

<sup>20</sup> 2 vaşf: yâd UT2.

3 maşşûdum: maşşadım Lİ, UT2.

4 ânuñla: ânuñ kim UT1.

- 2 Baña tûbâ vü şarâb-ı kevşeri vaşf itme kim  
Tûbâ kıadd-i yârdır kevşer leb-i dildârdır
- 3 Saña cennetde hevâ-yı hûr u ğılmân kayğusı  
Baña zâhid añma ânı maşşûdum didârdır
- 4 Ehl-i sünnet râhını zabt it kelânullâhdan  
Devlet ânuñla şeri‘at aña yâr-ı ğârdır
- 5 Hâl ü zülfi dânesinden ğayrıyı kıo Şeyhiyâ  
Diyeler tesbîhdür ya diyeler zünnârdır

## 21

[ HŞG: s38, Lİ: 4b, YB: s144, İÜ: 61b, UT1: 5a, UT2: 91a ]

*Mef‘ûlü mefâ‘ilün mef‘ûlü mefâ‘ilün*

- 1 Dil ‘aşkıla yâr oldu yâ hû haberin söyler  
Kapuñda kuluñ oldu tapu haberin söyler
- 2 ‘Aşk câminı dil içdi sarhoş-ı ezel oldu  
Buldı ebedî şîhhat *mûtû* haberin söyler
- 3 Beñzetdim idi verde nâzük lebini yârîñ  
Dil mağlaşasın bildi *tûbû* haberin söyler

<sup>214</sup> şabr idemedi: şabr ide mi HŞG1. / hiç:- Lİ, İÜ, YB, UT1, UT2. / ‘aşk içre: ‘aşkıñda Lİ, İÜ, YB, UT1, UT2.

5 Şeyhî: - Lİ, İÜ, YB, HŞG, UT1.

6. beyit sadece HŞG’de var.

7. beyit sadece UT1’de var.

- 4 Şabr idemedi dil gamma hiç sâha-ı ‘aşk içre  
Rûh ceşine anuñçün *sîhû* haberin söyler
- 5 Şimdengirü cân murğı eski vağanın ister Şeyhî  
Her demde hıñâb idüp *reddû* haberin söyler
- 6 Hâkka tayanub Şeyhî ağıyârı çıkar dilden  
‘Âkıl o kişidir kim *firrû* haberin söyler
- 7 Yârûñ yüzine Şeyhî müştâk-ı ezeldir cân  
Dilden görelî anı *mînû* haberin söyler

## 22

[ Lİ: 5a, İÜ: 72a, YB: s146, UT1: 5b, UT2: 91b, HŞG:- ]

*Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün*

- 1 Bûyuñ hevesiyle yile gitdi nice serler  
Kân oldı hañ-ı nâfuñ içün nice cigerler
- 2 Yârîñ kadd-i mevzûnı ki var bâğ-ı cihânda  
Rağbet bula mı bir dañi hiç nañl-i şanevber
- 3 Âhım süpürüb dem’im şuladı reh-i yârî  
Yolluluk idüb şaçdı niçe dürr ü güherler
- 4 Sedd eyledi İskender ‘aşk-ı ‘asker-i ‘ağlı  
Bîgâneye bend oldı bugün râh-güzerler

<sup>22</sup> 1 yile: bile Lİ.

2 hiç: ol UT2.

2. beyitte vezin problemi var.

3 dem’im: dem’i Lİ. / dem’im şuladı: şuladı dem’im UT1 / reh: râh UT2.



- 5 Açılma iñende der-i Һammâm gibi Şeyhî  
Tâ belde-i ‘irfâna açıla niçe derler

## 23

[HŞG: s39, Lİ: 5a, YB: s145, İÜ: 62a, UT1:5b, UT2: 91b]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

- 1 Dünyeye dil bağlama bu dehr-i fânî tiz geçer  
Pîrlik vaqti gelür bu nev-civânî tiz geçer
- 2 ‘Âdetidir mâl u mülk ü bâğ u bostân- ı cihân  
Bağları vîrân olur hem bağbânı tiz geçer
- 3 Zînet-i dünyâya aldanup kibirden geçmeyen  
Nâgehân rengi şolar nâm u nişânı tiz geçer
- 4 Meyve vü ezhâr ile pür-zînet olan bağçeler  
Bâd u qahr ile döker evrâkı anı tiz geçer
- 5 Şem‘îni leyl-i fenâda uyarıgör genc iken  
Pîrlik vaqt-i sheherdir kim zamânı tiz geçer
- 6 Bülbül ü gül kûy-ı bûyun berg-i gün izhâr ider  
Ğırre olma rûy-ı bûy-ı mihrîbânı tiz geçer

<sup>23</sup> 1 dil: bel UT2.

2 bağlaru: bağlar Lİ, YB, İÜ. UT1, UT2. / bağbânı: bağbân UT2.

3 aldanub: aldanuben İÜ, YB. // nâgehân: nâgehânî HŞG.

4 bağçeler: bağlar İÜ, Lİ, YB, UT1, UT2. // ânı: anuñ HŞG.

5 bergi: berge HŞG.

6 rûy-ı bûy: rûy u bûy Lİ. // bir iki: bergi Lİ, İÜ, YB, HŞG, UT1.

7 qadr-i vaqti ‘ömr-i fânî: qadr-i ‘ömrü dehr-i fânî Lİ, qadr ü ‘ömr-i fânî YB, İÜ, qadri zîrâ UT1, qadr-i ‘ömrüñ çün bu fânî UT2.

- 7 ‘Âķile ğafletle Őağlıķdan helâki yeg durur  
Őeyĥiyâ bil ķadr-i vaķti ‘ömr-i fâni tiz geķer

## 24

[ Lİ: 5b, YB: s150, İÜ: 64a, UT1: 6a, UT2: 92b, HŞG:- ]

*Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün*

- 1 ‘ÂŐıķı dağ-ı hecr gerķi kim abdâl eyler  
EŐıķ eyler dil-i nâ-puĥteyi hem ķâl eyler
- 2 Ķâl ü ķilin yetürür hâlî hemân yolda ķalur  
Kesb-i ĥâl eyler o kim sözde dilin lâl eyler
- 3 Ölmeden gel ölegör ĥayy ü ebed vaŐfını bul  
‘Âķıbet muhmel odur kim sözüm ihmâl eyler
- 4 Ĥâb u ĥurd ile beĥâlet ile bed yolda Şek  
‘Ömri zâyi‘ geķürür âĥir bed-fâl eyler
- 5 Őeyĥi pîr oldı velî vaz‘-ı Őabâyı ķomadı  
Meylini cell ü Őa‘ir ile hemân mâl eyler

## 25

[ Lİ: 5b, YB: s151, İÜ: 64a, UT1: 6a, UT2: 93a, HŞG:- ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

<sup>24</sup> 2 Ķâl ü ķilin: ķâl ü kâlin İÜ, YB, ķâle ķâlin UT2, UT1. / yetürür: getürür UT1.

3 odur:- Lİ, İÜ, YB, olur UT2.

4 Ĥâb u ĥurd: Ĥâr u ĥûr UT2.

4. beyitte vezin problemi var.

<sup>25</sup> 2 pûŐidedür: pûŐide dürür Lİ, UT1, UT2.

- 1 Ravza-ı huld-ı berin halvet-i dervîşandır  
Mâye-i ‘izz ü şeref hıdmet-i dervîşandır
- 2 Genc-i ‘izzet ki tılsımât ile pûşîdedür  
Fethi anuñ nazâr-ı rahmet-i dervîşandır
- 3 Kâplasa cünd-i zulûm zulmetile yir ü gögi  
Ez-ezel tâ-be-ebed fırsat-ı dervîşandır
- 4 Şûretâ gerçi şehân kıble-i hâcetdirler  
‘İzz ü devlet evvelâ da‘vet-i dervîşandır
- 5 Ne içün genci ile yire geçübdür Kârûn  
Sebebi ketm-i Hâkğ gayret-i dervîşandır
- 6 Ey gâni şatma bize kibrile nâmusı iñen  
Sîm ü zer cümle saña himmet-i dervîşandır
- 7 Fağr u fağr işleridür gözleri tokdur bularuñ  
Kâni‘ olmağ gelene ni‘met-i dervîşandır
- 8 Çehre-i baht-ı sa‘âdet ki gönül şayd eyler  
Nûr-bağş olan aña tal‘at-ı dervîşandır
- 9 Şeyhiyâ âb-ı hayât isteriseñ nûş idesin  
Menba’ı hâk-i der-i halvet-i dervîşandır

---

6 sîm ü zer: ser ü zerre İÜ, YB, UT1, UT2.

9 âb-ı hayât: âb-ı hayvan UT1.

## 26

[ Lİ: 5b, YB: s151, İÜ: 64b, UT1: 6b, UT2: 93b, HŞG:- ]

*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

- 1 Servere hıdmet kılanlar 'âkıbet sürûrlanur  
Zilleti 'izzet olur bî-şekl iken dilberlenür
- 2 Zâl-i dehri terk idüp olan ricâle nev-'arûs  
Ma'nisi bikr olur anuñ her sözi duhterlenür
- 3 Şem'ini er tekyesinde yağan abdâl-ı Hudâ  
Cümle mazhardan gezüp 'irfân sırrın cebrlenür
- 4 Pister-i 'aşk içre 'arus olan 'arûs bâliğa  
Bir veled ıssı olur kim cümle halka erlenür
- 5 Pertev-i şems idi Şeyhî aşla kıldı çün rücû'  
Cüz' iken küll oldı şimdi Hakkıla rehberlenür

## 27

[ Lİ: 6a, YB: s151, İÜ: 65a, UT1: 6b, UT2: 93b, HŞG:- ]

*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

- 1 Şuḥf-ı ḥüsnüñ görelî 'ilme nice râğıp var  
Ey kamer-ruḥ sûre-i Nûra besî ṭâlip var

<sup>26</sup> 3 Şem'ini: Sem'ini UT2. // 'irfân: 'irfâna UT2.

4 kim: ki UT1.

5 Hakkıla: halka UT1.

<sup>27</sup> 4 kudûm: kadem UT2.

4.beyitin ikinci satırı UT1'de yok.

5 şun ki: şöñra UT2. / şun: şun UT1.

- 2 Ğam u derdüñle şehâ nâm u nişândan geçdim  
Gitdi şabr-ı dil ü cân bâķî hemân ķâlib var
- 3 Dil-i dîvâneye şâdî ne ‘aceb geldi bugün  
Tahta yâd erdi meded pâdişchim ğâlib var
- 4 Dîdeme ħâb ķadem başdı didim ħayr-ı ķudûm  
Merdüme ķonsa ğarib dimez aña ħâcib var
- 5 La‘lûñe lezzet emânet durur ehl-i Şeyĥî  
‘Âşıkâ şun ki emânet şorulur vâcib var

## 28

[ Lİ: 6a, YB: s153, İÜ: 65b, UT1: 7a, UT2: 93b, HŞG: - ]

*Mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün*

- 1 ‘Ayn-ı ħayât fâĥır ile fevķ-i hevâdadır  
Şuda yürür kerâmetile ħoş şafâdadır
- 2 Bilmez ki her ķadem nice biñ dîdeden çıkar  
Her cünbişinde varlığı ‘ayn-ı fenâdadır
- 3 Gel mâ ü men yüzünde menî-veş fûrû-merev  
Zen-veş meni ķabul idenler zîr-i pâdadır

<sup>28</sup> 3 idenler: iden Lİ, UT1.

4 deñlûdür: deñlü Lİ, deñlüce UT1, dökülûbdür UT2.

6 yâĥud: yâ Lİ// âb u ğül: âb e ğül UT2.

6. beyitin ikinci satırı UT1’de yok.

7 bulığör: bulıdır UT1.

- 4 Devr itme gerd-i dâire-i şem‘çün ferâş  
Yağ u fîtil deñlûdür nûr-ı inñifâdadır
- 5 Her yile yilme yil gibi ma‘vec hevâyıla  
‘Âlem-i semûm-ı dehrle çün inmiñhâdadır
- 6 Rûy-ı türâba aqma tağılma çü âb u gil  
Vech-i zemîni seyl alur yâñud hevâdadur
- 7 Birlik bulıgör iki dime üç talâk vir  
Şeyhî ‘acûz-ı dehre ki her dem cefâdadur

## 29

[ Lİ: 6a, YB: s153, İÜ: 65b, UT:1: 7a, UT2: 94a, HŞG:- ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

- 1 Ey dil-i Qays rûñ-ı Leylâ’dan olduñ cilveger  
Çeşm-i Ferhâd ile kıldıñ vech-i Şîrîn’e nazar
- 2 Gönçaya bülbül dehânından iden ‘arz-ı niyâz  
Bâğda virdiñ gül-i ra’nâyâ hüsnuñden eşer
- 3 Zerre-i mihr-i cemâliñden şalup ‘uşşâka nûr  
Kaatre-i bañr-i cemâliñden viren hûbâna fer

<sup>29</sup> 1 dil Qaysa: dil-i Qays UT1.  
3 cemâliñden: cemâliñden UT1.  
10 çeşm: çeşme Lİ, UT1.  
13 cism: çeşm UT2. // nazar: niger Lİ, İÜ, YB, UT1.  
18 boyanın: boyan YB, İÜ, boyana UT2.  
18. ve 19. beyitler Lİ, İÜ, YB, UT1’de yer değıştirmiş.

- 4 Kimini kıldıñ fenâ deştinde sergerdân u zâr  
Nâz u istignâ serîrin kimine kıldın maķarr
- 5 Şûret-i ‘Azrâ’dan itdiñ Vâmıķ’a ‘arz-ı cemâl  
Ol tecellî eyledi anı özinden bî-ķaber
- 6 Nûş idince cur‘a-ı câm-ı şarâb-ı ‘aşķı  
Ketm-i esrâr itmedi Manşûr kıldı terk-i ser
- 7 Bu ne hâletdir ki şem‘-i meclîs-ârâ şevķına  
Cân atup pervâneler her dem yaķarlar bâl u per
- 8 Sürme-i mâ-zâğadan çeşm-i mukahķhal oldu çün  
Eylemez bir ân cemâl-i yârdan ķaķ‘-ı nazâr
- 9 Kûnh-i zât-ı hikmetiñde ‘aķl-ı küll Mecnûn’dur  
Murğ-ı vehm-i per-bürîde itmez ol râha güzer
- 10 Yeddi deryâ çeşm-sâr-ı luķfuñuñ kim ķaķresi  
Heft dûzaķ âteş-i ķahrıñ ķatında bir şerer
- 11 Nûr-ı zâta eyledüñ çün Aķmed’i mir’ât-ı hâş  
Niçe yüz biñ dilber oldu pertevinden cilveger
- 12 Aşl-ı küll oldur mezâhir fer‘-i eczâdan añâ  
Ol ebü’l-ervâhdır cem‘an ü âdem bü’l-beşer
- 13 Hâk-i cism ü zerre-i rûhın yemm-i vaşla salup  
Ķurıdan yaşdan birine kılmadı ‘âşık nazâr

- 14 Sâha-ı ‘izzetde cümle enbiyâ vü evliyâ  
Cümlesi fermân-ı bergdir her biri bî-pâ vü ser
- 15 Cümle ‘âlem aña kullık etse olmaz müntefî‘  
Nitekim ‘âlem küfür tolsa aña virmez zarar
- 16 Vâdi-i Eymen’de atmaz nefis ü dünyâ na‘lini  
Bulmasa Mûsâ-yı cân *innî enallâh*dan haber
- 17 ‘İlm-i bî-pâyânıñıñ sırr-ı kazâ bir nüktesi  
Rûzgâr-ı kudretiñ bir noktası levh-i kader
- 18 Şıbgatullâha boyanın nûr-ı zıkrullâhla  
Pâk ide sırrıñ sivâdan pâdişâh-ı baır ü berr
- 19 Ma‘rifet dersi *nedânem*dir okursañ Şeyhiyâ  
Baır-i zâtı kanda añlar kaıre-i ‘aql-ı beşer

## 30

[ Lİ: 6b, YB: s154, İÜ: 66a, UT1: 8b, UT2: 94b, HŞG:- ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

- 1 Her kaçan ol verd-i ter hammâm içinde ter döker  
Vârını harc eyleyüp maız-ı revân ölçer döker
- 2 ‘Ârıziñ görse ‘araı-rîz olduğın nüh âsumân  
Ğaym-ı ğamdan âb-ı rûyın her biri ölçer döker

<sup>30</sup> 1 ölçer: elçer İÜ, YB. / harc: cerı UT1. / maız-ı: maızen Lİ, İÜ, YB, UT2.

2 görse: nursa Lİ.

5 itse: - Lİ / ıeri: ıer UT1, ezel UT2. // yüzinden: gözinden Lİ, YB, UT1, UT2.

8 saıne: saıne Lİ, YB, İÜ, UT1.



- 3 Seyr iderse cûy-veş ger sû-be-sû ol serv-i kıadd  
Devr ider dolâb-ı âb-ı çeşmini ölçer döker
- 4 Ol hevâya medd ü cezrile baır şad mevc urur  
Gâh zîr ü gâh bâlâ devr ider ölçer döker
- 5 Geşt-i gülzâr itse ol verd-i teri vaqt-i seher  
Gök yüzinden gül yüzinden her seher ölçer döker
- 6 Derde çâre bulmadı dîvâne gönli ‘âşkıñ  
Keyl-i efkârile gerçi ‘âlemi ölçer döker
- 7 Beyt-i ma‘mûr ehli ‘aşk baırine irişe per döker  
Baır-i mescûrı egerçi nûş ider ölçer döker
- 8 Devr-i Âdem’den beri taldırdı çâhın toymadı  
Sağne-i dünyâ egerçi turmayup ölçer döker
- 9 Cevher-i ‘aqlın düşürmüş Şeyhi ‘aşkıñ çâhına  
Dil ü ‘aynı ile durmaz cân çeküp ölçer döker

## 31

[HŞG: s39, Lİ:-, YB: -, İÜ:-, UT1:-, UT2:- ]

*Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün*

- 1 Ne cândur cân içinde cân olan cânânı bilmezler  
Ne sırdır sır içinde sır olan sultânı bilmezler

- 2 Gezer deryâyı mâhîler yine deryâyı fehm etmez  
Aña benzer cihân halkı dağı Yezdânı bilmezler
- 3 Cihân-1 er cihân içre vücûd-1 muṭlaḳ atıñdır  
İrerler ğayrı yerlerde görür anı bilmezler
- 4 Eser yeller gibi dâ'im cihân mellâhları her dem  
Gezerler bunca deryâyı nedir ummânı bilmezler
- 5 Hû deryâsını Şeyhî acep mi bilmese mürġân  
Göre insânı cân içindeki cânânı bilmezler

## 32

[ HŞG: s9, Lİ: -, YB: -, İÜ: -, UT1:-, UT2:-]

*Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*

- 1 Şular kimdür ezel maḥv-1 fenâ olmuş bulunmuşlar  
Ebed-i zât-1 aḥdile beḳâ olmuş bulunmuşlar
- 2 Olar kim kendü özinden terkle bigâne oldılar  
Hudâyıla elestden âşinâ olmuş bulunmuşlar
- 3 Sivâyı terk idüp cân u dilin maḥv eyleyen şehler  
Ezelden pâdişâhâ ne gedâ olmuş bulunmuşlar
- 4 Şeb-i zülfünde varın faḳd iden dildâra 'âşıklar  
Ezelden gümreh iken rehnümâ olmuş bulunmuşlar

<sup>32</sup> \* İlahî eş-Şeyh Efendi HŞG.

- 5 Ğam-ı zülf-i siyâhından ħalâş olmayı sar hergiz  
Olar kim bend-i zencîr-i belâ olmuş bulunmuşlar
- 6 Gedâ-yı kûyuñ olan ‘âşık-ı şeydâlarıñ şehâ  
Muhabbet tahtı üzre pâdişâh olmuş bulunmuşlar
- 7 Görürler nûr-ı Hâkķı her bakışda Şeyhî anlar kim  
Bugün mir’ât-ı ħalbi cilâ olmuş bulunmuşlar

## 33

[ HŞĖ: s51, Lİ: -, YB: -, İÜ: -, UT1: -, UT2: - ]

*Fe‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fe‘ilün*

- 1 Baña ey dil kûy-ı yârim *cennetü’l-me‘vâ* yeter  
Ĥûr u Ėilmân istemem ol dilber-i ra‘nâ yeter
- 2 Şâh-ı ‘aşķım nâle vü âhım benim taḡl u ‘alem  
Ĥayme vü hem sâyebânım ħubbe-i mînâ yeter
- 3 Tâc u taḡtı terk idüp yaķdım vücûdum şehrinî  
Neylerem ħân u cihânı ol cihân-ârâ yeter
- 4 ‘İbret isterseñ cihânda ‘âķıbet-endîş olur  
Ĥaşr u fağfûr u Cem-i istikrar u Dârâ yeter
- 5 Ĥün murâd âyine-i ‘âlem-nümâdır Şeyhîyâ  
Rûy-ı dilber görmekise ‘âlem-i kibr yeter

---

4. beyitte vezin problemi var.

## 34

[ HŞG: s8, Lİ: 7a, YB: s132, İÜ: 55a, UT1: 9a, UT2: 88a ]

*Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*

- 1 Şehâ tevhîdiñ esrârın diyen bilmez bilen dimez  
Hâkiqat ehl-i güftârın diyen bilmez bilen dimez
- 2 Uyurdum saçın keşretde uyandım dâr-ı vaḥdetde  
Bu remz-i beyt-i vaḥşetde diyen bilmez bilen dimez
- 3 *Elâ yâ eyyuhe's-sâkî be-tiryâki ve berrâk*  
Rumûz çok uşşâka diyen bilmez bilen dimez
- 4 Giyenler şevb-i imkânı hicâb itmiş ten u cânı  
Kuran kimdir bu eyvânı diyen bilmez bilen dimez
- 5 Cemâlin gösterir gülden gehî 'aşkıını bülbülden  
Ne söyler rûy-ı kâkülden diyen bilmez bilen dimez

<sup>34</sup> \* İlahî Şeyhî efendi es-Sivâsî sellemallahu HŞG.

1 tevḥîdiñ esrârın: tevḥîd-i esrârdan UT2.

2. 3. 5. 6. 9. 11. 14. ve 16. beyitler Lİ, YB, İÜ, UT1, UT2'de yok.

2. 3. 15. beyitlerde vezin problemi var.

4 giyenler: bürinen HŞG. / itmiş: itdi HŞG.

7 Kimisi: Kiminüñ UT1.

8 Mezhâhir ile: Mezhâhirle UT2. / örtmüş yüz: yüzün örtmüş UT2 / görsün: görür HŞG // itsün: ide HŞG.

9. beyitin ilk satırında vezin problemi var.

12 anı olur: ol cânı der HŞG // insanı: insan Lİ, YB, İÜ, UT1, UT2.

12. ve 13. beyitler Lİ, YB ve İÜ'de yer deġiştirmiş.

15 sır: dem Lİ, YB, İÜ, UT1, UT2 / bu derd: ey Şeyhî Lİ, YB, İÜ, UT1, UT2 / mihnet: lezzet Lİ, YB, İÜ, UT1, UT2.

- 6 Cemâlin gösterir şehden şîfâtın mihrile mehden  
Çekilin merd-i gümrehden diyen bilmez bilen dimez
- 7 Kimisi lafza üftâde kiminiñ zevki ma'nâda  
Kimisi ğarķ-ı deryâda diyen bilmez bilen dimez
- 8 Mezâhir ile örtmüş yüz nice görsün anı her göz  
Ne vaşf itsün anı her söz diyen bilmez bilen dimez
- 9 Ezile bâtın-ı kâhir söz ile olur ol zâhir  
Bunuñ sekrânı her mâhir diyen bilmez bilen dimez
- 10 İçenler câm-ı zâtından fenâ buldı şîfâtından  
Sülûkuñ yeddi katından diyen bilmez bilen dimez
- 11 Kimi taķvâ ile mevşûķ kimi 'irfân ile ma'rûf  
Çeker vâşıl bulara yuf diyen bilmez bilen dimez
- 12 Tıyan anı olur bî-cân gehî mest ü gehî hayrân  
Melek insân-ı sergerdân diyen bilmez bilen dimez
- 13 Kimi eyler 'ibâdâtı kimi tutmuş 'ibârâtı  
Kimi müstağraķ-ı zâtı diyen bilmez bilen dimez
- 14 'Aceb bâzâra tuş oldum niçün bu 'âleme geldüm  
Hele ben bilmedim bildim diyen bilmez bilen dimez
- 15 Ne sırdır bu sır-ı vaħdet nedir bu derd ü bu miñnet  
Ne dimekdür Haķķa vuşlat diyen bilmez bilen dimez

- 16 Bu nûra Şeyhî yanasıñ ne ten cândan uşansıñ ne  
Mey-i ‘aşkile kıansıñ ne diyen bilmez bilen dimez

## 35

[ HŞG: s10, Lİ: 7a, İÜ:55b, YB: s133, 55b, UT1: 9a, UT2: 88a ]

*Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün*

- 1 Taleb-i mevt ideni sağ ideriz öldürürüz  
Ağladur inledürüz ya‘ni ebed güldürürüz
- 2 Bildigünden geçene *şamt-ı nedânem* sebağın  
Kim irâdet getürür okuduruz bildürürüz
- 3 *Lâ nüsellimü lime keyfe* seni maħrûm kılur  
Biz mürîdiñ levhîniñ şaykalıyuz sildirürüz
- 4 Bâz-ı ‘aşkı yed-i kudret bize şundı tâ kim  
Cîfe-i şaydın birağup pâk olanı aldıruruz

<sup>35</sup> \* Dibâce-i eş-Şeyh Sıvâsî Efendi sellemallahu HŞG.

1 ağladur: ağladuruz Lİ, İÜ, UT1, UT2.

3 mürîdiñ: mürîd UT1.

4. beyitin ilk satırı Lİ, YB, İÜ, UT1, UT2’de şu şekilde geçiyor:

Dest-i kudret bâz-ı ‘aşkı bize sunupdur bize tâ

bâz: kâse UT2 // şaydın: şadrın HŞG.

5 şaydgeh: şaydgâh UT2.

5. ve 10. beyitlerde vezin problemi var.

6 vahdetde: tevhidde HŞG /tamâm: - HŞG.

7 diñlemeyenlere: diñlemeyenler HŞG, diñlemeyenleri Lİ, İÜ, YB, UT1 // başını: başın HŞG / Münkir-i rakşıñ: Münkir-i rakş UT2, Münkir-i rakş HŞG, İÜ, YB, rakşa münkir UT1.

8 şarılmağa: şalınmağa Lİ, İÜ, YB, UT1, HŞG / eyleyeniñ: eyleyeni HŞG.

9. beyitin ilk satırı HŞG’de şöyle geçmektedir:

Ĥabl-i ‘aşka tâlib-i Ĥağ olanı aldıruruz / ‘aşkı dilâ:- UT2.

10 vahdetden: vahdetde Lİ, YB, İÜ, UT1, UT2 / şarab:- Lİ, YB, İÜ, UT1, HŞG // boyadup rengini: boyar reng-i rûhunu Lİ, YB, İÜ, UT1, UT2 / şoldururuz: şoldururuz Lİ, İÜ, YB, UT1, UT2.

11. beyit Lİ, İÜ, YB, UT1, UT2’de şöyle geçmektedir:

Ĥalbini zıkr ile boş eyleyeniñ ey Şeyhî

Nefes-i Ĥakkıla biz bâtınımı doldururuz

- 5 Ser-şikâr itmekiçün şaydgeh-i vaḥdetde  
Giceyi diri tutar nefis atını yeldirürüz
- 6 Bir zamân halka-i vaḥdetde tamâm oynaduruz  
Fâli meymûn olanı topumuza çaldıruruz
- 7 Hâk sözi diñlemeyenlere sema‘ itdürürüz  
Münkir-i raqşîñ başını dönderürüz şaldıruruz
- 8 Yâr boynına şarılmağa heves eyleyeniñ  
Cigerin dür gibi elmâs-ı gama deldürürüz
- 9 Tâlib-i ‘aşkı dilâ ‘aşq ipine aldırırız  
Maḥva dek ḥançer-i lâ ile dilin deldürürüz
- 10 Şunaruz ehl-i riyâzâta ḥam-ı vaḥdetde şarab  
Şıbgatullâha boyadup rengini şoldururuz
- 11 Ğayrılardan ḥâtırın zikrle ḥâlî kılanı  
Şeyḥiyâ Hâk nefesile biz ḳalbini ṭoldururuz

## 36

[HŞG1: s 40, Lİ: 7b, YB: s136, İÜ: 57a, UT1: 10a, UT2: 88b ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

<sup>36</sup> 1 bülbülüz gülzâr durur: bülbül-i gülzârdur Lİ, İÜ, YB, UT1 / gülzâr durur: gülzârdur Lİ, YB, İÜ, UT2.

4. beyit HŞG’de yok.

6 bîzâr: bîmâr: HŞG.

- 1 Bâğ-ı ğamda bülbülüz gülzâr durur eglencemiz  
‘Âşıkız vaqt-i seherde zârdır eglencemiz
- 2 Eglenür nâmus u ‘âr ile cihânda ‘âkılan  
Mest-i ‘aşkız terk-i nâm u ‘ârdır eglencemiz
- 3 ‘Aşka vü ‘âşıklara teslîm-i cândır pîşemiz  
Zâhid-i hodbîne şad inkârdır eglencemiz
- 4 Rûz u şeb vaşlıñ hayâliyle geçer evkâtımız  
Zâhidâ âvâre şanma vardır eglencemiz
- 5 Kıblemiz ebrû-yı dilberdir añadur vechimiz  
Zülfüne devr ideriz kim dârdır eglencemiz
- 6 Maħrem-i derd-i derûnum yoksa ğam yok Şeyhîyâ  
Çeşm-i hûn-bâr-ı dil-i bîmârdır eglencemiz

## 37

[ HŞG1: s49, Lİ: 7b, YB: s156, İÜ: 66b, UT1: 10a, UT2: 94b ]

*Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün*

- 1 Aşlımı şu kim tuymaya pâyân daħi bilmez  
Kim zâhirini bilmeye pinhân daħi bilmez

<sup>37</sup> 1 tuymaya: bilmeye UT2 / pâyân: - UT1.

3 iderek: u divûñ Lİ, İÜ, YB, UT1, HŞG.

4 cismiñi yolda: cismi yoluñda Lİ, İÜ, YB, UT1, HŞG.

7 koydı bu Şeyhî: koydı Şeyhî HŞG, UT1 // ise:- Lİ, İÜ, YB, UT1, HŞG / ‘irfân: irfânı

HŞG, UT2.

7. beyitte vezin problemi var.



- 2 Ger alb-i selîm ile sivâdan çekesin el  
Bir mülk alasin anı Süleymân dağı bilmez
- 3 Nefsüni müselmân iderek zabt idegör kim  
Bu salţanatuñ zevķini sultân dağı bilmez
- 4 Hıdmetle ğubâr eyleriseñ cismiñi yolda  
Bir sırra irersin ötesin cân dağı bilmez
- 5 Tayy eyleriseñ tûl-i emel defterin ey dost  
Bir cûd idesin Hıatem-i devrân dağı bilmez
- 6 ‘Aşķ odına ger mısr-ı vücûduñ yakar iseñ  
Bir şerbet içersin anı reyyân dağı bilmez
- 7 Çün koydı bu Şeyhî bedeni dâdını feryâd  
Câna irmez ise lezzet-i ‘irfân dağı bilmez

## 38

[ Lİ: 8a, İÜ: 67b, YB: s157, UT1: 10a, UT2: 95a, HŞG:-]

*Fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilün*

<sup>38</sup> 2 tâ ezelden: der-ezel: Lİ, YB, İÜ, UT2 / derd: der UT1.

6 dürür: dür UT1 // derimde: derim Lİ.

13 ‘âlemden: ‘âlemde Lİ, İÜ, YB, UT1.

14 her gice tâ şubh: tâ şubh her gice Lİ.

14. beyit UT1’de 10. beyitle yer değiştirmiş.

16 deme: dem İÜ, YB.

16. beyitin ilk satırının sonu UT2’de “ger” ifadesi ye bitmekte lakin vezin ve anlam itibarıyla biz bu kelimeyi kullanmayı tercih etmedik.

17 zülfünde: zülfünde İÜ, zülfüne: YB, zülfe: UT1 / bize: bizi Lİ, YB, İÜ, UT1 / de: ki Lİ, İÜ, YB, UT2.

18. beyit UT2’de yok

- 1 Hadd-i ta'rifî geçüp hâ-yı hüviyyet beklerüz  
Seyr-i fillâh ü ma'allâh içre vuşlat beklerüz
- 2 Tâ ezelden derd-keş-i bezm-i cemâl idi gönül  
Luţfa mu'tâdız yine feyz-i mürüvvet beklerüz
- 3 Sicn-i 'unşurda yatanlar ölçemez şahrâmızı  
Çalib kürsisindeyüz 'arş-ı 'inâyet beklerüz
- 4 Çün tılısm-ı ejder-i dünyâ tolaşmış gencini  
Nağd-i şabrı genc idüp künc-i ferâgat beklerüz
- 5 Rûy-ı zerd ü derd-i dil âh-ı derûn u hûn-ı çeşm  
Dûrbâş-ı çâr cânıdır velâyet beklerüz
- 6 Himmetüm 'âlî dürür kim hâk-râh-ı dilberim  
Hâk-rûy-ı bî-derim bâb-ı sa'âdet beklerüz
- 7 Sâ'id-i şehden gelüp şayd eyledüñ güncişk-i dil  
Mülk-i cân 'anğâsiyuz kâf-ı kanâ'at beklerüz
- 8 Künc-i genc-i Hâk durur dil pâsbân-ı cünd-i kuvâ  
Hışn-ı 'irfân içre biz nağd-i muhabbet beklerüz
- 9 Mâsivâ-yı Hâk rakîb olmuş çü Hâkla arada  
Zülfikâr-ı lâ ile meydân-ı 'işmet beklerüz
- 10 Zülfüne gerden şunup sicn-i muhabbet beklerüz  
Çayddan âzâdeyüz kûy-ı ferâgat beklerüz

- 11 İhtisâbıyla şafâ bezmin bozup kıllâş-ı ‘aql  
Meclis-i mestânı telh itdi kasâvet beklerüz
- 12 Pîr-i meyhâne bizimçün vâri olsun şimdilik  
Cur‘a-nûş-ı câm-ı la‘lin cûd u cevdet beklerüz
- 13 Şahn-ı ‘âlemden murâd mir‘ât-ı Hağ olmak durur  
Görmedik çün bâğ u şahrâ içre halvet beklerüz
- 14 Bir dem içündür çü icâd-ı hezâr mürde-i cân  
Ol demiçün her gice tâ şubh nevbet beklerüz
- 15 Ekşer-i şey‘i cedeldür seyf-i tevhid ıssı çün  
Dökmege nefsün demin her demde nevbet beklerüz
- 16 Dem senündür Şeyhiyâ ger teşne-dâr olduñ ise  
Ol deme cân virmekçün bâb-ı ‘izzet beklerüz
- 17 Silsile-i zülfüne tağdı bizi Leylâ-yı ‘aşk  
Mestler için biz de Bekriyüz ki şöhet beklerüz
- 18 Bir kaçımız şaldılar per-kâre Şeyhî derv için  
Hıfz için ol noğa-yı çarh içre nevbet beklerüz

## 39

[ Lİ: 8b, İÜ: 68a, YB: s158, UT1: 11a, UT2: 95b, HŞG:- ]

*Mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün*

<sup>39</sup> 1 gitdi: gitdik: Lİ, İÜ, YB.

3 sivâyı: sivâ Lİ, İÜ, YB, UT1.

- 1 Gitdi yola teveccüh idüp hep sipâhımız  
Düzd-i günâh başmasun ey dost râhımız
- 2 Ey bâd-ı ‘aşk söyündür ‘aql meş‘alesin meded  
Besdir bu bezme rûşene-i berq-i âhımız
- 3 Yâ Rabb Ka‘be haqqı maḥv it sivâyı bütün  
Her sûda tâ ki vechiñ ola kıblegâhımız
- 4 İnkâr-ı fikr-i fâni boyamışdı qalbi hep  
Olmasa idi baḥr-i hidâyet penâhımız
- 5 Leşker-i zâ‘if ma‘reke-i düşmenle pür idi  
Qorqmam ki ğayret ehlidir ol pâdişâhımız
- 6 Çokdur kuşûr zâhir ü bâtında Şeyḥî lik  
İkrârımızda yoq velî hiç iştibâhımız

## 40

[ Lİ: 8b, İÜ: 68b YB: s158, UT1: 11b, UT2: 95b, HŞG: - ]

*Mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün*

- 1 Ey dil mişâl-i âyînedür şâf sînemüz  
Yok kimseye ‘adâvetümüz buğz u kînimüz
- 2 Faqr u fenâ memâlikinüñ şehriyârıyuz  
Pürdür nüqûd-ı ğuşsa vü ğamla ḥazînemüz

<sup>40</sup> 2 memâlik: mâlik UT1.  
4 Şeyḥiye: Şeyḥî YB.

- 3 Teşvîş-i fakr u fâka ile olmazuz melûl  
Çün dilde ‘aşk-ı yâr gibi var defnemüz
- 4 İtmez muvâfaqat Şeyhîye hayfâ ki rûzgâr  
Çaldı miyâne lücce-i gamda sefinemüz

## 41

[ Lİ: 8b, İÜ: 56b, YB: s135, UT1: 11b, UT2: 88a, HŞG:- ]

*Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün*

- 1 Hatt-ı siyehi kaldıra bir yerden eger baş  
Mülk ü melekûtuñ kamu esrârı ola fâş
- 2 Aldanma şağın çeşmine ebrûsuna yâriñ  
Çok serveri bî-ser kodı ol bir iki oynaş
- 3 İki bölük olduğda kaçan leşker-i kâkül  
Ol ‘arşada müjgânuñ olur tîr-i kemân-kâş
- 4 Şaçıñ şâğışı ‘aşker ile ol iki kâfir  
Peydâ ider ol ma‘reke de bir eyü uğrâş
- 5 Şeyhî başar elbette kadem ‘arş-ı berîne  
Ferş-i hareminde olan ol dilber-i ferrâş

<sup>41</sup> 1 kamu esrârı ola: ola esrârı kamu İÜ, YB, UT1, UT2.

2 çeşmine: şeşmine YB.

3 leşker: keşler İÜ, YB, Lİ, kişver UT2.

5. beyitin UT2’de ilk satırının sonunda “yüksek” ifadesi yer alıyor. Vezin ve anlam itibariyle bu ifadeyi tercih etmedik.

## 42

[HŞG: s41, Lİ: 9a, YB: s135, İÜ: 56b, UT1:11b, UT2: 88a ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

- 1 Halka halka ol perî zülfünü zencîr eylemiş  
Ya‘ni ben Mecnûnunun bendine tedbîr eylemiş
- 2 Çeşm-i tîr-endâzı kaşd itmiş beni öldürmege  
Kaşları yayın kurup müjgânını tîr eylemiş
- 3 Âsitânından geçerken uğrayup bâd-ı şabâ  
Hâlîmi bir bir benim dildâra takrîr eylemiş
- 4 Didim ey dilber gamından çünkü döndi kâmetim  
Nâz ile güldi didi ‘aşkım seni pîr eylemiş
- 5 Pür idüp puthâne-veş kalbiñ der ü dîvârını  
Hâne-i dil içre Şeyhî cânı taşvîr eylemiş

## 43

[ İÜ: 68b, YB: s158, UT1: 12a, UT2: 96a, Lİ: -, HŞG: - ]

*Mef‘ûlü fâ‘ilâtün mef‘ûlü fâ‘ilâtün*

- 1 Her kim tarîk-i Hağda ‘ilm ile ‘âmil imiş  
Kibr ü riyâ fenninde gâyetde râcil imiş

<sup>42</sup> 2. beyitle 3. beyit YB’de yer değiştirmiş / beni: bizi UT2.

5 cânı: cân: UT1, UT2..

<sup>43</sup> 1 kim: ki İÜ, YB, UT2 // imiş: olmuş UT2.

3 nefsi: nefsi UT1.

6 eyle: idüb UT2 / nefsi: nefsi: UT2 / unutma: uyutma İÜ, UT1 // ecel: - UT1.

7 fuzûlîlikden: fuzûlîlikdür UT1, İÜ, YB.

- 2 Cebrile nisbet itme cürmüñ şağın Hudâya  
Her kankı yola çıksañ câhil çü kâbil imiş
- 3 Kaldır murâd-ı nefsi yok eyle gelmeden mevt  
Hâşıl ne kurı sözden kim mîr-i fâzıl imiş
- 4 Aldanma iltifâta gözetme şadr-ı ‘âlî  
Mîzânda keff-i hâlî bâlâya mâ‘il imiş
- 5 Hâsib didi hisâb it mîzân-ı Hâkda nefsi  
Toldurduñ ise keffi ednâya kâbil imiş
- 6 İşlâh eyle çü nefsi unutma nefsi  
Virmez ecel çü fırsat dimez ki gâfil imiş
- 7 Şi‘r-i şu‘ûr-ı Şeyhî cümle şi‘âr-ı noğşân  
Fazlı fuzûlîlikden hâlî degül dil imiş

## 44

[ Lİ: 9a, İÜ: 68b, YB: s158, UT1: 16a, UT2: 96a, HŞG:- ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

- 1 Ehl-i ‘irfânı şorarsañ dili açığçaymış  
Fikre müstağrak imiş zîkr-i katı çoğçaymış
- 2 Sum‘a vü hıkdâ kômış muhlisimiş hıdmetde  
Mâsivâdan yumış el sâfi vü şâdıççaymış

<sup>44</sup> UT2’de redifler “imiş” şeklinde.

4 bir: yek UT2.

6. ve 7. betitlerde vezin problemi var.

- 3 Kendüni fânî kılop yâr ile bâkî olmuş  
Yine şu sızmaz imiş dilber ile şıkçaymış
- 4 Bir nazar eylerimiş dostuna düşmanına  
Kin hased bilmezimiş kalbi katı akçaymış
- 5 Kalbe derbân oluben diğkatle gözlerimiş  
Elde tevhid ‘aşâsın tutuben şakçaymış
- 6 ‘Asker-i ‘aşk şımış hâbla gaflet çerisin  
Şevkle gayrılar uyurken uyanıkçaymış
- 7 Dil uzatma el uzat Hakkâ dilerseñ iresin  
Yohsa bir gün diyesin Şeyhî sözüñ Hakkçaymış

## 45

[ İÜ: 72b, YB: s 146, UT1: 12b, UT2: 91b, Lİ: -, HŞG:- ]

*Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün*

- 1 Ne gam kalur ne elem eylese nağam ‘âşık  
Ne dem durur demi ağlasa dem-be-dem ‘âşık
- 2 Hayât-ı tayyibe buldı hayât-ı lem-yezeli  
Çü içdi zülfi ucundan şarâb-ı sem ‘âşık
- 3 Dehân-ı la‘l-i lebinden şunarsa dilber eger  
Gulâm-ı kemteri olaydı câm-ı Cem ‘âşık

<sup>45</sup> 1. beyitte vezin problemi var.  
3 lebinden: şenden İÜ, YB.  
5 yok: yoğ İÜ, YB, UT1.



- 4 Ne ile egleyeyim albi neyleyem bilmem  
Ne diyeyin saa halim ki men neyim ‘aı
- 5 Yok eyle eyhi zn arei bıra bare  
Gzn a eyle vcduu ‘ayn-ı yem ‘aı

## 46

[ L: 9a, I: 56a, YB: s134, UT1: 12b, UT2: 87b, HG:- ]

*F‘iltn f‘iltn f‘iltn f‘iln*

- 1 Dest-i udretle yapılmıdır binsı dervıın  
Yıkabilmez kimse udretdir essı dervıın
- 2 Srme-i *mzga* ile mekhldr n gzleri  
Vech-i bi seyr ider ‘ayn-ı fensı dervıın
- 3 Hkm iderse her kaan dil mlkine sultn-ı ‘a  
‘lem-i lht olur pes mversı dervıın
- 4 Nefa-i nef-i ezelden buld n bir emmesi  
Misk-i ‘anberden muayyebdr hevsı dervıın
- 5 Fıratında biliyyet olduynn d-ve  
Yanmadın yayılmadı mk-i irsı dervıın

<sup>46</sup> 4 nef:- UT2.

5 sir: iz L / yayılmadı: yayıldı: L.

6 ol: henz UT2.

8 ayt: iyb L, I, YB ayb UT1.

11 Zhd-i fi: fi zhd I, L, YB, UT1.

12 dl: dilber UT2.

17 oldırır: oldırırlar I.

17. beyitte vezin problemi var.

- 6 Şâh-ı ‘aşkıñ eşigini nice yıl yaşdanmadın  
 Kõnmadı başına ol devlet hümâsı dervişiñ
- 7 Nice yıllar su gibi hâke sürünüp akmadın  
 Dilde bitmez meyve-i cennet-nümâsı dervişiñ
- 8 Çün *izâ temme’l-fakru lem yebka ilallah*  
 Zât-ı bâkîdür âyât u muntehâsı dervişiñ
- 9 Cünd-i ğaybdır ‘aşker-i seyf ü sinânı ism-i Hâk  
 Vâhid ü Kâhhârdır ‘avn-i kuvâsı dervişiñ
- 10 Bil cefâ sengi tokunsa başı üzre yer ider  
 Ey aceb bünyân-ı merşûşdur binâsı dervişiñ
- 11 Zühd-i şâfi başka ‘aşk ile olur muṭma‘în  
 Hızr u Mûsâ mecma‘ıdır mültekâsı dervişiñ
- 12 Derd ü ğamla kaddi dâl ü bî-ser ü pâ olmadın  
 İrmedi mânend-i bedr eflâke râhı dervişiñ
- 13 Âşiyân-ı devlet imiş murğ-ı sırra sidre-veş  
 Halvetîler tâcıdır çünkim yuvası dervişiñ
- 14 Nefyile işbât birdir terk ü tecrîd ehline  
 Gitdi dilden ğayrı illâ oldı lâsı dervişiñ
- 15 Kahr u luṭfa çünki mir’ât oldı kâlbi sâlikiñ  
 Münkire semm dosta tiryâkdır liḳâsı dervişiñ

- 16 Çün cefâsı vü vefâsı enbiyâ mîrâşıdır  
Cümleten mevrûşdur duâsı devâsı dervîşîñ
- 17 Hûn-ı dervîşân için rûyuñ hûn it Şeyhîyâ  
Ni‘metiyle tıdırır anı du‘âsı dervîşîñ

## 47

[ Lİ: 9b, İÜ: 63b, YB: s148, UT1: 13b, UT2: 92b, HŞG:- ]

*Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün*

- 1 Kemân ebrûlarıñdan ğamzeñ ata her kaçan nâvek  
Tama‘dan dil ü cân ider ki nişfun lîk vü nişfen lek
- 2 Miyâniñla femüñ esrârını kıl deñlü açmazdım  
Velîkin sûz-ı derdim tende her mû şerh ider yek yek
- 3 Nişân-ı ‘âşıkân yanmağdurur ammâ kanı ‘âşık  
Tarîk-i ‘âkılân sûk-ı muhabbetdür kanı zeyrek
- 4 Şarâb-ı câm-ı la‘lünden dil ü cân mest-i lâ-yu‘kal  
Kitâb-ı ‘ilm-i ‘aşkıña dilüm bir cüz-i lâ-yünfek
- 5 Dehân u nâme ile yâr şormazısa seni Şeyhî  
Revâdur varlıguñ hañtını kıla devr-i fânî Hâk

<sup>47</sup> 1 dil ü cân: cânâ dil Lİ, İÜ, YB, UT1 / ider: eyler UT2.

2 velîkin: velikin Lİ, İÜ, YB, UT2.

3 yanmağdur: yanmağ durur UT1, Lİ.

## 48

[ HŞG: s9, Lİ:-, YB:-, İÜ:-, UT1:-, UT2:- ]

*Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*

- 1      Çankı dimâğ içinde ki 'aşkıñ hevâsı yok  
Yüz nûr görürse gözleriniñ rûşenâsı yok
- 2      Haqqıñ cemâl-i Ka'besi kılmayan tavâf  
Büyük hac iderse Merve haqqıçün şafâsı yok
- 3      İhrâm diyüben egnüme bir şâl giyürdi 'aşk  
Bir tondur ol ki anuñ eteği yaqası yok
- 4      'Aşkıñ bir sînde şusuzluğdan elemi  
Bu gel gözüm şöyle çü vaşlıñ sefâsı yok
- 5      Şeyhî vişâl-i 'ıydına kurban olursuñ eger  
İresiñ bir beğâya ki hergiz fenâsı yok

## 49

[ Lİ: 10a, İÜ: 69a, YB: s159, UT1: 14a, UT2: 96a, HŞG:- ]

*Mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün*

- 1      Çün servinüñ serine çıkmış hayâl-i kıddiñ  
Başın şalar çü gerdün virmiş hilâl-i kıddiñ

<sup>48</sup> \* İlahî 'azîzinâ Şeyhîyâ Sivâsî efendi HŞG.

48. şiirde vezin problemi var.

<sup>49</sup> 1 serine: sırrına UT2.

2 server: serv İÜ, YB, UT1.

3 meh: mâh UT2.

- 2 Pâ-bûsuñ için ey serv her server-i ser-efrâz  
Her sûda kıldı secde gördi nihâl-i kıaddiñ
- 3 Mihr-i ruhuñı gündüz encüm görüp tağıldı  
Ay oldu yaklaşınça ey meh hilâl-i kıaddiñ
- 4 Kühsâre çıktı bu dil seyr-i şanevber için  
Ya'ni şafâ bula tâ göre mişâl-i kıaddiñ
- 5 Gel câm-ı la'liñi şun huşyâr eyle şâhım  
Şeyhî'ye virdi hayret fikr-i vişâl-i kıaddiñ

## 50

[ HŞG: s7, Lİ: 10a, YB: s166, İÜ: 74a, UT1: 14a, UT2: 98b, ]

*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

- 1 Hadden aşdı iştiyâkıñ yâ Rasûl göster cemâliñ  
Yağdı beni iftirâkıñ yâ Rasûl göster cemâliñ

<sup>50</sup> \* İlahî eş-Şeyh Efendi sellemallahu HŞG.

1 iştiyâkıñ: iştiyâkıñ HŞG // yağdı beni: beni yağdı HŞG, İÜ, YB, UT1.

2. beyitle 4. beyit Lİ, İÜ, YB, UT1, UT2'de yer değıştirmiş.

2 derd: firkat HŞG // saña kıurbân edeyim cân: bâri teslim ideyim cân HŞG.

3.beyit; Lİ, İÜ, YB, UT1 ve UT2'de 4. beyit olarak geçiyor.

felege: göklere HŞG / bir: pür UT1 // iştiyâkıñdan: iştiyâkıñda UT2 / iştiyâkıñdan yandı: saña müştâk oldu HŞG.

4 hâlime: kıalbime HŞG.

5. beyit Lİ, YB ve İÜ'de yok.

5. beyitte vezin problemi var.

6 eyleme dahi: yeter eylediñ HŞG.

7. beyit HŞG'de şu şekide geçmektedir:

İdegör zikrini anıñ dağı hem şükrini anuñ

Şut elini Şeyhî cânuñ yâ Rasûl göster cemâliñ

ol sen: olsuñ UT2.

- 2 Beni bu derd ü bu hicrân âhir öldürür nedir hân  
Saña qurbân edeyim cân yâ Rasûl göster cemâliñ
- 3 Felege çıkdı fiğânım yâş ile bir oldu qanım  
İştiaqdan yandı cânım yâ Rasûl göster cemâliñ
- 4 Çün beni şaldıñ bu derde nazâr it hâlîme zerre  
Nice bir hicâb u perde yâ Rasûl göster cemâliñ
- 5 Çün bahâr oldu güler gül kamu hurrem oldu bülbül  
Yüzüñ üzre qoma sünbül yâ Rasûl göster cemâliñ
- 6 Çün hayâliñ irdi cânâ nice bakayum cihâna  
Eyleme dahı bahâne yâ Rasûl göster cemâliñ
- 7 Tüt elini Şeyhî cânuñ dest-gîri ol sen anuñ  
İhsân eylemekdür şânuñ yâ Rasûl göster cemâliñ

## 51

[ Lİ: 12a, İÜ: 59a, YB: s139, UT1: 14b, UT2: 89b, HŞG:- ]

*Fâ'ilâtün mefâ'ilün fâ'ilün*

- 1 *Zâtuküm li'l-şifâtı halâl*  
*Şe'nüküm muqtedâ ve mufdal*
- 2 *Yâ midâde'l-merâkizi'l-'uzmâ*  
*Küllî qalbin ileyke meyyâl*

<sup>51</sup> 2. ve 3. beyitlerin ikinci satırları UT2'de yer değiştirmiş.  
51. şiirde vezin problemi var.

- 3 *Cevherün min ğubârı makdemiküm*  
*Li- ‘alîli’l-uyûni kehhâl*
- 4 *Keffüke’l-cûdi keffethü fihâ*  
*Es-sahâbü’s-şîkâlü mişkâl*
- 5 *Lâzımün li’l-enâmi midhatüküm*  
*Vâcibün li’l-kirâmi iclâl*
- 6 *İnne ‘Abdülmecid dâ’iküm*  
*Bi-devâmi’d-du‘â-i şegğâl*

## 52

[ HŞG: s55, Lİ: 12a, UT1: 14b, UT2: 88b, YB: -, İÜ:-]

*Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün*

- 1 Cân u dil maḥv itmeyenler bulmadı cânâne yol  
Râh-ı ‘aşka toğrı var şaḡın gözetme şağ u şol
- 2 Tefriķa efkârı birle şem‘-i cem‘ olmaḡ muḡâl  
Mâsivâ yolında sâlik maḡşûda bulmaz vuşûl
- 3 Cevher-i ‘irfânı bulmaz baḡr-i ‘aşka ḡalmayan  
Ĝarḡ olagör zevḡ isterseñ gözleme sâḡile yol

<sup>52</sup> 1 ‘aşka: ‘aşkı HŞG / var: git Lİ, UT2.

2 efkârı: efkâr HŞG / şem‘: cem‘ UT2 // şâlik: ḡalan Lİ, UT1, UT2 / maḡşûda: maḡşada Lİ, UT1 / bulmaz: ḡılmaz HŞG.

3 olagör: ol Lİ, UT1, UT2 / isterseñ: isteriseñ UT1 / gözleme: isteme Lİ, UT1.

5. beyit Lİ ve UT2’de yok.

6 Şeyḡiyâ: Şeyḡi bu Lİ, UT1, UT2 // kendüni: nefsinı Lİ, UT1, UT2 / râh-ı vuşûl: aşl-ı uşûl Lİ, UT1.

- 4 *Len tenâlü'l-birra hattâ tünfiķû* didi Hudâ  
Virmeyen vâırın fenâya bulmadı sırr-ı Resûl
- 5 Dâne-i hardal kadar Qur'ân'dan özge yol mu var  
Koma elden habl-i şer'i kim budur aşı-ı uşûl
- 6 Şeyhîyâ râh-ı fenâda gizli yollar çok velî  
Cümleden kendüni ednâ bilmekdür râh-ı vuşûl

## 53

[ HŞG: s48, Lİ: 10a, YB: s151, İÜ: 64a, UT1:15a, UT2: 93a ]

*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

- 1 Mûnisim kabrim içre derdüñ ola *ba'de'l-ecel*  
Kâmilân buyurdılar *el-kabru şanduku'l-amel*
- 2 Zülfi zencîriyle bu Mecnûn'unuñ fikri dırâz  
Gerçi 'âķil der bırak sevdâ durur tûlü'l-emel
- 3 Hâr-ı hecrin dağ-ı dilde gerçi hayli beslediñ  
Gözle ğam çekme şafâsın hârdır verde maħal
- 4 Her ne deñlü atsalar seng-i cefâyı ğam yemem  
'Aşķın urdığı binâ bünyâdına gelmez ğalel

<sup>53</sup> 1 kabrim içinde: kabrimde HŞG / derdüñ: derd Lİ.  
2 Mecnûnunuñ: Mecnûnuñuñ HŞG // sevdâ durur: sevdâdır İÜ, YB; sevdâ erir: Lİ.  
3 dağ: bağ HŞG // verde: derde HŞG.  
4 atsalar: atsa UT2.  
5 'ıyşdır: 'ıyş UT2 / dirler: dirlerdir HŞG.



- 5 Bâd-ı tavk-ı kûy-ı dilber 'ıyş-ı nâmdır Şeyhîye  
Gerçi zikrû'l-'ıyş nefsü'l-'ıyşdır dirlər meşel

## 54

[ Lİ: 10b, İÜ: 69b, YB: s160, UT1: 15b, UT2: 96b, HŞG:- ]

*Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fâ'lün*

- 1 Nice ey zâhid-i pâkize 'amel kııl maqâl  
Ne ola dağıı beter ki olmayasın vâkıf-ı hâl
- 2 Şehperiñ 'aşkla yaq tâ uçasın kim Cibrîl  
Sidreyi geçemedi olmadı çün fâriğ-i bâl
- 3 Pâye oldur yüzüñ ayaqlara pâmâl idesin  
Ayağuña sürine şâh u gedâ manşıb u mâl
- 4 Ğamm-ı mâl ile niçün beste-dil ü ğam-zedesin  
Diñle ney nâlesini sorma dem ez-mâl u menâl
- 5 Şeyhiyâ tâ niçe hâlât u muhâlâtı talep  
Geç hayâliñ ola mı 'ıyd-ı vişâline hilâl

## 55

[ Lİ: 10b, İÜ: 70a, YB: s160, UT1: 15b, UT2: 96b, HŞG: - ]

*Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*

---

<sup>54</sup> 1 ki: kâ İÜ, UT1, YB.  
olmayasın: olmaya İÜ, YB.  
3 sürine: sözine Lİ,  
5 tâ: - İÜ, YB, UT1, UT2.

- 1 Zihî hadeng-i kerâmet sûtûn-ı hane-i dil  
Mekân-ı cevher-i bîgâne ki hızâne-i dil
- 2 Şafâ-yı dâne-yi hâl iledür şadâ vü şafer  
Hezâr-ı tâ'ir-i kıudsîdür âşiyâne-i dil
- 3 Çü murğ-ı vaşlı gönül bâğını vağan tutmaz  
Ne âb-ı çeşm müfid arada ne dâne-i dil
- 4 Cenâh-ı tîriñ umarım süpüre hâk-i tenüm  
Ğubâr-ı ğamla ki tolmuşdı âşiyâne-i dil
- 5 Derûndan gelen âhım gibi kararım yok  
Yitürdi kandeliğın Şeyhî kande hane-i dil

## 56

[HŞG: s41, Lİ: 10b, YB: s160, İÜ: 70a, UT1: 15b, UT2: 96b ]

*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

- 1 Kâl'a-ı cismi bırak bârû-yı tenden geç gönül  
Âşiyân-ı aşla uç burc-ı bedenden geç gönül

<sup>55</sup> 2 tâ'ir: zâ'ir UT1.

3 arada: ârda İÜ, YB.

4 ki: - İÜ, YB, UT1, UT2 / ğamla: ğammıla UT1 / tolmuşdı: tolaşmışdır UT2.

<sup>56</sup> 1 gec: ey UT2.

2 gönül: ey gönül UT2.

3 kâmil: kemmil HŞG, YB, İÜ, UT1, UT2 / ol:- Lİ, HŞG.

6 ol:- Lİ, İÜ, YB, HŞG, UT1.

7 heb: kim UT2.

8 kim: ger UT1 / dünye: dünye de UT1 // yapan: yarın HŞG.

9 yumgıl: yumgıl YB, İÜ / havâsıñ: havâs Lİ, İÜ, YB, GŞG, UT1 / zâhire: zâhiri Lİ, İÜ, YB, HŞG, UT1.

9. beyitin ikinci satırında vezin problemi var.

- 2 Gel cihâd-ı ekber it nefsile ceng eyle bugün  
Seyf-i ‘aşkile şehîd ol gel kefenden geç gönül
- 3 Nâkış olma kâmil ol çeviķ ricâle kıat özüñ  
Er gibi ğayretlü depren zeyn-i zenden geç gönül
- 4 Cîfe-i dünyâya kıonma kııl hümâ-veş himmeti  
Tûfî-veş sükker yegil hûy-ı zağandan geç gönül
- 5 Gülmek ağlamak durur ma‘mûrelik vîrânelik  
Nâ-murâd ol ‘ucbu kıo gel mâ u menden geç gönül
- 6 Sâlik ol semt-i fenâya varlığıñ maħv it dilâ  
Tavf-ı beyt-i ‘âşık ol Beytü’l-Ħazenden geç gönül
- 7 Göz kıulaķ dil kıalble vaķf ola ‘aşkıllahda hep  
Şûrete aldanmağıl serv ü semenden geç gönül
- 8 Ħânesin yaķsa kışı kim dünye añâ lâ-yecûz  
Çün yıķar anı yapan gel yıķılandan geç gönül
- 9 Ħâşılı yumgıl ħavâsıñ zâhire aç bâtını  
Şeyħi anuñ gör yüzün ‘aynıyla senden geç gönül

## 57

[ HŞG: s9, Lİ: 11a, YB: s151, İÜ: 70b, UT1:16a, UT2: 97a ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

<sup>57</sup> 2 ile: ideğör HŞG.

3 sedd it: sedd eyle UT2 / çeşm:- UT2.

- 1 *Nuvvira 'l-ḳalbü bi-envâri 'l-cemâli ve 'l-celâl*  
*Suḥḥira 'l-esḥârî bi 'l- 'aşḳı ve iyyâke 'l-celâl*
- 2 Gıtmesün yanından ey dil sâḳı-i câm-ı zülâl  
Eylegil ḥum-ḥânede ḥıdmet ile kesb-i kemâl
- 3 Çesm-i şûret-bîni sedd it çeşm-i bâṭın yazıla  
Yum gözün âsûde ol seyreyle ḥâb u ḥayâl
- 4 Külbe-i Aḥzânı dilde ḳomagıl Ya'ḳûb-var  
'Âdet it sabr-ı cemîli *in türîd sırra 'l-cemâl*
- 5 Ey gönül yek-reng ol dünyâ saña el urmadın  
Şıbgatullâha boyan ısbât-ı nesl it ol 'ıyâl
- 6 Zerd-i rûyuñ eşk-i merdüm-zâd ile şâhid yeter  
Ḥucceṭiñ simâ-yı vechiñdür şaḥîḥ olduñsa âl
- 7 Şeyḥiyâ ḳorḳ cürmün içün kesme ümmidiñ şaḳın  
*El-kerîmü zü 'l-celâli 'l- 'azîzi zü 'l-cemâl*

## 58

[ Lİ: 11a, İÜ: 71a, YB: s162, UT1: 16a, UT2: 97a, HŞG:- ]

*Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün*

3. beyitte vezin problemi var.  
6 olduñsa: oñmasa Lİ, İÜ.  
7 sen: - UT2.  
58 1 miyânında: miyânında UT2.  
3 bende: çâker Lİ, İÜ, YB, UT1.  
6 göreyim: göreyin İÜ, YB, UT1.  
8 sarḥoş: şerḥ İÜ.

- 1 Tîğîñi miyânında niyâmında görüp dil  
Şol ‘askere döndi ki şusuz kaldı be-menzil
- 2 Tâbût-1 şehîdân-1 rehiñ sürh ola ya hûn  
Huccâca kerâmet durur ârâyış-i maħmil
- 3 Ger sîne yanarsa uyarur kendü çerâğun  
Hiç dâğ-1 belâsız ola mı bende-i muķbil
- 4 Yüzüm şuyudur yine yakan hâk-i vücûdı  
Âhîr yudum el hâb-1 fenâ içre azîn-gil
- 5 Kâtl itse niçe ‘âşıkı ol hânçer-i hûn-rîz  
Mes‘ûd-1 şehîd oldı tutup dâmen-i kâtil
- 6 Cânâ göreyim ‘aynım aķıtmağâ delîl ol  
Şu hayrı faziletlidür *ed-dallü ke-fâ‘il*
- 7 Çün hâşıl-1 maħşûl-i ‘ilm kayd-1 rehiñdür  
Ey tâlib olan ‘ilme *zi taħsîl çi hâşıl*
- 8 Mest-i ‘ilm olma olagör şarhoş-1 ma‘lûm  
Şeyhî niçe bir cehlile ârâyış-i bâtl

## 59

[ Lİ: 11a, İÜ: 71a, YB: s162, UT1: 16b, UT2: 97b, HŞG:- ]

*Fâ‘ilâtün mefâ‘ilün fâ‘ilün*

---

- 1 *Yeftaḥullahu fike ‘ayne’l-kemâl*  
*Gûrhâ mîkuni ḥayâl-i zılâl*
- 2 Gel şudûr-1 ‘ızâma reşk itme  
Kıl ‘ızâm-1 şudûr-1 kabre su‘âl
- 3 ‘İzzet isterseñ aşl-1 vâḥide dön  
Maşdar-1 evveli kılup iclâl
- 4 Bu şadâret zurûf-1 ‘âriyedür  
Şavulur çünki kılma ceng ü cidâl
- 5 Biñ kat olsa libâs-1 zâhiriñiz  
Neylesün dilde vâr ise i‘lâl
- 6 Müdgam olur kamu çü defter-i ‘ömr  
Hâli âl-i kıl ü kâl ehline şal
- 7 *Dil-i Şeyhî be-digerân meyyâl*  
*Ḥavvelinî yâ muḥavvile’l-aḥvâl*

## 60

[ Lİ: 11b, İÜ: 71b, YB: s163, UT1: 16b, UT2: 97b, HŞG:- ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

<sup>60</sup> 2 cemâl: kemâl UT1.

3 çala: zale UT2.

4 virirsin: virirsin Lİ, İÜ, YB, UT1.

10 oldı: olma UT2

11 -: bunca UT2.

11 ve 12. beyitler UT1’de yer değiştirmiş.

- 1 Zülfünü isterseñ ol ism-i celâle muttaşıl  
Kim celâliñ mâverâsıdır cemâle muttaşıl
- 2 Ber-țaraf ol dünyeden her rûz u şeb mişl-i hilâl  
Râki' ü sâcid ol bedr-i cemâle muttaşıl
- 3 Baş çekme hükmi-ı Hâkdan olma mânend-i hilâf  
Meyve büker gerdenin ger olsa ıala muttaşıl
- 4 Bil le'all-i sevfür zâyi' iden sermâyeñi  
Niçe virirsiñ vücûdı ihtimâle muttaşıl
- 5 Bu vücûduñ hırkasın kanlı yaşıñla al kıl  
Tâhir ü tayyib gerek olmağa ala muttaşıl
- 6 Dâimâ alçağa düş gözetme 'âlî mertebe  
Olasın tâ verd-i hoş-bûya çü jâle muttaşıl
- 7 Başını ıop it dü-tâ olup ıolaş maşsuduña  
Bedr-i hemtâ olasın mânend-i hâle muttaşıl
- 8 Ne gurûbuñ ğamını çek ne ıulu'a ğirre ol  
Cümlesin tağdîr-i Hâkka kıl havâle muttaşıl
- 9 Devr elinden şunmalar ğam ıolusun nûş itmeler  
Pür iken boşalmalar düşüp melâle muttaşıl
- 10 Meclis-ârâ olmalar her fâ'ıka dil virmeler  
Ser-fürûdan oldu aşhâb-ı celâle muttaşıl

- 11 Şeyhî kıl u kâlden kıl deñlü bulmâdı vefâ  
Şimdi lâzımdır ola bir ehl-i hâle muttaşıl
- 12 Bu'd imiş bî-'aşk zühd-i zındıka bî-zühd-i 'aşk  
Cem'-i cem' içinde eyle yağı bala muttaşıl

## 61

[ Lİ: 12a, İÜ: 72a, YB: s164, UT1: 17a, UT2: 98a, HŞG:- ]

*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

- 1 Her ne deñlü dil yetîmi itse nâle muttaşıl  
Şîr-i hikmetden irer aña nevâle muttaşıl
- 2 Gördi çün bûy-ı vefâ kalmadı âdem-zâdede  
Kûhsâre düşdi Mecnûn hemçü lâle muttaşıl
- 3 Ham gibi başuñ alup kûşe-nişîn-i serkeş ol  
Düşmekle elden ele hemçü piyâle muttaşıl
- 4 Ey kadeh gibi mecâlis devr iden gâfil mebâş  
Mîhr ü meh gibi dönersiñ mâh u sâle muttaşıl
- 5 Cell-i ma'nâya temessük eyle kıl ü kâli қо  
'Âlemi devr it olunca ehl-i hâle muttaşıl
- 6 Zülfüne şalınmaқ isterseñ dilâ şad pâre ol  
Şâneyi gör kim nice oldı külâle muttaşıl

<sup>61</sup> 2 kûhsâre: kûhsârde UT2.

3 başuñ: başın UT1.

4 meh: mâh UT2.

6 şâneyi: şâneye Lİ, İÜ, YB.



- 7 Dâimâ alçağa meylitmek gereksin Şeyhiyâ  
Olasın tâ ol güle mânend-i jâle muttaşıl

## 62

[ Lİ: 12a, İÜ: 59b, YB: s141, UT1: 17b, UT2: 90a, HŞG:- ]

*Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün*

- 1 Pîşe-i sâha-ı fakrım nola ger ednâyem  
*Ķâbe kavseyn* degül şem‘iñe *ev ednâyem*
- 2 Mîr-i mîrân geçünen olmuşken bende-i hırş  
Hırşı ben bende kı lup mîr-i cihân-âsâyem
- 3 Gözüme kaçre degül baħr-i muħîť-i melekût  
Ķal‘a-yı kâf-ı kana‘âtde ‘aceb ‘anķâyem
- 4 Yüzümi ehl-i fenâ ħâk-i derine süreli  
Gün gibi çarħ-ı beķâ içre ziyâ-efzânem
- 5 Necm-veş degme yire ħalb tenezzül itmez  
Himmetim ‘âlî durur mihr-i cihân-ârâyem
- 6 Ümmetim dirse eger bendesine faħr-i cihân  
Bil hemân zevķ-ı sipihrinde bu gün ‘İsâyem
- 7 Ĥâtem-i tâc-ı ķanâ‘atle cihânda Şeyĥî  
Mülket-i maħv u fenâ kişverine dârâyem

<sup>62</sup> 3 melekût: eflâk İÜ, YB, UT1, UT2 //ķal‘a: kûşe Lİ.

Lİ’de her iki ifade de üst üste yazılmış.

4 derine: derdine UT1.

## 63

[ HŞG: s13, Lİ: 12b, YB: s156, İÜ: 72b, UT1: 18a, UT2: 98a ]

*Mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün*

- 1 Degiştım râhatı şad-mihnet oldum  
Koyup gülzârı nâr-ı hasret oldum
- 2 Çü gayrıdan ferâgat istemiş ‘aşk  
Bırakdım mâsivâyı halvet oldum
- 3 Kılaldan dilde derd-i yâri mesken  
Der ü dîvârı kıldım ‘uzlet oldum
- 4 Çü bilmek bilmemekdür anı bildim  
Nadânem ‘ilmi ile kat kat oldum
- 5 Enîn ile kıyâmetler kıopardım  
Gice tâ şubha dek bir sâ‘at oldum
- 6 Hevâya gitdi maıv oldu ğubârım  
Bi-ıamdiıllâh ki şâhib-rif‘at oldum

<sup>63</sup> 1 gülzârı: gülzâr HŞG, UT2.

2 ‘aşk: yâr UT1.

3 dîvârı: dîvâr Lİ, İÜ, YB, UT1.

4 ‘ilmi: ‘ilm HŞG.

6. beyitle 7. beyit HŞG’de yer deĝiştirmiş.

7 hâkiıne: taşma UT1.

8 UT1’de ikinci satır iki ayrı şekilde geçmektedir. Birincisi diğer nüshalarla aynı ikincisi ise şu şekilde:

O ıssın buldum oda râşat oldum

10 olub: olur UT1, UT2.

- 7 İşigi hâkiñe sürdükde rûyum  
Zihî Mi'râc-ı 'âlî-himmet oldum
- 8 Vücûdum şehriniñ fetḥ oldu bâbı  
Toḡındı nûr-ı âfet şöhret oldum
- 9 Çü bildim nefis ü Rabbim fehmi kıldım  
Sevâd-ı a'zama cem'iyet oldum
- 10 Gül ile gül olup ḥârı bıraḡdım  
Yanan gelsün ki nâr-ı vaḡdet oldum
- 11 Çü ḥalvet-ḥânemüz meyhâne oldu  
İçen gelsün ki Şeyḥî şerbet oldum

## 64

[ Lİ: 12b, İÜ: 62b, YB: s166, UT1: 18a, UT2: 98b, HŞG:- ]

*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

- 1 Ehl-i 'aşḡa reh-i cânânede ḡâk-i pâyım  
Ḥamdü lillâh ki bu yolda ḡamudan a'lâyım
- 2 Yüzümi ehl-i fenâ ḡâkine cârûb ideli  
Mihr-veş çarḡ-ı beḡâ içre ziyâ-efzâyım

<sup>64</sup> 1 reh: râh UT2.

3 'Ayn-ı bî-başar: bî-başar dîre UT2 / yüzine: yüzün Lİ, İÜ, YB, UT1.

5 Nefs-i Fir'avni: nefis Fir'avnini UT2.

6 hevâ: heves Lİ, İÜ, YB, UT1.

9 ḡaḡnub: daḡnub UT2. ḡoyub Lİ, ḡunub İÜ.

2. 7. ve 8. beyitler Lİ'de yok.

7. beyitte vezin problemi var.

- 3 Mâsivâdan yumalı çeşm-i cihân-bînimi ben  
‘Ayn-ı bî-başar ile yâr yüzine bînâyım
- 4 Ümmetim dirse baña şâh-ı Rasul fâhr-i dü-kevn  
Mülk-i câvid-i sipihrine hemân ‘Îsâyım
- 5 Nîl-veş kanlu yaşum ‘aşkıñla oldı revân  
Nefs-i Fir‘avnı garķ eylemede Mûsâyım
- 6 Niceler nâm-ı efendîde hevâ kullarıdur  
Hırşımı bende kı lup mîr-i cihân-ârâyım
- 7 Gözüme kaçre degül baħr-i muħîṭ-i melekût  
Kûşe-i kâf-ı kana‘âtde bugün ‘aceb ‘anķâyım
- 8 Gerçi aħter gibi alçaķda görünür göñlüm  
Himmetim ‘âlî olup mihr-i cihân-ârâyım
- 9 Tâc-ı terki urunub Hâtem-i ‘aşkı taşınup  
Şeyhiyâ mülk-i kanâ‘atde bugün Dârâyım

## 65

[ HŞG1: s42, Lİ: 13a, YB, s167, İÜ: 73b, UT1: 18b, UT2: 99a]

*Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün*

<sup>65</sup> 1 şeh: şâh UT2.

3 eyleyüb: eylemez: HŞG, UT2.

4 zarını: dârını HŞG, UT1, UT2 / kim: - UT1 /oynardı: umardı UT2.

6 vakf: vâkıf UT2.

5. 6. 7. 8. beyitler HŞG’de yok.

- 1 Hakk ile âşinâ ağıâr ile bîgânedir gönlüm  
Bi-ḥamdillah şeh-i tevḥîde ḥalvet-ḥânedir gönlüm
- 2 Göñül mâhî sıfat ğavvaş-ı deryâ-yı muḥabbetdir  
Arar ṭurmaz o mâhi ṭâlib-i dürdânedir gönlüm
- 3 Tenezzül eyleyüp ‘arşa baş egmez çarḥ-ı ḥaḍrâya  
Meger sîmurg-ı vaşl ister ki aña lânedir gönlüm
- 4 Kûmâr-ı derd içinde kim oynardı mülk zârını  
Meger bâzîçe-i ‘aşk içre bir ferzânedir gönlüm
- 5 Şaḫın dil mülküne uğratma şâhım ‘asker-i zühdi  
Ki maḥzâ cünd-i ‘aşka vaḳf olunmuş ḥânedir gönlüm
- 6 Eger sözden eger gözden eger câm-ı lebinden ṭut  
Kamudan mest olup ṭolmuş ‘aceb peymânedir gönlüm
- 7 Eger huşyârı vü mesti eger ğafletle bîdârı  
Kamuya menzil olmuş bir âceb kâşânedir gönlüm
- 8 Geḥî şahrâ geḥî kühsârı seyrân eyleyüp ṭurmaz  
Geḥî Mecnûn geḥî Ferhâd olur dîvânedir gönlüm
- 9 Dil-i Şeyḥîyi şâhım degme mi‘mâr eylemez ma‘mûr  
Ezelden tâ ebed bir genc için vîrânedir gönlüm

## 66

[ Lİ: 12b, İÜ: 74a, YB: s168, UT1: 19a, UT2: 99a, HŞG:- ]

*Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün*

- 1 Men hümâ-yı ezelim mertebede a‘lâyım  
Pîşe-i sâha-i faqr içre çeker ednâyım
- 2 Kaşlaruñ haqqı haqqıla arada hâcib yoq  
*Kâbe kavseyn* mırğıyım belki dağı *ednâyım*
- 3 Cîfeye zâğ u zağan-veş qonmağa ‘âr iderim  
Sükker-i ma‘nî yerim tûti-i ‘âlî-câyım
- 4 Pederim bağ-ı cinâna qodı beni dünyâda  
Niderim hâr u hâsı bülbül-i lâ-illâyım

## 67

[ Lİ: 13b, İÜ: 74a, YB: s168, UT1: 19a, UT2: 99b, HŞG:- ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

- 1 Gözlerüm pür-âb idüp qadd-i za‘îfim kıldı ham  
Aşurup başımdan eşküm itdi dolâb ol şanem
- 2 Tîğ-i ğamzeñ yaralar bîmâr-ı ‘aşkı qatlı ider  
Aqıdur her yaradan tîr-i müjeñ ‘ayn-ı ‘adem

<sup>66</sup> 2 mırğıyım: degül UT1.

4 -: çü Lİ.

<sup>67</sup> 1 kıldı: itdi İÜ, YB, UT1 // başımdan: başımda UT2.

4 tamlar: tamar Lİ, İÜ, YB, UT1 / yâre: pür-yâre Lİ, İÜ, YB, UT1.

- 3 Cûy-ı nâmusuñdan el yu ey gözüm ço giryeyi  
‘Âşık-ı rüsvâ-yı dehrim âb-rûyu istemem
- 4 Ğamze-i hûn-rîz-i dilber tîğına uruldu dil  
Her tamardan kan tamlar tende yâre dem-be-dem
- 5 Râst eger gec tîz eger gec yazusını görür kişi  
Ķadd-i ebrûñuñ belâsı Şeyhî’ye olmuş raqam

## 68

[ HŞG: s46, Lİ: 13b, YB: s169, İÜ:74b, UT1: 19b, UT2: 99b]

*Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün*

- 1 Şundi sâkî meyini muṭrib bezm itdi nağam  
Oldı hurrem dil-i maḥzûn ne elem qaldı ne ğam
- 2 Şundi sahbâ-yı lebiñ itdi beni mest-i müdâm  
Sâkî-yi meygede-i ‘aşq Ḥabîb-i ekrem
- 3 Sensüz alınmadı meydân-ı vişâl ey mey-i ‘aşq  
Kimse bu meydâne ayak başmadı senden aqdem
- 4 Eyüsi ‘aşq u cünûn olduĝunu tıydı göñül  
Zülfi zencîrine düşdi tolaşup müstaḥkem

<sup>68</sup> 3 mey-i ‘aşq: mey-i şeh-i ‘aşq HŞG.

5 lebinden: lebden Lİ, HŞG, UT1.

6 meh: mâh UT2 // vaşlını: vaşlın Lİ, HŞG / ol: - UT2.

7 ayık u uyuk: ayağı yukâ UT2.

7. ve 8. beyitler Lİ’de yer deĝiştirmiş ve bu beyitlerde vezin problemi vardır.

8. beyit HŞG’de yok

- 5 Baña yok mu güzelim hokka-i lebinden tiryâk  
Şokmak ister yüregim kâkülün olmuş erçam
- 6 Dil-i maḥzûn o mehiñ şâim-i hicramdır  
'Iyd-i vaşlını diler ol kim ola şâd u hurrem
- 7 Koma elden ayağı ayık u uyuk olma  
Çün uyuk bu yokmuş her ne gelürse di ne'am
- 8 Kadem-i şıdkile gir maç'ad-ı şıdka Şeyhî  
Şohbet-i hâş idegör itme sivâyı maḥrem

## 69

[ Lİ: 13b, İÜ: 75a, YB: s170, UT1: 20a, UT2: 99b, HŞG:- ]

*Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

- 1 Toğsa Şemsî'den eger ṭâli'-i rûz-efzûnum  
Feyz-ı nûr ide cihâne bu dil-i maḥzûnum
- 2 Müflis-i sîmde gedâ çeşm ü gedâ-rû degilim  
Sîm-i çeşm ü zer-i rûyumla dil-i pür-hûnum
- 3 Bir ğınâ viridi ki şehden daḥı müstağnîyim  
Mâlik-i mülk-i 'alâyım be-şekil gerdûnum
- 4 Oḥşa kânûnile çengiñ kulağın ey muṭrib  
Câhilân şanmaya meyḥânedede bî-kânûnum

<sup>69</sup> 1 Şemsî: şems Lİ, İÜ, YB, UT2.

2 rû: re UT2.

3 şeh: şâh UT2.

7 nebînem: bubînem UT2.



- 5 Ten-i lâgar üstühândur ki mey-âlûde durur  
Muhtesib kıoyma meni mescide men Mecnûnum
- 6 *Pîr-i meyhâne merâ goft ki sekr-i yekdem*  
*Bihter ez- tâtî chl-i felek-i gerdûnem*
- 7 *Bî-hodî bahş Hudâyâ ki nebînem cuz tu*  
*Serhõşî bahş ki Şeyhî ki nedânem çûnem*

## 70

[ Lİ: 14a, İÜ: 54b, YB: s131, UT1: 20a, UT2: 86b, HŞG: s6 ]

*Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün*

- 1 Ey dil nice bir şevkile hândân olasın sen  
Ey göz demidür derdile giryân olasın sen
- 2 Bir gün ola cân murgı çıka gide kafesden  
Ey ten giresin yerlere 'uryân olasın sen
- 3 Bir lahzâ amân bulmayasın dest-i ecelden  
Ger hüküm idesin yile Süleymân olasın sen
- 4 Yazuklarıñı nâmede bir bir okıyasın  
İtdiklerüñe anda pişmân olasın sen

---

<sup>70</sup> 2 çıka: çıkub UT1.  
3 yile: yıllere HŞG.  
4 anda: soñra HŞG.  
5. beyit sadece HŞG'de var.  
6 Ey Şeyhî: Sivâsî HŞG.

5 Dürerüñe gel variken eyâ her rücu‘uñ  
İnşâf degil mi ki müselmân olasın sen

6 Hâyvân gibi dünyâda yatup yersin içersin  
Ey Şeyhî kaçan ola ki insân olasın sen

## 71

[ HŞG: s11, Lİ: 14a, YB: s136, İÜ: 57a, UT1: 20a, UT2: 88b ]

*Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün*

- 1 Hâyâl-i hâb-ı ğafletdir gönül dünyâyı neylersin  
Şarâb-ı deşt-i dehşetdir kurı ğavğâyı neylersin
- 2 Cihân bezminde maşşûduñ şafâ vü zevk ü şevk ise  
Ne dir cân bülbülin diñle şadâ-yı nâyı neylersin
- 3 Ecel câmin şunup karşıñda sâkîlik ider her dem  
Rebâb-ı sâki-i gül-ruĥ-ı mey-i hamrâyı neylersin
- 4 Elüñde şarĥ u ğarb tut ki Süleymânsın zamânıñda  
Ölürsün saña da qalmaz ya bu ğavğâyı neylersin

<sup>71</sup> \*‘Ammunâ Şeyhinâ Sivâsî kâddesallahu sırruh HŞG.

1 serâb: şerâb Lİ, İÜ, YB / ğavğâyı: sevdâyı HŞG.

3. ve 5. beyit Lİ, YB, İÜ, UT2’de yok.

4 ölürsün: alursın HŞG.

4. beyit Lİ, YB ve İÜ’de şöyle geçmektedir:

Süleymân-ı zamân olup seniñçün şarĥ u ğarp olsa

Ölürsün ‘âkıbet qalmaz çün ol sevdâyı veylersin

olup: olsañ UT1.

6 ‘İnâyet iste Hâqdan: ... HŞG.

7 maşşûduña: maşşûd bildüñ UT2 / karşı-ı hür u ğılmân: ğılmânile hür Lİ, İÜ, YB, UT1,

- 5 Bilürsin menziliñ âhir olup zîr-zemîn altı  
Ya mülki tâc u tahtı şöhret ü dünyâyı neylersin
- 6 Kefendir dâr-ı mâr içre libâs-ı fâhiriñ âhir  
‘Înâyet iste Hâğdan aţlas dibâyı neylersin
- 7 Fenâda mâ-hüve’l-mağşûduña Şeyhiyâ Hâğdır  
Ya kaçır-ı hûr u ğilmân cennetü’l-me‘vâyı neylersin

## 72

[ HŞG: s51, Lİ: 14a, UT1: 20b, UT2: 89b YB: -, İÜ: - ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

- 1 Hâtem-i la‘lünle sen hüsñ ilinün sulţânısın  
Mühr urulduğı bu kim şâhâ leţâfet kânısın
- 2 La‘lüne Ya‘ķûb-veş dil-teşneyim ğâyetde ben  
Mısr-ı hüsñün sen azîzim gerçi kim reyyânısın
- 3 Cisme geldiñ ü cân virdün ger giderseñ mürdeyim  
Bu dem îmânım saña billâh âdem cânısın
- 4 Sensizin ğülşen bahârı baña külhandır şehâ  
Sen dil ü cân bağıniñ hem verdi hem reyhânısın

<sup>72</sup> 1 la‘lünle: la’l ile UT2 / ilinün: ehlinün UT2.

3 geldiñ: geldim UT2 / giderseñ: giderdin UT2 //bu dem: bu HŞG.

4 şehâ: güleLİ, İÜ, YB, UT1, HŞG.

5 baķışda: baķmada Lİ, İÜ, YB, UT1, HŞG.

6 gözsün: görsün UT2.

8 ĩurân: îmân HŞG // billâh ey ‘aşķ küfr ü zulmet şehrinin sulţânısın: billâhi ey küfr zulmet şehrinin îmânısın Lİ, UT1, UT2.

- 5 Çeşmiñe bu fitne vü sihri kim öğretti senüñ  
Bir bağışda cânlar avlar ‘âlemiñ fettânısın
- 6 Dîde-bânıdır hayâliñ hayliniñ câsûs-ı çeşm  
Âdeme gözsün gözüksün ‘aynımıñ insânısın
- 7 Hûk-i râhıñ kâmetiñ vaşf ideli oldı bülend  
‘Âli himmetdür kuluñ sen şâhlar sultânısın
- 8 Şeyhi rûyuñdan müdâmî âyet-i Qur’ân oğur  
Billâhi ey ‘aşk küfr ü zulmet şehrinin sultânısın

## 73

[ Lİ: 14b, İÜ: 62b, YB: s147, UT1: 21a, UT2: 92a, HŞG:- ]

*Fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün*

- 1 Va‘d-i luţfuñda aya beñzersin  
Dönüşüñde dolâba beñzersin
- 2 Şu gibi ger sâfi meşrebsin  
Vâfilikte serâba beñzersin
- 3 Gönül alçaqlığında ni‘metde  
Munbasıtsın türâba beñzersin
- 4 Süfhâ ile gâhî şûrîde  
Şalunursın şarâba beñzersin

<sup>73</sup> 2 şâfi: şâf UT1.

- 5 Gün gibisin egerçi güldükde  
Ġazabıñda Őehâna beñzersin
- 6 Az hevâ ile ‘uĠde baĠlarsın  
Şu yüzünde ħabâba beñzersin
- 7 Ĥâk-i ŐeyĤiye Őalmadıñ pertev  
Gerçi kim âfitâba beñzersin

## 74

[ Lİ: 14a, İÜ: 59b, YB: s141, UT1: 21a, UT2: 90a, HŞG:- ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

- 1 Pota-i ‘aşĠ içre ħâl olan bilir zer kıymetin  
Rûy-ı zerdüm seyr iden añlar zer kıymetin
- 2 Şeb-rev olmayan ġam-ı zülf ile nice mâh u sâl  
Derdi yoĠdur bilmez ol ħurŐid-i enver kıymetin
- 3 Ġadr-i zülfün bilürem dimiŐ raĠib-i rû-siyeh  
Kâfir añlar ey müselmân yine kâfir kıymetin
- 4 Ehl-i temyîzim ârî-i zenden der imiş nefis-i dún  
Merdi merd añlar Şehâ bilmez zenân âr kıymetin

<sup>74</sup> 1 olan: olaldan UT2 // zer: zerger Lİ, İÜ, YB, UT1.  
2 Şeb-rev: Şeb-reve UT2 // derdi: deri UT1.  
3 zülfün: zülfün İÜ, UT1, Lİ, YB.  
4. beyit Lİ’de yok.  
merd: murâd: UT1  
5 diler: dile UT2.  
6 ol sen: olsa UT1.

- 5 Sırrı tuymaz kâr-zâr-ı gamda serden geçmeyen  
Tuymadı sır kıymetin her kim diler ser kıymetin
- 6 Tâ ezelden tıfl-ı dil kul oldu ‘aşkıñ şâhına  
Hâdim ol sen hoş bilür sultân çâker kıymetin
- 7 Âsitânıñ mesned itmekçün gubâr olmağ diler  
Hasta añlar Şeyhiyâ bâlîn ü bister kıymetin

## 75

[ HŞG1: s54, Lİ: 15a, YB: s174, İÜ: 75a, UT1: 21b, UT2: 100a ]

*Mef’ûlü mefâ’îlün mef’ûlü mefâ’îlün*

- 1 Bu dâr-ı fena içre bir sâhaya geldim ben  
Esb-i hevese bindim birkaç sene yeldim ben
- 2 Hâlimde gider idim deryâ yolımı aldı  
Etrâfını devr itdim âhir aña taldım ben
- 3 Ref’ olmadı çün perde tedrîs-i ‘ulûm ile  
Ağ u karadan geçdim mir’âtımı sildim ben
- 4 Esmâsına tâbi’ çün zâtım şıfatım fi’lim  
Çıkdım aradan şerriñ tedbîrimi şaldım ben
- 5 Ne tûl-i emel kaydı ne ‘ilm ü ‘amel şaydı  
Bu hayret ocağına bilmem niye geldim ben

- 6 ‘İlmine tayanmağdan ikrâr-ı cehl yegdir  
Şükr olsun ol Allah’a kim cehlîmi bildim ben
- 7 Bu defter-i keşretten bu şöhret ü mihnetden  
Aldım alımım ey dil besdür eyü güldüm ben
- 8 Rûyum kararup dışum ağrıdı hevâ ile  
Dön Rabbiñe inşâf it Şeyhî ki kocaldım ben

## 76

[ Lİ: 15a, İÜ: 75b, YB: s172, UT1: 22a, UT2: 100b, HŞG:- ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

- 1 Nûş iderken tıfl-i dil âb-ı şabîdir hâkdan  
Tıfl-ı ma‘na eyledi mey şundı çün pîr-i muğân
- 2 Dâr-ı kalbe mün‘akıdır şems-i burc-ı hû velî  
Âb u gil örtündüğüçün görmez anı eblehân
- 3 Tâcirâ taqvâ libâsın nefse giydür ölmedin  
Çarh-ı aţlas köhnedür âvâresidir nice cân

<sup>76</sup> 3 tâcirâ: tâcir UT2 / libâsın: kumâşın Lİ, İÜ, YB, UT1.

5 şem’a: şem’ UT1 / ol: olur UT1.

6. beyit UT2’de yok.

7 vehmiñi: vehmini UT1.

9 netsün: zi-şu-yı Lİ, İÜ, YB, UT2.

10 seyr: seyrin UT1.

14 gitdi: şatdı UT1.

16 cevâz: cevzâ Lİ, İÜ, YB, UY2.

18 bâdedür: pâdişâh UT2 / meze: bize UT2.

19 cengine şal: hükümüne hâk Lİ, İÜ, YB, UT1 / Şeyhiyâ: Şeyhiyi Lİ, İÜ, YB, UT1 / zaḥmet: raḥmet Lİ.

12. 13. ve 14. beyitlerde vezin problemi var.

- 4 Tuymadı lezzât-ı la‘lin maḥv bulmayan göñül  
Gül şeker netsün ki vardır başda ḥummâ-yı girân
- 5 Var iken yağ u fitilde kâbiliyyet şem‘a ol  
Ağlamıyan yanmıyan olmaz zıyâ-yı meclisân
- 6 Zinde olmak isteriseñ bezm-i gamda tâlibâ  
Şem‘a gibi baş ayak maḥv eyle bu meclisde yan
- 7 ‘İlm şanma vehmiñi maḥv eyle cehl al yerine  
Çâre bilmem dersidir ‘ucbile kıılma imtinân
- 8 Cehl içinde ‘ilmi bul vardır dime yoğa şaşın  
Fâniyi var añlayan bulmaz beḳâ-yı câvidân
- 9 Yağmadın bârân-ı rahmet bâğ olmaz gül-i zâr  
Sîne aç baş tut yağarsa taş netsün bâḡbân
- 10 Dıhk-ı dünyâya inanma ağlamakdur âhiri  
Var ḳubûrı seyr eyle gitmedi ise gümân
- 11 Uğrama râh-ı belâya perdeyi ḳaldır dime  
Varı yok görmez başîr ol yolda çokdur imtiḥân
- 12 Çekme gam faḳr u fenâya hem sevinme varlığa  
Bil ki *‘inde’l-imtiḥâni el-mer‘u yükremu ev yuhân*
- 13 Ya‘ni şabr eyle belâya her işüñ soñun gözet  
Luḫfa irerseñ esb-i şükre bin şaşın ḳalma yayan



- 14      Çalbiñi fikr eyle añla mülk-i zikre mâlik ol  
          Şehr-i kabre var suâl it ne aldı gitdi müflisân
- 15      Gel şabâya yoldaş olma toz koparır başña  
          Hâk-i pâý ol şâbit ol ey ten be-pâ-yı ‘aşıkân
- 16      Himmet-i ‘âlî kı lup tobrağ olanlar pâýına  
          Sırr-ı be-farğ farğdan yapış be-cevâz hem ‘inân
- 17      Leşker-i ‘uşşâkile eyle cihânı pür-sipâh  
          Ey şeh-i ‘âlî gönül tahtına gel kon kâmrân
- 18      Hûn-ı dil hoş bâdedir seng-i cefâ olsun meze  
          Çanlı yaşuñ haqqıçün teslîmdür rûh-ı revân
- 19      Şehsüvârım cengine şal Şeyhiyâ zahmet yeme  
          Cân bütün gam hânesinde uşanupdur kı l virân

## 77

[ Lİ: 15a, İÜ: 75b, YB: s171, UT1: 23a, UT2: 100a, HŞG:- ]

*Fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilün*

- 1      Hayli demdür şunmadıñ ol la‘l-i şekker-bârıñdan  
          Ney gibi iniler iken zülf-i siyehkârıñdan

<sup>77</sup> 1 ol: - Lİ, İÜ, YB, UT2.

5 yaçar: yaça UT2.

6 cemâliñ: cemâliñle İÜ, YB // nârıñdan: nârından İÜ, YB.

8 ham: fehm UT2.

3. beyitte vezin problemi var.

- 2 Dönerim devr-i lebiñde ki işim başa ire  
Buldı fetvâyı gönül müftîsi destârîndan
- 3 Nicesin mürde kıılır ölmelüsin öldürmez  
Âh-ı firkat bu ‘aceb vaz’ bu etvârından
- 4 Hazz-ı nefis olmasa idi hoş idi bâğ u cennet  
Cân u dil hazzı hemân gülşen-i dîdârîndadır
- 5 Olmasa şems-i ruhuñ şem‘i bulam mı nûrı  
Ay u gün çünki yakar şem‘ini ruhsârîndan
- 6 Firkat ü vaşl u celâliñle cemâlin sebağın  
Ayrı olmadığımı nûr-ı rûhuñ nârîndan
- 7 Rûz u şeb muşhaf-ı ruhsârîñ aradım buldum  
Şems-i haddiñ hattı-ı hazz-ı dil-efgârîndan
- 8 Ham-ı ‘aşk ola diliñ meygede-i cismiñde  
Mey-i ‘irfân içeler Şeyhî bu güftârîndan
- 9 Sözi biñ maşşâdı bir nân-ı muhabbet ister  
Hâşılı cer haberi suhte-i bî-‘ârîndan

## 78

[ Lİ: 16a, İÜ: 77a, YB: s174, UT1: 23a, UT2: 101a, HŞG:- ]

*Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün*

<sup>78</sup> 1 belâ: hevâ UT2.

2 şeb: şebân UT2.

- 1 Bu çeşm ü rûh la'1 ü leb ü zülf-i belâ çü  
Alçaklara aqutdı dil-i cânı beher su
- 2 Bu rûz u şeb ü âmed ü refiñ sırrı cânâ  
Gün gibi hüveydâ idi der-köhne vü der-nû
- 3 Azdırdı seni gûl-i beyâbânî eyâ nefis  
Geldi yoluñı bağladı ol fitne-i cādû
- 4 'Âşık sırr-ı cânı koyup aldı menâzil  
Sen hayret ile qalmada el boş u siyeh-rû
- 5 İsterseñ eger halk-ı cihân ola muhibbiñ  
İnsân u melek ü cin kıla iqlâş ile tâpu
- 6 Kes rişte-i peyvend-i sivâyı dil ü cân  
Her sûda işide qulağıñ na'ra-ı yâ hû
- 7 Qaplamış iken kevnî anuñ nûr-ı muhîti  
Kör oldu gözün görmedi bir zarre-i ser-i mû
- 8 Dirsin ki ben Allâh'la ol hâzır u nâzır  
Haqqâ ki huzûruñda usan bâtıla qarşu

---

3 fitne-i cādû: fitne vü cādû Lİ, İÜ, YB.

4 qalmada: qalma UT2.

5 isterseñ: ister İÜ, YB

6 sûda: sûdan UT1.

7 bir: - UT1.

9 rızq: sahn UT1.

10 batâletle: batâlet İÜ.

11 bire iriş: - UT2 / dü dü: düdü: UT2.

- 9 Dirsin daħi hem *rızķ-ı ķesemnâya* inandım  
Ya sende nedür hîle-i tezvîrle ķayġu
- 10 Hâyfâ ki ġurûr ile baķâletle tenâ‘um  
Mest itdi añlamaz olduñ yek ile dû
- 11 Bâliġ çü degil dü dü çalan ķanda olur bir  
Gel pîre iriş bire iriş maħv ola dü dü
- 12 Şeyhî ķocayup vaz‘-ı sabâyı ķomadı ġayf  
Yâ hû meded it tâ tuya her zerre-i yâ hû

## 79

[ HŞG: s12, Lİ:- İÜ:- YB:-, UT1:-, UT2:- ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

- 1 ‘Aşķ-ı dil-i ġasteyim gitdi şafâ şimden girü  
Rûz u şeb artmaķdadır derd ü belâ şimden girü
- 2 Çü ‘adem iķlîmine gitdim vücûdum yok tütup  
Ne ihtimâl eksik ola şecn-i ‘anâ’ şimden girü
- 3 Yâr ile vaġdetim hep ġayrısın terk eyledim  
Düşman olsa ġam yimem bây u gedâ şimden gerü
- 4 Hâvf iden girmez bu yola pes nemi idem siper  
Dâ‘imâ yaġa ne ġam tîr-i ķazâ şimden gerü

- 5 Terk-i ser kılmak nedür vaşlinda olsun cân fedâ  
Çıkdı gönlümden ne kim var mâsivâ şimden gerü
- 6 Çünkü vahdetdür maqâmıñ Şeyhiyâ gel ‘uzlet it  
A‘yan-ı a‘dâdan eyle ihtifâ şimden gerü

## 80

[ Lİ: 16a, İÜ: 54b, YB: s131, UT1: 24a, UT2: 87a, HŞG:- ]

*Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün*

- 1 Fenâ tozı sebel virmek nedendür ‘ayn-ı idrâke  
Bu kı̇l u kâl u bu gavgâ yaraşmaz bir avuc hâke
- 2 Be-âhîr mûr-veş zîr ü zemînde meskenüñ ma‘lûm  
‘Âcebdür renc ü gam bunda nedendür ‘abd-i bî-bâke
- 3 Gerek bağ-ı İrem olsun gerekse çâk-ı İskender  
Gerekse ‘izz-i şevket kûsı çıksun evc-i eflâke
- 4 Yele gitdi hevâ-yı nefsile sermâye-yi ‘ömrüñ  
Yapış taqşîriñe ‘özü eyle *habl-i mâ‘arafnâke*
- 5 Felek devr itdigince rûh-ı pâkine şalât olsun  
Şenâlar eylesün Şeyhî müdâm ol şâh-ı *levlâke*

<sup>80</sup> 1 kı̇l u kâl: kâl u kı̇l UT1.

3 şevket: ref‘et UT2.

5 şalât: şalavat UT1.

## 81

[HŞG: s43, Lİ: 16b, YB: s175, İÜ: 77b, UT1: 24a, UT2: 101a ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

- 1 Cân degildir ol ki tîriñden nişânı olmaya  
Ser midir ki hınçeriñiñ anda kıanı olmaya
- 2 Ey ‘aceb dâr-ı fenâda nice âsâyiş kıılır  
Zulmet-i dehr içre yâr-ı mihribânı olmaya
- 3 Gülşen-i fânîde bir gül degmelikle bula mı  
Giceler tâ şubh bülbül kim figânı olmaya
- 4 Ol kişi bulur beķâbillâh maķâmına vuşûl  
Hem zebânı olmaya hem ad u şanı olmaya
- 5 Şoķbet-i ğayrı kıoyanlar yâre hem-şoķbet olur  
Hâşa zıkr-i hâķdan özge hem-‘inânı olmaya
- 6 ‘Âlem-i insiñ olur meczûbı kim tecrîd ola  
Şeyhiyâ ‘âşık mıdır ol kim nişânı olmaya

## 82

[ HŞG: s47, Lİ: 16b, YB: s175, İÜ: 77b, UT1: 24b, UT2: 101b ]

*Mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ûlün*

<sup>81</sup>1 ki:- UT1 // hınçeriñiñ: hınçeriniñ UT1.

3 kim: ki Lİ, YB, İÜ, UT1, UT2.

4 ad u şanı: adı şanı Lİ.

6 meczûbı: maķzûre Lİ, YB, İÜ, UT1, UT2 // kim: ki Lİ, YB, İÜ, UT1, UT2.

<sup>82</sup>2 bî-haber: derdile UT2.

- 1      Kılaldan lâ-mekân şehrine rihlet  
Unutdum ‘âlem-i Mışr u Buĥârâ
- 2      Geçüpdür bî-ĥaber leyl ü nehârım  
Yanup ĥarc olmadım nûr ile nâra
- 3      Kime kim zerrece ‘aşkıñ ulaŝdı  
Nazar-ber eyledi gül ile ĥâra
- 4      Kodum endîŝe vü işim yoluñda  
Yitürdüm kendümi ĥaldım âvâre
- 5      İçelden firĥat ü ĥasret ŝarâbın  
Mededsüz ĥaldı dil oldı bî-ĥâre
- 6      Muĥabbet yeli yok gözyaŝı aĥmaz  
Geçirdim ‘örümü irdim bahâra
- 7      Cemâliñ şem‘ine cânın yaĥardı  
Olaydı ŝeyĥide zerre sitâre

## 83

[ Lİ: 16a, İÜ: 78a, YB: s176, UT1:24b, UT2: 101b, HŞG:- ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

3 kim: - UT2.

4 ĥaldım: oldum UT2.

6 irdim: irem İÜ, YB // yeli: yili Lİ, İÜ, YB, HŞG, UT1.

<sup>83</sup> 1 helikün: hâlik UT1, YB // ĥo: bu UT2

2 neydi: bendi İÜ, YB.

- 1 *Külli şey'in hâlikun* tıldı cihân âvâz ile  
 o fenâniñ sâz u râzın şöhet it hem-râz ile
- 2 Merdümâne sırruñı açdıysa eşküñ aqlama  
 Hem-adeh olma leb-â-leb neydi ol ammâz ile
- 3 Tıfl-ı nefsim oynarum şandıñ murâdâtile sen  
 Kim başılmadı güleşdi çar-ı lu‘bet-bâz ile
- 4 amr-ı dünyâyı ayadan aldırup yüz virme kim  
 Bir arâmî olıdur başuña ıkar nâz ile
- 5 Çok şürâı adlerin bükdi sesin ıarmadı  
 Billâh aldanmañ kedünüñ ululine sâz ile
- 6 asb-i âli ‘arif olmayan ne bilsün Şeyiyâ  
 Söyleme taşrî ü remz ü murib ü icâz ile

## 84

[ YB: s144, Lİ:-, İÜ:-, UT1:-, UT2:- HŞG:- ]

*Mef‘ûlü mefâ‘ilün mef‘ûlü mefâ‘ilün*

- 1 Ey zâhid-i bî-ma‘nâ gel tekye-yi ihlâşa  
 Sa‘y it bulagör dîni gel tekye-yi ihlâşa
- 2 İr ‘âlem-i telvîne var ser-add-i amgîne  
 Ba şûret-i âyîne gel tekye-yi ihlâşa



- 3 Bu çâr-ı sefer nâ-çâr olur eger ey yâr  
Bî-şek bulasın dîdâr gel tekye-yi ihlâşa
- 4 Sıfât-ı ‘izâfât it gerçekden ‘ibâdât it  
Şoñ seyr-i maqâmât it gel tekye-yi ihlâşa
- 5 Şeyhîden işit her gâh ola kes fenâfillah  
Hakķı bulasın nâgâh gel tekye-yi ihlâşa

## 85

[ Lİ: 17a, İÜ: 62b, YB: s146, UT1: 25a, UT2: 92a, HŞG:- ]

*Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün*

- 1 Mey-i bezm-i ğamiñ zevķın ne kâdı ne emîr itdi  
Şafâsın müflis itdi demlerin ancak fakîr itdi
- 2 Çü gördi bende vü şâhıñ ecel câmında keyfi bir  
Sürûruyla ğam u fakr u ğınâsın cümle bir itdi
- 3 ‘Azapsız manşıb ârâm-ı cihân-ârâ ne geymiş çün  
Dil-ârâma esîr oldu meni fi’l-hâl emîr itdi
- 4 Civân iken rükû‘ itdüm götürdüm tâ kad-i yâri  
Hemân yüklendiğüm yükün belümi bükdi pîr itdi
- 5 Zalûm ger cehûl ol noķta dürr-i ğam bula Şeyhî  
Bu nûruñ yâr olur Şems’in çü lütfuñ dest-gîr itdi

<sup>85</sup> 4 yükün: yüküm UT1.

5 bu: - İÜ, YB, UT1, UT2.

5. ve 6. beyitler UT2’de yer deĝiştirmiş.

6 Bi-hamdillâh bu bâde müflisi de bâd-gîr itdi  
Meta‘ u müşterî bâyi‘ kamu ma‘nide bir itdi

## 86

[ HŞG: s53, Lİ: 17a, UT1: 52b, YB: -, İÜ: -, UT2:- ]

*Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün*

- 1 Aç u çıplak da olursam dimezem ki acı  
Bes durur zülf-i siyâh gamm-ı sa‘âdet tâcı
- 2 Her sözi tıfl-ı dile hulle-i şâhîden yeg  
Ne kadar öksüz ise ağlamasun muhtâcı
- 3 Kaşî mihrâb u rûhı Ka‘be-i ‘ulyâ bilene  
Gelse bir kâfileye terk ede haccın hâcı
- 4 Ehl-i hâle nükde-i hâl Hacerü’l-Esveddir  
‘İlm bir noқта durur iste bulasın râcı
- 5 Hâk bahâ şâhı degil ‘afva bahâne ister  
Koma yüzüzlüğü elden alasın tâ bâcı
- 6 Dîdeden dür gibi dök vaqt-i seher göz yaşımı  
Raḥmet-i halka yeter kaṭre-i yem-i me‘vâcı
- 7 Bâr-ı yârı getürüp merkebiñi sür yoluna  
‘Âlî himmet olagör tâ bulasın mi‘râcı

<sup>86</sup> 1 Aç u çıplak: Ac u cıplak HŞG, Lİ.  
3 terk ede: terk HŞG / bir: bu HŞG.  
8 ol: o Lİ / evrâcı: ervâcı UT1.

- 8 Hınçer-i ğamzeñi bir kerre göreydi dil ü cân  
Şimdi ol lezzetle tırmaz atar evrâcı
- 9 Şeyhiyâ bunda reh-i yâre ğubâr olduñsa  
Şula dem' ile süpür âh ile kıaldır hâcı

## 87

[ Lİ: 18a, İÜ: 78b, YB: s177, UT1: 26a, UT2: 102a, HŞG:- ]

*Müfte'ılün müfte'ılün fâ'ilün*

- 1 Terk-i cihân eylemeyen bilmedi  
Sûd-ı ziyân eylemeyen bilmedi
- 2 Rûy-ı hâkıkatden açup perdeyi  
Ğaybı 'ıyân eylemeyen bilmedi
- 3 Vech-i ğınâ gösterüben herkese  
Faqrı nihân eylemeyen bilmedi
- 4 Gözyaşımı vaqt-i seher saçmayan  
Âh u figân eylemeyen bilmedi

## 88

[ Lİ: 17b, İÜ: 78b, YB: s177, UT1: 26a, UT2: 102a, HŞG:- ]

*Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*

<sup>87</sup> 1 hâkıkatden: hâkıkatde UT2.

3 herkese: her hese Lİ, İÜ, YB,

<sup>88</sup> 2 cümleten: cümle-i UT2.

4 terk: târik UT1 / fânî: fânîyi UT1.

- 1 Himmet-i ‘âlî ile ‘aşka yapış  
Tut maḳâm-ı ‘alâya mir’âtı
- 2 Gele pâyiña maḳşad-ı dâreyn  
Bulasın cümleten mühimmâtı
- 3 Tâhir ola ölüñ diriñ tâ kim  
Alasñ nice biñ kerâmâtı
- 4 Terk-i fânî bulur iseñ kul ol  
Geçürüp hıdmetinde evḳâtı
- 5 *Şalli yâ Rabbi efdale’s-salevâtı*  
*Ve’s-selâmu ma’a’t-taḥiyyâtı*
- 6 Bir Muḳammed ki ekmelü’l-ḥılḳat  
*Bâ’işü’l-ḥalḳı ve’l- hidâyâtı*
- 7 *Ve ‘alâ âlihi ve aşḫâbih*  
*Vârişü’l- ‘ilmi ve’l- ‘inâyâtı*
- 8 *Ber-heme mürsel ü velıyyü melek*  
*Belliginî emcede’l-hidâyâtı*
- 9 *Ez-faḳîr ü ḥaḳîr u müflîs-râ*  
*Şâhibü’l-mücrîmu ve’l-mezellâtı*
- 10 *Şeyḥî-yi bî-mecâl ü bî-çâre*  
*Tâlibü’l-ḳurbi ve’s-se‘âdâtı*

## 89

[ HŞG: s52, Lİ: 17b, YB: s179, İÜ: 79a, UT1: 26b, UT2: 102a ]

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

- 1 Âdemî şeklüm diyü eyleme da‘vâ-yı meni  
‘Ayn-ı ma‘nîdür hemân mevcûd bâķîsi meni
- 2 Cild ü lafz u ĥarf ü kâğıd ma‘niye ĥâdim durur  
Vaşf-ı Ĥaķ ma‘nâ-yı Ĥurân’dır fehm kıl bâtını
- 3 Ĥâk ü aşl ĥâr u berg reng ü bûy-ı güllerin  
Âba tâbi‘dir ķamusı cümlesinden şu ģanî
- 4 Meyve-yi ĥoş-bû vü ĥoş lezzât-ı rengin ĥâleti  
Ĥâbiliyyetdür ķatub ĥâke ayırdı adını
- 5 Ĥavl ü fi‘l sem‘ u ‘ilmiyle başar ķuvvet ķamu  
Feyz-i ķudretten gelüpdür Şeyĥiyâ tıy dâdını

## 90

[ Lİ: 17b, İÜ: 79a, YB: s178, UT1: 26b, UT2: 102b, HŞG:- ]

*Mef‘ûlü fâ‘ilâtün mef‘ûlü fâ‘ilâtün*

<sup>89</sup> 1 eyleme: gel itme UT1.

2 lafz: lafza UT2 / ma‘niye: ma‘nî İÜ.

4 bû: bûy UT1.

<sup>90</sup> 2 o dem: oldum UT1.

5 kendüsin: kendüyin UT2.

7 aldım: aldı Lİ, İÜ, YB.

8 dök: dön UT2.

5. beyitte vezin problemi var.

- 1 Meydân-ı zevk-i tenden bir adım at efendi  
Bir lahza adam olduñ gûş eylediñse pendi
- 2 O dem ki bûy-ı vaḥdet irer meşâm-ı câna  
Sırr-ı *nefahtü min rûhî*den taḳın kemendi
- 3 Hem vaḳt-i lî-ma‘allâhdır bu ilâhî nefḥa  
Cebrâile Muhammed bunda fenâya ḳandı
- 4 Terk eyle ism ü resmin bî-keyf olup mukeyyef  
Çûn u çegûneyi ḳo maḥv it çerâ vü çendi
- 5 Kendüm adıyla ḥınta-ı sem oldu añlayana  
Gûyâ ki dâneyüm ben diyü kendüsin begendi
- 6 Lâhût-ı gülşeninden her dem dimâğ-ı câna  
Şad nefḥa-ı cemâli irmekdedür efendi
- 7 Veyse’l-Ḳaran deminden aldım çü bûy-ı îmân  
Bi’l-cümle mâsivâdan cân u gönül uşandı
- 8 Dem ḳoma her degülde Şeyḥî bu dem içün dök  
Şahrâ-yı i‘tibâra sürme şaḳın semendi

## 91

[ HŞG: s12, Lİ:-, İÜ:-, YB:-, UT1:-, UT2:- ]

*Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün*

- 1 İçelüm bâdeyi ey dil virelüm bâdesini  
Zühdi hâke şalalum kavmile kim bâdesini
- 2 Giceler tâ be-seher idelüm zevk-i şabûh  
Nâmiña tevbe ‘adûsı diyelüm bâdesini
- 3 Rûy-ı mûyuñla şeb ü rûz gayretle şubûh  
İdelüm bâdesini virmeyelüm yâdesini
- 4 Eyle zabt eyleyelüm meclis-i rindânı dilâ  
Şöyle ki kıomayalum âh ile feryâdesini
- 5 Tâze şâb eyle bizi gel kıocadı Şeyhî meded  
Genc olur gence irer kim sihri dâdesini

## 92

[ UT2: 102b, UT1:-, Lİ:-, İÜ:-, YB:-, HŞG:- ]

*Fa ‘ilâtün fa ‘ilâtün fa ‘ilâtün fa ‘ilün*

- 1 Bî-hod olsa ‘âşıkânun maıv olur keyfiyyeti  
Kendi gider anda Hâk söyler kelâm-ı vahdeti
- 2 Kendüsin gören kişiye lâ u illâ der olur  
Maıv olan dise ana işbât ider hâkıkatı
- 3 Çok namaz kıldun efendi dahı tekbîr itmediñ  
Maıfıla zıkr eyleyüp nefy itmedün külliyyeti

- 4 Bilmedigin hazret-i Mûsâ'ya kimdür söyleyen  
Yok mudur ehl-i fenânîñ bir şecerce kıymeti
- 5 'Ayna 'aynuñ sem'a sem'uñ degişdi gör Şeyhiyâ  
İşidür *innî enallâh* nefy iden enâiyyeti

## 93

[ HŞG: s21, NE: 196b, Lİ:-, İÜ:-, YB:-, UT1:-, UT2:- ]

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

**Silsile-nâme**

- 1 Mebdâ-i feyz-i cümle 'âlem  
A'ni serdâr-ı nesme-i âdem
- 2 'İlm-i şer'i kamuya neşr itdi  
Ümmetin şer'i üzre haşr itdi

<sup>93</sup> \* Silsile-i Tarîk-i Halvetiyye Kıddis Esrârhüm HŞG. // Efendimiz Sivâsî Efendi hazretlerinin silsilenâmeleridür kendülerü nazm itmişdür NE.

HŞG nüshasında ismi geçen kişilerin isimlerinin altına nereli oldukları kırmızı renkle not edilmiş.

1 nesme: nüşâ NE.

3 lîk: lîke HŞG. / ledünniyi: ledünni HŞG.

3. beyitin 2. satırı NE'de yok.

5 sırrile: sırrı HŞG.

11 dâved: tâved NE.

14 Dinever dürür: dinür NE.

18 andan: - HŞG,/ pes: - NE.

34 bu leb: bular NE.

36 ol: - HŞG.

51 cem'e: şem'e NE.

54 velîkin: velî ki HŞG.

57 *kenz: sem'an* HŞG.

60 birinci satırın kenarında şu ifadeler yer alıyor: kıldı esrâr-ı 'aşkile sengi HŞG.

63 hiddet: cezb NE.



- 3 Lîk ‘ilm-i ledünnîyi aḥfâ  
Eyleyüp itmedi anı iclâ
- 4 Şadr-ı pâkinde eyledi esrâr  
Anı bu yandan añladı Kerrâr
- 5 Didi ey ümmete olan hâdî  
Baña ol sırrile eyle irşâdı
- 6 Ki gelür bûy şadr-ı pâkiñden  
Anı men‘ itme ‘abd-i çâkiñden
- 7 Aña şefkat idüp dir ey Ḥaydar  
Çün taleb eyledüñ biyâ bir bir
- 8 Aña ‘ilm-i ledünnîyi ta‘lîm  
Eyledi hem mefâtîḥin teslîm
- 9 Zîkr-i cehrle eyledi telkîn  
Bize andan ḳalup durur âyîn
- 10 Ḥasan-ı Başrî’ye idüp ta‘lîm  
Buldı andan Ḥabîb-i şad-tekrîm
- 11 İrdi Dâvud-ı Tâ‘i’ye andan  
Daḫı Ma‘rûf-ı Kerḫî’ye andan
- 12 İrdi andan Seriyy-i pür-nûra  
Daḫı andan Cüneydî mecbûra

- 13 Ba'de Mimşâd'a irdi bu devlet  
Ki olur Dînever aña nisbet
- 14 İrdi andan Muḥammed'e ma'nâ  
Ki aña Dînever dürür meşvâ
- 15 Çün irdi aña Kâdî Vaḥyüddin  
Bulur andan safâ-yı bûy-ı yaḳîn
- 16 Bu Necîb'e irer bu dem nevbet  
Ki aña Sühreverd olur nisbet
- 17 İrer ol servere çü Kuṭbeddîn  
Ki Ebher içre buldı ol temkîn
- 18 Oldı andan Necâşî pes mesrûr  
Ki oldur Rükneddîn ile meşhûr
- 19 Çün Şihâb'a irer safâ vü sûr  
Şehr-i Tebrîzi eyler ol mesrûr
- 20 Buldı andan Cemâl bu seyri  
Şad safâyı ya'ni bu sırrı
- 21 İrdi çün aña Zâhid-i Gîlân  
İtdi ol sırr-ı maḥffiyi i'lân
- 22 Andan aldı Muhammed-i pür-nûr  
Ḥalvetî adı iledür meşhûr

- 23 Pîr ‘Ömer Hâlvatî alur andan  
Sırr-ı sırra irşâd durur cândan
- 24 Çün Ahi Mirem’e irer ma’nâ  
Bulur ol feyz-i aqdesi meşnâ
- 25 ‘İzzeddîn’e irer bu dem esrâr  
Hâlvatîler dürür bular yekbâr
- 26 Şadreddîn’e irer bu dem nevbet  
Ki Hıyamî dürür aña nisbet
- 27 Tertîb itdi seyvide ol şâh  
Ya’ni Yahyâ’yı kıldı rûhullah
- 28 Seyyid-i sâlikîn olup Yahyâ  
İtdi resm-i tarîkatı ihyâ
- 29 Hâlvatîler tarîkın ol sultân  
Rûşen itdi bi-haṭṭ-i Şirvân
- 30 Rûşenâ Rûm’a andan irmişdür  
Niçe a’mâ anuñla görmişdür
- 31 İrdi Yûsuf çü mısır-ı ‘irfâna  
Oldı kâim-maḳâm o sultâna
- 32 Hıdmetde çü yetdi hemçü mum  
Dilleri rûşenâ itdi ol maḳdûm

- 33 İrdi andan Muhammed'e devlet  
Ki Ruqıyye dürür aña şöhret
- 34 Geldi çün şeh kubâd-ı Şirvânî  
Gence irdi o dem bu leb-kânı
- 35 Ümmî a'lam idi ol sulţân  
Nezd-i o 'âlimân-ı şûdi-yi nâdân
- 36 Buldı 'Abdülmeçîd o demde sûd  
Oldı Şirvan ilinden ol şuhûd
- 37 Nüh şad altmış üç olup i'dâd  
Hicret-i Mustafâ'dan ey hem zâd
- 38 Koydı Şirvan ilin o pîr-i himmet  
Başdı Rûma kadem zehî minnet
- 39 Baħr-i tevħîde ol idi ğavvâs  
Dürr-i nâ-suhteler getürdi ħaş
- 40 Ma'rifet sâhilinde hoş sabbâħ  
Mevhibetden sunardı her dem râħ
- 41 Zâhir ü bâtın anda cem' idi  
Bu nedir bil ki cem'e cem'idi
- 42 Rehnümâ oldı bunca rindâne  
Siyyemâ Şemseddîn-i 'irfâne

- 43 Vâşıl itdi anı çü lâhûta  
Giri irşâda çekdi nâ-sûta
- 44 Z̤ulmet-i Rûmı kaldırub ol şâh  
Z̤âhir oldu *feşemme vechullâh*
- 45 Mes tâbî kıılır zer tâbân  
K̤alıp k̤allâbî kııldı lüb-i lübbâb
- 46 Şıkıldı k̤alub jengarek  
Şems idi cihân-ı pür- târek
- 47 Baş geçinen düşerdi ayağına  
Fuğarâ etmegin banar yağına
- 48 Cümleniñ vârişi gayyısı idi  
Derd-i Şemseddîn dîni idi
- 49 Oyıdı ol şâha Şeyhî nâsi  
Hemçü kıtmîr-i pâ-dilkâsı
- 50 Özi vü yüzi yogıdi kaç'â  
Tâ işiginde bu da tâlib ola
- 51 Dilerim çün k̤atıla bu şem'e  
Lâyık ola k̤atıla bu cem'e
- 52 Ben dahı ğâr-ı vaḥdetine girem  
K̤ara yüzüm eşiklerine sürem

- 53 Seg-i Aşhâb-ı Kehfine seg olam  
Tâ ki Kehf-ala mâni ben de bulam
- 54 Gerçi kim bendesi kem-ez-kemdür  
İ'tikâdım velîkin muhkemdür
- 55 Mazhar-ı Hâk durur kamu bî-şek  
Tâlibine kâmusı oldu mihek
- 56 Hâkkı bulup vuşûle irmişler  
Ölmedin vech-i Hâkkı görmüşler
- 57 *Küntü kenz* sırrını bulmuşlar  
Girü irşâde bunda gelmişler
- 58 Pek durur istinâd u îkânım  
Dönme yok dökseler dağı kânım
- 59 Siyyemâ Şemseddîn zerre-nümâ  
Senge baksa olurdu dürr-nümâ
- 60 Yapuya katdı bu siyeh sengi  
Açdı râhı vü sordı bu dengi
- 61 Yâ İlâhî muqaddes it sırrın  
Artur anuñ tekkarrüb ü birrin
- 62 Kânde şeyhim mürîd ü tevâhidim  
Çün bahâr-ı cüz-i rûy o dîdem

- 63 Ger bu dem bu hiddet ü keşret  
Hâl-i dil bu dem ez-ğam-ı hasret
- 64 Lî-ma'allâh sırrı haqq-ı Hudâ  
Sırrımız sırlarından itme cûdâ
- 65 Bâkıyât ile bâkîler haqqı  
Hamr-ı 'irfâna sâkîler haqqı
- 66 Mey-fürûşâne hâdim eyle beni  
Sevdirem tâlibîne tâ ki seni
- 67 Ahmedullâh rabbenâ el-Ğaffâr  
Ve uşallî 'allezî ihtâra
- 68 Ve 'alâ âlihî ve aşhâbihî  
Vârişü'l-'ilmi hâdimi baba
- 69 Pes ü şeş oldı pes kamu bîrân  
Kâddesallâhu sırrahum her ân
- 70 Rızvânullâhu te'âla aleyhim ecma'in  
Âmîn Şemseddin el-âlihi kudde sirruh
- 71 Bâzâr-ı haqqatde rindân-ı cihân Şemsî  
Biñ suhîle tâtâmânîñ bir cur'ayı almazlar

**Pendnâme-i Abdülmecid Sivâsî***Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

- 1 Yel gibi ey dil yeter yeldüñ hevâdan vaz gel  
Çoğ bulansañ su gibi bu mâcerâdan vaz gel
- 2 Kışsa-ı mihr-i vefâdan hisse al dâne iseñ  
Verme her meh-rûya dil her bî-vefâdan vaz gel
- 3 Bul kanâ‘at gencini varup kanâ‘at gencine  
Şehriyâr-ı ‘âlim ol şâh u gedâdan vaz gel
- 4 Giymek isterseñ emîrâne selâmet cübbesin  
Giy melâmet hırkasın tâc u kabâdan vaz gel
- 5 Giy tam‘ hablesin gel miğrağı istignâ eyle  
Hâlıkıñ medğ eyle halk için şenâdan vaz gel
- 6 Kimseye baş egme ‘âlemde ‘alemdâr ol bilene  
‘Âleme sultân olup tabl u livâdan vaz gel
- 7 ‘Aynına hırşîdden ger zerre minnet irişe  
Yum gözüñ zulmet-pezîr olup zıyâdan vaz gel
- 8 Verme arka sâyesinden ‘âr ider dîvâra sen  
Sâye düş sür hâke yüz ol müttekâdan vaz gel

<sup>94</sup> Bu şiir Süleymâniye Kütüphanesi, Hüseyin Şemsi Güneren Bölümü, nr. 34’de kayıtlı bir mecmuanın içinde iki varak halinde yer almaktadır.



- 9 Dest-gîr oldum deyü key saña ol bir ħurûfâne  
Lâm-elif kimi dü-ta olup ‘asâdan vaz gel
- 10 Gösterirse ger bürûdât yâr-ı bî-pervâ gibi  
Nâd-ı âha râzı ol bâd-ı şabâdan vaz gel
- 11 Yum dehânîñ olma bülbül giriftâr-ı kafes  
Bezm-i ‘âlemde bu şavt u bu şadâdan vaz gel
- 12 Olma bir şahbâz-ı ħudsîyken şağın yâr-ı ħurâb  
Cîfe-i dünyâyâ meyl etme cefâdan vaz gel
- 13 Düşme gel her turşu-rûyuñ ħânına hemçü mekes  
ZevĖ-i zehr-âmiz içün bu iştihâdan vaz gel
- 14 Zînet-i dünyâyâ meyl etme şağın ‘uğbâyâ bağ  
Ârzû-yı ĖaĖ idüp bâtıl recâdan vaz gel
- 15 Devlet-i el-fağru fağri tâcını al başuña  
Sûretâ ‘ayn-ı ħinâ olmasın ħinâdan vaz gel
- 16 Nağşını her dü ħânîñ kendi mir’âtında gör  
Şûret-i âyîne-i ħitî-nümâdan vaz gel
- 17 ĖaĖdan irer her maraž ‘ibret ħüdâvenddir devâ  
Tıbb-ı Câlûmıs’ı ĖoĖıl sen şifâdan vaz gel
- 18 Çünki esrâra vuĖûfuñ yoğ gel imdi ebsem ol  
Şun‘ma bağ şâni‘iñ çûr u çerâdan vaz gel

- 19 Salṭanat çünkim ḥaṭâ durur Hudâ'dan ğayrıya  
Olma sen de Kayser'e Şâh-ı Hıṭâdan vaz gel
- 20 Çün ecel çıkanda kıasdıñ ceng olur bir gün yine  
Sâzı kıo söz ehli ol her nâ-sezâdan vaz gel
- 21 Mihr-i 'aşkı-ı yâr eyler derdünüñ pür-zıyâ  
Rûşenâ şubḥ u tarık-i mesâdan vaz gel
- 22 Başıñ aç cürm ü günâhıñ çün cenâb-ı 'izzete  
El çeküp eyle ferâgat bed-'aşâdan vaz gel
- 23 Zülf-i dilber ḥalkadır boynuñda atar mâr var  
Ejder-i mevt irmeden bu ejdehâdan vaz gel
- 24 Hâl ü ḥadd sevdâsıyla yüz karalık nice bir  
Kendi ḥâliñi diger aqdan karadan vaz gel
- 25 Çün fenâ üzre uruldı 'ömrünüñ bünyâdı pes  
Seyl-i firqat rehğüzârıñda binâdan vaz gel
- 26 Tıtalım eyvân-ı kıadrin şems-i ḥurşid imiş  
Menzilin âḥir şerâ olur serâdan vaz gel
- 27 Çeşmiñe kabriñde çünkim kara topraklar tolar  
Çekme 'ayna tûtiyâ gil ü celâdan vaz gel
- 28 Bir gün ansızdan urur boyunuñ ecel tığı sana  
Ġâfil olma zulmi kıo bu iftirâdan vaz gel

- 29 Vaqt-i âhirde çü bir yektâ kefendir hâmilin  
Gel çıkar atlas u dîbâyı dû tâdan vaz gel
- 30 Bu riyâ-yı hırkadan bir bu riyâ bihter dürür  
Eyleme kibr ü riyâ şağın riyâdan vaz gel
- 31 Cümle hep fânî olur bir yer kalur berüye  
Dâr-ı fânîde yürü sa'y ü beğâdan vaz gel
- 32 Bezm-i şâhâne şağın virme gedâlar şöhetin  
Pâdişâh-ı bî-gam ol begden paşadan vaz gel
- 33 Urmağıl toprağa yüz dergâh-ı Hâkdan gayrıya  
Secde-i Hâk eyle halka imtinâdan vaz gel
- 34 Vâsıl olmak istersen ey Mecîd-i Hazrete  
Ârzûsı vuşlat her dilberâdan vaz gel
- 35 Her gulâm-ı meh-cebîn için gazeller söyler  
Her nihâl-i nâzenîn için nevâdan vaz gel
- 36 Gülşen-i dehr içre hiçbir gonca yoktur hârsız  
Ger bulam dirsene bulunmaz bu hevâdan vaz gel
- 37 Kimseniñ 'ırzına şağın bakma peleng-âsâ bu gün  
Fâsıka ta'n eyle her parsâdan vaz gel
- 38 Dest-i Kudretle binâ olmuş gönül bir hânedir  
Hedm idersen anı gufrân-ı Hudâdan vaz gel

- 39     Sehviñe secde idüp Allâh'dan 'özüñ dile  
       Tevbe eyle 'ömrüñe cümle haţâdan vaz gel

## SONUÇ

Abdülmeccid Sivâsî, 17. yy.'a damga vurmuş önemli bir mutasavvıf, şair, âlim ve fikir adamı olarak karşımıza çıkar. Tasavvuf tarihi bakımından hem zahiri hem de batini ilimleri kendi bünyesinde birleştirip tasavvufu, şeriat penceresinden izleyen nadir insanlardandır. İlim ve irfanla yoğrulmuş bir ailede dünyaya gelip düzenli bir eğitim alan Abdülmeccid Sivâsî, divan sahibi bir şair olmasına rağmen tezkire yazarları kendisinden bahsetmemiştir. Hayatı hakkındaki bilgileri daha çok menkıbe kitaplarından öğrenmekteyiz. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda hayatı, görüşleri ve eserleri üzerine kapsamlı bir doktora çalışması yapılmış, divanının iki nüshası karşılaştırılarak yayınlanmıştır. Lakin başka nüshaların bulunması, söz konusu iki nüshada bulunmayan başka şiirlerin ortaya çıkması ve yayınlanan nüshaların edisyon kritik edilmeyip divan üzerine de inceleme yapılmaması bizde bu eser üzerine tekrar çalışmamız gerektiği fikrini uyandırdı. Tez danışmanımızın da telkini ve yardımıyla bu çalışmayı gerçekleştirdik. Yaptığımız çalışma neticesinde Abdülmeccid Sivâsî hakkında bilgi veren kaynakların yetersiz olduğunu, kütüphane kayıtlarının ihtilafli ve çoğu kez de yanlış olduğunu, divanda bulunan şiirlerin çok samimi bir üslupla kaleme alındığını, Abdülmeccid Sivâsî'nin şiir vadisinde bir Yunus Emre takipçisi olduğunu farkettilik.

Bizim tespit edebildiğimiz altı nüshanın dışında önümüzdeki yıllarda araştırmacıların başka başka nüshalar bulması muhtemeldir ki kütüphane kayıtları oldukça muğlak ve karışıktır.

## KAYNAKÇA

- ALTUN, Kudret, *Tezkire-i Mucib*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997.
- AKKAYA, Hüseyin, *XVII. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Görülen Fikir Hareketlerinden Kadızadeliler-Sivâsiler Tartışması*, Osmanlı, Düşünce, Ankara 1999.
- ARMUTLU, Sadık, *Zâtî, Şem ü Pervâne*, İnönü Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi.
- AŞKUN, Vehbi Cem *Sivas Şairleri*, Kamil Matbaası, Sivas 1948.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed, *Hayâlî Bey ve Divânından Örnekler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1000 temel eser dizisi:125, Ankara 1987
- *Necâti Bey Divânı'nın Tahlili*, MEB Yayınları, İstanbul 1971
- Süleyman Çelebi, *Mevlid-i Şerif*, DİB Yayınları, Ankara 2013
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ank. 2008
- DOĞAN, Ahmet, *Açıklamalı ve Örnekli Aruz Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005
- ERDOĞAN, Kenan, *Niyâzî-i Mısrî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998
- ERDOĞAN, Mehtap *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, Kitabevi Yay., İstanbul 2013.
- ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatler*, İFAV Yayınları, İstanbul 2012
- GÜNDOĞDU, Cengiz, *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecid Sivâsî: Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- GÜNEŞ, Mustafa, *Eşrefoğlu Rûmî Divanı inceleme-metin*, Doktora tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.
- GÜNGÖREN, Reşat, *Osmanlılar'da Tasavvuf*, İz Yayıncılık, İstanbul 2012
- İZ, Mahir, *Tasavvuf*, Rahle Yayınevi, İstanbul 1969
- İSEN, Mustafa- Muhsin Macit, *Türk Edebiyatında Tevhidler*, TDV Yayınları, Ankara 1992.

- KARA, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatler Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1995
- KİRAZ, Seydi, *Türk-İslam Edebiyatında Hz. İsa*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2013.
- KOÇİN, Abdülhakim, *Türk Edebiyatında Münâcât*, TDV Yayınları, Ankara 2011.
- MACİT, Muhsin, *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996.
- KÜÇÜK, Sebahattin, *Bâkî Divanı*, TTK Yayınları, Ankara 1994
- OKAY, Orhan - Hüseyin Ayan, *Hüsn ü Aşk*, Dergah Yayınları, İstanbul 2010
- OKÇU, Naci, *Şeyh Galip Divanı*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011
- ÖZCAN, Abdülkadir *Şeyhi Mehmed Efendi Vekâyiü'l-Fudalâ*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.
- ÖZKAN, Mustafa, *Gül ü Bülbül*, DİA, c. XIV, s. 219-222, İstanbul 1996.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2004
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla -Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul 2012.
- Şeyhî Divânı *Nüsha Farkları ve Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Tıpkıbasım İstanbul 1942.
- ULUDAĞ, Süleyman, *Evliya Tezkireleri*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2007.
- TARLAN, Ali Nihat, *Ahmet Paşa Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992
- TOPARLI, Recep, *Abdülmecid Sivâsî Divanı*, Dilek Matbaası, Sivas 1984.
- TÜMER, Gunay, DİA, *Din*, c. IX, s. 312-349, İstanbul 1994.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Yunus Emre Divânı*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012
- TÜRER, Osman, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat, Halvetîlik Örneği, Mehmet Nazmî Efendi, Hediyyetü'l-İhvan*, İnsan Yayınları, İstanbul 2005
- ÖZDEMİR, Fatma, *Tuhfe-i Naili, II. Cild*, CU Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, SİVAS 2011.
- Türk Dili Dergisi, *Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), Gazel Şerhi Örnekleri II*, sayı: 415-416-417, Temmuz, Ağustos, Eylül 1986

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, I. Kısım, TTK Yayınları, Ankara 2011.

YENİTERZİ, Emine, *Divan Şiirinde Na't*, TDV Yayınları, Ankara 1993.

YILDIZ, Âlim, *Fenâyî Cennet Efendi Dîvânı*, CÜ Yayınları, Sivas 2010.

YILMAZ, Mehmet, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İst. 1992.

YILMAZ, H. Kamil, *İslam Tasavvufu*, Semih Ofset, İstanbul 1996.

YİĞİT, Yaşar -Muhlis Akar vd., *Kur'andan Öğütler II*, DİB Yayınları., Ankara 2011.



